PATRICK BRAUN

COMORILE INCAȘILOR

MITURI ȘI REALITĂȚI

Traducere de PAUL B. MARIAN

EDITURA MERIDIANE
București, 1987

Coperta de
VASILE SOCOLIUC

Patrick Braun
Les trésors des incas

REDACTOR : LIVIA CÎMPEANU
TEHNOREDACTOR : ŞTEFAN TĂNASE

BUN DE TIPAR : 5.06.1987.
APĂRUT 1987. COLI DE TIPAR 9

COM. NR. 70 174
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"
PIAŢA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREŞTI,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

INTRODUCERE
IMPERIUL VISULUI

Într-o legendă spaniolă, care s-a păstrat din vremuri foarte îndepărtate într-o țară din America de Sud, Ecuador, se spune că o familie veche din sud, familia Solanda, care a dăruit istoriei pe soția eliberatorului țării, mareșalul Antonio José de Sucre, ar fi cumpărat în decursul timpului un titlu de noblețe, „marchizatul de Solanda". Acestui titlu îi erau adăugate, bineînțeles, pămînturile din sud. Dar actul de vînzare preciza că noilor proprietari le reveneau și eventualele beneficii de pe urma uneia dintre comorile de aur masiv destinate să-l răscumpere pe împăratul incas Atahualpa, prizonier al spaniolilor, comori care au fost îngropate într-ascuns atunci cînd acesta a fost executat de către conchistadori.

Actul de vînzare mai menționa că această comoară se afla într-un loc denumit *la Huaca de Quinara* (mormîntul incas din Quinara), în provincia Loja [1]. Textul nu mergea, din păcate, pînă acolo încît să precizeze locul exact !

Bineînțeles, această familie și-a păstrat averea ei personală și nu și-a însușit niciodată comoara care îi aparținea prin acte. Analiza actului de vînzare este emoționantă, deoarece *la Huaca de Quinara* există într-adevăr, fiind situat pe malurile unui fluviu menționat pe hărțile Ecuadorului, Rio Yangana. Denumirea de Yangana e echivalentă, în spaniolă, cu aceea de Llangana, desem-

[1] Provincia Loja este situată în sudul Ecuadorului, aproape de frontiera peruviană. (n.a.).

nînd ținuturi aurifere care au aparținut pe vremea imperiului incas unei căpetenii, unui învingător, unui Ati.

În partea sudică a acestei țărișoare se află într-adevăr un masiv muntos foarte periculos, greu accesibil, denumit masivul Llanganati. Or, aici se află ascunsă, istoria o dovedește, cea mai fabuloasă comoară care a fost îngropată de oameni acum peste cinci secole.

O mare parte a acestei lucrări este consacrată comorii care a fost îngropată în munții Llanganati, după ce spaniolii l-au omorît pe împăratul Atahualpa, deși prețul de răscumpărare făgăduit fusese plătit de către indienii imperiului de sud.

Comoara, reprezentînd prețul de răscumpărare al nordului, a fost atît de bine ascunsă încît nici pînă azi nimeni n-a putut să și-o însușească în întregime. Un spaniol a izbutit totuși să aibă acces la ea în condiții enigmatice; în pofida misterului cu care s-a înconjurat, el a lăsat un text și o hartă ce ne-au parvenit.

Vom povesti, de altfel, condițiile în care aceste documente au ajuns pînă la noi și cum au fost transportate pe ascuns pentru ca alții să nu-și poată însuși imensele depozite de obiecte de aur.

M-am putut întîlni, după numeroase dificultăți, cu omul care s-a aflat desigur la originea acestor operațiuni abil camuflate. El a descoperit și a recuperat o infimă parte a comorii, pe care am putut-o evalua în monede moderne. E greu să-ți închipui valoarea ei și, totuși, obiectele care au fost ridicate din Llanganati nu sînt mituri. Ele se află și acum într-o bancă din Edinburgh, ale cărei nume și adresă le cunoaștem, așa cum cunoaștem și numărul seifurilor în care sînt închise. Această poveste rocambolescă ar fi putut constitui ea singură o lucrare. Am preferat s-o condensăm ca să putem menționa alte evenimente, care

şi ele ne fac să nu ne îndoim de realitatea preţului de răscumpărare a lui Atahualpa, îngropat undeva în America de Sud.

Am dat, de pildă, de urma unui tînăr indian, ajuns diform în urma unor oribile arsuri, care era fiul unuia din ostaşii lui Rumiñahui. Acest indian, cunoscînd de la tatăl său locul exact al comorii ce reprezenta preţul de răscumpărare, şi-a însuşit şi el o parte din ea, spre a-l recompensa în felul său pe cel ce l-a scăpat de la mizerie, un spaniol.

Frumoasă poveste, mai degrabă legendă decît document istoric, vor gîndi unii ! Şi eu aş fi avut această atitudine înainte de a-mi fi parvenit documente şi fotografii care dovedesc în mod indiscutabil, chiar şi celor mai increduli, că extraordinara aventură a lui Cantuña, tînărul indian, n-a fost născocirea vreunui romancier lipsit de inspiraţie, ci într-adevăr o fascinantă aventură istorică. În paginile următoare vom vedea faptele şi motivele. Căci scopul acestor rînduri nu este acela de a face digresiuni despre acumulările mitice sau reale de aur, argint ori pietre preţioase, ci de a-l face pe cititor, frămîntat de problemele moderne ale secolului nostru, să pătrundă în domeniul visului.

Toate faptele povestite în aceste pagini sînt reale, culese după nenumăraţi ani petrecuţi parcurgînd America de Sud şi scotocind vechile arhive spaniole. Datorită unor documente inedite, contemporane primelor călătorii ale conchistadorilor pe pămîntul american, am putut face un bilanţ, relativ detaliat, al bogăţiilor adunate de incaşi în timpul imperiului şi ascunse după sosirea „zeilor albi“. Cazul comorilor incase a fost unic în istoria omenirii şi tocmai aceasta, dincolo de bogăţia ce le reprezintă, le face mai captivante ; ele simbolizează o civilizaţie distrusă.

Nu doresc deloc ca, în urma lecturii acestei lucrări, vreun cititor curios să se lase ispitit de febra aurului și să ia prosteasca hotărîre de a-și organiza propria sa expediție ca să-și încerce norocul.

Mi-au trecut prin fața ochilor multe documente extraordinare, hărți din perioada conchistei, grote sau terenuri despre care mi se dădeau asigurări că ascund bogății. Nu m-am gîndit niciodată să întreprind ceva. Socot că-i preferabil ca și cititorul să facă la fel, mulțumindu-se să știe că toate acestea există, dar că visul este un cadru de viață mult mai bogat decît acela al aventurierilor căutători de comori. Soarta acestora din urmă, povestită de asemeni în această carte, a fost rareori pe măsura speranțelor lor.

Prima parte

EPOPEEA SUDULUI

I
ŞI PIZARRO PĂRĂSI ORAŞUL PANAMA !

„Şi Pizarro părăsi oraşul Panama în a patrusprezecea zi din noiembrie 1524, împreună cu o sută doisprezece spanioli şi cîţiva indieni..."

Scopul mărturisit al acestei noi expediţii a lui Francisco Pizarro şi a celor doi tovarăşi ai lui, Diego de Almagro şi părintele Hernando de Luque, era anexarea de noi teritorii la coroana Spaniei (care o finanţa în parte), precum şi convertirea sufletelor păgîne la regatul lui Hristos. Dar aceşti trei oameni avizi de averi uşor de obţinut aveau şi alte ambiţii.

Pizarro, pe cînd se afla în casa părintelui de Luque din Panama, împreună cu Diego de Almagro şi un cavaler din colonia Panama, Pascal de Andagoya, nu putea să fi uitat atît de repede fraza pe care o aruncase la întîmplare în faţa lui un indian foarte tînăr, care răsturnase din greşeală balanţa plină cu aur a conchistadorului Balboa [1] (cel care descoperise Oceanul Pacific cu cîţiva ani înainte).

— Cunosc o ţară unde se bea şi se mănîncă în vase de aur !

Indianul îşi sprijinise afirmaţia indicînd, cu braţul întins, direcţia sud. De altfel, Pascal de Andagoya fusese invitat în seara aceea doar cu scopul de a descrie ce a văzut şi auzit în cursul cîtorva incursiuni pe care le-a

[1] Vasco Núñez de Balboa (1475—1517) a descoperit Oceanul Pacific în 1513, după ce a traversat istmul Americii Centrale (n.tr.).

întreprins, călare sau călătorind cu o corabie, în ținuturile necunoscute ale sudului rîvnit de spanioli.

El povesti gazdelor sale că acolo, foarte departe, se află o țară pe care indienii o numeau „Piru“, unde folosirea prețiosului metal galben era foarte răspîndită, aproape banală. Această țară părea condusă de un rege extraordinar, care își spunea fiul Soarelui și al Zeilor. Acolo puteau fi întîlnite și animale curioase, cu o înfățișare disprețuitoare, foarte asemănătoare cămilelor din Orient.

Puțin le păsa lui Pizarro, Luque și Almagro de toate acestea ! Ei nu străbătuseră oceane ca să admire un rege divin și mai puțin încă să se extazieze în fața faunei ciudate a Indiilor occidentale.

Destăinuirile neînsemnate ale lui Andagoya, îmbinate cu vorbele tînărului indian despre fabuloasele bogății ale acestor ținuturi, păreau să-i atragă mult mai mult pe cei trei complici adunați în seara aceea din 1524, ca niște tîlhari înaintea unei lovituri.

Dintre cei trei, cel mai important, al cărui nume va intra în posteritate, era desigur Francisco Pizarro.

Chiar tovarășii lui vorbeau de el ca de un ofițer aprig la muncă, aspru cu ceilalți ca și cu el însuși, neîndurător față de cei aflați sub ordinele lui. Își făurise viața cu tăria pumnului. Născut la 16 martie 1475, în orășelul spaniol Trujillo, mama sa fiind Francisca Morales, măritată cu căpitanul Francisco Pizarro, poreclit „romanul“, el nu primise nici o educație ce l-ar fi putut purta spre destine mai mărețe. Aproape incult, și-a petrecut copilăria păzind turmele de porci, în Extremadura sa natală. Această educație deficitară, contactul cu natura sălbatică, lipsa de cultură îi vor marca toată viața.

Intîlnind la un tîrg de vite un grup de negustori spanioli care se îndreptau spre Sevilla, marele oraş din sud, şi îmboldit de chemarea aventurii, îşi lăsă porcii şi îi urmă pe călători.

În 1510, Francisco Pizarro, în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, s-a înrolat în expediţia aventuroasă a lui Alonso de Ojeda, care părăsi San Lucar de Barrameda spre a ajunge la Espanola[1], una din primele insule descoperite în noile teritorii, şi apoi la capul Vela. Acolo, împreună cu alţi conchistadori, el se va război cu indigenii din regiune, fără să-şi precupeţească nici cruzimea, nici dorinţa de răzbunare.

Pizarro e, de altfel, suspect de tăcut în legătură cu trecutul său şi cu aventurile din această perioadă. Astăzi cunoaştem doar cîteva momente din istoria vieţii lui, datorită povestirilor tovarăşilor săi — deseori puţin amicale — şi, îndeosebi, datorită relatării unuia din verii săi, Pedro, care nu l-a scutit nicicum de critică.

Doi ani mai tîrziu, cînd Ojeda a trebuit să se retragă, chinuit de o boală foarte gravă, se gîndi la Pizarro şi-i predă acestuia oraşul San Sebastián, situat în peninsula Guajira, făcîndu-l primar.

Francisco Pizarro, care n-a primit nici un fel de educaţie înainte de plecare, nu va şti niciodată să conducă oraşul şi-l va lăsa să se depopuleze, negîndindu-se decît să se îmbogăţească şi să chefuiască. Cum să-ţi treacă prin minte să faci din omul acesta, pe care nimeni nu se gîndise vreodată să-l înveţe să citească sau să scrie, un guvernator, fie numai şi al unui orăşel ?

Pizarro nu era desigur un om inteligent. Era un aventurier. Oraşul se depopulează ? Puţin îi pasă, el se îmbarcă imediat pe o caravelă şi porneşte la drum cu o plă-

[1] Hispaniola, nume dat de Columb insulei Haiti. (n.tr.).

cere vădită spre opulenta cetate Santa Maria de Darién, pentru a se pune la dispoziţia lui Balboa însuşi.

Vasco Núñez de Balboa era încă de pe atunci un comandant reputat în colonia spaniolă din Lumea Nouă. El acceptă fără rezerve să-l ia ca asociat în expediţiile sale pe fostul porcar. La 1 septembrie 1513, echipa părăseşte oraşul Santa Maria de Darién, în căutarea celuilalt ocean, despre care fiecare auzise vorbindu-se, dar pe care nimeni nu-l văzuse încă.

Cîteva zile mai tîrziu, la 27 septembrie, Balboa, în numele regilor Spaniei, trece în stăpînirea sa Oceanul Pacific, pe care tocmai îl descoperise. Pizarro e bineînţeles prezent la această fantastică premieră.

De acum înainte, el va participa la toate expediţiile tovarăşului său, Balboa, pînă la 15 august 1514,cînd acesta din urmă întemeiază, cu de la sine putere, viitorul oraş Panama — pe actualul lui amplasament ; aici îi părăseşte pe ceilalţi, spre a reveni la Santa Maria de Darién, aproape de Marea Caraibilor.

Francisco Pizarro este deosebit de discret în privinţa episoadelor care au precedat şi urmat acelui faimos 15 august. Conştiinţa lui nu trebuie să fi fost atît de curată. Lipsa lui de scrupule se confirmă prin faptul că în 1517 Pizarro va fi chiar el însărcinat să-l aresteze pe cel căruia îi datora fulgerătoarea lui carieră, Balboa, şi să asiste — dacă nu şi să participe — la executarea lui.

Zilele lui se scurg, ca ale tuturor tovarăşilor săi, marcate de lupte interne, comerţ, agresiuni împotriva băştinaşilor pînă în acel an 1522, cînd Pascal de Andagoya se îmbarcă pe o corabie şi porneşte pe noul ocean descoperit de Balboa, înarmat cu o împuternicire, semnată aşa cum se cuvine de guvernatorul oraşului Panama, Pedro Arías.

El va coborî astfel pînă la gura fluviului Biru, care se varsă în micul golf San Miguel, pe coasta occidentală a actualei Columbii. Aici va găsi aur, căci triburile din această ţară au acumulat bogăţii fabuloase, dar îndeosebi va învăţa să stea de vorbă cu acei oameni noi, care nu-i văzuseră încă niciodată pe zeii albi pe care îi aşteptau. Aceşti indieni îi vor dezvălui ceea ce nici un spaniol din vremea aceea nu cuteza încă să-şi imagineze : nemaivăzutele comori ale agresivilor lor vecini din sud. Aici conchistadorii vor auzi, pentru prima oară, vorbindu-se despre incaşi.

Noutăţile nu pot decît să-l înflăcăreze pe Pascal de Andagoya, care se întoarce repede la Panama. El nu vrea încă să povestească ce a aflat autorităţilor, care, o ştia prea bine, nu vor face altceva decît să-şi însuşească degrabă acele comori. Ce vrea el — nobleţea obligă ! — e să revendice într-o zi proprietatea deplină a acelor teritorii.

Dar singur nu poate face nimic. Îi trebuie acoliţi. Nu întîmpină nici o dificultate să-i recruteze dezvăluindu-le, fără multe vorbe, în subsolurile tenebroase ale pivniţelor din Panama, o parte din ce aflase în Columbia.

Proiectata expediţie constituia scopul discretei întruniri care s-a ţinut în 1524, la locuinţa părintelui Luque din Panama. Balboa murise înainte. Pizarro nu mai poate fi stînjenit de comandantul său şi, din punct de vedere psihologic, el e acum pregătit să accepte mirifica ofertă a lui Pascal de Andagoya.

10 martie 1524 va fi ziua care va hotărî destinul Americii de Sud. În ziua aceea, Francesco Pizarro, Diego de Almagro, părintele Hernando de Luque şi faimosul Pascal de Andagoya vor semna, după încheierea reuniunii lor secrete, un contract în toată regula pentru cucerirea regatului Piru, după cum îl denumeşte Andagoya. Acest

contract ne-a parvenit și se află și acum în arhivele spaniole. El e alcătuit din patru foi manuscrise, pe care am avut ocazia să le vedem și în care sînt menționate, în mod clar, următoarele condiții acceptate, pare-se, din capul locului, de cei patru tovarăși :

1. Francisco Pizarro va fi conducătorul expediției.

2. Diego de Almagro va fi însărcinat cu recrutarea membrilor expediției, cumpărarea corăbiilor și munițiilor indispensabile.

3. Hernando de Luque va aduce suma de 20 000 pesos în bare de aur, sumă considerabilă pentru epoca aceea, echivalentul, am calculat noi, a peste 80 milioane de franci actuali.

Bineînțeles, de Luque nu are această sumă ; Gaspar de Espinoza, primarul de atunci al orașului Panama, i-o va procura în schimbul unui procentaj din beneficiile scontate.

Acest contract este stabilit în numele unei credințe indestructibile, cel puțin în aparență. El începe astfel :

În numele Prea Sfintei Treimi, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, uniți într-un singur și adevărat Dumnezeu, și în numele Prea Sfintei Fecioare, Maica Domnului, am întemeiat următoarea asociație...

În contract se stipulează, fără înconjur, că bogățiile dobîndite vor fi împărțite în părți egale după înapoierea expedițiilor. Contractul e legalizat de notarul regal, Hernando del Castillo, și semnat de părintele Hernando de Luque, de Juan de Páñez, reprezentantul lui Francisco Pizarro (care nu știa nici să citească, nici să scrie), de

Alvaro de Quiroz, reprezentantul lui Diego de Almagro, şi de Pascal de Andagoya. Se spune că părinţii acestuia din urmă l-au abandonat în piaţa din faţa unei biserici castiliene şi că a avut o viaţă foarte asemănătoare cu aceea a prietenului său Pizarro.

Părintele Luque este cel mai cultivat dintre toţi, fiind vicar şi apoi învăţător în Panama. E prietenul şi confidentul marii burghezii din Panama, neşovăind să-şi vîre nasul în toate afacerile băneşti, ceea ce explică prezenţa sa şi în dubiosul trio de aventurieri.

În îndepărtata metropolă, în glorioasa Spanie, unde s-a făcut totul spre a lua în stăpînire Lumea Nouă, s-a aflat ceva despre contractul încheiat.

Totuşi, la curtea regelui Spaniei se afişează cea mai perfectă nepăsare. Fapt şi mai uluitor, Casa de Contratación, cu sediul la Sevilla, care se amestecă în mod inchizitorial în toate treburile din colonii, în tot ce vine sau pleacă de acolo, şi care nu se poate să nu fi aflat de tîrgul încheiat, rămîne indiferentă. Nici unul din funcţionarii ei nu vrea să ştie ce se va întîmpla în regatul Piru.

O asemenea indiferenţă le convine asociaţilor, îndeosebi părintelui de Luque, spiritul conducător al echipei. Nefiind nevoit să ceară nici corăbii, nici oameni, nici bani reprezentantului regelui Spaniei, guvernatorul Pedro Darién, el solicită să fie primit de acesta, pentru a obţine acordarea unui privilegiu regal expediţiei. În schimbul acestei binecuvîntări oficiale, foarte importantă pentru viitor, el promite interlocutorului său o parte din bunurile la care sperau. Acesta, ademenit de chilipir, se grăbeşte, bineînţeles, să-i ofere cauţiunea regală. Va face mai mult decît i se cere, punîndu-i la dispoziţie cu generozitate o corăbioară veche, pe jumătate stricată, construită cu multă vreme înainte, chiar de Balboa, pentru o expediţie de-a sa şi care-şi sfîrşea zilele în portul Panama.

Aşa cum s-a convenit, Diego de Almagro recrutează, printre lepădăturile şi aventurierii adunaţi la Panama, oamenii necesari expediţiei.

Sînt astfel angajaţi optzeci de oameni căliţi, pe care nu-i sperie chinurile tropicelor, căldura, muştele, pericolele atacurilor indienilor sau naufragiile.

Echipajul urcă la bordul corăbiei sumar reparată şi, în ziua de 14 noiembrie 1524, aşa cum fusese prevăzut, Francisco Pizarro părăseşte oraşul Panama pentru necunoscutul Sud. Ceilalţi au preferat să rămînă pe uscat şi să-şi împartă dinainte fabuloasele beneficii scontate.

Francisco Pizarro, călăuzit doar de aspiraţiile lui şi de puţinele informaţii date de defunctul său comandant Balboa şi de asociatul său Pascal de Andagoya, părăseşte coastele sterpe ale Americii centrale spre a încerca să forţeze destinul mai înspre sud.

Călătoria nu-i deloc lungă. Debarcă cu oamenii săi nu pe coasta atît de mult sperată a Pirului, ci pe aceea a micii insule a Perlelor, descoperită mai înainte de Balboa în golful Panama.

Puţin timp după aceea, ajunge la Puerto Piñas ; nu este decît o modestă etapă, căci pleacă iar şi ajunge în sfîrşit la gura renumitului fluviu Biru sau fluviul San Juan, situat în actuala Columbie. Pascal de Andagoya spusese deci adevărul, dar afirmase că a căpătat informaţii despre vecinul lor din sud de la indienii care trăiau în acele locuri. Or, cînd cele două vele învechite ale vasului apar la gura fluviului umflate de vînturile Pacificului, nici un indigen nu se arată pe coasta cu vegetaţie îmbelşugată. Unde au dispărut oare oamenii lui Andagoya ?

Cei cîţiva marinari aflaţi la bord, care mai participaseră la prima călătorie a lui Andagoya, jură pe toţi sfinţii că ei au zărit într-adevăr mulţi indieni pe coastele acelea.

Vela mare este deci coborîtă, vela artimonului strînsă şi vechea corabie este ancorată încet.

Se înjghebează o mică expediţie care, condusă de Pizarro, pătrunde în selva [1] în căutarea indienilor.

Pînă la urmă, spaniolii reuşesc să-i găsească. Se aşteptau să vadă indieni blînzi, calmi, paşnici, aşa cum sugerase primul navigator în aceste locuri. Sînt primiţi de nişte oameni care, din teamă sau răzbunare pentru actele de violenţă la care fuseseră supuşi înainte sau pur şi simplu din obişnuinţă, atacă mica lor ceată.

Spaniolii nu încearcă deloc să înţeleagă comportamentul agresorilor. Prima lor reacţie e represiunea. Ard imediat toate locuinţele tribului şi în amintirea acestui episod numesc locul Puerto Quemado, Portul Ars. Obţinînd totuşi cîteva informaţii despre ceea ce vor să afle, părăsesc Puerto Quemado pentru acel Sud necunoscut.

Între timp, asociaţii lui Pizarro rămaşi la Panama sînt neliniştiţi că n-au primit încă veşti de la Pizarro. Nemaiputînd răbda, echipează repede o altă corabie, de construcţie mai recentă, recrutează fără greutate o nouă ceată de aventurieri şi, în pofida vînturilor potrivnice care bîntuie în Pacific în anotimpul acela, se avîntă în căutarea acolitului lor.

Părintele Hernando de Luque, reţinut de funcţiile lui şi poate şi de teamă, şi Pascal de Andagoya rămîn la Panama. Expediţia are în frunte un *alter ego* al lui Pizarro, Diego de Almagro.

Fără mari greutăţi, el ajunge cu oamenii lui la Puerto Quemado. O mică barcă este lăsată la apă pentru a se duce pe uscat să culeagă informaţii noi despre ce se întîmplase cu Francisco Pizarro şi cu echipajul lui. Indigenii — şi

[1] Denumire dată pădurilor ecuatoriale veşnic verzi din bazinul Amazonului. (n.tr.)

cine n-ar înțelege-o ? — se grăbesc să-i atace la rîndul lor, luîndu-i poate drept aceiași albi care le-au distrus căminele cu cîteva săptămîni înainte.

În timpul acestei lupte, Diego e lovit de o suliță care îi provoacă o rană serioasă. Își pierde în această împrejurare ochiul stîng. Fără să-i pese deloc de rană, hotărăște totuși să-și continue cercetările în căutarea lui Pizarro. Pînă la urmă îl întîlnește, la 24 iunie 1525, aproape de gura fluviului Biru și, după ce s-au învoit din nou, reiau împreună drumul spre Panama, unde sosesc la 12 iulie 1525. Despre cele întîmplate atunci lui Pizarro, înainte de a-l fi întîlnit pe Diego de Almagro, relatările diverșilor cronicari contemporani variază. Unii afirmă că el s-ar fi abătut din drum rătăcind timp de două sute patruzeci de zile înainte de a reveni la Piru. Alții, că a ajuns mult prea la sud, în golful Guayaquil. Alții, în sfîrșit, că a mers pînă la gura fluviului Chicama.

Pe vremea aceea, aproape toată coasta Perului era populată și nici un document nu menționează contactele lui Pizarro cu indigenii în cursul acestei prime călătorii. E puțin probabil să fi ajuns efectiv pe această coastă.

Eșecul parțial al acestei prime călătorii n-a stins patima pentru aur a celor patru oameni. Departe de a renunța, ei hotărăsc să organizeze o nouă expediție, deoarece încă de pe acum au putut ajunge mai departe decît reușise Pascal de Andagoya. Pe lîngă aceasta, puținele obiecte de aur masiv adunate ici și colo din locuințele indigene în cursul celei dintîi călătorii n-au făcut decît să le sporească și mai mult frenezia.

Din moment ce exista puțin aur aici, iar indigenii vorbeau de bogățiile unui imperiu al sudului, ce comori trebuie să ascundă acest imperiu !

În martie 1526, asociații se întîlnesc din nou în taină la locuința părintelui de Luque. Diego de Almagro știa

acum că norocul i-a bătut la ușă. El și ceilalți sînt gata să-și pună în joc viața sau avutul lor modest pentru a-și înfăptui planul. Cu toții împreună încheie bilanțul aventurilor pe mările sudului. Ei n-au descoperit porțile spre acea civilizație despre care li se vorbește, dar și-au însușit deja aur de la cele cîteva triburi întîlnite pe coasta sud-americană și pentru ei aceasta e important.

Noua expediție se anunță sub auspicii fericite. Părintele Hernando de Luque, foarte solemn, se ridică deodată și, cu un zîmbet vag, își anunță prietenii că-i gata să le destăinuie o veste minunată.

Guvernatorul din Panama s-a opus celei de a doua expediții, totuși, el, părintele de Luque, a putut, datorită relațiilor lui excelente cu înalta societate panameză, să obțină autorizația oficială de a organiza această nouă călătorie spre necunoscut.

— Pînă la urmă ne-au dat blestemata asta de autorizație, dar nu mai trebuie să contăm pe prezența la bord a pilotului. Nu mai vor să ne ajute să navigăm.

Era o lovitură grea pentru asociați, căci *piloto mayor* era personajul cel mai important în aceste regiuni tropicale. El era cel care călăuzea corăbiile prin apele necunoscute, după unele secrete de navigație, pe care în cele mai multe cazuri le deținea în exclusivitate. Refuzul de a le pune la dispoziție acest om important făcea să scadă șansele expediției.

Dar aceasta însemna să nu cunoști șiretenia și voința infailibilă ale celor patru complici. În schimbul mai multor promisiuni, ei reușesc să-și asigure prezența la bord a unui alt renumit pilot, originar din Moguer, Bartolomé Ruíz.

În aceeași seară, un nou comandant este numit ca să conducă a doua călătorie. Voturile se îndreaptă în unanimitate spre Francisco Pizarro, care pare desigur capabil să ducă la bun sfîrșit acțiunea. Pentru mai multă sigu-

ranță, tovarășii lui hotărăsc ca Pizarro să nu plece doar cu o corabie, ci cu două.

Cei patru oameni folosesc din plin zilele care urmează acestei reuniuni pentru a achiziționa în orașele din Panama merindele, uneltele, armele și munițiile necesare.

Diego de Almagro recrutează chiar, fără greutate, o sută șaizeci de oameni care vor alcătui echipajul.

Toate acestea costă foarte scump și asociații nu mai au deloc fonduri. Nici o piedică ! Ei reiau contactul cu acela care va fi de aci înainte bancherul întregii aventuri, un om fascinat de imensele perspective pe care le întrevede, Gaspar de Espinoza, actualul primar al orașului Panama. Fără să cîrtească, el le avansează banii necesari.

La 26 martie 1526, toate pregătirile sînt terminate și cele două corăbii părăsesc portul.

Prima parte a călătoriei se desfășoară bine, fără incidente și Pizarro ajunge la gura fluviului Piru, pe care îl știe deja. Schimbîndu-și tactica, hotărăște să rămînă acolo cu una din corăbii și o puternică garnizoană înarmată, în timp ce-i cere pilotului său Bartolomé Ruíz să continue explorarea spre sud.

Între lunile mai și iunie 1526, pilotul Ruíz va ajunge pînă la gura fluviului Santiago, la capătul sudic al Columbiei, descoperind, în trecere, golful San Mateo și insula del Gallo, la 1°51', latitudine nordică toate fiind puncte geografice pe care occidentalii le văd pentru prima dată.

Și apoi vine ziua cea mare. La 21 septembrie 1526, pilotul Ruíz, care a părăsit Puña cu putin timp înainte, ajunge cu nava sa în larg în dreptul locului unde se află azi orășelul de frontieră Tumbes.

Atunci se produce un eveniment care, doar el singur, va răsturna fața lumii din epoca aceea. Marinarul de veghe, care nu înceta să scruteze coasta pustie, începe deo-

dată să strige arătînd emoţionat spre un mic punct pe ocean.

Echipajul află repede vestea şi, cu toate pînzele sus, corabia se îndreaptă cu viteză spre punctul care se dovedeşte a fi o ambarcaţiune mare, din cele îndrăgite de indienii de prin partea locului, ambarcaţiune construită din lemn de balsa [1]. Aceasta înainta repede spre nord, dar cei unsprezece oameni care o manevrau se opriră uluiţi, văzînd cum apar deodată în lumea lor alte făpturi, atît de asemănătoare cu ei, dar cu pielea de altă culoare. Oamenii aceștia nu văzuseră niciodată albi. Mărturiile ulterioare ne informează că indienii erau desigur surprinşi, dar deloc speriați. Într-adevăr, învățămintele religiei lor spuneau că zeii vor reveni într-o zi pe pămînt la bordul unor corăbii uriașe. Corăbiile sosiseră, deci nu puteau fi alţii, bineînțeles, decît acești zei.

Cele două ambarcaţiuni ancorează una lîngă alta. Doi indieni intimidaţi fireşte, dar fără a fi agresivi, se urcă la bordul corabiei „zeilor". Echipajul nu-şi poate înăbuși strigătele de bucurie. Băștinașii din acea regiune sînt împodobiţi din belşug cu aur, acel fabulos metal pentru care au înfruntat atîtea pericole. E vorba, într-adevăr, de negustori care se duc să vîndă în ţinuturile dinspre nord perle, aur, argint, ţesături minunate din lînă sau bumbac, bogat împodobite, precum şi fructe şi legume. Dar spaniolii nu-și iau ochii de la podoabele de pe piepturile lor, de la brățările și colierele care strălucesc sub soarele cald al mărilor sudice.

Fără nici o reţinere, băștinașii își schimbă giuvaierele pe mărfurile de proastă calitate oferite de spanioli și vorbesc de regatul lor, care corespunde acelui paradis fabulos

[1] Copac din America Centrală, cu lemn foarte ușor (densitatea 0,15), folosit îndeobște la construcția unor ambarcațiuni. (n.tr.)

imaginat la adunările din locuința tainică a părintelui de Luque din Panama.

Purtător al prețioasei sale descoperiri și al dovezilor smulse indienilor, Bartolomé Ruíz se grăbește să se întoarcă la gura fluviului San Juan, unde i-a lăsat pe Pizarro şi pe oamenii săi. Îi regăseşte uşor şi, de la bun început, îi destăinuie lui Pizarro existența acolo, mai la sud, a unor comori extraordinare. Se poate chiar să fi adus cu el cîteva eșantioane ?

Diego de Almagro nu știe încă nimic despre aceste descoperiri. În octombrie 1526, aşa cum se stabilise înainte de plecarea celor două ambarcațiuni, el sosește la San Juan avînd un echipaj de nouăzeci de oameni recrutați de curînd. Pizarro şi Ruíz îi destăinuie descoperirea, la care se gîndeau de atîtea săptămîni. Almagro stă ca pe ghimpi. Acoliții lui îl însărcinează să se întoarcă la Panama cu prețioasele comori luate de la cei unsprezece negustori și să-i informeze pe ceilalți despre descoperirile lor. Îi cer de asemeni asociatului lor să le facă rost de oameni de rezervă ca să-i înlocuiască pe cei care au căzut bolnavi sau au murit în timpul primei campanii, precum și de fonduri pentru a aproviziona o nouă expediție.

Dar aşteptarea veştilor din Panama, după plecarea lui Diego de Almagro, înseamnă mai mult decît pot suporta inimile slabe ale celor doi tovarăși însetați de aur și pietre prețioase.

După sfaturile lui Bartolomé Ruíz, Francisco Pizarro se hotărăște să continue singur expediția spre sud și să-și instaleze tabăra de bază — cum ar spune aventurierii moderni — pe insula del Gallo, acest loc fiind mai sănătos şi mai uşor de apărat decît coasta.

La o lună după sosirea lui Diego, Pizarro a și părăsit gura fluviului San Juan, îndreptîndu-se spre insula Cocoșului (*gallo* — în spaniolă). Faptul acesta dovedește

graba lui de a pune mîna pe comorile pe care le bănuiește că există.

În timpul instalării lui, Diego de Almagro sosește la Panama cu o modestă comoară, sustrasă din ținuturile sudice pentru acționarii întreprinderii, și un dar destinat soției guvernatorului Pedro de los Rios. Nu-i vorba de un strălucitor smarald, nici măcar de un breloc de aur masiv, ci de un ghem de bumbac, în care un membru mai glumeț al echipajului, al cărui nume ne-a parvenit, Juan de Saravia, a strecurat un bilețel. În acest bilețel se spune pe șleau aceasta :

Așadar, domnule guvernator,
Privește bine (darul) în întregime,
Să se ducă acolo cuceritorul
Și să rămînă aici măcelarul.

Avertizat prin acest ingenios procedeu de soarta ce-i așteaptă pe oamenii expediției, guvernatorul refuză să le acorde protecția sa asociaților și hotărăște imediat plecarea a două corăbii, sub comanda pilotului Tafur, cu misiunea de a-i căuta pe Pizarro și oamenii lui și de a-i aduce înapoi.

Tafur ajunge la insula Cocoșului cu ordinul guvernatorului. Pizarro încearcă să-l convingă pe acest om de fabuloasele comori ce-l așteaptă acolo, în acel imperiu din sud pe care l-a descoperit. Dar oamenii sînt obosiți ; a trecut deja multă vreme de cînd au plecat și cuvintele frumoase nu le mai sînt de ajuns. Ei nu vor decît aur. Constatînd cu amărăciune eșecul făgăduielilor lui, Pizarro, întins alene pe o plajă, trage deodată cu vîrful spadei o linie lungă pe pămînt.

— Pe aici e drumul înapoi spre Panama, unde, odată ajunși, o să fim din nou săraci și nenorociți, spune el deodată, arătînd spațiul situat la nordul liniei.

Indicînd apoi jumătatea sudică a pămîntului, el declară, ridicînd capul şi luînd un ton mîndru şi orgolios, ce nu admite nici o replică :

— Pe aici e drumul spre sud, care ne va face bogaţi şi puternici. Cei care se simt adevăraţi spanioli să mă urmeze şi să treacă linia spre a ajunge în sud.

Bartolomé Ruíz, care a înţeles imediat la ce se poate spera coborînd spre sud, nu şovăie deloc şi se alătură lui Pizarro. Va fi urmat de alţi treisprezece gentilomi[1]. Restul grupului s-a alăturat să rătăcească jalnic pe apele Pacificului, chiar dacă li s-a ivit în cale o biată barcă încărcată cu aur, şi preferă să se întoarcă din drum şi să revină la Panama cu Tafur.

Pizarro se îmbarcă cu oamenii lui pe corabia care i-a adus în insula Cocoşului şi se îndreaptă spre sud. Echipajul este redus la minimum necesar şi călătoria se anunţă foarte anevoioasă. Dar amintirea aurului zărit la neguţătorii din acel regat necunoscut îi îmbărbătează.

Pe drum ei descoperă insula Gorgona, în faţa actualei provincii Cauca, din Columbia. Acolo, Pizarro, care nu mai are decît această singură ambarcaţiune, ţine să coboare pe uscat cu patru oameni. Celorlalţi le cere să se întoarcă la Panama, sub comanda credinciosului Bartolomé Ruíz, ca să obţină indispensabila colaborare a guvernatorului din Los Rios.

Ceilalţi, convinşi de succesul celui pe care l-au considerat întotdeauna drept comandantul lor, se înapoiază cu regret la Panama. Acolo, autorităţile nu mai vor să audă

[1] Pedro de Alarcón, Alonso, Briceño, Pedro de Candia, „Grecul“, Andón de Carrión, Francisco de Cuellar, Garcia de Jérez, Alonso de Molina, Cristóbal de Pelalta, Martin de Paz, Nicolas de Rivera, Domingo de Soraluce, Juan de la Torre, Francisco de Villa fuerte. (n.a.)

vorbindu-se de fostul porcar, stăpînit de această nebunească febră a aurului.

Planul cel frumos e gata să eşueze, cînd, datorită influenţei asupra autorităţilor locale, părintele Hernando de Luque reuşeşte să smulgă consimţămîntul, după şase luni de aprige discuţii.

În noiembrie 1527, îndîrjiţii partizani ai cuceririi obţin în sfîrşit o corabie bună şi pleacă din nou, sub ordinele pilotului Ruíz, spre insula Gorgona. De aici sînt recuperaţi exilaţii voluntari, care începuseră să se întrebe în mod serios dacă nu cumva cei din Panama nu-i uitaseră şi dacă n-o să-şi încheie aici aventura în mod jalnic.

Pe drum, aventurierii vor descoperi golful Guyaquil, oraşul Tumbes, golful Paita, gurile fluviilor Chira, Santa şi San Juan de Chincha, care străbat imperiul incas. De altfel, aici, aproape de acest ultim fluviu, spaniolii se vor apropia în sfîrşit de bogatul imperiu.

Pe baza cîtorva indicaţii ale indigenilor, ei se hotărăsc să se întoarcă din drum şi să ancoreze la capătul nordic a ceea ce ar fi azi Peru, doar la o bătaie de tun de un sătuc căruia indienii îi spun Paita şi care poartă şi azi acest nume.

Aici, indienii *capullanos*, care trăiesc în această regiune, îi primesc ca pe nişte divinităţi. Indienii, cărora nu le vine să-şi creadă ochilor, îi iau drept trimişi ai Dumnezeului lor. În cursul acestor prime contacte, ei au lansat faimosul „Zeii albi s-au întors !", care încă şi azi ridică nenumărate şi dificile probleme istoricilor şi arheologilor moderni, căci dacă băştinaşilor li se părea că aceşti „Zei albi" au revenit, înseamnă că ei mai veniseră înainte. Or, toate relatările epocii arată că Pizarro a fost primul om alb care a debarcat, cel puţin în mod oficial, pe aceste ţărmuri.

De acum înainte convinşi de existenţa unui regat fabulos, Pizarro şi oamenii lui se hotărăsc să se întoarcă la Tumbes, însoţiţi de indienii care s-au gătit cu podoabele lor cele mai de preţ. Ajung astfel într-un oraş în mare efervescenţă. Spaniolii află foarte curînd că şeful regiunii, *cacique*, poartă un război împotriva indigenilor de pe apropiata insulă Puña. Toţi hotărăsc să se pună la dispoziţia *cacique*-ului. Pentru aceşti oameni înarmaţi pînă în dinţi, despre care bieţii băştinaşi nici n-au auzit vreodată vorbindu-se şi care seamănă moartea de la distanţă, războiul nu-i greu.

Cacique-ul obţine foarte repede o victorie completă, deşi nu tocmai onorabilă. El nutreşte de aci înainte o mare simpatie pentru aceşti noi zei, veniţi de nu se ştie unde. Căpetenia ţine să le mulţumească pentru preţiosul lor efort de a-l sprijini. Bădăranii spanioli rămîn înmărmuriţi în faţa darurilor oferite de el. La picioarele lor se vor etala, ca un extraordinar covor, obiecte minunate din aur masiv, argint, perlele cele mai fine şi smaraldele cele mai mari extrase din minele apropiate. Pascal de Andagoya văzuse deci bine şi stăruinţa lor este astfel răsplătită.

Dar la vederea tuturor acelor splendori, setea lor de aur, departe de a se potoli, va spori nemăsurat. Oamenii stau ca pe ghimpi. Ei vor să continue numaidecît o cucerire atît de bine începută.

Francisco Pizarro nu se împotriveşte acestei hotărîri, dimpotrivă. Dar el ştie că această cucerire trebuie pregătită. Se hotărăşte să se întoarcă la Panama pentru a-i înştiinţa pe cei care i-au acordat încredere şi pentru a le aduce dovada convingătoare a propunerilor sale. Lasă în sat pe doi din oamenii lui, García de Jérez şi Alonso de Molina, ca să înveţe limba vorbită în aceste locuri şi să

culeagă informații despre tot ce-i poate interesa pe conchistadori, cînd vor trece din nou pe acolo.

Iată-i întorcîndu-se la Panama. Spaniolii aduc cu ei pe corabie cîțiva băștinași, printre care un indian pe care l-au botezat Filipillo și care va deveni tălmaciul oficial, ca și cîteva lame, animale care i-au surprins atît de mult și pe care Occidentul din vremea aceea nu le cunoștea încă.

Acest neobișnuit echipaj care a apărut într-o frumoasă dimineață a lunii august 1528 în fața portului Panama prevestește fabuloasa epopee care avea să urmeze.

II
AURUL ISABELEI

La Panama, vestea descoperirilor lui Pizarro şi a oamenilor săi s-a răspîndit pe străzi cu iuţeala fulgerului. Toată lumea vrea să-i vadă, dar ei se hotărăsc să se ducă mai întîi la guvernator, care, tîrziu, desigur, le-a oferit concursul.

El nu credea în existenţa acestui imperiu din sud, ale cărui bogăţii potenţiale îi erau lăudate cu atîta patimă, dar acum, pus în faţa evidenţei, adică a grămezilor de aur şi de smaralde etalate sub ochii lui, nu mai poate nega existenţa reală a acestui imperiu şi, lăsîndu-şi baltă toate treburile, îi primeşte pe aventurieri. Ajunge chiar să accepte darurile aduse de Pizarro şi-l ajută să se întoarcă la curtea Spaniei, spre a-şi prezenta descoperirile.

Dorinţele conchistadorului se împlinesc, deci, aşa cum plănuise înainte de plecare şi, în octombrie 1528, marea călătorie, aceea care poate hotărî totul, se realizează în sfîrşit. Însoţit de Pedro Candia, de cîţiva indieni pe care i-a adus din regatul său din sud şi de acele ciudate lame care au stîrnit curiozitate în Panama, Pizzarro va părăsi portul Darién, luînd drumul Spaniei.

Cu extraordinarele ştiri pe care le aduce, Pizarro se aşteaptă să fie primit cu braţele deschise, ca un erou, pe pămîntul lui natal, ale cărui ţărmuri începe să le întrevadă cu emoţie. Realitatea va fi, vai !, mult mai puţin veselă decît aceea prevăzută.

De cum descinde în portul Sevilla, unde corabia lui a ancorat, Pizarro e arestat de autorităţi. E dus imediat, fără ruşine, într-o celulă a închisorii din oraş. Frumoasă primire pentru un conchistador !

Vina ? Nenumăratele datorii pe care le făcuse în vederea ultimei lui călătorii şi pe care nu le-a putut încă restitui. Creditorii nu se mulţumesc cu promisiuni frumoase, chiar dacă acei cîţiva indieni, împreună cu vasele lor de aur, se află acolo spre a dovedi veracitatea afirmaţiilor lui Pizarro. Ceea ce vor ei sînt ducaţi, bani peşin. Or, Pizarro n-are bani. El trebuie astfel să sufere întemniţarea umilitoare din ţară. Visurile lui frumoase, făurite cu răbdare în cursul lungii lui călătorii de întoarcere se destramă brutal, acolo, în ţara sa.

Nu va rămîne multă vreme între cele patru ziduri în care autorităţile din Spania îl închiseseră. Într-o zi din luna decembrie 1528, deşi tot nu-şi achitase datoriile, i se dă deodată drumul din temniţă, fără să poată înţelege cui îi datora eliberarea lui neaşteptată. Oare părintele de Luque sau altul din fidelii lui, rămaşi acolo, aflînd de nenorocirea sa, va fi adunat suma necesară ? Pizarro nici nu îndrăzneşte să mai creadă, supărat fiind de o întoarcere atît de puţin glorioasă.

Această eliberare, va afla nu peste multă vreme, o datorează de fapt unei femei, care nu-l cunoştea înaintea acestei aventuri, dar care crede în el şi în descoperirile lui şi care de aci înainte nu va înceta să-i acorde cu dărnicie sprijinul : însăşi regina Isabela de Aviz.

Regina Isabela şi regina mamă, pe care a cîştigat-o cauzei ei, aranjează, după tratative tainice, ca regele Carol Quintul al Spaniei să-l primească pe Pizarro într-o vizită oficială. Clipa atît de mult aşteptată va fi emoţionantă, iar conchistadorul va căuta să obţină bunăvoinţa Curţii. De aceea, încă de la prima întrevedere, pe care n-o

mai spera, etalează la picioarele suveranului şi ale reginei somptuoasele piese de aur şi de argint ale comorii incase, smaraldele şi alte bogăţii pe care şi le însuşise şi prezintă Curţii uluite indienii puţin speriaţi de atîta agitaţie, ca şi enigmaticele lame, despre care spaniolii nu auziseră niciodată vorbindu-se pînă la sosirea lui.

El oferă toate aceste bogăţii suveranului cu o generozitate nu lipsită de un interes ascuns, deşi acesta n-a făcut pentru el încă nimic. Gestul nu-i gratuit, căci Pizarro, care ştie să evoce cu înflăcărare perspectivele incomensurabile ale lui „Biru", îşi imploră gazdele regale să-i acorde sprijinul spre a duce la bun sfîrşit cucerirea pe care o întrevede şi capturarea comorilor de dincolo de mări.

Regele Carol Quintul e mult prea ocupat cu războaiele pe care le poartă împotriva armatelor franceze şi italiene ca să se ocupe de planurile, încă utopice pentru el, ale lui Pizarro. Desigur, propriile lui armate îl costă foarte scump ; are puţini bani şi resursele potenţiale ale acestui „Biru" n-ar putea fi decît providenţiale în acele timpuri grele, dar pentru rege e prea mult, de aceea nu poate adera la acel proiect, aşa cum Isabela îl îndeamnă s-o facă.

Totuşi, fapt esenţial, nu spune nu, dar o împuterniceşte pe soţia sa mult iubită, blînda Isabela de Aviz, să se ocupe de acest domeniu.

Pentru Francisco Pizarro, această împuternicire este un noroc, fiindcă în taină, regina Isabela este complicea lui. Ea ştie tot ce poate obţine de pe urma cuceririi ce i s-a propus. Devenind puternică prin noua sa însărcinare, ea nu şovăie să-l aducă pe căpitanul Pizarro în palatul ei regal înălţat la Toledo. Aici, la 26 iunie 1529, ea hotărăşte să-i acorde sprijinul său oficial şi suveran.

SPRIJINUL ISABELEI

Documentele care s-au schimbat între regină şi conchistador ne-au parvenit. Ele sînt foarte explicite şi subliniază faptul că Pizarro este însărcinat să descopere, să cucerească şi să ocupe ţinuturile necunoscute ale provinciilor Tumbes şi din mările din sud, denumite Castilla del Oro.

În schimb, căpitanului Pizarro i se acordă funcţia de guvernator, căpitan general, conchistador comandant al Perului. El va primi, drept răsplată pentru serviciile aduse regatului Spaniei, o rentă anuală de 725 000 maravedís şi va fi autorizat să cucerească pentru propria sa folosinţă un teritoriu ce se întinde de la Santiago de Teminpuilla (azi în Ecuador) două sute de leghe mai la sud, mărginit de fluviul San Juan, pînă la Chincha (azi în nordul Perului).

Toate aceste amănunte clare şi precise sînt consemnate amănunţit în document. Cît despre prietenii lui Pizarro, care l-au susţinut de la început, nici aceştia nu sînt daţi uitării de comandantul lor, care le pledează cauza în faţa reginei.

Isabela de Aviz îi acordă lui Diego de Almagro titlul de cavaler şi de guvernator al provinciei Tumbes. Pentru serviciile aduse el va primi o soldă anuală de 300 000 maravedís.

Părintele Hernando de Luque este numit vicar al provinciei Tumbes — singura cunoscută pe vremea aceea — şi protector al indienilor. Curios protector, de altfel ! El va primi o rentă anuală de 1 000 ducaţi. Pilotul Bartolomé Ruiz, care pînă atunci a jucat un rol esenţial, primeşte din partea reginei o soldă anuală de 75 000 maravedís.

Credinciosul tovarăş al lui Pizarro, cel care l-a însoţit pînă la Sevilla, Pedro de Candia, este răsplătit cu dărnicie cu titlurile de căpitan şi cavaler. Pizarro n-a voit

să-i uite nici pe tovarășii săi, care l-au urmat pe insula del Gallo, și dobîndește pentru ei titlurile de cavaleri ai curții. Cum unii dintre ei erau deja cavaleri la începutul acelei cuceriri, regina Isabela le acordă cu generozitate titlul nespus de mult rîvnit în epoca aceea de cavaler al Spadei de Aur.

Acest contract fabulos, care va hotărî viitorul lumii, e semnat între Isabela de Aviz și căpitanul Francisco Pizarro în 1529. În el nu se specifică însă doar recompensele cuvenite conchistadorilor. Sînt indicate de asemeni obligațiile acestora din urmă față de coroana regală, îndeosebi obligațiile financiare. E vorba de un adevărat contract comercial, foarte asemănător contractelor moderne.

Regina Isabela îi acordă încredere deplină lui Pizaro ; dar, foarte scrupuloasă cu bunurile coroanei, preferă să-l numească ea însăși pe vistiernicul provinciei Tumbes, un om de încredere al coroanei. Acesta este Alonso de Riquelme, care e numit controlor al veniturilor regale din ținuturile din sud. El va fi ajutat în dificila sa îndatorire de un inspector al vistieriei, García de Salcedo, numit, ca și el, de către regină.

Toate acestea fiind spuse și scrise, Pizarro trebuie ajutat să-și pregătească viitoarea și decisiva sa expediție. În acest scop, regina îl va mai primi o dată pe Pizarro și-i va acorda ceea ce el aștepta de la început și ceea ce constituia motivul pentru care venise în țara sa, Spania, adică cei 300 000 de maravedís, care îi vor da posibilitatea să cumpere corăbiile necesare și să le echipeze, 200 000 ducați pentru hrană și muniții, douăzeci și cinci de cai și douăzeci și cinci de iepe de rasă pură. Ea îl va mai autoriza de asemeni pe noul guvernator al Perului să angajeze voluntari și să transporte, fără vreo taxă, cincizeci de sclavi negri și un grup important de delincvenți.

Datorită tuturor acestor lucruri, datorită eforturilor acestei regine cutezătoare, cucerirea Lumii Noi va putea începe. Regele Carol Quintul, care se tot războieşte cu francezii şi italienii, nu ştie nimic despre aceste pregătiri pe care Isabela a ţinut să le susţină personal.

La curtea reginei, Pizarro va avea o întîlnire foarte importantă, pe care n-o va uita niciodată şi care îi va servi drept lecţie de conduită în timpul cuceririi Perului. El îl va întîlni pe marele Hernán Cortés [1], omul care a descoperit regatul aztecilor, regatul Mexicului.

Cortés a adus Spaniei sume fabuloase şi un prestigiu fără seamăn în lume în epoca aceea. Cortés ar fi trebuit, deci, să fi devenit un personaj important în ţara sa, bogat, adulat de popor. Cel puţin aşa gîndea Pizarro.

Or, pe cine întîlneşte Pizarro ?

Un omuleţ vlăguit de timpuriu, dezamăgit de compatrioţii săi şi de înlăturarea sa de la conducerea Mexicului încredinţată unui vice-rege fără vreo legătură cu această ţară. Această imagine îl va urmări pe Pizarro pe tot parcursul cuceririlor sale, ceea ce va explica mai tîrziu intransigenţa sa.

Deocamdată, nu poate fi vorba de dizgraţie, fiindcă, iată, el, modestul porcar, se află în fruntea unui imperiu, pe care nu va întîrzia să-l mărească.

De altfel, începe să nu se mai simtă în largul lui în Spania şi ia hotărîrea să se întoarcă în Panama ca să ducă vestea cea bună asociaţilor săi. În mare grabă sînt cumpărate şi echipate cîteva corăbii noi şi sigure.

În ziua sfîntului Ioan a anului de graţie 1531, guvernatorul Pizarro şi trupele lui părăsesc încă o dată ţărmurile

[1] Hernán Cortés (1485—1547) a pornit în 1518 la cucerirea Mexicului şi a distrus imperiul aztecilor (1521). Înapoiat în Spania în 1541 el a căzut în disgraţie. (n.tr.).

provinciei Panama, unde ajunseseră cu puțin timp înainte, îndreptîndu-se spre sud, acel sud al pietrelor prețioase și al aurului.

Călătoria nu-i deloc ușoară. O furtună foarte puternică va împiedica corăbiile să ajungă la Tumbes, prima țintă a expediției lor. Ea îi aruncă pe un țărm foarte neted, neaccidentat, în dreptul provinciei numită astăzi Esmeraldas [1] — o să înțelegem de ce — din Ecuador.

Pizarro și oamenii săi sînt siliți să debarce, așteptînd să se îmblînzească vremea. Ca să le treacă timpul mai repede, înainte de a pleca din nou, oamenii aceia, care nu se dau în lături de la nimic, se hotărăsc să prade toate satele pe care le pot întîlni prin jur. De altfel, nu întîmpină greutăți, deoarece majoritatea indienilor din ținut, care văd pentru prima oară oameni cu pielea albă, purtînd căști, înarmați cu spade și lănci, uneori călări pe animale curioase, se tem și fug.

Ei preferă să abandoneze noilor zei toate bogățiile dobîndite după secole de trudă și strădanii.

Spaniolii, care încă nu știu ce-i așteaptă, nu se lasă rugați și îngrămădesc toate giuvaierele pe care pot pune mîna, fie de la indieni, fie din templele bogat împodobite.

Cu vremea, începe să se adune o fabuloasă comoară de pietre prețioase, aur și argint. Această comoară ar fi putut fi și mai importantă dacă conchistadorii n-ar fi fost atît de neștiutori. Ei s-au încrezut orbește, ne spun cronicarii epocii, într-un călugăr dominican, care îi asigura, nu se știe pe ce temei, că pietrele prețioase veritabile se puteau detecta izbindu-le violent cu o greutate. Dacă se spărgeau, nu prezentau nici un interes. Dacă rezistau, atunci puteau fi păstrate, fiind pietre prețioase adevărate. Nenumărate pietre foarte frumoase, deși perfect autentice,

[1] *Smarald*, în spaniolă. (n.a.)

n-au suportat, desigur, fără stricăciuni un astfel de tratament, datorat ignoranței și prostiei.

Aceasta nu i-a împiedicat pe spanioli să bage în buzunare, după ce au văzut cu ce s-au ales în urma incursiunii lor rapide, peste 20 000 pesos de aur [1], sumă considerabilă pentru vremea aceea. Oricare dintre ei ar fi fost dornic să-și însușească întreaga sumă, dar măcar la început trebuiau să țină seama de coroana regală și să respecte — cît de cît — termenii contractului semnat la Toledo între regină și Pizarro.

Greaua răspundere a acestei prime împărțiri i-a revenit lui Pizarro însuși. Fiecărui membru al echipajului i s-au plătit sume foarte importante ; un procent de 20% este reținut din pradă constituind partea Coroanei, iar restul, care reprezintă oricum ceva mai mult decît niște biete firimituri, este împărțit cu mărinimie între conducătorul expediției, rudele lui apropiate și prieteni.

Condițiile climaterice nu întîrzie să se amelioreze și cele trei corăbii, care nu transportă decît tot o sută optzeci de oameni și treizeci și șapte de cai, părăsesc țărmurile provinciei Esmeraldas ca să coboare spre sud, unde clima e mai dulce.

Marea e acum liniștită, vremea mai blîndă și în puține zile mica armadă spaniolă ajunge în sfîrșit în golful San Mateo. Aici, toată lumea debarcă, atrasă de cuceririle precedente, și mărșăluiește spre orașul Coaque, despre care i-a auzit vorbind pe indigeni (și care există și acum tot pe teritoriul Ecuadorului).

---

[1] Un *peso* de aur din vremea aceea este echivalentul a 4,18 grame de aur fin de azi. (n.a.)

Bineînțeles că, odată ajunși în oraș, spaniolii îi jefuiesc cu mare bucurie. Doar acest jaf le aduce, potrivit conchistadorului Jérez, peste 15 000 pesos de aur și 1 500 marcos de argint, deci, dacă îi convertim în valori moderne, modesta pradă de 62,5 kg de aur și 345,15 kg de argint.

În ceea ce-l privește pe vărul lui Pizarro, Pedro, acesta preferă să fie mai realist și menționează în documentele care ne-au rămas de la el în legătură cu prada luată de spanioli nu greutatea, ci valoarea în moneda epocii, adică numai din jefuirea orașului Coaque modesta sumă de 200 000 castellanos. Pentru a o converti aproximativ în moneda actuală, în dolari de pildă, trebuie s-o înmulțim cam cu 15, ceea ce ne dă o pradă de ordinul a 3 000 000 dolari de azi.

Și acesta nu-i decît începutul !

Obiectele strînse trebuie să fi fost fabuloase, deoarece chiar Pedro Pizarro scrie în relatarea sa că prada cuprindea, între altele, *multe coroane din aur, în genul coroanelor imperiale.*

Dar pentru Pizaro și oamenii lui, Coaque nu poate fi decît un început. N-au venit de așa departe pentru o pradă atît de mică !

Trupele se îmbarcă din nou și se îndreaptă de astă dată spre orașul care va rămîne în istorie ca prima cucerire a Perului de către Occident, spre Tumbes. Aici, Pizarro și oamenii lui vor fi primiți ca niște eroi, ca niște binefăcători așteptați dintotdeauna, ca noii „Zei albi".

Băștinașii, care n-au putut fi preveniți de localnicii din Coaque, nu știu cu cine au de a face cu adevărat și încep din capul locului să-i ofere lui Pizarro două tunici superbe, în întregime împodobite cu motive de aur și argint.

Trebuie să spunem că Tumbes, deşi foarte îndepărtat de capitala incaşilor, Cuzco, este considerat o cetate extrem de bogată, unde se află o solidă fortăreaţă incasă, un templu al Soarelui şi o mănăstire în care trăiesc preoţii Soarelui.

Totuşi, nu se ştie azi din ce motiv indienii încep foarte curînd să nu mai aibă încredere în oaspeţii lor. Ca pe tot întinsul imperiului, renumitul templu, mănăstirea, precum şi toate edificiile oficiale trebuie să fi fost acoperite cu plăci de aur şi pline cu daruri bogate. Or, cînd spaniolii îşi fac apariţia acolo, nu găsesc aproape nimic în afară de cîteva obiecte de mică importanţă.

Prada însuşită în acest oraş foarte important al imperiului se ridică la numai 2 000 pesos de aur, după spusele cronicarilor, cam dezamăgiţi. De altfel, probabil tocmai aceste neînsemnate bogăţii l-au mîniat atît de mult pe Francisco Pizarro, atunci cînd conchistadorii au ajuns în sfîrşit în inima imperiului incaşilor, încît l-au determinat să distrugă aproape tot ce-i cădea sub mînă. De aici înainte îl va interesa în cel mai înalt grad doar Cuzco, capitala însăşi.

Fără să întîmpine nici o împotrivire serioasă, spaniolii ajung în sfîrşit la Cuzco, pe data de 15 noiembrie 1533, abia după un an de la sosirea lor în Cajamarca, oraşul din nordul Perului. Aici se vor odihni cîteva zile, înainte de a porni într-o expediţie de pedeapsă împotriva generalului incas Quizquis, care se îndreaptă spre nord, spre Quito, ca să scape împreună cu trupele sale.

Nu se ştie încă precis ce au întîlnit spaniolii la Cuzco în acea vestită zi de 15 noiembrie, deoarece singurul document ce ne-a parvenit despre acest eveniment, acela al lui Pedro Pizarro, nu-i prea clar, fie că aceasta a fost sau nu intenţia autorului său.

Nu sîntem siguri decît de faptul că cele mai importante bogăţii, cele din templele Soarelui şi Lunii, au dispărut complet cu puţin timp înainte de sosirea spaniolilor, ca şi mumiile incaşilor decedaţi şi ale soţiilor lor, care erau întreţinute cu o atenţie deosebită. Totul a fost îngropat cu grijă în anumite locuri, la diferite distanţe de Cuzco, locuri care, în mare majoritate, ne-au rămas complet necunoscute. Una din cele mai fabuloase comori incase, aceea căreia i se spune deseori *Comoara incaşilor*, corespunde tocmai acestei grămezi de mumii şi bogăţiilor din cele două temple principale ale capitalei, pe care ochii occidentalilor nu le-au văzut niciodată şi care rămîn să fie descoperite pe viitor.

Ceea ce obţin spaniolii în Cuzco nu se datorează unor donatori generoşi şi dezinteresaţi, ci aplicării minuţioase şi răspîndite a torturii tuturor celor care sînt socotiţi că deţin cîteva bunuri.

Unul din puţinii martori oculari ai epocii, Miguel de Estete, ne-a lăsat un inventar al prăzii însuşite în capitală, însoţit de multe amănunte.

Din oraş, au luat mari cantităţi de aur şi de argint, nici una de la particulari, ci toate din acele temple, oratorii, grote şi monumente unde se aflau, de altfel, în număr mic. Şi-au însuşit multe vase din aur şi argint şi, printre ele, opt recipiente de argint în care incaşii depozitau grîul şi porumbul pentru templu. Cred că au cîntărit aceste recipiente înainte de a le topi, obţinînd cam 25 000 marcos de argint pur [1].

Au cutreierat şi prin împrejurimile acestui oraş, în unele temple din apropiere, unde au găsit numeroase

[1] 25 000 marcos de argint corespund aproximativ cu 6 tone de argint pur, ceea ce înseamnă o pradă considerabilă. (n.a.)

statui și figurine de aur și de argint, toate înfățișînd o femeie în mărime naturală, foarte bine lucrate, cu trăsături perfect reprezentate, întocmai ca un mulaj. Adunaseră peste douăzeci de statui de acest fel, din aur și argint, acestea din urmă fiind cu siguranță executate după imaginea adevărată a vreunei femei nobile decedate. Fiecare dintre ele avea, într-adevăr, în serviciul ei paji și slujnice modelate în aur, ca și cum stăpîna lor ar mai fi fost în viață... Au mai găsit de asemeni în acest oraș cupe uriașe și multe alte recipiente pentru băut, toate din aur și argint, minunat lucrate !

În textul lui, Pedro Pizarro nu se mai satură să tot descrie bogățiile pe care le-a văzut și care, totuși, nu înseamnă nimic față de cele ascunse. El vorbește de o fabuloasă cantitate de plăci de aur și argint pe care spaniolii le-au găsit în locuințe și care provin cu siguranță din templele orașului.

Pedro își continuă descrierea care, în unele episoade, dă impresia unui vis trăit :

„*Ei* (spaniolii) *au găsit într-o peșteră apropiată douăsprezece bucăți de stofă din aur și argint de dimensiunile și felul celor făcute din bumbac, pe care le purtau nobilii, și cu un aspect atît de natural, încît merita să te duci să le vezi ; mai descoperiră de asemeni ulcioare uriașe, făcute jumătate din lut ars și cealaltă jumătate din aur fin, dar împodobite în aceeași măsură și cu aur și cu ceramică, atît de bine alcătuite, încît dacă le umpleau cu apă, nici o singură picătură nu se putea scurge din ele, și atît de bine făcute, încît trebuia neapărat să le vezi ; au mai găsit acolo un fel de idol de aur pur, de care indienii s-au despărțit cu mare greutate, spunînd că îl înfățișează pe cel care a fost prima căpetenie care a cucerit acel ținut. Au*

mai descoperit și încălțări ce fuseseră făcute din aur și pe care le purtau de obicei femeile. Au văzut și languste, ca acelea care se prind în mare, lucrate dintr-un aur foarte fin și idoli bogat împodobiți, înfățișînd păsări, șopîrle, chiar și păianjeni ; toate gîngăniile cunoscute erau reproduse în figurine de aur !"

Pedro Pizaro, care-i însoțește pe primii exploratori jefuitori, nu poate să nu rămînă uluit. Abia dacă-și poate crede ochilor și totuși tot ce vede e adevărat. Ceea ce descrie e perfect exact, lucrurile fiind verificate în bună măsură în zilele noastre.

Ca să nu iau decît un singur exemplu semnificativ, s-a dovedit mult mai tîrziu că splendida statuie de aur despre care vorbește Pedro Pizarro, înfățișîndu-l pe primul conducător al incașilor, Marco Capac, a existat într-adevăr. Ea era purtată ca stindard de către oștile incase. Faptul că a fost luată la Cuzco de către spanioli însemna pentru incași pierderea unui idol extrem de venerat și foarte important sau, în cazul de față, pierderea unei adevărate bătălii.

JEFUIREA ORAȘULUI CUZCO

Jefuirea capitalei continuă astfel zile întregi. Sfîrșitul acestui jaf nu a fost, bineînțeles, povestit de incași, ci de un alt conchistador, martor ocular al faptelor, Pedro Sancho. Acesta era de altfel un personaj de seamă, fiind chiar secretarul lui Pizarro. El nu trăia la Cuzco, ci într-un alt oraș, Jauja, unde fusese transportată comoara. Documentul pe care l-a lăsat se numără printre cele mai prețioase.

„El (Pizzaro) *a dat dispoziții să se topească tot aurul care fusese strîns și transformat în bucăți foarte mici, lucru pe care indienii, obișnuiți cu acest fel de îndeletnicire, îl făcură foarte repede. S-a cîntărit atunci ce s-a obținut și rezultatul a fost de ceva mai mult de 580 200 pesos de aur*[1]. *S-a pus deoparte cincimea Maiestății sale, adică peste 116 460 pesos de aur de bună calitate (aproape 500 kg de aur). În ce privește argintul, s-a folosit aceeași modalitate de topire a obiectelor și, după ce s-a cîntărit tot metalul obținut, s-au reținut 215 000 marcos (adică aproximativ 50 tone de argint masiv). Din toate acestea, 160 000, marcos proveneau din argintul pur turnat în plăci perfect curate, restul nefiind de aceași calitate, deoarece se prezenta sub formă de plăci și de obiecte diverse, făcute în amestec cu alte metale, la fel ca minereul pe care-l extrăgeau din mină.*

Din toate acestea s-a scăzut cincimea Maiestății sale. Într-adevăr, era de mirare să vezi casa în care se afla topitoria plină de atîtea plăci de aur, cîntărind 8 sau 10 livre fiecare (aproape 4 sau 5 kg), *și de giuvaiere, fragmentele sau bucățile diferitelor figuri de care se foloseau oamenii aceia. Între alte lucruri deosebite, era extraordinar să observi patru oi de aur fin de talie foarte mare, precum și zece sau douăsprezece figurine de femei, avînd înfățișarea femeilor din această țară, toate din aur fin, atît de frumoase și atît de bine făcute încît ai fi putut crede că sînt vii.*

Aveau o atît de mare venerație față de aceste întruchipări plastice, încît ai fi putut crede că este vorba de nevestele în viață ale oricăruia dintre ei. Le îmbrăcau cu

[1] Această sumă extraordinară de aproape 600 000 pesos de aur reprezintă, în unități actuale, cantitatea considerabilă de peste 2,5 tone de aur fin (n.a.).

veşminte bogate şi minunat lucrate şi le adorau ca pe nişte zeităţi ; le dădeau să mănînce şi vorbeau cu ele, ca şi cum ar fi fost vorba de femei în carne şi oase.

Aceste statui au fost trecute în cincimea Maiestăţii sale. Mai existau acolo şi multe altele lucrate din argint, în aceeaşi manieră, iar pentru noi era o imensă plăcere să privim vasele mari şi piesele din acel frumos argint patinat !

Secretarul lui Pizarro, uluit de tot ce vedea, nu se poate împiedica să nu descrie astfel ceea ce reţine din ultimele zile ale jefuirii capitalei incaşilor. Cititorul va putea constata că nici o clipă acest martor, cel mai important, a cărui relatare am redat-o aici într-o traducere literală, nu pare jenat de faptul că tovarăşii lui topesc adevărate minunăţii, spre a obţine doar o grămadă informă de metal preţios. Această atitudine au avut-o *toţi* conchistadorii, şi consider că una din principalele învinuiri pe care lumea instruită şi inteligentă trebuie să le-o aducă în numele istoriei este aceea de a fi distrus cele mai frumoase mărturii ale unei strălucite civilizaţii.

După pătrunderea şi instalarea lor pe pămîntul american, singura modalitate de a aduce la lumină aceste extraordinare mărturii ale unei culturi evoluate nu se va mai datora decît descoperirilor întîmplătoare ale numeroaselor comori sau obiectelor preţioase din nenumăratele morminte, îngropate cu grijă în pămînt sau în peşterile fostului imperiu incas.

Oricum, conform contractului pe care îl încheiase cu regina Isabela, Francisco Pizarro a fost obligat să trimită în Spania cincimea ce-i revenea de drept, cincime care, de altfel, va fi considerabil ciuntită pe măsură ce cuceririle progresau. Bineînţeles, cea mai mare parte a acestei

cincimi ajungea în regatul Spaniei sub forma neutră de lingouri. Ce s-a întîmplat cu ele ? Nimeni nu ştie !

Primul transport, care i-a dovedit Isabelei de Aviz că a avut dreptate susţinîndu-l pe „porcar“, a sosit la Sevilla la 25 aprilie 1538. I-am dat de urmă, căci arhivele Indiilor din Sevilla nu puteau trece sub tăcere o asemenea intrare în port. Diego de Fuente Mayor, unul din prietenii lui Pizarro, primise în grijă fabuloasa încărcătură a navei. Inventarul pe care ni l-a lăsat şi care te mai poate face să visezi şi astăzi este transcris în felul următor în manuscrisele din Sevilla :

„...*au fost înregistrate trei oi de aur, 218 sau 219 marcos* (27 pînă la 28 kg de aur) ; *douăzeci statuete de femei, cu „tapaderas“* (ceea ce înseamnă în traducerea neobişnuită a epocii : cu veşmintele cele mai scumpe — ceea ce-i în acord cu ce a putut vedea şi descrie conchistadorul Pedro Sancho), *fiecare dintre ele cîntărind 95 pînă la 124 marcos* (adică 22 pînă la 28,5 kg de aur) ; *un pitic cu scufie pusă nefiresc pe cap şi o coroană. Aceste efigii feminine trebuie să fi fost cam toate foarte minuţios executate, pentru că în inventar se menţionează că uneia dintre ele îi lipseşte un deget, fapt ce demonstrează pînă la ce grad era dezvoltat simţul amănuntului.*

Cît priveşte obiectele de argint, se pare că ele erau mult mai artistic lucrate decît celelalte, dacă se pot descrie aşa, astfel că ele reprezintă trei oi şi păstorul lor ; douăsprezece statui de femei înalte şi scunde, care, ca şi precedentele, erau înveşmîntate cu „tapaderas“ perfect ajustate, în deplină armonie cu ce am menţionat în acest inventar ; în sfîrşit, douăzeci şi nouă de vase avînd toate două toarte, un cap de cîine şi două săpăligi“.

Acest text nu constituie decît o mică parte din documentele notariale întocmite de José Torribio Medina, documente care includeau de asemeni obiectele provenind din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa, din care doar o cincime a fost trimisă la curtea Spaniei și pe care am descris-o într-un alt capitol al acestei lucrări.

Fapt cert e că prada din Cuzco a fost considerabilă și aceasta judecînd doar după bogățiile oficial evaluate, din care o cincime a fost expediată la curtea Isabelei și a lui Carol Quintul ! Ce ar fi însemnat ele dacă am fi luat în considerație totalitatea bunurilor jefuite cu adevărat !

Valoarea totală a prăzii trimise în urma acestei prime expediții și evaluate chiar de Pedro Pizarro poate fi apreciată azi la 580 070 pesos ;„aur bun“ și 215 000 marcos de argint, adică, în măsurile actuale, aproximativ 24,5 tone de „aur bun“ și 50 tone de argint masiv.

Presupunînd, bineînțeles, că aceste metale pure ar putea fi comparate cu valorile administrative legale, se poate aprecia că doar prada provenită din capitala Cuzco atinge suma colosală, inimaginabilă în zilele noastre, de 17 milioane dolari, potrivit estimării efectuate de experți în 1964.

Se știe, de asemeni, că valoarea declarată a răscumpărării înmînate în palatul din Cajamarca pentru eliberarea lui Atahualpa fusese evaluată, acum cincisprezece ani [1], la aproape 9 milioane dolari.

---

[1] Adică, raportîndu-ne la 1978, data apariției acestei lucrări, prin 1963. (n.tr.)

SOLDA OSTAŞULUI SPANIOL

Pentru ostaşii care au participat la fabuloasa călătorie în ţinuturile sud-americane, aceasta a fost cît se poate de rentabilă. Toţi cei care s-au înapoiat la Panama cu Francisco Pizarro nu s-au întors cu mîinile goale. Fiecare cavaler a primit mai mult de 55 000 dolari, valoare înregistrată acum cincisprezece ani [1], iar fiecare pedestraş a încasat între o treime şi o jumătate din această sumă.

Era o valoare considerabilă, dacă comparăm cu soldele care se dădeau ostaşilor din armata spaniolă în timpul secolului al XVII-lea. Ceea ce explică de ce această călătorie, în care puţini credeau la început, a trezit spiritul aventurii la tinerii spanioli din acele timpuri.

Sumele pe care le menţionăm în această lucrare trebuiesc fireşte raportate la puterea de cumpărare din Europa secolului al XVII-lea, putere de cumpărare care era de zece pînă la douăzeci de ori superioară celei de azi din ţările occidentale.

Trebuie să admitem că, cel puţin din punct de vedere economic, expediţia lui Francisco Pizarro a fost un succes real, care a deschis noi posibilităţi Coroanei. Ca să nu dăm decît un simplu exemplu evocator, putem să ne gîndim că un cal obişnuit, cumpărat la Panama în 1531 pentru această călătorie, aducea proprietarului său în trei ani un cîştig echivalent în zilele noastre cu peste un sfert de milion de dolari, precum şi un drept care-i permitea să dobîndească venituri substanţiale şi pe viaţă din exploatarea pămînturilor sau a sclavilor acestei ţări.

Se poate compara valoarea totală a aurului scos din imperiul incaşilor şi predat reginei Isabela în urma acestei prime expediţii cu aceea obţinută de un alt conchistador, poate şi mai celebru încă.

---

[1] Vezi nota de la pag. 43

După pătrunderea lui în regatul Mexicului, Hernán Cortès jefuise capitala aztecilor şi obţinuse comoara personală a împăratului Moctezuma [1]. Aventura lui e, deci, foarte asemănătoare cu aceea a lui Pizarro.

Or, din aceste jafuri el nu obţinuse, dacă se poate spune astfel, decît o pradă modestă, evaluată oficial la 292 000 pesos de aur, adică aproximativ 1,3 tone de aur pur, şi 500 000 pesos de argint, cu alte cuvinte, ceva mai mult de 2 tone de argint.

Această pradă ar reprezenta acum cam 1,5 milioane dolari, un fleac pe lîngă bogăţiile din imperiul incaşilor care au intrat în stăpînirea coroanei Spaniei, şi mai ales pe lîngă comorile ce n-au fost niciodată dezvăluite şi rămîn de-a pururi îngropate în pămîntul Perului şi Ecuadorului de azi.

Incaşii înţeleseră foarte repede că albii care veniseră pe mare la Tumbes nu corespundeau cu acei „zei albi" a căror sosire o prevestiseră legendele lor. Ei şi-au dat seama că n-aveau în faţa lor decît nişte ignoranţi setoşi de bogăţii, gata la orice pentru a le obţine.

Cucerirea capitalei lor, Cuzco, marca din clipa aceea o cotitură în relaţiile lor cu duşmanul. Rezistenţa incaşilor se organiză şi căpătă proporţii. Nimic nu mai era ca înainte. Huascar, împăratul legitim, fusese ucis chiar din ordinul propriului său frate, Atahualpa. Acesta suferise mînia zeilor, fiind la rîndu-i spînzurat de spanioli. Imperiul era în declin. Oastea lui puternică, care înfrînsese multe popoare, era acum în plină derută, împrăştiată de cuceritori.

După moartea lui Atahualpa, aceia dintre supuşi care îi rămăseseră credincioşi aleseră un nou împărat, dar acesta nu era decît un om de paie al spaniolilor. E evident

[1] Sau Montezuma, împărat aztec (1502—1520). (n.tr.)

că el n-a predat niciodată ocupanţilor fabuloasele comori ale imperiului său, comori care fuseseră ascunse în locurile cele mai izolate şi mai inaccesibile, al căror secret îl cunoştea doar el.

De acum înainte, spaniolii nu mai puteau pune mîna şi trimite protectoarei lor, Isabela, decît nişte rămăşiţe derizorii, pe care incaşii le uitaseră sau nu avuseseră timp să le ascundă. Aceste nimicuri n-au fost totuşi chiar lipsite de valoare.

Ei au luat, de pildă, din oraşul peruvian denumit azi Apurimac, un idol foarte mare de aur masiv, evaluat pe vremea aceea la 12 000 pesos (adică 1,5 milioane franci actuali).

Ceva mai la nord, în capitala vechilor indieni *chimus* — orfevri străluciţi, care trăiseră cu mult înainte de venirea incaşilor —, spaniolii au desprins de pe una din porţile principale ale oraşului toate plăcile de argint masiv cu care era acoperită, ceea ce le-a adus peste 90 000 pesos, adică aproape 4 tone de metal preţios.

Pentru conchistadori, toate acestea nu însemnau decît fleacuri, bunuri fără prea mare importanţă. Din fericire pentru indieni, totul era acum ascuns, îngropat.

Ultimele prăzi serioase de război pe care le-au obţinut proveneau de la un mic regat, întemeiat de incaşi în Cordilierii Anzilor, la adăpost de spanioli, pe care însă aceştia au reuşit pînă la urmă să-l descopere, la Vilcabamba. Aici se refugiase Manco, fugind din Cuzco în 1536, în încercarea lui de a menţine dinastia, pînă la capturarea ultimului împărat incas, Tupac Amaru, în 1572.

Un lucru e sigur : la Vilcabamba şi în ţinutul muntos, greu de escaladat, din imediata sa apropiere, indienii au ascuns mari cantităţi de obiecte din aur şi argint aparţinînd familiei regale. Uimitor e faptul că după ce spaniolii

l-au luat prizonier în aceste locuri pe împăratul incas Tupac Amaru şi au pus mîna pe o importantă parte din obiectele preţioase ale palatului regal, cronicile pe care le-au lăsat martorii acestei prădăciuni şi care au ajuns pînă la noi sînt foarte misterioase şi discrete asupra acestei chestiuni. Se ştie doar că ei au luat o statuie foarte mare din aur fin, precum şi un gigantic disc de aur reprezentînd Soarele, zeul lor, corespunzător desigur celui pe care Huascar îl depusese în Coricancha — templul Soarelui din Cuzco —, disc care dispăruse pe neaşteptate din capitală la sosirea conchistadorilor.

Unii au crezut și cred, de altfel, şi acum că idolul luat pradă acolo, care corespundea principalului idol al ţării, provenind cu siguranţă tot din Coricancha, a fost adus intact în Europa, spre a fi prezentat în mod oficial papei, șeful creştinătăţii, și poate chiar oferit Vaticanului în semn de supunere faţă de biserică.

Nici un document nu confirmă totuși acest fapt, care ne-ar face să ne imaginăm că idolul s-ar afla şi acum intact în lăzile secrete ale cetăţii creştine. Din păcate, e foarte posibil ca acest măreţ idol să se fi pierdut şi el, pentru totdeauna, împreună cu celelalte giuvaiere şi toate obiectele expediate curţii Spaniei, reginei Isabela, sub forma unor banale lingouri.

Din comorile oficiale strînse în imperiu şi transferate în Europa nu ne vor rămîne decît topitoriile lui Pizarro, lingourile de aur şi de argint pierzîndu-se, fără nici o urmă, în băncile Lumii Vechi, spre a spori numărul monedelor care ne-au parvenit.

*

Pentru o evaluare mai exactă a proporţiilor jafurilor comise de spanioli, dăm în continuare un tablou amănunţit al echivalenţelor vechilor măsuri spaniole în valori actuale :

O arroba = 25,4 livre = 11,5 kilograme
O arroba (de ulei) = 3,3185 galoane
O arroba (de vin) = 4,263 galoane
O încărcătură (de Malaga) = 80,7 kilograme
O încărcătură (de Valencia) = 153,8 kilograme
Un castellano = 4,786 grame
Un ducat = 3,485 grame
Un galon [1] = 4,54 litri
Un gram = 0,048 grame
Un kilogram = 2,2046 livre
O livră spaniolă = 460 grame
Un litru = 0,22 galon
Un marco = 230,0675 grame
O uncie = 28,716 grame
Un peso = 4,18 grame

[1] Unitate de capacitate folosită şi azi în Anglia şi Canada, echivalentă cu 4,54 litri, şi în S.U.A., echivalentă cu 3,78 litri. (n.tr.)

III
CELE 100 000 DE LINGOURI DE AUR

„Cunosc o țară unde se bea și se mănîncă în vase de aur !“ Indianul nu se înșela ! Ceea ce spunea era perfect adevărat. Această țară exista într-adevăr în Lumea Nouă, înainte de sosirea primilor conchistadori. Fabulosul imperiu incas, la apogeul influenței lui, cuprindea aproape întregul țărm mărginit de Oceanul Pacific al continentului sud-american, de la Rio Ancasmayo (2° latitudine nord), în Columbia, pînă la Rio Maule (35° latitudine sud), pe o distanță de peste 2 700 mile.

Acest imperiu, de o bogăție nemăsurată, care a creat atîtea disensiuni în lumea occidentală încă din secolul al XVI-lea, nu mai e reprezentat azi decît prin remarcabile ruine risipite ici și colo în junglele Amazonului sau pe podișurile înghețate ale Anzilor.

Cine și-ar putea astăzi închipui acele ziduri acoperite cu plăci de aur sau grotele de piatră stearpă pline cu idoli prețioși ?

Și totuși ! A fost o vreme cînd aceste sărmane ruine, străbătute zi de zi de grupurile de turiști — oile lui Panurge — își așterneau umbrele peste comori incalculabile.

Pentru Inca, fiul legitim al zeului Soarelui, aurul și argintul reprezentau lacrimile și sudoarea Soarelui, tatăl său, și ale Lunii, mama sa. Încă de la prima dinastie, aceea a lui Manco Capac, împărații succesivi s-au socotit moștenitorii direcți ai Soarelui și ai Lunii. Prin urmare, ei și-au mărit

pretenţiile asupra întregii cantităţi de aur şi argint pe care indienii le extrăgeau din minele întregului imperiu.

Dacă primii împăraţi au fost monarhi neînsemnaţi, domnind asupra unor teritorii limitate, ei au devenit, în urma unor cuceriri succesive, conducători necontestaţi ai unor imense imperii. Această extindere teritorială, care n-a dăinuit decît patru sau cinci secole, a fost însoţită de o creştere considerabilă a bogăţiilor. Ultimii împăraţi incaşi, de la Viracocha pînă la Atahualpa, au fost împăraţi cu puteri absolute, cu drept de viaţă şi de moarte asupra supuşilor lor, care, creînd edificiul social şi religios pe care îl cunoaştem, au acumulat comori fabuloase.

Nici un om n-ar fi îndrăznit vreodată să adreseze căpeteniei sale vreo cerere, fără să-i ofere cel mai frumos obiect ce-l avea. Pe întinsul imperiului, ţăranii de cea mai modestă condiţie predau vistieriei regale bogăţii, a căror valoare, ţinînd seama de numărul lor, a atins un astfel de nivel, încît nici chiar conchistadorii spanioli n-ar fi cutezat să-şi închipuie că aşa ceva ar fi fost posibil în ţara lor.

Una dintre persoanele apropiate ultimului Inca, Garcilaso de la Vega — care ne-a lăsat documentele spaniole despre dinastii — scrie el însuşi în ale sale *Comentarios reales* că niciodată supuşii nu-i sărutau mîna împăratului, fără să-i fi adus tot aurul şi argintul, precum şi pietrele preţioase pe care indienii le extrăseseră din Cordilieri sau din pietrişul rîurilor.

Poporul trebuia să se ducă deseori la diverşi împuterniciţi ai imperiului spre a obţine de la ei felurite avantaje sau vreo informaţie indispensabilă vieţii lor. Cu ocazia acestor ceremonii, indigenii erau obligaţi să aducă daruri scumpe mai marilor lor. N-ar trebui să credem că ele rămîneau în mîinile acestora. Într-adevăr, şi ei aveau la rîndul lor zilnic legături cu superiorii lor pentru a pune

la punct diverse probleme administrative de importanţă mult mai mare. Ei ştiau să-şi dovedească respectul în decursul măruntelor ceremonii cotidiene ; bogăţiile îşi schimbau deci stăpînul ca să ajungă, treptat, în mîinile celor mai înalţi demnitari ai statului. Putem crede chiar că în scurt timp tot metalul preţios din imperiu ajungea în vistieriile guvernului.

Cu toate că aurul şi argintul erau chiar prin lege proprietatea împăratului incas, obiectele prelucrate din aceste două metale erau larg răspîndite pe tot teritoriul imperiului. Înalţii demnitari nu ezitau să facă daruri pentru a-şi apropia pe cei mai dificili slujitori ai lor. Aurul era dovada celor mai mari favoruri pe care le putea acorda Inca sau rudele lui.

Analizînd atent resursele epocii, am putea chiar crede că aceste bogăţii erau inepuizabile. Templele răspîndite pe tot teritoriul aveau, toate, locaşuri destinate să primească ofrandele poporului. Din aceste ofrande importante se susţinea clerul. Cum mai toţi marii preoţi se înrudeau cu Inca, într-o măsură mai mare sau mai mică, bogăţiile se aflau concentrate în foarte puţine mîini, aproape toate dependente, mai mult sau mai puţin, de familia regală. Azi e imposibil să se stabilească cu precizie cantităţile de aur, argint şi pietre preţioase care au fost strînse în fiecare an pe tot teritoriul incas.

Un cronicar contemporan cu cucerirea, Cieza de León, apreciază că din minele împărăteşti se extrăgeau anual, în cursul ultimelor dinastii, 15 000 arrobas de aur şi 50 000 de argint, adică 172 500 kg de aur şi 575 000 kg de argint în fiecare an. Or, aproape întreaga cantitate ajungea în vistieria împăratului. E lesne de înţeles că aceste comori i-au putut ameţi pe spaniolii lacomi de bogăţii, care nu veniseră decît cu un singur scop în aceste ţinuturi îndepărtate.

Împărații incași își adjudecau tot aurul și argintul prin drept divin pe toată durata vieții, dar și după moarte, cînd sperau să-și întîlnească tatăl, Soarele. Ori de cîte ori murea un împărat, toate clădirile, toate încăperile în care trăise erau închise pentru totdeauna. Ușile și ferestrele se ferecau fără ca nimeni să se atingă sau să scoată la iveală vreodată comorile îngrămădite înăuntru de proprietarul lor.

Fiecare Inca punea să i se construiască un alt palat, iar obiectele prețioase ale predecesorului său nu erau folosite din nou, chiar în cazul vreunei dificultăți bugetare, cum s-a întîmplat în cursul cîtorva domnii.

Corpul împăratului chemat la ceruri era repede mumificat de către specialiști, după niște procedee complexe, al căror secret a început să fie descifrat, și așezat, după fastuoase ceremonii religioase, în cea mai mare sală a templului Soarelui construit în capitală, așa cum vom vedea în continuare.

În același timp, o statuie colosală a defunctului, *pucarina,* era turnată în aur masiv și așezată, în cursul unei alte ceremonii, tot atît de fastuoase, în palatul principal pe care acel Inca îl ocupase în timpul vieții, la Cuzco. Statuia avea proprii ei servitori, care executau ritualurile zilnice și-i aduceau ofrande, fructe, legume, flori, carne. Cînd acești servitori sacri mureau și ei, erau imediat înlocuiți cu copiii sau nepoții lor. Aceștia continuau adorarea și serviciul pe lîngă *pucarina* cu ajutorul unor uriașe venituri anuale, obținute din danii publice.

Succesorul lui Inca, neputînd ocupa palatul predecesorului său, se grăbea să-și înalțe altul și mai frumos, dacă se putea, și să îngrămădească în el noi și bogate colecții de

obiecte din aur fin, împodobindu-l şi dovedindu-şi astfel supunerea faţă de Soare.

Ce s-a ales de renumitele *pucarinas,* pe care nici un spaniol nu pare să le fi zărit vreodată, în afară poate de trei exploratori trimişi de Pizarro în capitală ? Azi, nici un occidental nu ştie nimic despre ele şi este evident că ele au fost ascunse cu grijă, mult înainte ca primele trupe ale lui Pizarro să fi sosit la Cuzco.

Cît despre palatul ultimului Inca, Huascar, pe care spaniolii l-au descoperit cînd au intrat în capitală, el era atunci puţin împodobit. Huascar, care nu domnise decît şapte ani, nu avusese nici măcar timpul să-şi termine palatul, nici să-i acopere toţi pereţii cu plăci de aur masiv, cum făcuseră predecesorii săi.

De fapt, înainte chiar de venirea conchistadorilor, imperiul nu mai era atît de bogat ca odinioară. Gloria secolelor trecute se stinsese. Dacă luăm numai un exemplu, ştim azi că în palatul lui Huayna Capac, al unsprezecelea din dinastia Inca, se aflau trei recipiente pline cu aurul cel mai pur şi cinci cu argint fin, precum şi 100 000 de lingouri de aur, provenind direct din mine şi depozitate în încăperi speciale, fiecare din lingouri cîntărind cam cinci livre din epoca aceea, dînd un total de 250 000 kg de metal preţios. Şi aceasta nu era încă nimic faţă de alte palate, zăvorîte, ale predecesorilor săi, aflate şi ele tot la Cuzco, şi faţă de templul Soarelui, care se pare că fusese palatul celor cinci Inca din primele dinastii, înaintea lui Inca Roca, şi cel mai fabulos dintre toate.

Ultimul Inca, Huascar, nu mai suferea să vadă cum de mai multe ori pe an, cu prilejul ceremoniilor religioase, statuile de aur masiv ale strămoşilor săi erau plimbate pe străzile din Cuzco. El nu mai suporta, de asemenea, ideea imenselor bogăţii neproductive depozitate pe lîngă morţi.

Încă din primii ani ai domniei își propuse să înlăture aceste ciudate obiceiuri tradiționale. Lucru care n-a fost deloc pe placul supușilor săi. Modernismul lui i-a pricinuit bineînțeles neplăceri, îndeosebi în timpul luptei fratricide pornită împotriva lui Atahualpa. Putem crede chiar că aceste măsuri revoluționare au contribuit mult la înfrîngerea lui.

Huascar, de fapt, era un mistic. El afirma — așa cum confirmă Pedro Pizarro, care l-a întîlnit — că manii strămoșilor lui l-au trimis pe pămînt pe el, Huascar, pentru a le îngropa mumiile și a renunța la toate bogățiile pe care le-au adunat. Sinistră prevestire, fiindcă a fost într-adevăr ultimul Inca domnitor înainte de sosirea spaniolilor. E posibil — cu toate că nu avem acum nici o dovadă — ca el să fi fost într-adevăr acela care a ascuns, undeva în Cordilierii Anzilor sau în junglele Amazonului, fabuloasele comori ale incașilor, precum și trupurile mumificate și bogat împodobite ale strămoșilor lui, depuse pînă atunci în templul Soarelui din Cuzco, și pe care, de atunci, nimeni nu le-a mai văzut vreodată.

Aceasta ar explica de ce conchistadorii n-au putut găsi aceste mumii, despre care vorbea fiecare incas, iar palatul său n-a fost împodobit pe măsura celor ale predecesorilor săi. Se poate ca, la urma urmei, faptul că partea cea mai importantă a comorii incașilor a rămas încă în mod misterios ascunsă, la îndemîna vreunui aventurier cu o voință neclintită și un curaj titanic, să se datoreze chiar lui Huascar, care, după spusele lui, ar fi primit un mesaj divin.

Tot de la Inca Huascar provine legenda proverbialului său „lanț", despre care se găsesc numeroase documente în arhivele istorice.

Acest lanț a fost fasonat din niște verigi voluminoase de aur masiv, din ordinul lui Huáyna Capac, care voia astfel să aducă mulțumiri zeilor la nașterea moștenitorului său,

Huascar. Lanţul era prezentat poporului la fiecare sărbătoare importantă a imperiului, fiind purtat de sute de dansatori. Nici un spaniol n-a putut contempla vreodată acest lanţ despre care vorbeau toţi indienii, deoarece el a fost ascuns cu grijă mult înainte de prima intrare a conchistadorilor în Cuzco. Plecînd de la mărturiile orale ale epocii, nu se poate totuşi aprecia astăzi forma şi mărimea exactă a acestui nemaipomenit giuvaier. Conchistadorul Sarmiento l-a descris ca fiind un lanţ foarte mare de lînă, lucrat cu fire de felurite culori şi împodobit cu obiecte de aur şi de argint. Capetele ar fi fost făcute din ciucuri roşii, ceea ce nu-i de mirare, cunoscînd pasiunea incaşilor pentru această culoare. Pentru Garcilaso de la Vega, care nu mai contenea cu elogiile la adresa vechiului său popor, lanţul nu putea fi decît de aur masiv, fiecare verigă atingînd mărimea unui trunchi omenesc. Pe cine să credem ?

Dacă ne referim la deprinderile artistice şi la posibilităţile tehnice ale incaşilor de pe vremea cînd acest lanţ a fost făcut, e foarte probabil, de fapt, ca prima versiune să fie adevărată. Dar atîta timp cît el nu va fi găsit, toate acestea nu pot fi decît ipoteze.

Oricum, acest giuvaier există şi el a fost într-adevăr lucrat în timpul domniei lui Huayna Capac. Lanţul trebuie să fi fost fascinant, doarece numeroase mărturii — şi majoritatea istoricilor sînt de acord asupra acestui fapt — semnalau că era atît de greu, încît era nevoie de două sute de oameni ca să-l ducă, şi aceasta cu mare trudă. Se spune, de asemeni, că lungimea lui era atît de mare, încît, întins, putea acoperi circumferinţa pieţii principale din Cuzco, ceea ce era oricum considerabil. Îl putem evalua azi între 700 şi 850 picioare. În orice caz, fapt cert e că Huascar, suspicios, l-a ascuns pentru totdeauna de privirile hră-

părețe ale spaniolilor. Ce s-a întîmplat cu el ? Nimeni n-o știe azi.

Spaniolii au ajuns prea repede în capitală ca lanțul să fi putut fi topit. Era prea greu ca să fi fost ascuns departe de Cuzco. El se mai află, deci, tot în vreo grotă sau în vreo ascunzătoare subterană a Anzilor, care înconjoară depresiunea Cuzco.

Numeroase sînt, de altfel, obiectele prețioase de toate felurile pe care indienii au fost siliți să le îngroape sau să le ascundă în grabă, de cum și-au dat seama ce căutau cu adevărat năvălitorii, de cum au înțeles că spaniolii nu erau „zeii albi", ci jefuitori înrăiți.

Documente foarte rare ies uneori la iveală. Astfel, un cronicar care l-a însoțit pe Pedro Pizarro cînd a intrat în Cuzco ne-a lăsat următorul mesaj laconic, care spune mai mult decît niște lungi discursuri.

Un indian ne-a atras atenția că într-o grotă din apropierea orașului Villaconga se aflau plăci de aur în cantități foarte mari, pe care Huascar a pus să le topească pentru a-și împodobi pereții palatului său și pe care le-a ascuns acolo.

Ceva mai departe, acest cronicar ne va informa că omul care le-a făcut această uluitoare destăinuire a dispărut pe neașteptate din regiune, fără să lase nici cea mai mică urmă.

E foarte posibil ca aceste plăci să se mai afle încă acolo unde incașii le-au depozitat după ce au aflat de sosirea spaniolilor, deoarece ascunzătorile alese au fost foarte discrete și doar foarte puțini inițiați, care nu aveau permisiunea să destăinuie nimic sub nici un motiv, le cunoșteau. Să nu uităm că pedeapsa cu moartea era totdeauna în vi-

goare în imperiu. Unii dintre ei au vorbit totuşi la insistenţele conchistadorilor. Pedro Pizarro ne împărtăşeşte descoperirile sale nu departe de capitală.

Printre alte lucruri, am descoperit o efigie de aur, şi indienii ne-au spus, cu amărăciune, că aparţinuse fondatorului dinastiei incase (Manco Capac).

Am mai găsit de asemeni crabi de aur, vase decorate cu motive înfăţişînd păsări, şerpi, păianjeni, şopîrle şi alte insecte. Toate aceste obiecte preţioase au fost descoperite într-o grotă din imediata vecinătate a oraşului Cuzco.

LEGENDA SOARELUI DE AUR

Peşterile Anzilor, care abundă în aceste regiuni de complexă origine geologică, oferă diferite aspecte. Unele sînt vizibile, altora cu timpul li s-a astupat intrarea şi, deci, sînt practic invizibile azi pentru privirile neiniţiate, reprezentînd desigur un mare număr de ascunzători, poate unele dintre cele mai importante. O legendă foarte frumoasă — aceea a Soarelui de Aur —, relatată de R. Charroux, este în această privinţă foarte semnificativă.

În săptămînile şi lunile care au urmat cuceririi, toţi spaniolii care se aflau acolo au acumulat bogăţii extraordinare pe care şi le-au împărţit între ei. Asemenea bogăţii adunate în mîinile unor oameni atît de necioplіţi nu puteau decît să dea naştere la probleme. În cele din urmă, mulţi au fost aceia care şi-au jucat bogăţiile la zaruri şi s-au întors la ceea ce a fost munca lor iniţială, cultivarea cîmpului.

Unul dintre ei, se pare cavalerul Leguisano, după Prescott, sau un simplu ostaş Mancio Serra, după Huber, a

primit în partea lui de pradă efigia Soarelui, sub forma unui imens disc de aur masiv.

Bineînţeles, a pierdut discul la un joc de cărţi. Cel care l-a cîştigat a fost un spaniol îndrăgostit nebuneşte de o tînără fată din dinastia Inca. Ea a reuşit să-l convingă de caracterul sacru al obiectului şi de necesitatea de a-l înapoia preoţilor care oficiau la templul, încă neatins, de pe lacul Titicaca. Au plecat deci amîndoi spre lac, dar Pizarro, aflînd ce se va întîmpla cu discul pe care îl dobîndise, şi-a trimis oamenii în urmărirea lor. Ajunşi aproape de lac, cei doi îndrăgostiţi s-au suit pe o plută de *totora* şi, văzîndu-se urmăriţi, au aruncat Soarele de Aur în apele lacului, ca nimeni să nu-l mai poată avea. De teama represaliilor, au sărit la rîndul lor, înlănţuiţi, în faţa ostaşilor împietriţi de groază şi au dispărut în lac, unde discul uriaş va rămîne pentru totdeauna.

Superbă legendă spaniolă sau realitate înfrumuseţată de povestitori ? E imposibil azi să dai un răspuns, atîta vreme cît faimosul disc nu va fi readus, din întîmplare desigur, din adîncul apelor, de către un scafandru norocos.

Ascunzătorile numeroaselor bogăţii ale comorii incase sînt multe, unele înconjurate de astfel de legende foarte frumoase, adevărul fiind deseori greu de cunoscut. Una dintre ele ne-a fost istorisită de F. Ramauge, fiind culeasă chiar de el, la faţa locului, din gura unor bătrîni indigeni.

Ea se referă la două comori incase, foarte importante, care au fost ascunse la puţin timp după sosirea spaniolilor.

Iat-o, povestită de R. Charroux :

Aşadar, un bătrîn incas de stirpe nobilă, moştenitor al tradiţiilor şi marilor taine ale strămoşilor săi, simţind că i se apropie sfîrşitul, se afla într-o mare încurcătură, căci

el cunoştea lucruri de o importanţă considerabilă, care nu trebuiau să piară o dată cu el.

Era vorba de două comori incase foarte mari, îngropate în Cordilierii Anzilor de către preoţii Soarelui, în două ascunzători denumite *Pez Grande*[1] şi *Pez Chico*[2].

Dar bătrînul avea un prieten spaniol de o înaltă ţinută morală, mare admirator al obiceiurilor autohtone — cel puţin aşa credea el — şi care, de foarte mulţi ani, îi arăta cea mai prevenitoare prietenie.

Spaniolul era, fără îndoială, cel mai bun prieten şi, după o matură chibzuinţă, incasul se hotărî să-l facă ultimul său confident, acela care, după moartea sa, va deţine uluitorul secret despre *Pez Grande* şi *Pez Chico*.

L-a chemat la căpătîiul său şi i-a spus :

— Ascultă, prietene, tu mi-ai arătat întotdeauna respect şi prietenie, şi cred în măreţia ta sufletească şi în calităţile inimii tale. Zilele mele sînt numărate ; trebuie să transmit celor ce vin după mine taina pe care mi-au încredinţat-o strămoşii mei. Ţie, prietene, vreau să-ţi spun unde se află comoara din *Pez Chico* : în Anzii Carahaya, pe coasta văii unde curge rîul, ai să găseşti o peşteră care e luminată de primele raze ale soarelui la răsărit. Blocuri mari de piatră închid fundul peşterii şi va trebui să cauţi pînă ai să găseşti o crăpătură, atît de largă cît să poată trece un om prin ea. În spatele ei, o galerie subterană se înfundă în munte şi va trebui să deschizi una după alta trei porţi ca să ajungi pînă la sanctuarul secret.

Prima poartă e de aramă şi se deschide cu o cheie de aur. A doua e de argint şi se deschide cu o cheie de aramă. A treia e de aur şi se deschide cu o cheie de argint.

---

[1] Peştele mare (sp.).
[2] Peştele mic (sp.).

În sanctuar ai să găsești strînse mari bogății, statui de metal prețios și un disc de aur, pe care ai să-l iei și ai să mi-l aduci, fiindcă vreau să-l privesc înainte de a muri. Apoi ai să-l duci înapoi în sanctuar și să ai grijă să nu iei nici o fărîmă din bogățiile care aparțin zeilor.

Spaniolul făgădui tot ce-i ceru bătrînul și porni spre Anzii Carahaya.

Dar pe măsură ce înainta în munți, febra aurului îl cuprindea și nu-i dădea pace. Pătrunse în grotă și, cum broaștele mergeau greu, a aruncat în aer porțile, apoi a jefuit sanctuarul de tot ce conținea el mai prețios. Dar această pradă n-a făcut decît să-i sporească lăcomia pentru aur și să nască în el dorința imperioasă, irezistibilă, de a-și însuși comoara din *Pez Grande*, care era și mai minunată încă.

S-a întors la casa bătrînului incas și, prin amenințări și constrîngeri, a încercat să-l facă să-i dezvăluie secretul marii comori.

— Nu, spuse incasul, m-ai înșelat, ai trădat încrederea pe care am avut-o în tine, și n-ai să reușești niciodată să cunoști secretul din *Pez Grande*... Niciodată... Niciodată...

Înainte de a-și da duhul sub torturi, bătrînul murmură totuși cîteva cuvinte care îi dădudă speranțe spaniolului:

— Intrarea din *Pez Grande* e sub statuia Zeului Soarelui, dar n-ai s-o găsești!

Spaniolul, amintindu-și de existența unei astfel de statui în sanctuarul din *Pez Chico*, înțelese sau deduse că va trebui să caute în peștera pe care o cunoștea deja, și se întoarse acolo cu un tîrnăcop și o lopată. La lumina unui felinar, se înverșună ore în șir împotriva statuii zeului, pe care izbuti pînă la urmă s-o răstoarne. Dar, chiar în clipa aceea, pereții peșterii se prăbușiră și-l îngropară dedesubt.

Legendă, desigur, dar nu chiar atît de neverosimilă cît pare la prima lectură. Să nu uităm că la originea oricărei legende se află deseori cîteva fapte indiscutabil reale.

Numeroși aventurieri moderni s-au dus în Anzii Carahaya ca să verifice spusele bătrînului incas. Dar, în pofida tenacității lor și a enormelor sume înghițite în diverse acțiuni, *Pez Grande* și *Pez Chico* rămîn încă și azi în mod misterios la adăpost în peștera lor inviolabilă. Și, totuși, unele peșteri și grote din această vale au fost explorate în lung și-n lat, dar neinițiații n-au știut niciodată să descopere nimic.

IV
IMPERIUL VA DISPĂREA

La 13 februarie 1535, regele Carol Quintul hotărăşte să trimită în coloniile sale din Indiile occidentale o scrisoare, în care se prevede ca tot aurul şi argintul ridicate de pe pămînturile Perului să fie topite chiar în incinta Monetăriilor Regale din Sevilla, Segovia şi Toledo. Aceasta înseamnă că spaniolii, prin acele cîteva scrisori, începeau încă de pe atunci să considere noile colonii din vest foarte rentabile pentru moneda lor aflată în declin.

Dar; dacă ordinul a înviorat rapid finanţele regale, el a însemnat în schimb o adevărată catastrofă pentru civilizaţiile sud-americane precolumbiene, aşa cum le descoperim noi azi o dată cu progresele arheologiei moderne.

Într-adevăr, aşa cum vom vedea, spaniolii au luat de la incaşi o pradă fabuloasă, fără seamăn în lumea occidentală. Prada era extraordinară atît în ce priveşte cantitatea, desigur, dar şi mai mult încă în ce priveşte calitatea. Statui, divinităţi, minunate vase de ceremonii, podoabe, veşminte, căşti de aur masiv, simboluri ale cultului Soarelui, toate acestea au dispărut pentru totdeauna în cuptoarele iberice. Nici o fotografie, nici o pictură, nici măcar o listă detaliată nu ne-a parvenit, ca să ne dea o imagine despre ce conţineau aceste comori şi ca să ne sporească şi mai mult indignarea în faţa acelor ignoranţi distrugători ai uneia dintre cele mai frumoase civilizaţii.

Pentru a ne forma o idee precisă despre prada acumulată de spanioli în timpul cuceririi, nu trebuie să ne bizuim

pe povestirile indienilor de azi, fiindcă strămoşii lor, care nu cunoşteau scrisul, nu le-au lăsat moştenire nici un document. Nu ne putem bizui nici pe evoluţia şi dezvoltarea finanţelor spaniole, deoarece tezaurul artistic al Indiilor occidentale a fost în mod regretabil topit, iar simpla greutate a aurului şi a argintului care au fost aduse în Europa nu ne poate da măsura exactă a valorii reale a comorii sud-americane.

Va trebui, deci, să folosim alte documente contemporanei Conchistei, anume povestirile foarte amănunţite ale cronicarilor, precum şi analele militare ale epocii.

Se poate crede că autorii acestor documente au cam exagerat atunci cînd era vorba să descrie tăria forţelor duşmane şi sărăcia sau dificultăţile ostaşilor spanioli. Dar ar fi ilogic să socotim extravagante descrierile amănunţite ale prăzii capturate. Totul ne îndreptăţeşte să credem că aceste descrieri ar fi mai degrabă subestimative. Să nu uităm într-adevăr că orice pradă capturată de ofiţerii spanioli trebuie să fie împărţită cu coroana Spaniei. Douăzeci la sută din bunurile însuşite erau expediate în patria mumă. Era, deci, în interesul conchistadorilor să camufleze cea mai mare parte din ceea ce luau, inclusiv în scrierile lor, care puteau într-o zi sau alta să cadă în mîinile regelui.

Există un număr mare de astfel de documente regăsite şi probabil că numărul comorilor răpite a fost mai mare decît cel menţionat azi în textele care ne-au parvenit.

Un alt fapt vine să sporească astăzi dificultatea de a aprecia exact bogăţile acumulate de spanioli în timpul Conchistei. E vorba de convertirea măsurilor şi a valorilor monedelor din epoca respectivă in sistemul nostru modern. Într-adevăr, legile aplicate în decursul secolului al XVI-lea în peninsula iberică prezentau diferenţe considera-

bile de la o provincie la alta, ba chiar de la un oraş la altul, agravînd şi mai mult confuzia asupra valorilor prăzii acumulate.

În afară de aceasta, masele de aur şi argint au dobîndit în decursul secolelor trecute valori extrem de variabile. Suma relativă care dădea posibilitatea să obţii 1 kg de aur într-o anumită epocă nu permitea să cumperi nici măcar 200 de grame amărîte cincizeci de ani mai tîrziu, chiar dacă luăm azi înţeleapta precauţie de a raporta monedele la valori comparabile în timp.

Cum, în textele pe care ni le-au lăsat, unii conchistadori îşi apreciau prada nu în greutate sau număr de obiecte, ci potrivit monedei în vigoare în provinciile lor natale, cititorul va înţelege lesne ceaţa deasă care s-a aşternut azi asupra sordidelor afaceri ale Conchistei.

Spre a înlesni cît de puţin înţelegerea evenimentelor, să spunem că putem raporta toate cifrele care ne-au parvenit la două din cele mai folosite monede ale epocii : ducatul — monedă îndrăgită de piraţi —, şi castellano. Prima din aceste monede corespunde cu 3,485 grame de aur fin, iar a doua cu 4,786 grame, după ce a fost scoasă din creuzete. Dacă vrem, pentru o şi mai mare precizie, să raportăm toate acestea la reperele moderne cunoscute, se poate — foarte aproximativ — să înmulţim ducaţii şi castellanos cu cincisprezece sau douăzeci pentru a afla contravaloarea în dolari americani actuali.

Aceste precizări fiind făcute, ne vom cufunda în meandrele manuscriselor lăsate de cronicarii spanioli care, treptat, vor schiţa pentru noi imaginea fabuloaselor comori prădate în scurt timp de către o mînă de oameni gata la orice pe pămîntul Perului. Vom vorbi de asemeni despre

aceste comori poate şi mai mari şi uluitoare încă decît cele pe care le-au cunoscut spaniolii, dar care au dispărut, cel puţin deocamdată, din cuferele şi de sub privirile lor, comori care astăzi, cu siguranţă, sînt încă îngropate în pămîntul sud-american, după cum vom vedea.

PRIMA LOR COMOARĂ

După cum am văzut, în ianuarie 1531 Pizarro a putut părăsi în sfîrşit oraşul Panama, cu destinaţia finală fabulosul imperiu din sud. În această călătorie nu era singur, ci însoţit de o sută optzeci de oameni şi treizeci şi şapte de cai, îmbarcaţi pe trei corăbii.

Fiecare era nerăbdător, adulmecînsd aurul prin toţi porii. Prima parte a călătoriei fu scurtă : doar treisprezece zile fuseseră de ajuns ca echipajul să ajungă fără pagube însemnate în golful San Mateo, azi pe teritoriul ecuadorian.

Pescarii din acel golf nu erau prea bogaţi şi nu puteau potoli doar ei setea de aur a cuceritorilor. Aceştia coborîră deci şi se îndreptară nestingheriţi spre orăşelul Coaque, despre care auziseră vorbindu-se, oraş aflat astăzi şi el pe teritoriul Ecuadorului. Aici, de voie de nevoie — mai mult de nevoie, dacă e să credem relatările scrise chiar de spanioli — au jefuit fără milă oraşul, primul din acest vast imperiu incas pe care îl descopereau. Nu-i oprea nici un fel de sentiment, deoarece nu veniseră aici ca să fie înţepaţi de ţînţari, ci pentru frumuseţea numeroaselor lingouri de aur la care jinduiau.

La Coaque spaniolii puseră mîna pe prima lor comoară. Conchistadorul Jérez[1] ne-a lăsat o mărturie scrisă asupra importanței acestei prăzi. Știm astfel că au fost adunați acolo 15 000 pesos de aur și 15 000 marcos de argint, ceea ce, după convertirea lor în unitățile de măsură de azi, ne dă o cifră de peste 62 kg de aur masiv și de peste 345 kg de argint.

Pentru început, a fost o lovitură de maestru, care, din păcate, nu putea decît a-i îndemna pe spanioli să-și continue o cucerire începută sub auspicii atît de bune.

Vărul lui Francisco Pizarro, Pedro, face chiar în manuscrisele lui calculul — subestimativ, desigur — al valorii financiare a prăzii. Pentru epoca aceea nu erau mai puțin de 200 000 castellanos, adică, dintr-un singur oraș, și încă de mică importanță, peste 3 milioane dolari. Cifrele te fac să visezi ! Să ne închipuim puțin ce s-a întîmplat mai tîrziu.

„Tîlharii oficiali" n-aveau ochi decît să vadă cît de mult se înclina acul balanței, dar frumusețea unora dintre obiecte era atît de mare, încît chiar și Pedro Pizarro o pomenește, vorbind despre această primă captură ce cuprinde nenumărate coroane de aur masiv, asemănătoare celor ale regelui și reginei Spaniei.

Golind orașul de tot „sîngele său prețios", conchistadorii nu simțeau nevoia, nici plăcerea să-și mai prelungească șederea. Nu se aflau acolo decît pentru a scoate din impas coroana Spaniei aflată în declin și pentru a-și umple pungile.

Oameni, cai și corăbii se deplasează deci spre sud, spre orașul Tumbes, familiar acum lui Pizarro și unora dintre vechii lui camarazi de arme și despre care tot ce li se po-

[1] Jérez : *Verdadera relación de la Conquista del Perú en la provincia de Cuzco.* (n.a.)

vestise lăsa să se înţeleagă că vor găsi acolo prăzi şi mai mari încă. Se instalară toţi, ridicîndu-şi tabăra nu pe cîmp sau în cocioabele ţăranilor, ci în templele şi palatele puse la dispoziţie de către autorităţile locale, care nu ştiau încă cu cine aveau să aibă de-a face. Cum această instalare nu le-a adus favorurile pe care le sperau, autorităţile locale nu mai făcură nimic pentru spanioli.

Oricum, lui Pizarro, care se proclamă de aici înainte, cu de la sine putere, guvernatorul suprem al provinciei, i se oferiră — din obligaţie sau dintr-o reală supunere — tunici luxoase, acoperite cu plăci de aur şi de argint. Văzînd că spaniolii nu sînt mulţumiţi decît la vederea metalelor preţioase, indigenii au fost nevoiţi să evite orice neînţelegere cu invadatorii lor şi să încerce să-şi asigure prietenia acestora, acoperindu-i de sus şi pînă jos cu aur şi argint, care, de fapt, se cuvenea doar zeilor. Dacă ar fi ştiut !

Foarte curînd, naivii indieni putură să-şi dea seama că pentru aceşti prieteni neobişnuiţi, fluviul de aur şi de argint trebuia să fie nesecat, altfel jafurile ar continua cu nemiluita. Această deşteptare trebuie să fi fost foarte rapidă, căci, dacă ne gîndim că Tumbes era în vremea aceea un oraş înfloritor, prada pe care o obţinură spaniolii n-a fost — păstrînd proporţiile — decît foarte modestă.

Tumbes era totuşi foarte bogat. Exista acolo un templu al Soarelui foarte important, o mănăstire pentru marii preoţi, iar oraşul era apărat de o solidă fortăreaţă de piatră. Din toate acestea, conchistadorii nu obţinură decît ceva mai puţin de 2000 pesos de aur şi de argint, adică — din ce le revenea lor — doar 8,5 kg. Era puţin faţă de prada precedentă, obţinută într-o regiune mult mai modestă. Probabil că, îngrijoraţi sau indignaţi de comportările ciudate ale celor pe care îi luaseră iniţial drept „zei

20

albi", căpeteniile incase au preferat să-şi ascundă comorile, decît să le lase pradă, fără nici o compensaţie, celor pe care îi vor considera de acum înainte invadatori.

În cîteva nopţi, toate bogăţiile oraşului au fost îngropate într-un loc tainic. Cum spaniolii n-au părăsit niciodată aceste locuri de la sosirea primelor corăbii, e posibil ca aceste comori îngropate, chiar relativ modeste, să se mai afle încă acolo, fie chiar în Tumbes, fie în împrejurimi ori în locuri neştiute de nimeni, nici chiar de indienii din zilele noastre, care au pierdut secretul transmis pe cale orală.

După nelegiuirea săvîrşită la Tumbes, Pizarro hotărî să se statornicească cu oamenii lui pe teritoriul Perului. El întemeie astfel prima colonie spaniolă din această ţară, pe care o boteză San Miguel.

Dar el şi oamenii lui n-aveau deloc obiceiurile unor burghezi sedentari. Trebuiau cu orice preţ să se mişte, să se ducă să captureze alte comori, fiindcă îşi dădeau seama că n-au pus mîna decît pe mărunţişuri şi că de abia de acum încolo urmau să jefuiască comorile mai importante. Ceea ce voiau deja era să intre în legătură cu Inca în persoană, cu acela al cărui nume populaţia îl rostea cu respect — Atahualpa. Între cei mai mari, se pot face întotdeauna diverse aranjamente, gîndea probabil spaniolul, fostul porcar.

Dar Atahualpa, care datorită iscoadelor sale ştia de multă vreme totul despre nelegiuirile conchistadorilor, rămînea departe, în palatul său imperial din Cuzco. Ca să ajungi la Cuzco trebuie să străbaţi aproape tot imperiul, un imperiu uriaş, care începea să-şi arate ostilitatea faţă de agresori.

Or, forţele adunate sub însemnul crucii puteau mult şi bine să se numere şi iar să se numere zilnic, nu depăşeau

niciodată cei şaizeci şi doi de cavaleri şi o sută doi pedestraşi. Cît priveşte armamentul, el părea din cele mai sărăcăcioase, oricare ar fi cronicile la care ne referim.

Versiunea lui Jérez, care pare oficială, pomeneşte de douăzeci arbalete, trei muschete şi două culevrine. Cronica unui conchistador anonim [1] dă cifre destul de apropiate, vreo opt sau nouă muschete şi doar patru tunuri mici.

Cu acest echipament anacronic Pizarro porni mai departe, spre sud, căutînd să-şi sporească şi mai mult prada fabuloasă.

În momentul cînd expediţia plecă, Inca Atahualpa nu se mai afla în fosta sa capitală, Cuzco, ci în nordul ţării, în împrejurimile muntoase ale actualului oraş peruvian Cajamarca.

Cînd spaniolii apărură în faţa porţilor oraşului, Inca îi primi cu toate onorurile pe care credea că le datorează rangului lor. Îi găzdui chiar în palatele şi templele din Cajamarca, neţinînd seama, în mod evident, de ceea ce iscoadele lui îl preveniseră de multă vreme. A doua zi după sosirea conchistadorilor, acceptă chiar să meargă şi să-l întîmpine personal pe Pizarro, la palatul unde acesta fusese găzduit.

Prima din prezicerile tatălui său, Huayna Capac, — „Fiii tăi se vor război în mod crîncen, sîngele regesc va pieri..." — se realizase, deoarece Atahualpa cîştigase de puţină vreme lupta ce o purtase împotriva fratelui său Huascar, care domnea în imperiul de nord, în Quito. Să fi stăruit în mintea lui, în clipa cînd îl întîlni pe Pizarro, a doua profeţie a tatălui său : „Imperiul va dispărea după tine" ?

[1] *Conquista del Perú llamada la Nueva Castilla.* (n.a.)

În apropiere de Cajamarca, conchistadorii își impuseseră legea cu ferocitate. Treisprezece *caciques*, din orașul Chira și din împrejurimi, care li se împotriviseră, fură sugrumați.

ÎNTÎLNIREA DE LA CAJAMARCA

Cînd, la 15 noiembrie 1532, Pizarro și oamenii lui ajunseră în sfîrșit în piața principală din Cajamarca, ei știau că Inca Atahualpa, care, în pofida sfatului sfetnicilor lui, nu-i atacase și-i lăsase să vină pînă acolo, era un om pierdut. Se aflau acolo 20 000 pînă la 40 000 de războinici incași, care-i priveau pe acei oameni cu ură, dar Pizarro nu se îndoia de forța lui.

După ce, prin viclenie, l-au făcut pe împărat să vină în mijlocul unei mulțimi înfricoșate, spaniolii s-au grăbit să-i mulțumească în felul lor, luîndu-l prizonier. Așa cum se înțeleseseră, Inca venise la întîlnire neînarmat, în litiera lui de aur masiv. Trădarea care îl făcuse să ajungă în temnițele din Cajamarca e prea cunoscută ca să mai stăruim asupra acestui episod din istoria Perului.

Atahualpa se dusese într-adevăr la Cajamarca doar spre a-i întîlni pe acei noi „zei albi", care se iviseră pe meleagurile lui. Odată căpetenia lor capturată, armata incasă se dezorganiză complet, cu atît mai mult cu cît șarja cavaleriei spaniole și cele cîteva salve trase de culevrine îi țintuiseră pe loc de frică pe indieni. Aceștia dădeau bir cu fugiții, părăsindu-și toate bunurile, și se grăbeau să se ascundă în munții din apropiere.

Atahualpa fu tratat cu bunăvoință, dar aceasta nu-i împiedică nicidecum pe spanioli să jefuiască toate comorile abandonate în locuințe și palate de proprietarii lor. Fără

să le dea nimic în schimb, ei reuşiră în cîteva zile să fure o foarte bogată pradă, care atinse, după Pedro Pizarro însuşi, 40 000 castellanos de aur şi 4—5 000 marcos de argint, adică, în valori actuale, echivalentul a 192 kg de aur şi a 1 150 kg de argint.

Foarte curînd, Inca Atahualpa îşi dădu seama de lăcomia spaniolilor.

Nici nu trecură două zile de la capturarea sa şi Atahualpa ceru să-l vadă pe Pizarro. Îi făcu acestuia o propunere extraordinară, demnă de legendele celor o mie şi una de nopţi. Nu toţi cronicarii sînt întru totul de acord asupra amănuntelor privind conţinutul acestei atrăgătoare propuneri.

Documentul conchistadorului anonim, care ne-a parvenit, cuprinde următoarele puncte prevăzute la încheierea tîrgului :

Suveranul spuse că o să le dea (spaniolilor) *în schimbul libertăţii sale aur cît să umple o sală de la pămînt pînă la o dungă albă, trasată atît de sus încît un om de statură înaltă nu va izbuti s-o atingă cu o frunză de palmier. Sala ar fi avut 25 de picioare lungime şi 15 lărgime.*

La întrebarea lui Pizarro referitoare la cît argint îi va da, conducătorul răspunse că va aduce 10 000 de oameni în piaţă, care vor forma un cerc uriaş, şi că argintul pentru răscumpărare va acoperi toată suprafaţa acestui cerc.

Acelaşi cronicar ne destăinuie că Atahualpa se angajase în faţa martorilor să adune toată această pradă de aur şi argint în patruzeci de zile, nici una în plus.

Mărturiile celorlalţi cronicari ai epocii nu variază decît asupra cîtorva amănunte. Hernando Pizarro menţionează că dimensiunile încăperii promise trebuiau să fie de 35 picioare lungime şi 17 lărgime. Francisco de Jérez, cronica-

rul oficial, notează dimensiunile de 22 picioare lungime şi 17 lăţime, iar înălţimea la care era trasată linia albă corespunzînd cu o dată şi jumătate înălţimea unui om de statură normală. Cît despre argint, ne spune că Atahualpa făgăduise de asemenea să le procure o cantitate de două ori mai mare decît cea de aur, şi aceasta în două luni. Vărul Pedro Pizarro nu vorbeşte de locul destinat aurului, dar precizează că vasta sală în care se aflau spaniolii ar fi fost umplută de două ori cu piese de argint ; era vorba, bineînţeles, de obiecte diverse, incaşii necunoscînd monedele. Pizarro, uluit că o astfel de ofertă poate fi posibilă, acceptă imediat propunerea regalului său prizonier.

Bineînţeles, Atahualpa nu poseda, în Cajamarca, o asemenea cantitate de argint, dar ştia ce promitea. Trimise imediat în cele patru colţuri ale imperiului său, pe drumurile anevoioase şi pustii din Anzi, zeci şi zeci de soli, ca să ceară marilor preoţi sau conducătorilor de provincii să expedieze, cît mai curînd posibil, la locul întemniţării lui, tot aurul şi tot argintul de care puteau dispune.

De abia plecaseră solii şi spaniolii stăteau deja ca pe ghimpi, aşteptînd cu multă nerăbdare întoarcerea lor. Erau ameţiţi de bogăţii. Episodul următor evocă foarte bine starea lor de spirit în aceste momente febrile.

În răgazul cerut pentru adunarea preţului de răscumpărare, întîmplarea făcu ca un personaj de seamă al imperiului, marele preot al celebrului templu din Pachacamac, să vină să-l vadă pe Inca. Ghinionul voi ca să-l găsească pe împărat vociferînd împotriva prezicerilor eronate pe care i le făcuse cu cîteva luni înainte şi care nu menţionaseră sosirea acelor spanioli aducători de nenorociri. Atahualpa era supărat pe marele său preot. Ca să se răzbune pe el, nu găsi altceva mai bun de făcut decît să-i destăinuie lui Pizarro imensele bogăţii depozitate într-unul din cele

mai importante temple ale imperiului, templul din Pachacamac.

Căpitanul aştepta o pradă enormă, dar asta nu-l împiedica deloc să-şi mărească avutul prin alte jecmăneli, iar tezaurul din templu merita să fie luat în seamă.

Trimise, deci, îndată, o mică trupă după comoara din Pachacamac, sub ordinele fratelui său, Hernando Pizarro. Acesta nu mai avea nici el răbdare să mai stea la Cajamarca. Porni imediat, abia aşteptînd să afle ce va descoperi, şi se opri, în primul rînd, în oraşul Huamachuco, împreună cu ostaşii săi. Aici se întîlni cu unul din fraţii lui Atahualpa, care urca spre Cajamarca încărcat cu fabuloase giuvaiere din aur, argint şi smaralde. Toate acestea erau destinate, bineînţeles, răscumpărării fratelui său. Aşadar, Inca îşi ţinea cuvîntul şi nu minţea în ce priveşte bogăţia imperiului său !

Să-şi însuşească această pradă nu servea la nimic, deoarece omul acela şi convoiul lui de lame se duceau să predea comorile prietenilor rămaşi acolo sus. Era mai bine să continue şi să-şi ia singur, de la faţa locului, ceea ce, oricum, nu va veni de la sine.

Hernando Pizarro îşi reluă deci drumul spre Pachacamac[1]. Ajunse acolo după trei săptămîni de peregrinări printr-un imperiu devenit extrem de ostil, de cînd se aflase ce i se întîmplase zeului şi stăpînului lor.

Fără să-i pese de credinţa şi de bunurile indigenilor pe care îi întîlnea, el porunci să se distrugă cu sălbăticie sanctuarul, unul din cele mai venerate ale naţiunii incase. În mod ciudat, se pare că acest act de barbarie a făcut să crească prestigiul conchistadorului în ochii indienilor.

---

[1] Ruinele acestui templu fabulos există şi azi — bineînţeles, lipsite de orice piese de orfevrărie — în sudul Perului, în apropiere de Lima. (n.a.)

Hernando se instală iarăşi în aceste locuri şi porunci să vină la el toţi acei *caciques* din oraşele vecine, inclusiv căpetenia din Chincha, şi el un personaj notabil al imperiului. Toţi înţeleseseră perfect ce voiau acei sălbatici cuceritori ; aur şi nimic altceva. Se duseră, deci, la adunare încărcaţi cu minunate daruri din aur masiv. Sperau că astfel le vor putea domoli furia ucigaşă şi-i vor vedea plecînd cu prăzi cu tot.

Dar, în mod misterios, cea mai mare parte a splendidei comori din Pachacamac dispăruse cu mult înainte ca spaniolii să vină şi să săvîrşească actele lor criminale. Unde fusese dusă ? Cînd se întîmplase aceasta ? Hernando Pizarro n-a reuşit niciodată să afle, cu toate că i-a torturat pe toţi slujitorii sanctuarului.

N-a obţinut nimic de la ei ! Înainte de plecare, bazîndu-se pe serioase informaţii oficiale, desigur subestimative, conchistadorii au sperat să obţină din templul de la Pachacamac peste 200 000 pesos de metale preţioase, adică aproape 840 kg de aur masiv, cu care să încarce un convoi de patru sute de lame. Or, în pofida şantajului şi a torturii, ei au strîns cu multă greutate peste 90 000 pesos, cu alte cuvinte ceva mai puţin de 380 kg de aur masiv. Nu era chiar atît de rău, dar pentru aceşti oameni lacomi nu însemna nimic faţă de bogăţiile pe care se aşteptau să le găsească în acel sanctuar.

După ce puse mîna totuşi şi pe această pradă, Hernando Pizarro luă înţeleapta hotărîre de a se întoarce la tabăra de unde plecase. La întoarcere, avură loc întîlniri extraordinare. De-a lungul drumurilor regale croite cu greutate în Anzi, conchistadorii se încrucişară cu nenumărate grupuri de indieni transportînd, pe sute de lame, o parte din fabulosul preţ de răscumpărare, cel mai de seamă din toate timpurile.

Ostașii regelui Spaniei, care visaseră atît de multă vreme la acest aur, îl vedea acum pretutindeni, ca și cum ar fi curs din fîntîni miraculoase. Se întîlniră astfel, lîngă satul Bombón, cu animale încărcate cu 150 arrobas de aur, ceea ce se poate evalua la 500 000 pesos de aur sau, mai exact, la peste 2 tone de aur. Îi lăsară să treacă fără să-i oprească, știind că toate aceste bogății vor ajunge tot în pungile lor, odată sosite în piața din Cajamarca.

Ceva mai sus, în orașul Jauja, se întîlniră nu cu un convoi, ci cu treizeci și nouă, care transportau cele mai frumoase și mai fine odoare sacre sau regale. Ostașii erau din ce în ce mai înnebuniți de acest aur și se întrebau dacă n-au ajuns în paradis. Trebuiau totuși să se întoarcă la cel care îi adusese acolo și pe care au avut dreptate să-l urmeze. Părăsiră deci Jauja, ca să reia drumul greu și periculos spre Cajamarca. Pe acest drum se întîlniră cu nu mai puțin de 30 sau 40 convoaie cu aur. Mesagerii lui Atahualpa acționaseră iute și bine pentru a-și salva stăpînul. În acest ritm, prețul de răscumpărare nu va întîrzia să fie plătit în întregime.

Și dacă, de fapt, el nu reprezintă mai nimic față de ce posedau indienii ? se întrebau spaniolii. De altfel, unde dispăruseră enormele cantități de giuvaiere și de aur care fuseseră ascunse de privirile lor ? Unde se afla, de pildă, cea mai mare parte a comorii templului din Pachacamac ? Spaniolii n-au aflat niciodată. Uriașa bogăție a templului din Pachacamac rămîne încă unul din motivele care justifică rîvna căutătorilor de comori în partea centrală a Perului.

PREȚUL DE RĂSCUMPĂRARE E PREDAT !

Zi de zi, fabulosul preț de răscumpărare sosea din cele patru zări ale imperiului, pe poteci abrupte, şi se îngrămădea într-o fabuloasă dezordine în încăperea destinată acestui scop din palatul de la Cajamarca.

Conchistadorul anonim, care ne-a lăsat un lung text despre acest moment unic al istoriei omenirii, ne spune :

În încăperea aceea erau peste 80 de vase de aur masiv, mari şi mici, alte cîteva piese de dimensiuni uriaşe şi, într-un colț, o grămadă fantastică, mai înaltă decît un stat de om, alcătuită din plăci, toate din aurul cel mai fin.

Plăcile despre care vorbea acest cumsecade conchistador nu erau nişte plăci obişnuite, ieşite din minele de aur sau din centrele metalurgice. Nu, ele fuseseră desprinse anume, bucată cu bucată, de pe zidurile renumitului templu al Soarelui din Cuzco, pe care le acopereau de secole.

De altfel, cea mai mare parte a comorii aduse de indieni pentru a-şi salva împăratul, Dumnezeul lor, pare într-adevăr a fi fost extrasă din acest templu, cu siguranță cel mai bogat din lumea întreagă la acea vreme. Există numeroase texte manuscrise care stau mărturie, cum este documentul lăsat de un conchistador din micul grup de spanioli participanți la această cucerire, Pedro Sancho.

Cinci sute de plăci de aur masiv sau chiar mai multe au fost smulse de pe cîteva ziduri ale templului din Cuzco. Cele mai modeste plăci nu cîntăreau mai puțin de 4—5 livre fiecare [1]*. Celelalte, aveau între 10 şi 12 livre, ele acoperind toate zidurile acestui templu. Ei* (indienii) *mai adu-*

[1] Livra spaniolă în vigoare în epoca aceea corespundea cu 460 grame. (n.a.)

seră de asemenea un tron de aur masiv, foarte fin lucrat, avînd forma unui scăunel, şi care trebuia să cîntărească probabil 18 000 pesos (adică mai mult de 75 kg). *De asemenea, ne-au mai dat o fîntînă făcută în întregime din aur masiv, remarcabil executată, care era o adevărată minune, atît în privința lucrăturii, cît şi a figurilor pe care le reprezenta. Pe lîngă aceasta, mai aduseseră o mulțime de vase, farfurii şi ulcioare uriaşe, toate din cel mai frumos aur.*

Comorile predate de către indieni trebuie să fi avut într-adevăr o lucrătură perfectă, pentru ca aceşti aventurieri fără scrupule să poată vorbi astfel de ele. Din păcate, majoritatea acestor piese şi îndeosebi extraordinara fîntînă despre care vorbeşte conchistadorul de mai sus nu ne-au parvenit niciodată, fiind topite în lingouri.

Alte manuscrise din aceeaşi epocă confirmă aceste descrieri uluitoare, mai adăugînd încă alte cîteva mărturii, care spun multe despre bogățiile acestor misterioşi incaşi.

Pedro Pizarro însuşi ne-a lăsat mărturia lui :

Am primit o mare cantitate de aur, pe care Quizquiz tocmai o desprinsese de pe zidurile templului Soarelui. Era vorba de plăci de aur aplicate chiar pe pietrele zidurilor, acoperind tot interiorul templului. Am primit, de asemenea, un tron de aur masiv, ridicat pe o enormă piatră sculptată, tron pe care, după spusele lor (ale indienilor), *se aşeza Soarele, un obiect despre care ei spuneau că-i făcut din cel mai frumos aur (deşi nu părea deloc aşa), şi cîteva vase de aur şi argint.*

Tronul fu luat ca un dar personal de către marchizul don Francisco Pizarro, care îl folosi în calitatea sa de co-

mandant general ; el valora cel puţin 60 000 castellanos (adică peste un milion de dolari americani actuali).

Aceste bogăţii au fost recuperate de spanioli, dar nu toate au ajuns la curtea regală. Să nu uităm că, potrivit contractului încheiat tacit cu regina Castiliei, doar o cincime din pradă trebuia să revină trezoreriei din Madrid. Se ştie totuşi azi, datorită unui manuscris care se află şi acum în arhivele Indiilor din Sevilla, inventarul total al obiectelor preţioase care i-au parvenit lui Carol Quintul în cursul acestei prime etape a cuceririi Americii. Acest text n-a fost niciodată în întregime cunoscut publicului. Nu deţineam decît darea de seamă a spaniolului Medina, care e ea însăşi extraordinară. O redăm, pentru prima dată, în traducere :

— *34 de vase de aur masiv de dimensiuni şi greutăţi variabile. Cel mai mare dintre ele cîntărea 58 livre şi 14 uncii* (peste 27 kg), *cel mai mic 23 livre şi 8 uncii* (10,8 kg). *Trei dintre ele erau închise cu capace splendide, tot din aur.*

— *2 saci cu aur, destul de mici, care cîntăreau aproape 2 livre* (920 g) *şi 10 uncii* (287 g).

— *O tulpină de porumb din aur masiv, avînd 3 frunze şi 2 ştiuleţi tot din aur.*

— *2 timpane sau tamburine mici de 4 livre şi 4 uncii* (2 kg).

— *O placă decorativă din aur şi argint, reprezentînd un bărbat şi o femeie de statură mijlocie.*

— *2 fîntîni de aur, cîntărind 17 livre şi 5 uncii.*

— *Un sac de aur de 33 livre şi 15 uncii.*

— *Un idol cu chip de bărbat, de 11 livre şi 11 uncii.*

— Un vas asemănător unui ulcior, cu o greutate de 27 livre.

— Printre obiectele de argint au fost înregistrate 100 de vase, dintre care cel mai important cîntărea 161 livre și 12 uncii (peste 74 kg), *iar cel mai mic 45 livre și 4 uncii* (aproape 21 kg).

Este evident că pe țărmurile Lumii Vechi n-au ajuns niciodată cele mai frumoase obiecte, cel puțin cu transporturile oficiale, o evaluare exactă a capturii fiind astfel foarte dificil de realizat.

Conchistadorul Jérez a lăsat un document, ce ne-a parvenit, în care descrie cîteva comori sosite în Spania în afara cincimii oficiale a Coroanei. Documentul este cu atît mai deosebit și valoros, cu cît el era categoric interzis la vremea respectivă.

Corabia a adus pentru Maiestatea sa 38 de vase de aur masiv și 48 de argint, printre care se aflau un vultur de argint purtînd pe trup două amfore și două ulcioare mari, unul din aur, celălalt din argint, care susțineau fiecare cîte o cupă ; doi saci cu aur și un idol de statura unui copil de patru ani și două tamburine mici. Celelalte vase erau ulcioare de aur și de argint, cîntărind fiecare 2 arrobas[1] *sau mai mult.*

În afară de acestea, călătorii aduceau cu ei la bordul corăbiei 24 recipiente de argint și 4 recipiente de aur.

Este limpede că din această comoară expediată curții spaniole, cu ocazia primei cuceriri, cea mai mare parte provenea din prețul de răscumpărare plătit pentru eliberarea lui Inca Atahualpa.

[1] O arroba de aur sau argint = 11,5 kg. (n.a.)

Acesta, în temniţa lui, era tratat cu respect, acordîndu-i-se toate onorurile cuvenite rangului său. Trăia la Cajamarca, într-o mică locuinţă cu patru camere, cu grădini mari, cu o curte interioară în care se afla o fîntînă alimentată în permanenţă (dar nu datorită spaniolilor !) cu apă caldă şi rece.

După cum am aflat, trăia într-o încăpere zugrăvită toată în roşu, culoarea sa preferată. În fiecare zi primea vizita temnicerului său. Fireşte, Pizarro nu vorbea limba incasă, dar se folosea de serviciile tălmaciului său favorit, Filipillo, ceea ce i-a permis să afle din sursa cea mai autorizată întreaga organizare a imperiului.

Dar ce-l fascina mai mult nu erau atît succesele arhitecturale sau sociale ale deţinutului său, cît fabulosul preţ de răscumpărare pe care acesta nu înceta să i-l promită.

Foarte curînd, Pizarro constată că Atahualpa nu-l minţea. Din toate colţurile imperiului soseau convoaie alcătuite din sute de lame, încovoiate sub poverile de aur, argint sau pietre preţioase trimise la Cajamarca pentru a-l salva pe Zeul trimis pe pămînt.

Această comoară n-avea seamăn în lume pe vremea aceea, dar noul guvernator — care pe deasupra îşi luase ca favorită pe una din tinerele surori ale lui Inca — ardea de nerăbdare. Voia să stăpînească totul, dar lucrurile nu mergeau chiar atît de repede pe cît dorea el.

Doar greutatea conta pentru aceşti spanioli ignoranţi. Ce importanţă aveau vasele sau statuile zeilor ? Lor le trebuiau lingouri pentru Spania.

Deci, indienii, care se dovediseră de multă vreme maeştri în topirea metalelor preţioase, au fost siliţi să-şi redeschidă topitoriile şi să creeze altele noi la Cajamarca, pentru a transforma în lingouri informe capodoperele unui trecut strălucitor.

Peste 200 kilograme de aur masiv au fost astfel topite pe teritoriul Perului, ca apoi să fie transportate, în mod legal sau nu, la Sevilla, pentru ca din ele să se bată monede regale.

Şi preţul de răscumpărare făgăduit nu se adunase încă în întregime ! Se aştepta partea cea mai mare, care trebuia să sosească din Cuzco, capitala imperiului.

V
COMOARA DIN CAJAMARCA

Cuzco, în limba incaşilor, însemna buricul pămîntului. De fapt, era capitala celui mai bogat imperiu întemeiat vreodată — toţi istoricii moderni sînt de acord cu această afirmaţie — încă din secolul al XII-lea al erei noastre, de către primul Inca al dinastiei, Manco Capac. Din cîte au înţeles conchistadorii potrivit relatărilor indienilor, începînd cu cea a lui Atahualpa însuşi, acel oraş trebuie să fi fost extraordinar.

Nici un spaniol nu îl văzuse încă, dar oare nu acolo se afla Coricancha, centrul religios al acelei părţi a lumii ? E limpede, citind relatările conchistadorilor, că această cetate a Anzilor îi aduse lui Pizarro cea mai mare parte din comoara reprezentînd preţul de răscumpărare. Înşişi marii preoţi ai templului Soarelui au fost aceia care au smuls lăcaşului lor sfînt cea mai importantă parte a acestei comori. Restul tributului din Cuzco a fost desprins de pe pereţii altor temple de mai mică importanţă.

Cuzco devenise chiar obsesia, ţinta lui Francisco Pizarro, care, fără să mai aştepte predarea totală a tributului, hotărî să trimită acolo din proprie iniţiativă un grup din oamenii săi, întocmai cum procedase şi cu templul din Pachacamac cu cîteva săptămîni înainte. De fapt, două misiuni spaniole plecară în acea direcţie succesiv.

Primul grup, trimis în cercetare, nu era format decît din trei ostaşi. Aceştia aveau un nivel intelectual deplorabil. Atitudinea lor în timpul acestei călătorii inaugurale, care ar fi putut fi memorabilă, n-a fost deloc la înălţime. Îi priveau cu dispreţ şi obrăznicie pe indieni, chiar atunci cînd aveau de-a face cu personaje de vază, încît prezenţa lor nu putu stîrni decît ură şi resentimente.

Expediţia fu un mare eşec, despre care puţine documente ale epocii cutează să vorbească deschis. Insuccesul îl determină pe Pizarro să ia hotărîrea de a trimite o nouă misiune la Cuzco, condusă de oameni mai isteţi decît primii trei, pe care îi alesese la întîmplare. Doi ofiţeri cu experienţă fură însărcinaţi cu această dificilă, dar recompensatoare expediţie : Hernando Pizarro şi Pedro del Barco. Din prudenţă şi pentru a nu mai speria populaţia deja afectată de comportamentul predecesorilor lor nepricepuţi, ei hotărîră să pornească singuri spre capitală.

După ce trecură prin numeroase defileuri, aflate la mare altitudine, şi înaintară cu greu pe potecile abrupte, mărginite de impresionante prăpăstii, ajunseră în sfîrşit în faţa oraşului Cuzco. Războinicii din cetăţile pe lîngă care trecuseră în drumul lor n-au cutezat să-i oprească şi i-au lăsat să treacă mai departe. Nu trebuie să uităm că pentru ei spaniolii erau „zeii albi“.

Aceşti doi ofiţeri, împreună cu cei trei soldaţi inculţi conduşi de Martín de Mogues au fost singurii europeni care au avut vreodată extraordinarul privilegiu de a pătrunde în Cuzco, capitala imperiului incas, aflată atunci în culmea splendorii ei. Incaşii încă nu-i suspectau prea mult pe spanioli şi nu putuseră ascunde cea mai frumoasă parte a bogăţiei lor. Nici un alt om alb n-a văzut vreodată ceea ce acei conchistadori au avut posibilitatea să descopere în

zilele acelea. Fapt e că ei au avut sub ochi, chiar în fața lor, și au putut atinge cu propriile lor mîini comori excepționale, fără seamăn cu cele „modeste“, pe care indienii le dădeau pentru a plăti prețul de răscumpărare a împăratului lor. Or, aceste comori au dispărut toate după trecerea — lipsită de tact — a acestor exploratori. Vom avea ocazia să vedem, în cursul acestei lucrări, ce au fost ele cu adevărat și ce soartă au avut majoritatea dintre ele.

În tot cazul, Hernando Pizarro a înțeles repede că partea cea mai importantă a bogățiilor imperiului era concentrată la Cuzco și că acest oraș era într-adevăr cel care furniza cea mai mare parte a prăzii din Cajamarca. Mai mult, marii preoți ai templului Soarelui fuseseră aceia care smulseseră lăcașului lor sfînt cele mai frumoase piese ale prăzii sosite deja la palatul din Cajamarca.

Știm azi, dintr-o scrisoare manuscrisă a lui Hernando Pizarro adresată autorităților regale spaniole [1], că doar orașul Cuzco a expediat la Cajamarca peste 1 500 000 pesos de aur și de argint, adică aproape 6 tone și jumătate de metale prețioase. Toate convoaiele care părăseau capitala urmau drumurile anevoioase, construite din porunca lui Inca, străbătînd Anzii și imperiul. Ele nu erau decît superficial păzite, deoarece poporul cunoștea destinația lor și n-ar fi cutezat să pună mîna pe vreun obiect, oricît de neînsemnat, din comoara ce trebuia să le salveze împăratul.

Mai totdeauna, aceste nemaipomenite convoaie care plecau din Cuzco se măreau pe parcurs cu darurile marilor preoți sau ale notabilităților care le întîlneau în drumul lor. Astfel, 178 de convoaie, cîntărind fiecare între 80 și 150 kg aur, părăsiră orașul sacru la vremea aceea.

---

[1] Hernando Pizarro: *Carta a la Real Audiencia de Santo Domingo* (n.a.).

Ele ajunseră la Cajamarca în număr de 200 de convoaie cu aur şi 25 cu argint.

Aceste cantităţi colosale de metale preţioase nu erau aşezate în neorînduială pe spinarea lamelor, cum lasă să se creadă gravurile epocii. Fiecare dintre ele era aşezată cu multă grijă pe o litieră de lemn purtată de patru indieni. Convoaiele formate la Cuzco par să fi fost foarte impresionante, fiind alcătuite în cele mai multe cazuri din aproape o mie de oameni. Unul dintre ele, mai modest, a fost descris de un observator contemporan venit din Spania, care l-a urmărit cu uimire sosind din Cuzco. Convoiul era alcătuit din 190 de oameni, care purtau cu toţii litiere încărcate cu obiecte din aur masiv. Printre lucrurile transportate se aflau douăzeci de vase enorme din aur şi alte cîteva obiecte atît de voluminoase că nu puteau fi transportate decît de doisprezece indieni.

Cuzco părea a fi într-adevăr pentru observatorii epocii o comoară vie, inepuizabilă, capabilă să procure tot aurul şi argintul pe care poftele nesăţioase ale spaniolilor le reclamau cu aviditate. În cursul acestei lucrări vom vedea că, în felul acesta, indienii înţeleseseră foarte curînd ce vroiau acei aventurieri inculţi. Majoritatea celor mai importante bogăţii din oraş dispărură brusc, ca prin farmec, din toate lăcaşurile sfinte, unde iscoadele lui Pizarro le zăriseră la începutul cuceririi.

Toate giuvaierele luate din edificiile din Cuzco pentru răscumpărarea lui Atahualpa n-au ajuns — nici pe departe — în celebra încăpere galbenă a palatului din Cajamarca. Majoritatea dintre ele au dispărut în buzunarele spaniolilor prezenţi, fără să li se fi ştiut vreodată numărul.

Să nu luăm decît un exemplu : primii cinci europeni care au ajuns în capitală au descoperit în palatul lui Inca

Huayna Capac, unul dintre cei mai renumiţi strămoşi ai lui Atahualpa, *trei încăperi pline cu obiecte din aur şi cinci cu obiecte din argint, precum şi 100 000 de lingouri de aur,* care fuseseră extrase din minele imperiului ; fiecare lingou cîntărea 50 castellanos, adică aproape 250 grame de metal.

Dacă o parte din această comoară a fost într-adevăr transportată la Cajamarca pentru răscumpărarea împăratului, e limpede, din relatările conchistadorilor, că cea mai mare parte a dispărut fără urme, înainte chiar de a fi ajuns în locul unde fusese depozitată prada.

Altă comoară a dispărut şi ea în cea mai mare parte, în mod misterios. În timpul vieţii, Pachacutec Inca Yupanqui pusese să se toarne una din cele mai mari statui de aur întîlnite vreodată, denumită Inti-Illapa. Această statuie colosală fusese aşezată pe nişte brancarde, la rîndul lor în întregime din aur masiv, şi astfel transportată de incaşi — şi trebuie să fi fost mulţi nu glumă — spre Cajamarca, pentru a plăti o parte din preţul de eliberare a lui Inca. Această pradă, de o foarte mare valoare, nu va ajunge niciodată în întregime la destinaţie. Înainte chiar de a fi părăsit zidurile capitalei, mîini nelegiuite şi necunoscute au sfărîmat statuia şi brancardele în bucăţi, desigur mult mai uşor de ascuns, de împărţit şi de transportat pe pămîntul spaniol, fără a da socoteală controlorilor regali din Sevilla, decît o statuie celebră, cunoscută de toţi. Pentru ca acest jaf să nu devină prea evident celorlalţi tovarăşi ai lor, răufăcătorii au lăsat să ajungă la Cajamarca o parte din acel dar fabulos, însă restul a dispărut şi nu ne este cunoscut decît prin foarte puţini martori, care au rămas chiar la Cuzco.

ÎMPĂRŢEALA

Zi de zi, ceas de ceas, tot preţul de răscumpărare promis ajungea la Cajamarca, în timp ce nefericitul împărat aştepta închis în palatul său ca într-o temniţă.

Era singurul care, în acele momente, nu se îndoia deloc că tot aurul la care sperau temnicierii lui şi pe care îl făgăduise ca să-şi răscumpere viaţa va fi acolo la timpul stabilit. Inca îşi cunoştea bogăţiile şi ataşamentul poporului.

Spre marea surprindere a conchistadorilor, vasele de aur ajunseră pînă la faimoasa linie trasă în uriaşa încăpere a palatului, iar piaţa din Cajamarca a fost acoperită cu minereu şi obiecte de argint, aşa cum se fixase în contract.

Aşa cum am arătat, toate acestea ar fi putut împodobi cel mai feeric palat pe care lumea l-ar fi putut construi vreodată, dar pe conchistadori nu-i preocupa deloc acest lucru. Ceea ce-i interesa pe oamenii aceştia de rînd era doar partea din pradă pe care urmau s-o primească, ca preţ al serviciilor aduse coroanei.

Spre a înlesni împărţirea oficială, Francisco Pizarro nu găsi altceva mai bun de făcut decît să poruncească topirea acelor obiecte păgîne decorate cu măiestrie. Cuptoarele indigene îşi măriră febril activitatea pentru a-i satisface pe noii lor stăpîni. Într-una din aceste mărturii scrise, care ne-a parvenit, conchistadorul Jérez descrie o scenă memorabilă :

Topirea şi împărţirea aurului şi argintului despre care s-a vorbit s-au încheiat în ziua de Sfîntul Iacob ; şi cîntărindu-se pe o balanţă toată cantitatea de aur şi argint, s-au făcut socotelile, totul redus la aur de calitate, ceea ce a reprezentat un total de 1 327 593 pesos de aur de calitate. Din acestea, o cincime aparţinea Maiestăţii sale,

după ce s-au retras drepturile de topire, adică 262 259 pesos de aur de calitate. Iar, în argint, aceasta a reprezentat 51 610 marcos, Maiestăţii sale aparţinîndu-i 10 121 marcos de argint. Indienii au fost cei care au topit obiectele, căci printre ei există mari aurari şi topitori, care au lucrat în nouă cuptoare.

Alte documente din acea vreme, care vorbesc despre bogata comoară, nu sînt mai puţin evocatoare decît textul lui Jérez. Unul dintre ele, care poate da de gîndit cititorului, relatează amănuntele împărţirii, care nu a fost făcută echitabil, mai ales în ce priveşte partea care revenea coroanei. Dar nu trebuie să uităm cu cine avem de-a face în această aventură. Documentul menţionat este caietul personal al lui Sancho de la Hoz, unul din secretarii personali ai lui Francisco Pizarro, trimis de coroana Spaniei să-l însoţească. El ne informează că împărţirea prăzii oficiale s-a efectuat de faţă cu toată lumea în ziua de 18 iunie a anului de graţie 1533.

Cifrele lui, oricît de uluitoare ar fi ele, nu sînt întru totul de acord cu cele ale precedentului martor ; ţinînd seama de disimulările la care recurgeau toţi conchistadorii prezenţi — aceasta nu-i deloc de mirare. Dar nu amănuntul contează, ci ideea generală.

Pentru Sancho de la Hoz, cantitatea pe care şi-au împărţit-o Francisco Pizarro, rudele care l-au însoţit, cei 164 de ostaşi şi alţi conchistadori mai neînsemnaţi atinge un total de 971 125 pesos de aur şi 40 860 marcos de argint. La aceasta se adaugă părţile destinate coroanei Spaniei, asociaţilor, îndeosebi celor care rămăseseră plictisindu-se de atîta şedere în oraşul Panama şi care aşteptau cu o nerăbdare crescîndă puţinele veşti despre Conchistă, precum şi cele destinate cîtorva spanioli care nu doreau să se întoarcă în patria mumă şi se stabiliseră în acele

locuri cu intenția mărturisită de a-și sfîrși zilele pe acele meleaguri.

Mai interesante sînt detaliile împărțirii efectuate de Pizarro în folosul său propriu. Reproducem mai jos următorul tablou :

	În pesos de aur de bună calitate	În pesos de argint
1. Bisericii	2 220	90
2. Guvernatorului Francisco Pizarro	57 220	2 350
3. Lui Hernando Pizarro . .	31 080	1 767
4. Lui Juan Pizarro	11 110	407
5. Lui Gonzalo Pizarro . . .	9 900	384
6. Lui Juan Pizzarro Orellana	8 980	362

Familia nu era deloc uitată și greaua sarcină ce și-o luase el, Francisco Pizarro, a fost cu grijă calculată la un „preț just“.

Și nu este vorba decît de o împărțire oficială, căci am văzut destul de repede că o bună parte din această pradă a fost sustrasă controlului regal.

În armata spaniolă exista un obicei foarte vechi, pe care noul guvernator încearcă să-l mențină. Generalului care cucerise o bătălie i se acorda de la bun început obiectul pe care și-l alegea din pradă, în afara chiar a împărțirii legale. Asta era legea. Pe baza contractului pe care-l încheiase cu curtea Spaniei, această tradiție a fost respectată cu strictețe de Pizarro.

Avînd gusturi foarte modeste, el își alese o somptuoasă litieră de aur masiv, cizelată în întregime, una dintre cele

mai frumoase piese găsite de spanioli, cu o greutate de peste 200 livre, adică peste 92 kg.

Această litieră poate fi evaluată azi la o sumă ce ar putea atinge 70 000 pesos, adică între 1 000 000 şi 1 400 000 dolari americani actuali. Se ştie că în cursul cuceririi au existat două somptuoase litiere de acest tip, care au căzut în mîinile spaniolilor. Una a fost luată dintr-unul din palatele capitalei, Cuzco, cealaltă era aceea în care însuşi Inca Atahualpa fusese purtat cînd aventurierii l-au luat prizonier. Se pare că Pizarro — dar mă îndoiesc că a făcut-o dintr-un gest de delicateţe — a devenit proprietarul celei dintîi. A doua, ca tot restul de altfel, a fost desigur topită, sfîrşind sub forma unor jalnice lingouri, transportate la Sevilla, capturate de piraţii Caraibilor sau scufundate la bordul unui galion necunoscut în vreunul din oceanele globului.

Preţul de răscumpărare făgăduit de Atahualpa cu atîta generozitate a fost, deci, integral predat. El ştia aceasta, căci avea o mare încredere în supuşii săi şi aştepta în temniţa lui luxoasă, cu calmul şi demnitatea celui care ştie că-şi va recăpăta libertatea în scurt timp. Deocamdată, nu putea decît să se plimbe în lung şi-n lat prin grădina palatului său. Ştim că era un bărbat tînăr, de vreo treizeci de ani, foarte frumos, înalt şi puternic, cu privirea aspră.

În „generozitatea“ pe care i-o arătau, spaniolii i-au permis să-şi primească prietenii, credincioşii, copiii. Cîţiva dintre ei vor împărţi cu el de altfel temniţa, fără să sufere totuşi umilinţele la care a fost supus prizonierul. Spaniolii au profitat de captivitatea lui ca să-l facă să-şi renege religia celestă — credinţă păgînă pentru duşmanii lui — şi să-i insufle preceptele „adevăratei“ religii, cea a învingătorilor.

Părintelui Valverde — nume azi celebru, dar care n-are nimic comun, după cum vom vedea, cu cel despre care va fi vorba în a doua parte a acestei lucrări — îi va reveni această tristă sarcină, pe care, din cît se știe, și-a îndeplinit-o foarte bine.

De vreme ce prețul de răscumpărare a fost plătit, rămînea ca Pizarro să-și respecte cuvîntul dat și să-i redea împăratului libertatea. Setea de aur a conchistadorului abia se potolise, cînd începu să-și pună întrebări despre autoritatea prizonierului său. Această autoritate trebuie să fi fost considerabilă, de vreme ce toți supușii lui au acceptat de bună voie să se lipsească de bunurile lor cele mai prețioase. Nu s-ar putea manifesta ea oare printr-o luptă crîncenă, un război violent, din clipa în care conducătorul lor ar fi liber și ar putea povesti ce a văzut la dușmanii săi ? Dacă, liber, Inca ar putea fi periculos, totuși nimic din comportarea lui nu-i îndreptățea condamnarea la moarte. Ce s-ar putea face ?

Unii conchistadori, cum a fost Soto, nu aveau cugetul foarte împăcat și, foarte generoși, propuseră lui Pizarro să-l trimită pe Inca în Spania. Ținut la depărtare de poporul său, el nu va mai fi deloc periculos și orice risc ar fi pentru totdeauna îndepărtat.

Doi oameni îndeosebi se străduiră să înlăture această propunere oarecum mărinimoasă. Unul pentru că, fiind secundul lui Pizarro, se dădea adesea drept conducător în fața indienilor, iar, după părerea lui, doar fermitatea putea impune un adevărat respect. Acesta era chiar Almagro, tovarășul lui Pizarro din primele zile, care — schimbîndu-și atitudinea la vederea mormanului de bogății etalate în fața lui — voia acum să pună stăpînire pe Peru și de aceea va cere moartea lui Inca.

Al doilea care voia să împiedice plecarea lui Atahualpa în Spania nu era unul din acei iluștri conchistadori din

primele zile şi nici măcar spaniol. Nu, era pur şi simplu Filipillo, trădătorul indian, adus de Pizarro ca interpret. Dacă trebuie să dăm crezare rezultatelor, succesele lui ca interpret au fost mari, dar uneori succesul îmbată cînd e vorba de un om slab şi mărginit. Aşa se întîmplase şi cu tînărul indian, care nu rîvnea atît la aurul compatrioţilor săi, cît la una din soaţele împăratului său, pe care o dobîndi, bineînţeles, fără prea mare greutate.

Trădător din dragoste, plin de orgoliu, Filipillo se socotea acum un conchistador. El e acela care dezvălui lui Pizarro pretinsul complot care se ţesea în spatele lui. Toate căpeteniile indiene care veneau respectuoase să-şi aducă partea lor de pradă spaniolilor pentru eliberarea stăpînului lor se pregăteau, după spusele trădătorului, să se răzbune pe invadatori. După spusele lui, însuşi Atahualpa ar fi poruncit, din închisoare, să se adune în cea mai mare taină o impunătoare armată care să atace „oraşul-temniţă“. Diverse date reconstituite arată într-adevăr că la Quito, capitala imperiului din nord, aproape 200 000 de oameni, din care 30 000 de sălbatici antropofagi, recrutaţi din junglele apropiate, erau gata pregătiţi de incaşi să se îndrepte spre Cajamarca.

BOBUL DE PORUMB

Să-l fi cuprins oare pe Pizarro spaima sau furia de a se vedea tras pe sfoară ? Fapt este că se duse la Inca în închisoare şi-i reproşă o trădare închipuită. Un martor spaniol fu de faţă şi mai tîrziu relată cu fidelitate întrevederea, pe care am găsit-o consemnată în cronicile vremii.

— Ce-i cu trădarea asta ? Eu, care te consider ca pe un frate ?

— Îţi baţi joc de mine ? răspunse impasibil Inca, decăzut din drepturile sale. Îmi spui mereu năzbîtii ! Cum aş putea înşela oameni ca tine ?

— Lasă gluma !

Atitudinea aceasta a lui Atahualpa nu-l linişti pe Pizarro, care hotărî pe loc să întreprindă o anchetă asupra constituirii acestei armate şi, pînă atunci, ordonă ca Zeul-rege, idolul indienilor, să fie încătuşat în fiare. Ce decădere pentru acest monarh, căruia i se prinsese de gît un lanţ gros de fier, lui, care nu purtase pînă atunci decît cele mai frumoase giuvaiere de aur sau argint din imperiu. Nu exista un acord deplin în ce priveşte judecarea lui Inca. Însuşi fratele lui Francisco Pizarro, Hernando, ale cărui păreri erau împărtăşite de conchistadorul Miguel de Estete, ceru să se renunţe la procesul celui care incarna idealul tuturor indienilor.

Pizarro o dorea şi el desigur, dar nu mai avea de ales. Nu mai era stăpîn absolut. Cu toate că tot aurul promis fusese predat cu scrupulozitate la Cajamarca, exista un complot şi fapta trebuia judecată. Un tribunal — primul alcătuit vreodată de spanioli pe noul continent — fu constituit, avîndu-i membri pe părintele Valverde, un jurist, patru căpitani de cavalerie şi cîţiva ofiţeri.

Atahualpa fu adus, deci, în faţa judecăţii, fără ajutorul legal al unui apărător şi fără nici un sprijin moral, ceea ce poate a fost chiar mai grav. Doar acuzaţia îşi păstra drepturile cu cele trei capete de acuzare îndreptate împotriva monarhului : trădare, imoralitate şi idolatrie. Trădare, pentru pretinsul complot ; imoralitate, pentru că, potrivit tradiţiei indiene, se căsătorise cu mai multe femei, poate chiar cu propria lui mamă ; idolatrie, pentru că se complăcuse în adorarea păgînă a Soarelui şi a Lunii, în

loc să-i fi acceptat de la început pe Hristos şi pe Dumnezeul creştinilor.

Culme a absurdităţii, în spiritul conchistadorilor din acea vreme, acuzatului nu-i fu măcar îngăduit să asiste la propriul său proces. Fu lăsat pradă visurilor şi resentimentelor ce le nutrea, într-o încăpere învecinată, foarte întunecoasă.

Sentinţa fu pronunţată foarte curînd şi, de vreme ce era un proces, fiecare îi află pe dată conţinutul : moartea. Dar nu orice moarte : ars de viu pe rug. Francisco Pizarro se duse chiar el să-l înştiinţeze pe Atahualpa de ceea ce-l aştepta. Şocul fu brutal, aspru, dar fiul Soarelui îşi păstră calmul, lucru ce-l tulbură pe Pizarro. Încrezător în noii lui stăpîni, el spera să-şi mai poată pleda cauza şi negocia viaţa. Pe invadatori nu-i interesa decît un singur lucru : aurul, şi asta indienii aveau din belşug. Împăratul o ştia mai bine decît oricine. Ştia că-şi poate mobiliza poporul la un simplu ordin, făcînd să izvorască din colţurile cele mai tainice şi mai îndepărtate ale imperiului toate leacurile de trebuinţă pentru a potoli febra spaniolilor.

Ca să fie cît se poate de limpede faţă de învingătorul său, îi veni deodată o idee. Această idee a făcut de altfel să curgă multă cerneală şi a fost deseori reluată de alţi cronicari spanioli ai epocii, care au atribuit-o ofiţerilor incaşi de rang inferior ; dar se pare că el, Atahualpa, este acela care a rostit-o primul în faţa spaniolilor.

Puse deodată mîna pe o tărtăcuţă împodobită, plină cu boabe de porumb aurii, care se afla în faţa lui pentru cină. Luînd cu delicateţe între degete una din boabe, îşi pironi aprig privirea în ochii lui Pizarro şi declară :

— Vezi bobul ăsta, e tot aurul ce ţi l-am dat. Dar, spuse el, răsturnînd tărtăcuţa pe jos, ţi-am mai putea da încă atît. Vrei ?

Cu toate că nici un martor nu ne-a lăsat un document care să consemneze această întîlnire istorică, e posibil ca guvernatorul să fi fost surprins de siguranța prizonierului său și de nemaipomenita lui propunere. Vai ! conchistadorii se credeau cei mai puternici. Erau siguri că, dacă asemenea bogății fabuloase existau cu adevărat, ei vor ști bine cum să le scoată la iveală.

Răspunsul lui Pizarro fu clar : din moment ce a existat o judecată, înseamnă că s-a pronunțat cuvîntul Domnului și că, prin urmare, justiția va trebui lăsată să-și urmeze cursul.

Execuția va avea deci loc. La auzul acestor cuvinte, Atahualpa se schimbă la față. Paloarea și îngrijorarea erau cu atît mai impresionante, cu cît, potrivit concepțiilor religioase incase, moartea prin foc însemna distrugerea definitivă, fără supraviețuirea nici a corpului, nici a sufletului, ceea ce, pentru fiul Soarelui, era de neconceput. Aceasta era mai groaznic decît moartea însăși.

Lui Pizarro i se făcu întrucîtva milă de prizonierul său, care, la urma urmei, își respectase în mod corect înțelegerea dintre ei și, într-un gest de bunăvoință, hotărî — noblețea obligă — să comute pedeapsa într-alta mai puțin grea, dacă se poate spune așa : moartea prin spînzurare. Gestul lui mărinimos era totuși însoțit de o condiție. Inca trebuia să accepte botezul catolic.

Decît să nu poată ajunge în regatul strămoșilor săi, Atahualpa acceptă să pătrundă, fie și în mod artificial, în cel al creștinilor. De altfel, nu-l prea interesa dacă adăuga încă o divinitate la altarul, și așa încărcat, al incașilor. Mai tîrziu, toți indienii făcură la fel.

Astfel, ducînd cu sine tainele imperiului și ale ascunselor sale comori, în ziua de 29 august 1533 el fu condus, ca un bun catolic, la locul supliciului.

Pizarro hotărîse, drept exemplu, ca execuţia să fie publică. Ea se desfăşură deci în piaţa principală din Cajamarca, în faţa a zeci de mii de indieni.

Inca, foarte demn, fu dus de soldaţii spanioli în faţa călăilor săi, care îl priveau cu un dispreţ nemăsurat. Părintele Valverde, cu o cruce în mînă, prinse să-şi depene litania, pe care o voise plină de speranţă şi iertare. Lui Atahualpa, proaspăt convertit la creştinism, îi păsa prea puţin de vorbele pe care acest duşman i le murmura la ureche, în numele altei divinităţi. Cu un gest scurt şi aspru el îi opri cuvîntarea şi, întorcîndu-şi spre Pizarro privirea în care se citea frica şi ura, îi adresă doar aceste cuvinte, care ne-au fost transmise de cronicarii epocii :

— Ai grijă de copiii mei !

Acestea au fost ultimele lui cuvinte şi nu se ştie încă dacă acei copii, a căror protecţie o dorea, erau într-adevăr propriile lui odrasle sau supuşii fabulosului său imperiu, pe care îi considera astfel. N-a mai avut timp să se explice mai pe larg.

Călăii coroanei Spaniei îl înhăţară fără menajamente şi-l legară strîns sub spînzurătoarea de lemn înălţată în mijlocul pieţei. Fără să-i mai acopere ochii, ca să-i mai cruţe puţin spaima, călăul îi trecu în jurul gîtului o frînghie solidă, aşa cum era obiceiul pe pămîntul spaniol.

Un gest scurt şi sigur, şi Inca ajungea în regatul tatălui său, Soarele. Cîteva clipe numai fură de ajuns spre a face să dispară în tenebre martorul unei lumi abia întrevăzute, împreună cu grandioasele sale taine. În ziua aceea de 29 august 1533, comoara incaşilor a intrat în legendă.

Tăcerea mulţimii adunate devenise apăsătoare în ultimele clipe de viaţă ale Zeului lor. Nu era cu putinţă ! El nu putea să moară ! Dar acum, cînd se desfăcea de la gîtul cadavrului sinistra frînghie, un murmur surd de furie şi

răzbunare se ridică din piață. Spaniolii se mulțumeau să cînte crezul, ca și cum ar fi fost vorba de unul de-al lor. Zîmbetele arogante n-au cruțat nici chiar modesta adunare.

Ca o ciudată prezicere, Biblia pe care Valverde o pusese în mîinile lui Atahualpa înaintea supliciului căzuse la pămînt în clipa fatidică. Conchistadorii, cînd au venit să ridice trupul, au putut citi paginile rămase deschise. Rămaseră stupefiați. Primele cuvinte pe care le-au căzut ochii erau acestea : *Cel ce ridică sabia de sabie va pieri!*

Urmarea evenimentelor a dovedit că această profeție s-a îndeplinit cu adevărat, așa cum ar fi sperat Inca, ba chiar și mai bine.

Francisco Pizarro, cel care se credea la adăpost de orice primejdie, a murit totuși la scurtă vreme după aceea în palatul său, din centrul orașului Lima, asasinat cu cruzime. Corpul lui, complet uscat în urma mumificării, poate fi văzut încă și astăzi de vizitatori, într-un sarcofag de sticlă în catedrala din Lima.

Fratelui său, Gonzalo, i s-a tăiat capul.

La scurtă vreme și tovarășul său, Diego de Almagro, cel care a făcut tot ce i-a stat în putință ca Inca să piară, a murit strangulat într-o închisoare din Cuzco, unde fusese azvîrlit nu se știe din ce pricină. Fiul său, care venise și el să se alăture conchistadorilor, a fost la rîndul său decapitat cînd nu trecuseră nici patru ani de la moartea tatălui său.

Lista e lungă și s-ar părea că blestemul incașilor plutea asupra celor ce le-au pricinuit pieirea. În tabăra spaniolilor n-a existat o unanimitate de păreri. Unii regretau amarnic executarea împăratului incas, știind că doar acesta putea face să apară comorile fabuloase întrezărite la Cajamarca și că, de aici înainte, izvorul lor va seca.

De îndată ce s-a aflat de moartea sa în tot cuprinsul regatului, lucru ce s-a întîmplat foarte repede datorită remarcabilului serviciu de ştafete al împăratului, toate comorile, toate bogăţiile etalate în temple au dispărut brusc în condiţii foarte misterioase şi, de acum înainte, în marea majoritate a cazurilor, spaniolilor le-a fost imposibil să pună mîna pe cele mai importante dintre ele. Cea mai mare parte rămîne încă şi azi ascunsă cu grijă în tainiţele pregătite de incaşi.

Ne putem întreba, azi, care au fost motivele care l-au putut determina pe Pizarro să-l condamne la moarte pe monarh, pentru că ştia că însuşi regele Spaniei, Carol Quintul, a fost foarte nemulţumit de această faptă, de îndată ce ştirea ajunse în Europa. El o afirmă cu fermitate în faţa lui Pizzarro, care asculta plouat, conştient de greşeala sa :

— Moartea lui Atahualpa, care era un nobil, un senior, mi-a displăcut, îndeosebi pentru că a fost rezultatul unei hotărîri judecătoreşti.

Se pare, de fapt, că purtarea lui Pizarro în regatul Perului n-a fost deloc exemplară, nici măcar faţă de coroana Spaniei. Oricine se poate gîndi că, suprimîndu-l pe Inca atît de repede, printr-un simulacru de justiţie, el a voit să înlăture un martor stingheritor al josniciilor sale. De altfel, secretarul personal al lui Francisco Pizarro, vărul său, Pedro, ne-a lăsat în documentele lui o scurtă frază, care spune mai mult decît un lung discurs :

Atahualpa odată mort, tot ce s-a făcut şi s-a spus cu privire la comoară a dispărut o dată cu el !

Comoara incaşilor, sau mai degrabă diferitele comori adunate au dispărut într-adevăr o dată cu moartea lui Atahualpa. Aproape nici una n-a mai ajuns de acum

înainte în mîinile spaniolilor sau ale altor aventurieri străini. Unde se află celelalte, cele mai de seamă, cele reprezentate de boabele de porumb din tărtăcuţa de dinainte de supliciu ? Orice speranţă de a descoperi urma importantă, în pofida scurgerii timpului, nu-i desigur pierdută, aşa cum vom constata în această lucrare ; de secole, căutătorii de comori străbat America de Sud în toate sensurile, norocul surîzîndu-le arareori. Cea mai mare parte din ele rămîne încă să fie descoperită, deşi se pare că, într-adevăr, nici pe viitor nu se va merge pînă la capăt, dacă nu vrem să uităm teribila profeţie a lui Inca.

VI
CORICANCHA, TEMPLUL SOARELUI

Credincioşii nu-i sărută niciodată mîinile (lui Inca), *fără să-i aducă tot aurul, argintul şi pietrele preţioase pe care indienii le-au extras din pămînt în clipele lor de răgaz...*

Aşa vorbea una din rudele lui Inca, Garcilaso de la Vega, despre credincioşii care soseau la Cuzco ca să-şi contemple Zeul, împăratul lor. Aurul şi argintul nu reprezentau decît metale preţioase care n-aveau nici un farmec pentru ei. În mitologia cultului solar, ele simbolizau lacrimile şi sudoarea Soarelui şi a Lunii, divinităţile lor.

Dacă primii împăraţi ai dinastiei n-au fost decît nişte căpetenii neînsemnate, domnind asupra unor regate de mică întindere şi nu prea bogate, urmaşii lor au devenit treptat adevăraţi potentaţi, dispunînd de bogăţii fabuloase.

Totalitatea metalelor preţioase ajungeau pînă la urmă, prin intermediul preoţilor, în mîinile guvernului. Trimişi speciali erau, de altfel, însărcinaţi să le strîngă fie de la familii, deci de la persoane individuale, fie direct din minele imperiului. Aceste mine erau atît de insalubre, încît cei trimişi acolo nu lucrau decît perioade scurte, altfel doar moartea le era salvarea.

Printr-o decizie legală, tot aurul şi argintul fuseseră desemnate drept proprietatea lui Inca. Toate templele importante posedau recipiente de mari proporţii, destinate să păstreze aceste obiecte. O parte din ofrande servea să spo-

rească bogățiile templului, dar, cum preoții cei mai de seamă erau rudele apropiate sau îndepărtate ale lui Inca, cea mai mare parte a bogățiilor acumulate rămînea concentrată în foarte puține mîini.

Azi e imposibil de apreciat cu exactitate cantitățile de aur și argint strînse în fiecare an în imperiu, pentru simplul motiv că incașii înșiși, care nu cunoșteau scrierea, nu ne-au lăsat nici un document precis. Nu putem folosi decît mărturiile nesigure ale puținilor conchistadori care au asistat la aceste schimburi.

PRESENTIMENTUL LUI HUASCAR

Bazîndu-se pe propriile lui observații, făcute pe vremea cînd străinii erau deja acolo, controlînd mișcările indigenilor, Cieza de León apreciază că, după toate probabilitățile, în primii ani care au urmat sosirii spaniolilor la Tumbes, din mine erau extrase anual 15 000 arrobas de aur și 50 000 arrobas de argint. Dacă vom calcula că o arroba de metal echivalează, în valoarea actuală, cu o cantitate de 11,5 kg, cantitățile extrase anual erau evaluate de invadatori la 172,5 tone de aur pur și la 575 tone de argint, cifre care trebuie să fi fost chiar mai mari înainte de sosirea spaniolilor, mînați pe aceste locuri doar de interese materiale.

Cum suveranii incași pretindeau supușilor lor zi după zi tot mai mult aur, bogățiile se îngrămădeau în decursul vremii în depozitele oficiale ale imperiului. Inca păstra aceste metale prețioase, considerate o comoară a zeilor, chiar dincolo de propria sa moarte. Totalitatea giuvaierelor pe care le depozita în palatul său erau lăsate acolo așa cum se aflau, după ce moartea îl surprindea. Nimeni n-avea dreptul să se atingă de ele. Palatul era închis pe veci și

noul împărat se vedea nevoit să construiască unul nou, dacă era cu putinţă, mai frumos, mai fastuos decît cel al părintelui său. Aceasta obliga, bineînţeles, poporul să aducă şi mai multe bogăţii.

La moartea lui Inca, norodul participa la ceremonii funerare de un fast grandios. Corpul defunctului nu era îngropat în adîncurile solului andin. Era luat de specialişti, care îl mumificau cu cea mai mare grijă posibilă, spre a-i păstra aspectul ce l-a avut în viaţă.

Mumia era atunci depusă cu mare pompă într-o nişă bogat decorată şi amenajată în acest scop în cel mai important templu al imperiului, cel din Coricancha, templul Soarelui.

Acest templu fabulos se înălţa chiar în incinta capitalei, Cuzco, şi doar numele de Coricancha e de ajuns ca să ne dea o idee despre ceea ce se putea afla acolo, Coricancha însemnînd într-adevăr în limba indienilor „Curtea de aur".

Palatele împăraţilor, care înconjurau Coricancha, erau şi ele nişte fabuloase tezaure. Să luăm doar un exemplu : la moartea fiecărui Inca, o efigie a defunctului, turnată în metalul cel mai nobil, aurul, era lucrată respectîndu-se dimensiunile reale. I se spunea *pucarina* şi era îndată instalată în mijlocul palatului pe care-l ocupase împăratul la Cuzco. Aici, nu era lăsată ca o piesă de muzeu spre a fi adorată de mulţime. *Pucarina* era tratată ca o făptură vie, punîndu-i-se la dispoziţie propriii săi servitori. Cînd unul dintre ei murea, urmaşii lui îl luau locul şi continuau să slujească idolul, care era scos o dată pe an pe străzile capitalei, cu ocazia unor festivităţi grandioase.

În cursul istoriei dinastiei Inca, un singur împărat n-a voit să se supună acestei reguli, să-şi construiască un palat al său şi să adune bogăţii de tot felul. Acest Inca a fost Huascar, care n-a domnit decît şapte ani ; el a fost cel

care a avut cinstea, dacă se poate spune așa, de a-i primi pe spanioli la Cuzco, dar mai ales lui i-a revenit greaua sarcină, îndeplinită totuşi cu multă dibăcie, de a ascunde cît mai repede toate bogățiile strînse de predecesorii săi și îndeosebi extraordinarele comori din Coricancha, precum și mumiile perfect întreținute ale strămoșilor săi.

Într-adevăr, în afară de primii cinci spanioli trimişi iscoade la Cuzco, care ne-au lăsat mărturii scrise, nu prea exacte, despre ce au descoperit, nici un alt conchistador, nici un alt străin, n-a mai văzut vreodată comorile capitalei, nici mumiile împăraților incaşi şi ale celor apropiați lor.

Totul a fost ascuns undeva în Anzi și rămîne încă la adăpost de curiozitatea periculoasă a lumii moderne.

Numai palatul lui Huayna Capac conținea trei încăperi pline pînă în tavan cu obiecte de aur și cinci pline cu argint. Se mai găsea acolo și o grămadă uluitoare de lingouri de aur, provenind direct din minele imperiului şi pe care puținele mărturii care ne-au parvenit le apreciau ca fiind în număr de 100 000.

Aceste grămezi de obiecte prețioase nu erau deloc pe placul lui Huascar, care prefera simplitatea și care a interzis, de pildă, ca acele *pucarinas* să fie plimbate în litiere de aur prin capitală, așa cum se făcea în fiecare an. El voia să desființeze aceste tradiții şi probabil că aceasta i-a adus înfrîngerea în cursul luptei purtate împotriva fratelui său, Atahualpa.

Se pare că Huascar — ultimul domnitor Inca — a avut un uluitor presentiment. Vorbind despre strămoşii săi, cînd încă nimic nu prevestea ceea ce avea să se întîmple de fapt, el a declarat într-adevăr în fața lui Pedro Pizarro, ajuns la Cuzco :

— Am primit porunca să îngrop toţi morţii[1] şi să le iau apoi toate bogăţiile pe care le aveau şi pe care n-aveau nici un motiv să le păstreze după moarte, ci doar în timpul vieţii, pentru că s-au bucurat deja de toate comorile în timpul domniei lor.

Huascar porunci deci să fie golite toate palatele şi toate templele capitalei, inclusiv cel mai fastuos dintre ele, Coricancha, deşi acolo erau adorate rămăşiţele pămînteşti ale strămoşilor săi. Era vorba de locul cel mai venerat al imperiului. Ne-au parvenit numeroase descrieri ale acestui templu, cea mai demnă de crezare fiind făcută în 1928 de un savant german, doctorul R. Lehmann-Nitsche, bazată pe consemnările martorilor din epocă şi pe descoperirile făcute cu ocazia săpăturilor arheologice întreprinse la faţa locului.

Cum Coricancha exprimă el singur bogăţia imperiului, vom pătrunde în cele mai intime detalii ale sale.

SANCTUARUL SACRU

Acesta era alcătuit din şase edificii principale, fiecare din ele reprezentînd cîte un templu, dar grupate astfel încît să formeze o adevărată curte şi înconjurate fiind doar de un zid uriaş. Aceste temple ne sînt azi cunoscute ; ele cuprindeau :

1. Sanctuarul Soarelui, care era cel mai important.
2. Capela Lunii.
3. Capela Stelelor.
4. Capela Fulgerului.

---

[1] E vorba desigur de mumiile strămoşilor lui, păstrate la Coricancha. (n.a.)

5. Capela Curcubeului.
6. Sacristia şi locuinţa canonicului.

Istoria exactă a acestui templu nu-i cunoscută cu precizie, deoarece primii martori spanioli au confundat deseori în manuscrisele lor multe alte clădiri din Cuzco.

Se pare, totuşi, că, după opinia generală, templul Coricancha a fost întemeiat de primul împărat Inca, Manco Capac, în prima jumătate a secolului al XII-lea e.n. A fost pe urmă mărit şi îmbunătăţit de împăraţii succesivi, care i-au acordat o deosebită importanţă. Cei mai renumiţi dintre cei care i s-au închinat au fost Mayta Capac, Pachacutec şi Huascar.

Templul, sau, în orice caz, ceea ce rămăsese din el, a fost prădat, în 1533, de către spanioli, iar Francisco Pizarro n-a găsit altceva mai bun de făcut decît să i-l ofere lui Juan Pizarro, care, şi el la rîndul lui, s-a grăbit să-l ofere călugărilor dominicani, golindu-l, bineînţeles, de tot aurul ce-l conţinea. Călugării găsiră desigur lăcaşul pe placul lor, deoarece doborîră majoritatea zidurilor ca să construiască pe locul amplasării lui o biserică, pe care turiştii o pot vizita şi azi la Cuzco. Se mai menţin totuşi cîteva ziduri din vechile edificii, singurele mărturii ale bogatului trecut care a existat acolo.

Potrivit arheologilor moderni, faptul că biserica actuală a fost zidită pe ruinele a patru edificii, cel al Soarelui, al Lunii, al Stelelor şi al Fulgerului, pare un lucru confirmat.

Zidul exterior măsura 68 m lungime şi 59 lăţime. Era acoperit în exterior, pînă la jumătatea înălţimii, cu fîşii de aur. Toate porţile erau de asemeni acoperite cu plăci de aur. Arheologul Squier, care descrie templul, a văzut într-o zi, într-o colecţie particulară, cîteva din aceste plăci de aur care păreau a proveni de pe ziduri şi care nu erau mai groase decît o foaie de hîrtie. Pare într-adevăr îndoiel-

nic că au existat astfel de plăci acolo, deoarece în inventarul prăzii însușite la Coricancha nu se menționează decît plăci masive, cu o greutate între 4 şi 10 livre fiecare (1,840 şi 4,6 kg). Zidurile interioare, care dădeau în grădină, erau şi ele bogat împodobite cu o friză foarte lată de aur masiv, despre care Garcilaso de la Vega ne-a lăsat o mărturie, după ce a văzut cu ochii lui cum aceste plăci au fost înlocuite cu ipsos, din inițiativa spaniolilor.

Curtea interioară, *patio,* era o grădină sacră pe care o cultivau însuşi Inca şi rudele lui. Îngrăşămintele necesare erau aduse de slujitori din valea Chincha, care se află pe coastă. Era udată de cinci fîntîni situate chiar în interiorul edificiului. Apa se scurgea din aceste fîntîni prin tuburi subterane, din care un tronson foarte lung era făcut din aur masiv. Una din aceste fîntîni n-a fost distrusă şi se mai poate vedea încă în grădina bisericii din Cuzco, cu ghizdurile ei construite din pietre tăiate octogonal. În mijlocul fîntînii se aruncau, de mai multe ori pe an, vase cu *chincha,* sau alcool de porumb, ca ofrandă adusă Soarelui. Tot aici venea să se scalde, în chip de baie rituală, logodnica lui Inca, cu puțin timp înainte de căsătorie.

Odinioară, pe vremea incaşilor, ghizdurile fîntînilor pe care oricine le poate contempla azi erau acoperite cu plăci de aur, împodobite cu o imagine sculptată a Zeului Soare. Indienii n-au ascuns imaginea care proteja acest loc în vreo grotă sau vreun mormînt tainic pentru a o ocroti de conchistadori. Dimpotrivă, ea a fost desprinsă de pe piatră şi inclusă în lotul de obiecte din aur care constituiau partea provinciilor din sud la prețul de răscumpărare a lui Atahualpa.

Cînd prada care fusese deja depusă, aşa cum s-a convenit, în palatul din Cajamarca a fost împărțită între conchistadori, acoperămîntul de aur al acestei fîntîni, evaluat

oficial de către spanioli — ceea ce înseamnă că el valora mai mult ! — la 2 000 pesos de aur, adică aproape 8,5 kg de aur fin, a revenit lui Mancio Serra. Acesta ar fi putut să păstreze acest giuvaier şi să-l expedieze acasă, în Spania, unde ar fi existat o mică şansă să ne parvină în toată splendoarea lui. Din păcate, Mancio Serra nu era un om prea inteligent şi nici de gust. N-a găsit altceva mai bun de făcut decît să-l piardă, într-o noapte, la cărţi. Acesta a intrat, desigur, într-un alt buzunar spaniol, dar de atunci a dispărut pentru totdeauna, probabil în topitoriile vreunui oraş al coloniei.

În afară de aceste fîntîni extraordinare, în grădina din Coricancha mai se aflau, în timpul celor mai importante sărbători — epoca însămînţărilor, strînsul recoltelor şi în timpul investiturii cavalerilor —, o mulţime de ştiuleţi de porumb, nu sădiţi cu cîteva luni înainte, ci modelaţi din aurul cel mai pur.

O grădiniţă din aur masiv fusese de asemeni construită pe terase, situate exact sub o absidă. Descrierea ei ne-a fost transmisă de un martor :

O grădină în care iarba era făcută din firicele de aur fin, şi unde erau sădite artificial lanuri de porumb în întregime de aur, tulpina, frunzele şi ştiuleţii. Totul era atît de bine fixat, încît nici adierea vîntului nu reuşea să smulgă sau să deplaseze ceva. În afară de asta, mai existau peste douăzeci de oi din aur cu ciobanul lor, care ţinea în mînă o praştie şi un ciomag cu care le păzea, toate făurite de asemeni din acest metal.

Unii cercetători consideră că această mini-grădină de aur măsura vreo 600 picioare lungime şi aproape 300 lăţime, ceea ce era considerabil.

Doar aceste modeste descrieri ar fi de ajuns ca să dea o imagine fabuloasă despre templul din Coricancha, care n-a avut niciodată echivalent în antichitate. Era cel mai renumit templu descris din vremea sa. Iar cele pomenite mai sus nu reprezintă mai nimic față de alte comori care se aflau acolo şi despre care ne-au parvenit foarte puţine informaţii.

Bineînţeles, piesa principală a templului era sanctuarul închinat Zeului Soare.

Altarul principal era orientat spre răsărit ; acoperişul era din lemn şi foarte înalt, căci se formau curenţi puternici de aer rece ; era învelit cu paie pentru că nu începuseră să le facă din ţiglă. Cele patru ziduri ale templului erau acoperite, de sus pînă jos, cu plăci de aur. În partea pe care noi o numim altarul principal, fusese instalată imaginea Soarelui, făcută dintr-o placă de o grosime cel puţin dublă faţă de cele care acopereau pereţii. De o parte şi de alta a imaginii astrului ceresc, se aflau trupurile mumificate ale regilor morţi, ocupînd locurile pe care le deţineau din vechime ca fii ai Soarelui, îmbălsămaţi în aşa fel încît păreau vii [1]*. Stăteau pe tronurile lor de aur, fixate pe nişte plăci, tot din aur, pe care aveau obiceiul să se aşeze.*

Această descriere lăsată de una din cele mai apropiate rude ale ultimului Inca, Garcilaso de la Vega, care a fost educat de spanioli, a făcut să viseze generaţii de conchistadori. Ei au făcut totul pentru a găsi urmele acestui templu undeva, în Anzi, dar nu şi-au atins niciodată ţinta.

---

[1] Nu ştim nici pînă acum ce procedee s-au folosit la îmbălsămare, deoarece aceste trupuri n-au fost niciodată găsite. (n.a.)

TEMPLUL SOARELUI

Templul Soarelui era, de bună seamă, locul cel mai important din imperiu. Bogăția lui era fără pereche. Numai altarul principal, care nu era tocmai mic, era în întregime împodobit cu simboluri religioase din aur și argint. Tot ce-l înconjura era la fel de somptuos ; discuții aprige s-au iscat între specialiști în legătură cu aprecierea valorii tuturor odoarelor.

O diagramă a acestor locuri a fost alcătuită la începutul secolului al XVII-lea, plecînd de la ceea ce a văzut și auzit din gura băștinașilor, de către un anume Juan de Santa Cruz Pachacuti-Yamqui Salcamayhua. Diagrama, care ne-a parvenit, a fost completată cu note întocmite de un preot local, părintele Francisco de Avila. Acest plan trebuie să fi fost destul de apropiat de realitate. El a fost îmbunătățit, în vederea unei reconstituiri, de un savant arheolog, Samuel Kirkland Lothrop, care a folosit simbolurile găsite pe obiectele de olărie sau pe țesăturile incase. Detaliile acestei hărți ar putea fi puțin greșite, dar, desigur, nu și fondul.

Datorită unor documente contemporane cu venirea primilor spanioli la Cuzco, e posibil să se descrie ce cuprindea altarul principal al templului Soarelui.

După cum am văzut, Coricancha a fost întemeiat în cursul secolului al XII-lea de primul împărat al dinastiei, Manco Capac, care a așezat pe masa altarului o placă lată de aur, fără incrustații sau ornamente, reprezentînd „creatorul Pămîntului și al Cerului".

Strănepotul lui Manco Capac, Mayta Capac, a remodelat Coricancha strămoșului său, înlocuind placa cu o alta tot din aur, dar mult mai mare și de formă ovală. Templul fu atunci închinat lui „Viracocha, stăpînul veșnic, stăpînul Lumii".

Placa, după două secole şi jumătate de la instalarea ei, a mai dăinuit intactă şi venerată la locul său, pînă la înscăunarea lui Huascar, care se grăbi să înlăture discul lui Viracocha, înlocuindu-l cu o placă rotundă, pe care se afla imaginea unui chip omenesc şi raze de soare. Astfel, îşi făcu intrarea în sanctuar Soarele, înlocuindu-l pe Viracocha şi oferindu-se adorării poporului. Aceasta nu însemna nicidecum că Viracocha a fost dat deoparte, deoarece alte temple închinate lui s-au înălţat în Coricancha.

În vremea lui Mayta Capac, acesta a ridicat, la stînga discului său de aur, o altă placă circulară, tot din aur masiv, avînd imprimată o faţă omenească şi raze de soare.

Cînd spaniolii au ajuns la Cuzco, ei descoperiră în partea de sus a sanctuarului trei imagini din aur pur, reprezentînd soarele. De fapt era vorba de :

1. Reprezentarea primitivă a lui Mayta Capac.
2. Cea adusă mai tîrziu de Huascar.
3. Cea care se afla pe ghizdurile fîntînii sacre, construită în grădina templului.

Această ultimă figură, de cea mai mare valoare, fu de altfel cea pe care şi-a însuşit-o Francisco Pizarro trecînd-o în prada lui. Probabil că una din celelalte două, nu se ştie exact care, a fost acel fabulos disc de aur masiv găsit în valea Vilcabamba, după retragerea în derută a lui Inca Tupac Amaru în 1571 şi despre care se spunea că „este vorba de chipul şi simbolul tuturor idolilor".

De cealaltă parte a discului de aur, în dreapta deci, Mayta Capac aşeză o figură a Lunii — soţia Soarelui — turnată în argint masiv.

În partea de sus a plăcii de aur mai apărea un grup de stele, cunoscut sub numele pe care i-l dădeau indienii „turma de lame masculi". Trei dintre aceste stele fuseseră fixate vertical, una deasupra celeilalte. Ele au fost iden-

tificate de celebrul cercetător B. Lehmann-Nitsche drept stelele din constelaţia Orion, cele două stele aşezate lateral fiind Riguel şi Betelgeuse [1].

Sub reprezentările Soarelui şi Lunii fuseseră aşezate stelele de dimineaţă şi de seară, care corespund, în urma identificării făcute de către astronomii şi arheologii moderni, cu diferitele faze ale planetei Venus, foarte cunoscută de incaşi.

Mai jos puţin, pe peretele înălţat în spatele altarului principal, fuseseră fixate două imagini ale elementelor constelaţiei Pleiadei (cu numele celor şapte fete ale lui Atlas şi Pleiona). În stînga, aceste elemente apăreau în timpul verii, pe cînd cele din dreapta, acoperite de nori, erau reprezentate în timpul iernii. Pentru astronomii moderni, această puzderie de stele se află la o depărtare de aproape 400 ani-lumină.

Ceva mai spre centrul peretelui, fusese fixat un grup de alte cinci stele, pe care incaşii le numeau „stelele în general", fără o denumire precisă, dar Lehmann-Nitsche afirmă că ele reprezintă constelaţia Crucea Sudului, celebră în toată emisfera australă.

Incaşii erau foarte pricepuţi la astronomie, cerul părîndu-li-se acoperit cu toate divinităţile panteonului lor. De altfel, pe zidul templului fusese aşezată o altă stea, pe care ei o botezaseră „Salvaje Llama Hembra" [1] şi pe care nimeni n-a putut-o identifica în termenii astronomiei moderne.

---

[1] La 45° latitudine nord, apar pe cer 90 de constelaţii, care poartă toate nume latine. Doar 5 dintre ele rămîn vizibile tot anul. Cea mai cunoscută dintre constelaţiile vizibile, doar în lunile de iarnă, e Orion cu cele două stele uriaşe Betelgeuse şi Riguel, care se află la 250 şi 650 ani-lumină de Pămînt. (n.a.)

[1] Lama sălbatică femelă (sp.).

Alături se afla o imagine, tot din metal prețios, a Curcubeului, altă divinitate îndrăgită, pentru care se înălțase un sanctuar special, nu departe de cel al Soarelui.

De partea cealaltă a Curcubeului se găsea imaginea de mari proporții a unui jaguar, animal răspîndit în întregul Peru și care a fost părtaș cu Viracocha la facerea lumii incase. Indienii erau convinși că el putea influența grindina. Cît privește eclipsele de soare, de care incașii se temeau, ei le puneau pe seama jaguarului, care putea devora Soarele sau Luna.

Incașii se temeau de Fulger, dar îl și adorau. Îi înălțaseră un sanctuar special și așezaseră o imagine a Fulgerului și pe un zid al templului Soarelui. Pe acel zid fantastic se mai găseau multe alte lucruri, totul fiind lucrat în metalele cele mai nobile, aurul sau argintul, și anume :

a) Un disc rotund reprezentînd Pămîntul însuși, cu munți cu tot, dovedind că incașii își dădeau bine seama că Pămîntul e ca un disc și nu ca o scîndură netedă, așa cum le apărea popoarelor din ținuturile noastre în timpul Evului Mediu.

b) O imagine a apelor mlăștinoase, cu denumirea de „Rîul roșu", Pilcomayo.

c) O imagine a lacului originar pe care Lehmann-Nitsche o atribuie lacului Titicaca, de unde provine efectiv dinastia Incașilor, dar care poate la fel de bine reprezenta Oceanul. Să nu uităm că incașii credeau că într-o zi vor veni dinspre Ocean vestiții „Zei albi", denumire atribuită mai tîrziu spaniolilor.

d) Simboluri desemnînd apele vii, curate, în opoziție cu simbolul precedent al apelor mlăștinoase.

e) Un alt simbol mai exista pe zidul acela al templului Soarelui, anume cel atribuit de incași „ochilor Zeului Imainana Naorai Viracocha". Savantul german vede în

el, de fapt, reprezentarea figurativă a unui alt grup de stele, pe care peruvienii îl numeau „Grînarul“ şi care ar include Hyadele şi Pleiadele noastre.

f) Imaginea simbolică a unui copac se afla de asemenea pe zid.

g) Chiar pe altar, spaniolii au găsit două mari statuete, înfăţişînd un bărbat şi o femeie. Aceea a bărbatului a fost descrisă de un martor aflat încă de la început acolo, conchistadorul Cobo :

Chiar înăuntrul templului Coricancha fusese așezată o altă statuie a Soarelui cu figură omenească, făcută din aur masiv, exceptînd pîntecul, care fusese umplut cu bucăţele de aur sfărîmat, amestecate cu cenuşa sau pulberea inimilor regilor incaşi.

Idolul avea un tron, şi el din aur masiv, care cîntărea mai mult decît el. Statuia a fost luată de ultimul Inca, care o transportă cu el cînd se retrase la Vilcabamba, unde a fost descoperită mai tîrziu de spanioli, cînd au cucerit această provincie.

Pe baza anumitor documente, se poate atribui această statuie, care a existat cu adevărat, lui Inca Yupanqui, care a poruncit făurirea ei. Ea se afla la început în templul lui Viracocha, nu departe de Cuzco, şi a fost apoi, datorită importanţei ei sacre, transportată în templul Soarelui, pe altarul templului Coricancha.

h) Lîngă acest idol masculin, foarte bine descris de Cobo, se afla un idol feminin, despre care nu ne-a parvenit nici o descriere precisă. E foarte probabil că era vorba despre un simbol lunar. Ne putem referi poate şi la imaginea pe care ne-o dă tot părintele Cobo despre o reprezentare feminină a Lunii, pe care ar fi văzut-o în templul Coricancha.

Lîngă acest extraordinar templu al Soarelui se aflau alte patru sanctuare. Erau construcţii independente, fiecare cu acoperişul ei propriu de formă piramidală. Cel mai important dintre aceste edificii anexe era templul Lunii.

Pereţii lui fuseseră acoperiţi pe toate laturile cu plăci de argint. Imaginea Lunii, predominantă, fusese şi ea turnată în argint masiv. În acest edificiu, aproape de templul Soarelui, fuseseră aşezate mumiile bogat împodobite ale soţiilor lui Inca, mumii care, în mod curios, dispărură toate o dată cu sosirea conchistadorilor.

Ca şi mumiile împăraţilor incaşi, nimeni nu le-a mai văzut vreodată şi nimeni nu ştie unde, în ce peşteră din Anzi, au putut fi ascunse. Este cunoscut însă că în sanctuarele lor ele n-au fost obiectul nici unei veneraţii speciale. Doar mama lor, Luna, era obiectul cultului.

Alături de sanctuarul Lunii fusese înălţat templul Stelelor, care ocupa un loc de seamă în mitologia incaşilor. El era închinat, fără să ne fi parvenit vreo explicaţie în legătură cu aceasta, stelelor, bineînţeles, dar îndeosebi celor ale constelaţiei Pleiadelor şi planetei Venus.

Unii au voit să vadă în aceasta simbolul sosirii, într-o bună zi, a unor făpturi venite de pe această planetă cu scopul de a-i instrui pe incaşi. Nu există oare la poalele Anzilor, în deşertul Nazca, piste uraşe cărora nu li s-a putut da încă nici o explicaţie ştiinţifică ?

Dar să revenim la lucruri mai serioase ! Acest templu al Stelelor era într-adevăr consacrat unui cult astronomic. Uşa prin care se intra în el, ca şi pereţii interiori erau în întregime acoperiţi cu plăci de argint, presărate cu stele de aur. Cercetătorul Lehmann-Nitsche a găsit şi fotografiat, pe aceşti pereţi care mai dăinuie încă, nume-

roase ace de piatră, de care se fixau în trecut ornamentele astrale lucrate în metal.

Lîngă sanctuarul Stelelor se aflau alte mici temple închinate Trăznetului, Tunetului şi Fulgerelor, toate divinităţi ce nu erau adorate ca zei adevăraţi, ci ca simpli slujitori ai Soarelui, ceea ce explică de ce li s-au ridicat monumente împodobite mai modest.

În schimb, ultimul sanctuar, al patrulea, cel al Curcubeului, era sălaşul unui cult important, incaşii considerînd curcubeul ca provenind direct din Soare.

Indienii veneau deseori în aceste locuri să-l adore. De altfel, cînd vedeau pe cer curcubeul, ei se grăbeau să-şi strîngă buzele şi să-şi acopere gura cu mîna, spunînd că dacă, eventual, curcubeul le-ar întrezări dinţii, i-ar strica degrabă.

Fapt uimitor, toţi preoţii, chiar şi cei mai modeşti, care oficiau în acest templu, trebuiau să fie incaşi neaoşi, iar în vinele lor să curgă sînge regesc. Locuinţele lor se aflau chiar în templu, nu ca să trăiască şi să mănînce acolo, ci ca să pregătească sacrificiile şi să acorde audienţe poporului. Locuinţele erau şi ele împodobite cu o mulţime de obiecte din aurul cel mai pur şi cît mai fin lucrate. Chiar pardoseala — şi faptul merită să fie menţionat, fiind foarte rar în Peru — era acoperită cu plăci de aur. La toate colţurile, pe pereţi, erau muluri de aur pe care incaşii le împodobiseră cu mari cantităţi de pietre preţioase, smaralde şi peruzele. Nu se aflau acolo nici rubine, nici diamante, aceste pietre fiind necunoscute în ţinuturile sud-americane.

Atunci cînd se celebrau festivităţile solare, împăratul însuşi venea acolo şi se aşeza sub un tabernacul sculptat în aur, schimbîndu-şi tronul după epoca în care avea loc

sărbătoarea. Tabernaculele erau acoperite cu plăci de aur, pe care se montase un mare număr de pietre prețioase din cele mai fine. Cele douăsprezece uşi prin care se intra erau şi ele acoperite cu plăci asemănătoare, ceea ce dădea locului un aspect ireal, pe care spaniolii, lipsiți de rafinament cum erau, îl priveau cu ochi lacomi de negustor.

Coricancha mai avea, de asemenea, înlăuntrul zidurilor, multe alte locuințe destinate preoților şi slujitorilor, care trebuiau neapărat să provină din familia regală sau să fie de neam mare. Nu oricine putea intra înăuntru, chiar dacă era vorba de un indian de rang foarte mare sau avînd o slujbă înaltă.

Femeilor li se permitea uneori să intre în templu, cu singura condiție ca ele să fie fiice sau soții de împărat.

Ceremoniile din templu se oficiau în întregime folosindu-se vase de aur şi de argint. S-a spus chiar că în acele lăcaşuri nu exista nici un obiect care să nu fi fost sculptat sau turnat într-unul din aceste două metale. Se mai găsea acolo chiar şi un fel de lînă, făcută din fire de aur meşteşugit lucrate.

În timpul ceremoniilor, marele preot îşi aşeza pe creştet un fel de potcap foarte mare, cu o bandă circulară din aur masiv laminat, care avea în mijlocul frunții imaginea Soarelui. Solid fixată, o altă figură, din argint, era plasată exact la înălțimea bărbiei, reprezentînd Luna. Afară de aceasta, potcapul era literalmente acoperit cu plăci de aur şi cu cele mai frumoase pietre prețioase găsite în imperiu. Deasupra, dominînd totul, era înfiptă o superbă coroană din pene de papagal.

Coricancha era fără îndoială cel mai fastuos dintre toate templele Soarelui din imperiu, dar nu era unicul,

pentru că incaşii, care căutau să pătrundă în teritoriile învecinate, construiau pe pămînturile cucerite în primul rînd un templu închinat propriului lor cult, cel al Soarelui.

Templele solare împînziseră deci tot imperiul, fiecare încercînd să rivalizeze cu cel mai frumos, cel mai vechi, fieful noii religii. În nordul ţării, asemenea temple s-au găsit la Quito, Latacunga, Cañaribamba, Hatuncañari, Tumipampa. Acesta din urmă, înălţat pe actualul teritoriu al Ecuadorului, a fost construit, pentru a se face remarcat în mod deosebit, desigur, din blocuri de piatră extrase şi cioplite la mii de kilometri de acolo, la Cuzco, lîngă vestitul Coricancha.

Pe fiecare vale de pe ţărmul actualului Peru, se aflau, bineînţeles, temple ale Soarelui, dintre care nu toate au fost descoperite, şi care au contribuit desigur cu partea lor la răscumpărarea adusă în oraşul Cajamarca, şi, ce-i şi mai important, la nenumăratele comori ascunse ici şi colo în taina Cordilierilor.

Cu toate că după sosirea primilor spanioli, aproape toate fabuloasele obiecte preţioase din Coricancha, pe care le-am menţionat, dispărură pe neaşteptate din incinta în care se aflau, templul Soarelui din Cuzco a predat o parte deloc neglijabilă din preţul de răscumpărare a lui Atahualpa.

O altă regiune a imperiului considerată sacră — întrucît de aici se trăgea dinastia originară — era şi ea plină de bogăţii extraordinare, aproape mai toate rămînînd nedescoperite pînă în ziua de azi. Această regiune binecuvîntată este cea din jurul lacului Titicaca. Acolo fuseseră înălţate numeroase temple ale Soarelui, înzestrate cu nenumărate bogăţii, cum ar fi cele de la Copacabana, Hatuncolla şi de pe insuliţele Titicaca, Coracollo şi Coati.

În această zonă, cel mai de seamă templu se afla pe insula Titicaca, unde mai există şi acum cîteva ruine şi unde, potrivit mitologiei incase, a răsărit Soarele pentru prima dată. Vechile tradiţii indiene relatează că o mare parte din stîncile acestei insule au fost acoperite cu plăci de aur şi argint spre a permite razelor Soarelui, care luminează plin de strălucire în aceste zone de mare altitudine, să se reflecte în apele lacului.

După studiile efectuate de arheologul Bandelier, se apreciază de fapt că nu este vorba decît o foarte frumoasă legendă îndepărtată de adevăr, deoarece era, după cît se pare, imposibil să se acopere stîncile acestei insule, dacă luăm în considerare modul cum erau ele orientate.

Legendă, desigur, dar care nu i-a împiedicat deloc pe băştinaşi să ofere numeroase daruri acestor insule sacre. Bandelier, care a efectuat nenumărate săpături în aceste locuri, a adunat o cantitate considerabilă de obiecte din aur fin şi argint, lăsate acolo de credincioşi, obiecte pe care spaniolii nu le-au văzut niciodată.

Templul acestei insule era atît de important încît număra, pentru nevoile cultului, peste şase sute de slujitori şi o mie de femei. Pe insula apropiată, Coati, fusese ridicat un sanctuar închinat Lunii. Se mai afla acolo, printre altele, statuia unei femei de talie normală, turnată în aur masiv şi argint, pe care spaniolii n-au putut-o obţine şi care a rămas ascunsă şi ea, undeva în Anzii din apropiere.

În ceea ce e azi Copacabana, de pe teritoriul bolivian, bogăţiile acumulate în templul Soarelui erau atît de mari încît un preot spaniol, părintele Blas Valera, care le-a văzut înainte ca ele să fi fost ascunse pentru totdeauna, menţionează în documentele lui că ele ar fi fost de ajuns pentru a construi, numai în aur sau argint, o clădire întreagă din temelii pînă la acoperiş.

Istorisirile spaniole contemporane Conchistei abundă în amănunte pitorești despre importanța unor astfel de comori acumulate ici și colo în imperiu și din care chiar spaniolii n-au putut obține decît foarte puțin.

Templul Soarelui din Vilcas, de pildă, ridicat de Inca Tupac Yupanqui, era deosebit de somptuos, fără să atingă totuși luxul templului din Coricancha. Era foarte mare și fusese construit folosindu-se pietrele din regiune, pe înălțimile care dominau valea dimprejur. Avea două uși enorme și ca să ajungi la el trebuia să urci două scări de piatră, fiecare cu treizeci de trepte. Înăuntrul templului se aflau preoții, bineînțeles, dar și un număr important de femei sacre, slujitoare ale cultului.

Lăcașul era atît de venerat încît era acoperit cu giuvaierele cele mai fine, plăci de aur și pietre prețioase. Toate aceste comori, care au fost păstrate intacte de peste 40 000 de indieni, au dispărut subit la puțin timp după sosirea spaniolilor. E cert că pămîntul și peșterile din văile care înconjoară templul din Vilcas păstrează și acum cele mai importante părți din aceste comori, care n-au fost încă descoperite nici pînă azi, în pofida zelului depus de conchistadori.

Acest templu e departe de a fi singurul care i-a incitat pe căutătorii de comori de azi. Fără să încercăm a stabili o listă precisă, care ar fi lungă și plicticoasă pentru cititor, putem da cîteva exemple semnificative.

La Cuzco, Coriçancha nu era unic. Existau și alte sanctuare, de exemplu cel din Quishuarcancha, ridicat de Inca Pachacutec și care cuprindea o extraordinară statuie, de mărimea unui copil de doisprezece ani, sculptată într-un bloc de aur masiv, înfățișînd o făptură omenească, care îți dădea impresia că trăiește. Statuia dispăru și ea în

mod misterios de sub privirile spaniolilor şi există şi acum undeva într-o ascunzătoare a Cordilierilor andini.

Fiecare sat incas, oricît de mic, avea propriul lui sanctuar, împodobit cu diferiţi idoli din aur sau din argint. Faptul nu era neglijabil, deoarece dintr-un manuscris lăsat de unul din vice-regii Perului, Francisco de Borja y Aragón, aflăm că spaniolii aflaţi în fieful lui au capturat doar între 1615 şi 1619 peste 10 000 idoli de înălţimi variabile. Fiecare din aceşti idoli era transportat o dată pe an de către preoţi în capitala Cuzco, pare-se în incinta sfîntă a templului Coricancha, probabil spre a fi binecuvîntaţi.

E desigur imposibil să-i descriem pe toţi, atît de impresionant era numărul lor. Unul dintre idoli i-a frapat pe spaniolii care au avut norocul să-l vadă. E acela al sanctuarului aflat pe locul de azi al oraşului Apurimac, pe ţărmul peruvian, şi pe care l-a găsit Pedro Pizarro.

Idolul din Apurimac era aşezat sub un acoperămînt bogat decorat şi pictat, chiar înăuntrul unei nişe săpate într-un uriaş stîlp de lemn mai gros decît un om voinic. Stîlpul de lemn avea urme lăsate de cioplirea copacului şi, de asemenea, de sîngele oferit de credincioşi. El era înconjurat de o cingătoare din aur masiv de lăţimea unei mîini, care era perfect incastrată. În faţă fuseseră fixate două bucăţi mari de ţesătură din aur fin, din cele purtate de femei.

Pe stîlpul de lemn astfel învăluit cu straie de femeie de neam mare, mai erau fixate numeroase perniţe de aur, de dimensiuni mari, late de o palmă, de felul perniţelor de înfipt ace, pe care le folosesc femeile din acest regat. Pe aceste perniţe, ei (incaşii) *depuneau numeroase calote din aur şi argint. Ei le foloseau pe acestea pentru a fixa cîte o stea de aur pe umerii idolului.*

De cealaltă parte a acestui enorm stîlp de lemn, se aflau mulţi alţii, mai mici, care aveau propria lor nişă de o parte şi de alta. Nişele erau şi ele pline cu obiecte din aur, stropite cu sînge şi îmbrăcate cu pînze de aur aidoma celor de pe stîlpul de lemn principal. Acolo se mai găseau de asemenea nenumărate statui de femei şi perniţe pentru ace de aur.

Asupra stîlpului de lemn principal, ei (incaşii) *spuneau că invocau să coboare un demon, căruia i se dăduse numele de Apurima. Acest stîlp de lemn care era astfel adorat a fost luat, în urma instrucţiunilor cîtorva indieni, de unul dintre ai noştri* (un conchistador), *căruia îi oferiră pentru această faptă 12 000 pesos* (adică aproape 50 kg de aur).

Această istorisire dovedeşte că nu toţi idolii erau adoraţi şi că unii dintre ei erau priviţi cu teamă de indigeni, care mergeau atît de departe încît cereau duşmanilor să-i descotorosească de ei.

Există, de altfel, un obiect în legătură cu care spaniolii ar fi dorit mult să aibă aceeaşi soartă, dar care, din păcate, le-a scăpat, rămînînd ascuns undeva în Peru. Era vorba de vestitul lanţ făurit din ordinul lui Huayna Capac pentru a celebra naşterea urmaşului său, Huascar. Însuşi numele de Huascar înseamnă de altfel „funie" în limba incaşilor, iar legenda spune că i-ar fi fost dat în urma unui mic incident survenit la naştere.

Lanţul acesta de aur era purtat de dansatori în timpul marilor serbări ale imperiului şi nu i se cunoaşte natura exactă. Se ştie că a existat, dar niciodată un spaniol n-a putut să-l vadă.

Se pare într-adevăr că era vorba de un lanţ de aur, după Garcilaso de la Vega, gros cît degetul unui om, ceea

ce e considerabil dacă socotim lungimea lui prezumptivă. La rîndul lui, Sarmiento ar fi aflat că era făcut dintr-o urzeală din lînă de lama, cu fire de aur şi argint, ceea ce pare cel mai probabil, dacă ne gîndim la obiceiurile artizanale incase.

Oricum, toată lumea e de acord azi să accepte că lanţul era atît de greu încît era nevoie de nici mai mult, nici mai puţin decît două sute de indieni ca să-l ridice şi să-l poarte în timpul serbărilor. Cît priveşte lungimea, el ar fi măsurat cît circumferinţa pieţei principale din Cuzco, adică aproape şapte sute picioare, după aprecierile spaniolilor.

Or acest lanţ, ca aproape mai toate giuvaierele închise în Coricancha, a dispărut o dată cu sosirea spaniolilor, fiind ascuns de către preoţi în tainiţele Cordilierilor.

178 de încărcături de aur pur, reprezentînd peste 1 500 000 pesos (6,3 tone) părăsiră în mod legal capitala, Cuzco, îndreptîndu-se spre Spania. 200 de încărcături de aur (30 tone de aur) şi 25 de argint au fost transportate la Cajamarca pentru a plăti preţul de răscumpărare a lui Atahualpa. Pradă fabuloasă, dacă ne referim, aşa cum am făcut-o, la cantitatea colosală de giuvaiere aflate în temple şi îndeosebi în cel din Coricancha şi care au dispărut subit.

Tocmai aceste cantităţi incomensurabile de aur şi argint, reprezentînd cele mai de preţ bunuri religioase, constituie azi ceea ce amatorii de iluzii sau aventurierii numesc comorile incaşilor din imperiul de sud.

VII
NEAŞTEPTATA APARIŢIE A COMORILOR ÎNGROPATE

Conchistadorul Hernando de Segovia dobîndise, de la unul din compatrioţii săi, Pedro del Barco, splendidul templu incas al Fecioarelor Soarelui, din Cuzco. El locuia într-una din aripile acestui aşezămînt, unde hotărî să pună să se facă unele îmbunătăţiri.

Într-o zi, muncitorii pe care îi tocmise îl chemară agitaţi. Tocmai doborîseră unul din zidurile templului şi descoperiseră îndărătul peretelui o grămadă de obiecte de aur, ascunse acolo de preoţi, care valorau, pe vremea aceea, 72 000 ducaţi de aur, ceea ce, într-o evaluare modernă, ar corespunde unei greutăţi deloc neglijabile de aproximativ 252 kg de aur pur, adică peste 6 milioane de franci actuali.

În urma unei întîmplări fericite, o modestă comoară a imperiului incas apăruse la suprafaţă.

De altfel, aşa au apărut adesea în decursul secolelor cîteva din aceste comori, care nu reprezintă decît o picătură în oceanul tuturor acelora îngropate cu bună ştiinţă.

CALUL NOROCOS

Cea mai mare parte a acestor comori au reapărut la puţin timp după începutul cuceririi Perului, fie pentru că fuseseră prost ascunse, fie pentru că o întîmplare fericită i-a favorizat pe unii conchistadori mai norocoşi.

Acesta a fost cazul lui Hernando de Segovia ; acesta a fost de asemeni cazul altui spaniol, Antonio Altamirano, al cărui nume ne-a parvenit grație unei întîmplări ciudate.

Antonio Altamirano primise, ca răsplată pentru serviciile lui în armata Coroanei, o parte dintr-un palat incas numit Amaru-Cancha. Aceasta reprezenta, după socoteala conducătorilor lui, o parte din ce-i revenea din prada luată în imperiu.

Într-o frumoasă zi, Antonio își luă calul, care păștea în grădina palatului, și plecă să facă o plimbare în orașul în care își avea garnizoana. Dar nu merse prea departe, deoarece foarte curînd calul căzu chiar în grădină, înfundîndu-și adînc una din copite în pămîntul reavăn.

Conchistadorul căzu la pămînt împreună cu calul. Slugile indiene săriră să-l ajute să se ridice. Toți profitară de această întîmplare ca să vadă ce a putut face ca un cal atît de bun și de curajos să cadă. Descoperiră atunci că acolo, în pămînt, la o adîncime nu prea mare, fusese îngropat un vas foarte mare de teracotă. Plin !

După o cercetare grăbită, Antonio Altamirano își dădu seama că primise un palat minunat, deoarece în vas se aflau vreo nouă arrobas de pulbere de aur, reprezentînd 92 pînă la 103 kg de aur fin. Numeroase recipiente mai mici, lucrate în aur și argint, se aflau în jurul vasului, totul alcătuind o comoară de aproape 300 kg de aur masiv, adică o valoare actuală de 7 200 000 franci.

Cazurile fericite, ca cel al lui Antonio, au fost desigur rare, dar nu nemaiîntîlnite. Tradițiile spaniole povestesc pățania unui alt conchistador, Rodrigo de Esquivel y Cueva, care, asemenea multor camarazi de-ai lui, și-a pierdut la o partidă de cărți toată averea dobîndită în scurtă vreme.

Necăjit, părăsi sala de joc unde, doar în cîteva ceasuri, ajunsese iar la fel de sărac ca înainte de cucerire, cînd un indian, care prinsese simpatie pentru el, îl opri din drum, propunîndu-i un tîrg foarte ciudat.

Dacă se învoia să-l ajute împrumutîndu-i o herghelie de cai buni, capabili să transporte încărcături grele, el, modestul indian, îi propunea să împartă între ei o comoară a cărei ascunzătoare o cunoaştea foarte bine doar el, dar pe care voia s-o dezgroape fără martori.

Bineînţeles, Rodrigo de Esquivel acceptă propunerea neaşteptată şi indianul plecă în munţi cu toţi caii de care acesta a putut face rost.

Timp de o săptămînă, care i se păru nespus de lungă, nu primi nici o veste de la protejatul său. Începuse chiar să se îngrijoreze serios cînd, deodată, indianul apăru, cu toţi caii încărcaţi cu sticle vechi spaniole, pline cu praf de aur.

Indianul se ţinu de cuvînt şi împărţi prada cu cel care-i procurase mijloacele să se ducă s-o caute. Comori de acest fel erau, şi sînt încă, foarte numeroase în Anzii fostului imperiu. Unele au apărut în acest fel.

Spaniolii ştiau că la scurt timp după sosirea lor, indienii se grăbiseră să-şi ascundă bogăţiile. După ce-şi însuşiseră tot ce putea fi aur sau argint şi ce mai era încă la vedere în temple, oraşe şi sate, ei începură să se intereseze de aceste noi surse de bogăţii ascunse, pe care le reprezentau comorile îngropate, pentru că, obţinîndu-le, nu mai erau nevoiţi să pună deoparte şi să trimită cincimea obligatorie coroanei spaniole.

Unii, dezamăgiţi că nu pot găsi atît de repede grămezile de aur sau argint la care sperau, luară cîţiva băştinaşi din noua lor feudă şi îi puseră să muncească pentru ei în vechile mine de metale preţioase. Cei mai mulţi dintre ei

renunţară la această metodă de îmbogăţire, deoarece rezultatul obţinut era ridicol, atît de aspre erau condiţiile de lucru şi clima care îi decimau pe indieni.

Preferară să reia căutările pentru dobîndirea comorilor lor ascunse. Spaniolii ştiau bine că numeroşi preoţi şi foşti demnitari superiori cunoşteau cu precizie locurile unde fuseseră ascunse giuvaierele şi alte obiecte de cult, la fel de preţioase.

Prin gesturi de falsă amabilitate sau, şi mai frecvent, prin tortură, care era obişnuită în Spania pe vremea aceea, încercară să-i facă să mărturisească unde se aflau comorile, la a căror tăinuire asistaseră.

În imensa majoritate a cazurilor, incaşii, care nu deveniseră creştini decît din obligaţie, rămaseră credincioşi jurămîntului care îi legase de religia lor adevărată, aceea a Soarelui.

Cîţiva mai slabi de înger sau mai puţin ataşaţi de cultul Soarelui mărturisiră pînă la urmă agresorilor ce ştiau. Aşa, de pildă, una din rudele lui Francisco Pizarro, Gonzalo Pizarro, îşi însuşi o mare parte din avuţiile lui Viracocha, ce fuseseră totuşi ascunse.

Pentru el, tortura a fost rentabilă.

Uneori, indienii nu trebuiau deloc să fie supuşi la această tortură bestială ca să mărturisească. Vorbeau din proprie iniţiativă, într-atît de cumplite fuseseră condiţiile impuse de cei de acelaşi neam cu ei, care au hotărît îngroparea comorilor. Unii n-au scăpat decît printr-o minune. Pentru incaşi, omul nu conta. Doar secretul trebuia să fie păstrat.

Cantităţile cele mai mari de metale preţioase fuseseră transportate în încărcături grele, însoţite de o gardă înarmată corespunzătoare. Cînd ajungeau în apropierea locului stabilit de căpetenii pentru îngroparea comorii, poverile erau date jos şi majoritatea însoţitorilor trimişi

înapoi, la casele lor, cît se poate de repede. Nu trebuiau să rămînă decît cincizeci pînă la o sută de oameni care aveau sarcina să termine munca şi care rămîneau sub conducerea cîtorva şefi.

Ei luau atunci sacii care conţineau comorile şi îi duceau pînă la locul hotărît doar cu cîteva minute înainte, ca să-i îngroape în pămînt sau în peşteri alese la întîmplare.

Abia atunci începeau adevăratele încercări pentru bietul indian împovărat de această mare răspundere.

În cazul în care căpeteniile lui socoteau că era deajuns de devotat cultului Soarelui şi împăratului său, atunci îl puneau să jure pe viaţa lui că nu va destăinui teribilul secret pe care îl deţinea şi putea să se înapoieze acasă. Secretul a fost uneori, deşi foarte rar, violat. Aşa s-a întîmplat cu un tînăr indian din Ecuador, pe nume Cantuña, despre care vom vorbi într-un capitol viitor şi care a trăit o aventură cît se poate de ciudată. În alte cazuri, şi aceasta a fost soarta celor mai mulţi dintre ei, căpeteniile se îndoiau de credinţa indianului, şi atunci începea cu totul altă aventură. Odată îngroparea terminată, erau duşi, el şi tovarăşii lui, departe de acolo, într-un loc împădurit, cît mai sălbatic şi mai discret posibil.

După ce conducătorul micii trupe dădea cîteva porunci scurte se hotăra, fără drept de apel, spînzurarea tuturor de crengile „unor copaci îndepărtaţi", iar cei care nu voiau să se supună acestei discipline rigide, n-aveau decît o singură alegere : sinuciderea, pe care mulţi au acceptat-o.

Frumoasă răsplată pentru aceia care îşi slujiseră cu atîta devotament conducătorii pentru ascunderea comorilor imperiului ! Se înţelege că ceilalţi, care au putut să se înapoieze la căminele lor, la soţiile şi copiii lor, şi care au aflat ce li s-a întîmplat prietenilor dispăruţi — fiindcă to-

tul se află pînă la urmă — nu doreau nicidecum să dezvăluie spaniolilor secretele pe care le deţineau, ştiind ce riscau să li se întîmple !

O SOŢIE INTERESATĂ

Asemenea metode explică foarte bine de ce comorile îngropate în imperiul incaşilor au fost atît de numeroase şi atît de bine ascunse, încît ele n-au apărut la suprafaţă decît din întîmplare.

Se ştie că din punct de vedere istoric unele dintre ele au existat cu adevărat, dar nu putem, chiar şi azi, să precizăm cu certitudine locul unde au fost ele tăinuite.

Acesta a fost cazul uriaşei comori, alcătuită din peste o mie de plăci de aur masiv, strînse în timpul domniei sale de Inca Huascar pentru a repara zidurile palatului său din Cuzco.

Graţie unor reconstituiri ale evenimentelor, ştim cu certitudine că această grămadă de plăci de aur a fost îngropată de indienii care o aveau în pază într-o peşteră situată nu departe de oraşul Vilcaconga. Dar nu ştim nimic mai mult, iar în munţii şi văile situate în apropiere de Vilcaconga, grotele sînt numeroase. Şi chiar dacă un speolog perseverent şi muncitor s-ar hotărî să înceapă explorarea sistematică a tuturor acestor peşteri aflate la vedere, nu putem şti dacă nu cumva incaşii n-au camuflat intrarea năruind stînci sau folosind alte procedee !

Ştim, de asemenea, că o parte însemnată din cele 4 000 de încărcături de aur şi argint, reprezentînd peste 325 tone de metal preţios, a fost îngropată în mai multe etape într-o subterană tainică situată în subsolul podişului care se întinde în faţa celebrei fortăreţe incase din Sacsahuaman, ce domină oraşul Cuzco. Este adevărat că subtera-

nele care există sub cetate sînt nenumărate, în majoritatea lor de origină naturală, și înconjurate cu ziduri ici și colo. Intrarea multora dintre ele e perfect vizibilă și totuși această comoară importantă n-a apărut niciodată la lumina zilei.

Se află, cu siguranță, ascunsă undeva sub pămînt, dar unde ?

Alte mărturii arată că unii băștinași mai norocoși sau mai bine informați au reușit pînă la urmă să localizeze exact unele comori atît de misterios ascunse. Ei nu s-au atins de aceste comori, convinși că ele îi vor ajuta într-o bună zi să-și recapete libertatea. Așa stăteau lucrurile în anii care au urmat Conchistei, deoarece acești martori au murit în cele din urmă și n-au lăsat nici un document scris și foarte puține informații orale.

Speranța de a folosi aceste comori îngropate pentru a-și plăti libertatea era foarte puternică. Inca Paullu însuși îi spunea nepotului său, Garcilaso de la Vega, cu oarecare mîndrie :

— Dacă am aduna toate comorile aflate în această provincie, care au fost îngropate în *huacas* (morminte incase), tot ceea ce au luat spaniolii ar avea tot atîta valoare cît picătura de apă care cade dintr-un urcior plin.

În mintea lui, era de la sine înțeles că, într-o zi, cînd pămîntul Americii de Sud nu va mai scoate la iveală bogățiile scontate de cuceritori, toate comorile rămase ar răscumpăra independența și libertatea alor săi.

Din păcate, nu toți indienii au făcut această socoteală înțeleaptă și nu atît de iluzorie pe cît pare.

Unii inițiați care participaseră la îngroparea comorilor sau cărora rudele sau prietenii le-au făcut mărturisiri n-au șovăit să transmită spaniolilor informațiile lor în scopuri mai puțin onorabile, mai egoiste. Asemenea fapte

n-au fost prea numeroase, e adevărat, dar ele s-au petrecut totuşi, îndeosebi în anii de început după Conchistă.

Conchistadorul Felipe de Pomanes ne-a lăsat relatarea uneia din aceste întîmplări privind importantele comori ascunse în grabă în subteranele naturale care străbat podişul fortăreţei din Sacsahuaman.

O spaniolă frumoasă sosise de puţin timp în America şi se instalase în capitala incasă. O chema Maria de Esquivel. Se plimba în fiecare zi pe străzile oraşului, plină de graţie, şi albeaţa imaculată a pielii ei fu foarte repede remarcată de un tînăr nobil incas, provenind chiar din familia fostului împărat, don Carlos Inca, care se şi însură cu ea. Iubita lui era desigur foarte frumoasă, dar nu total dezinteresată.

La puţin timp după căsătorie, tînăra, care venise în America să ia parte, în felul ei, la însuşirea aurului, nu lăsa să-i scape o zi fără să nu-l certe pe ilustrul ei soţ, reproşîndu-i neîncetat aparenta lui nobleţe, titlurile lui asociate cu o mare sărăcie. Frumoasa doamnă din Spania nu suporta viaţa modestă, mai ales alături de urmaşul uneia dintre cele mai măreţe dinastii.

Don Carlos Inca nu spuse nimic la început, adorîndu-şi soţia cu care se căsătorise de bunăvoie, din dragoste şi nesilit de nimeni. Dar, supus unui astfel de tratament, după cîtva timp îşi ieşi din fire.

Într-o noapte, se hotărî să nu se culce. Îşi luă soţia, îi spuse că în sfîrşit vor înceta să-şi mai ducă viaţa de pe o zi pe alta, dar îi ceru să păstreze un secret absolut asupra celor ce se vor întîmpla şi asupra lucrurilor pe care i le va arăta şi le va afla.

Încîntată şi mirată, ea jură. El o legă la ochi şi plecară în toiul nopţii pe înălţimile din Cuzco. Fără nici o ezitare, el se îndreptă spre una din nenumăratele intrări

minuscule care dădeau spre o galerie subterană, aflată sub fortăreaţa din Sacsahuaman.

După ce a ajuns în galerie şi a înaintat o vreme orbecăind, la lumina torţelor grosolane înfipte în calcar, Carlos Inca îi luă legătura de pe ochi şi ea văzu în faţa ei o superbă comoară incasă.

Conchistadorul Felipe de Pomanes descrie o parte din această scenă, care i-a fost povestită de unul din protagonişti.

În nişele săpate chiar în pereţii subteranei se aflau nenumărate statui ale tuturor împăraţilor incaşi, de mărimea unor copii de doisprezece ani, făcute toate din aurul cel mai fin ; lîngă ele se găseau nenumărate vase din aur şi argint, precum şi lingouri, o bogăţie atît de mare, încît a convins-o pe doamnă că are de-a face cu cea mai de seamă comoară din lume.

Aceste comori de aur şi argint ale incaşilor dispărură, la rîndul lor, în creuzetele topitoriilor şi ajunseră astfel, în mod misterios, să sporească numărul monedelor care au revenit curţii spaniole.

CANALUL LACULUI DIN URCOS

Faptul că aceste comori n-au mai apărut la suprafaţă nu-i împiedică deloc pe spanioli să-şi continue neîntrerupta căutare.

O foarte veche legendă indiană care circula în taină în văile din apropierea oraşului Cuzco pretindea că o mare parte din bogăţiile capitalei, cuprinzînd printre altele renumitul lanţ de aur masiv al lui Inca Huascar, ar fi fost

transportate în Cordilieri pe spinarea lamelor şi nu îngropate, ci zvîrlite în fundul unui lac, lacul din Urcos. Aceasta nu trebuie să ne mire, deoarece vom vedea în partea a doua a acestei lucrări că tot aşa s-a întîmplat, fapt dovedit istoric, cu cea mai importantă comoară incasă, aceea a imperiului din nord, în munţii Ecuadorului.

Aflînd legenda, unii spanioli n-au mai avut decît un singur scop : acela de a se duce la lacul din Urcos să caute bogăţiile scufundate. Dar, în secolul al XVI-lea, lumea nu cunoştea încă posibilităţile lucrărilor şi ale scufundărilor submarine.

În 1557, totuşi, cîţiva spanioli reuniţi la Cuzco se hotărîră să întemeieze o companie particulară, al cărei scop mărturisit, transcris în documentele oficiale, era desecarea lacului din Urcos, construind, cu concursul indienilor, un canal subteran într-unul din malurile lui. Acel canal ar deversa apele lacului într-o regiune apropiată.

Oricît de uluitor ar putea părea aceasta, lucrările începură chiar în anul acela. Din nefericire, norocul n-a fost de partea lor sau mai degrabă zeul Soare încerca poate să-şi apere avuţiile. În tot cazul, în cursul săpăturilor, muncitorii dădură peste straturi de stîncă foarte tari, pe care nu le puteau sparge cu mijloacele artizanale ale epocii. Fură nevoiţi să renunţe cînd nu mai erau prea departe de ţintă şi de eventuala lor comoară.

Peştera artificială pe care o săpaseră nu era de altfel o iluzie, deoarece chiar Garcilaso de la Vega a avut prilejul să intre în ea de cîteva ori.

După această încercare, toată lumea uită de lacul din Urcos şi nimeni nu mai încercă să recupereze din el comoara scufundată, dacă, bineînţeles, o astfel de comoară a existat într-adevăr.

Încercarea rămîne încă la latitudinea aventurierilor de azi, dotați cu o aparatură modernă. cu condiția, firește, ca legenda să se bazeze pe un fapt autentic !

Istoria mai multor comori incase, îngroapte pe teritoriul imperiului din sud, a ajuns pînă la noi. Cunoaștem cu aproximație locul ascunzătorii lor.

Știm de altfel, din documentele contemporane Conchistei, că importante comori au fost îngropate sau ascunse în peșteri neumblate, aflate în următoarele regiuni din Peru :

— Coropuna ;
— Vilcanota ;
— *Cerro*-ul (dealurile) din Guanacauri ;
— *Huaca* (mormîntul incas) din Ancocagua.

Nu-i vorba de speculații, deoarece, în apropiere de această ultimă localitate, unul din conchistadori, don Diego Rodríguez Elmosín, a recuperat, la cîțiva ani după Conchistă, peste 30 000 pesos de aur, adică peste 125 kg de metal prețios, 3 milioane franci actuali. Spaniolii aflară de asemenea că au fost îngropate comori în apropiere de vechiul oraș religios Tiahuanaco, pe malul bolivian de azi al lacului Titicaca, spre sud. Părintele Cobo povestește că mari cantități de obiecte din aur și argint au fost extrase din acele locuri după ce spaniolii au doborît zidurile templului și au săpat pămîntul, dar n-au reușit niciodată să identifice locul exact în care a fost scufundat renumitul lanț de aur masiv al incașilor, a cărui dispariție în apele întunecate ale lacului era des pomenită în diverse povestiri.

Nu trebuie să fi fost vorba, desigur, decît de o legendă, fiindcă acum cîțiva ani, în 1970, o importantă misiune științifică franceză, condusă de comandantul Cousteau, sosise în regiunea lacului Titicaca. Unul din scopurile ei era simplu : să regăsească vestitul lanț, pe care

unele cronici ale cuceririi îl localizau în adîncurile lacului, în jurul micii insule a Soarelui, în Bolivia, unde s-a aflat în trecut cel mai important templu al Soarelui din imperiul incas. Cousteau şi echipa sa au ajuns fără dificultăţi pe malul lacului cu un material considerabil, în special un batiscaf, care îşi dovedise din plin eficienţa în oceanele globului şi care fusese adus acolo cu trenuleţul ce pleacă din Arequipa şi ajunge în oraşul Puno, pe malurile peruviene ale lacului.

Specialiştii începură să lucreze în jurul celebrei insule. Dar scafandri nu găsiră lanţul, nici măcar urma acelor comori incase, despre care legendele pretind că s-ar afla în apele lacului.

Tot ce au descoperit comandantul Cousteau şi echipa sa, în afara preţioaselor informaţii ştiinţifice, e că în lac mişunau mii şi mii de broaşte în jurul vechilor aşezări incase.

Părintele Cobo a făcut de asemenea aluzie, într-una din cronicile sale, la o proprietate care fusese oferită în timpul Conchistei unuia din unchii spanioli ai lui Garcilaso de la Vega, un conchistador cu numele de Juan de Vargas. Cercetîndu-şi noul său domeniu, acesta descoperi pe neaşteptate o importantă comoară, care fusese ascunsă acolo la sosirea spaniolilor.

Împrejurările în care s-a făcut descoperirea n-au fost deloc banale.

În timp ce se afla în colonia sa sud-americană, în Spania izbucniră războaie civile şi Vargas fu silit să se înapoieze cît mai repede în patrie. Era de cîtva timp acolo, cînd fu acostat la curtea regelui de un om pe care nu-l cunoştea şi nu-l văzuse niciodată, om despre care el vorbi mai tîrziu ca despre un „demon cu figură omenească". Acesta îl trase într-un colţ şi-i spuse unde şi cum să gă-

sească o comoară, pe proprietatea pe care o primise ca parte din prada ce-i revenea.

Războaiele se mai domoliră şi Juan de Vargas luă din nou drumul ţinuturilor din imperiul incas. El se înapoie imediat la proprietatea lui şi începu să sape pămîntul în locurile pe care enigmaticul personaj i le destăinuise înainte.

Acesta spuşese adevărul şi Juan de Vargas descoperi curînd ceea ce i se promisese. Din pămînt apărură numeroase urcioare de lut, pline cu cele mai fine veşminte de bumbac, amfore de argint curat, un cap mare de om din aur masiv, al cărui chip era identic cu acela al idolilor cioplişi în piatră.

Dar vai ! o fi fost blestemul incaşilor sau nu, în tot cazul, Juan de Vargas nu profită de toate fantasticele lui descoperiri. Muri neaşteptat chiar în noaptea ce a urmat descoperirii sale.

Dacă-i exact că asemenea aventuri se întîmplaseră îndeosebi puţin timp după sosirea primilor spanioli, au fost semnalate totuşi cîteva cazuri rare mulţi ani după aceea.

MASCA ŞI VAMA

Un autor englez, sir Clements R. Markham, dezvăluie într-una din numeroasele sale opere, ce i s-a întîmplat unei femei din înalta societate peruviană, señora Astete de Bennet, în legătură cu neaşteptata apariţie a unei comori ascunse cu grijă.

Această femeie nu provenea dintr-o familie oarecare. Chiar tatăl său fusese, cu mult înaintea naşterii ei, prietenul personal a doi incaşi de neam mare, Tupac Amaru

II, ultimul împărat instalat de spanioli[1], şi Pumacahua. Aceşti doi indieni participaseră între 1780 şi 1805 la o luptă foarte grea şi înverşunată împotriva invadatorilor. Unul din acei indieni care cunoşteau secretul amplasării exacte a unei foarte importante comori incase, i-l destăinui într-o seară *cacique*-lui Pumacahua, deoarece acesta condusese rebeliunea împotriva spaniolilor.

Indianul luase parte chiar el, cu multă vreme înainte, la ascunderea unui important număr de vase, de farfurii, de recipiente, de lingouri şi de statui din aur foarte mari.

Ei merseseră într-o noapte fără lună pe apele unui rîu situat mai sus de Huatanay. După un drum lung, ajunseseră la un loc foarte tainic şi foarte izolat, unde îşi ascunseseră, în totală siguranţă, preţioasa lor povară.

Indianul care îşi dezvăluise taina *cacique*-ului său, Pumacahua, îl şi duse pe acesta în acel loc neştiut de alţii, pe care singurul el îl cunoştea şi unde găsiră imediat tot ce fusese îngropat acolo.

Acel *cacique* nu luase cu el decît strictul necesar pentru această scurtă expediţie şi, înapoiat la Cuzco, se grăbi să se ducă la locuinţa colonelului Astete, prietenul său. Señora Astete de Bennet era de faţă cînd sosi şi povesti după aceea că l-a văzut intrînd în casă, ud pînă la piele, dar încărcat cu o cantitate considerabilă de obiecte din

---

[1] Autorul face o confuzie între ultimul Inca Tupac Amaru, executat de spanioli în 1579, după ce se răsculase împotriva autorităţilor coloniale, şi Jose Gabriel Condorcanqui, supranumit Tupac Amaru (1740 ?—1781), personajul la care de fapt se referă un *cacique* peruan, descendent, e adevărat, din împăraţii incaşi, care s-a răsculat, la rîndul lui, împotriva spaniolilor în 1780, fiind înfrînt de trupele viceregelui Jauregui şi executat. În plus, acest Tupac Amaru nu avea cum să participe pînă în 1805 la lupte înverşunate, aşa cum afirmă autorul în fraza următoare, viaţa lui curmîndu-se în 1781 (n.tr.).

aur. El relată atunci aventura prin care trecuse, al cărei rezultat avea să-i îngăduie să-şi continue lupta împotriva invadatorului spaniol.

Indianul necunoscut, călăuza sa de atunci, fu ultimul deţinător al secretului acelei comori, deoarece, pierzîndu-şi speranţa în ce priveşte viitorul ţării sale, Pumacahua n-a voit să destăinuie nici măcar pe patul de moarte amănuntele secretului său. Muri astfel, fiind singurul care cunoştea locul exact folosit de incaşi pentru a-şi ascunde una din numeroasele lor comori. Acesta rămîne încă a fi descoperit de posteritate.

De la începutul cuceririi, toate locurile care au putut servi incaşilor ca să-şi îngroape bunurile au fost identificate şi înregistrate cu grijă, fiecare stat rezervîndu-şi de aici înainte dreptul absolut de a rămîne proprietar a tot ce se va descoperi pe teritoriul său.

Toate obiectele din aur sau argint descoperite oficial sînt de altfel adunate în fiecare an într-un Muzeu al Aurului, proprietate a întregii naţiuni, aşa cum există în oraşele Bogota, Quito şi Lima.

S-au elaborat şi publicat legi care nu dau particularilor dreptul de a păstra comorile recuperate. Desigur, persoana care descoperă un lot de obiecte din aur într-o peşteră andină, de pildă, va rămîne proprietarul sumei reprezentînd valoarea acestor obiective, ceea ce nu este nicidecum rău, dar nu al obiectelor înseşi. Acestea vor fi preluate în mod obligatoriu de către stat, care le va răscumpăra la preţul fixat de experţi. Legile, care sînt foarte stricte, n-au făcut decît să creeze un comerţ paralel şi secret, care se ocupă cu recuperarea obiectelor din aur, descoperite încă ici şi colo, şi cu vînzarea lor colecţionarilor occidentali care se bat pe ele. Ambasadorul unui stat

cunoscut, pe care nu-l voi numi, era chiar foarte apreciat în ultima vreme pentru că deţinea una din cele mai bogate şi mai invidiate colecţii de obiecte provenind din comorile incase.

Un nord-american, care nu se bucura de imunitate diplomatică, a avut mai puţin noroc în căutările sale de giuvaiere precolumbiene din aur. Cu ajutorul unor jefuitori de morminte, ele reuşise să-şi procure din sudul Ecuadorului o foarte frumoasă mască funerară din aur masiv şi pietre preţioase. Masca îi fusese vîndută la un preţ ridicat de către un ţăran băştinaş, care o descoperise în ţinutul lui.

La înapoierea în ţară, cu aerul unui turist incredul, a trecut prin vama aeroportului Mariscal Sucre din Quito avînd bine ascunsă masca. Totul părea să se petreacă cu bine, dar poliţia, fără să-i cerceteze măcar bagajele, îi puse mîna pe umăr şi îl percheziţionă pînă descoperi masca renumită care, bineînţeles, a fost confiscată şi se află azi în vitrinele Muzeului Aurului din Quito.

Ţăranul din Anzi mărturisise pur şi simplu totul pentru ca, pe de o parte, să-şi recupereze banii care socotea că-i revin de drept şi, pe de altă parte, ca autorităţile să nu-l urmărească.

Această întîmplare, la care am fost martor, arată în ce măsură autorităţile sud-americane, atunci cînd nu pot descoperi singure comorile trecutului, îşi asigură protecţia patrimoniului.

Legile de protecţie n-au împiedicat nicidecum pe nenumăraţii căutători de comori să străbată aceste ţări în toate direcţiile, folosind toate mijloacele ca să-şi atingă scopul. În legătură cu această chestiune s-a scris chiar că timpul folosit pentru lucrări şi banii cheltuiţi fără soco-

teală de către fanaticii iubitori de aur pentru explorările lor, rentabile sau nu, ar fi putut servi, numai în Peru, la construirea unei căi ferate complete de la un capăt la altul al țării. Mai mult decît atît, doar eforturile depuse în acest scop ar fi putut face posibilă construirea unui sistem de canalizare modern în fiecare din orașele acestei țări.

Ceea ce prospectorii anonimi au descoperit efectiv ici și colo, excluzînd marile comori aduse la suprafață, e departe de a corespunde unor astfel de sume. Doar ce a rămas încă în subsolul țării depășește, cu mult, bugetul statului pe mai mulți ani.

Numai partea nordică a Perului ar fi în stare să furnizeze bogății care ar transforma economia țării. Să nu uităm că provincia cea mai bogată a imperiului incașilor a fost regatul Chimu [1], a cărui capitală era Chanchán, nu departe de modernul oraș Trujillo.

Știm, de pildă, că în această provincie doar templul principal conținea bunuri în valoare de 90 000 castellanos, ceea ce reprezintă cam 432 kg de aur masiv, adică aproape 1,1 miliarde franci actuali. Or, nici o relatare a vreunui conchistador nu ne-a parvenit vreodată despre acest fapt. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat cu aceste fantastice bogății ale regatului Chimu. Aproape în fiecare an, din nenumărate morminte răspîndite pe teritoriul lui, sînt scoase la iveală cantități considerabile de obiecte din aur sau argint, dar comoara din Chimu rămîne încă, și poate pentru multă vreme, la adăpost, ferită de priviri.

---

[1] Vechi stat indian din America de Sud, creat de triburile chimu, din grupul lingvistic paruhumocica, în sec. al XIII-lea, în nord-vestul actualului Peru. În sec. al XIV-lea a atins cea mai înaltă treaptă în dezvoltarea sa, ca apoi să fie supus de incași, care l-au înglobat în statul creat de ei — 1470. (n. tr.)

MORMINTELE REGALE ALE DINASTIEI CHIMU

Primele comori incase, apărute pe neaşteptate din mormintele regale din Chimu, sînt foarte vechi. Ele au fost găsite într-adevăr din 1550. În anul acela, *cacique*-ul instalat în acele locuri de către spanioli, señor Antonio Chayque, a adus pe neaşteptate la suprafaţă, printr-una din cele mai fericite întîmplări, mormintele regilor din imperiul Chimu. Această descoperire, asemănătoare cu cea a mormintelor din Valea Regilor din Egiptul antic, s-a făcut pe o ridicătură de pămînt numită *la huaca Lomayahuan,* care există de altfel şi azi.

Cum în vinele acestui *cacique* curgea sînge incas, el n-a consimţit să deschidă şi pînă la urmă să violeze mormintele pe care le descoperise decît cu o condiţie : ca o parte din aurul recuperat să fie utilizat în folosul oraşelor Mansiche şi Huaman, unde avea anumite interese.

Fiind prea lacomi de aur, desigur că slujbaşii spanioli acceptară imediat tîrgul pe care Antonio Chayque voi să-l încheie cu ei, înainte de a le destăinui locurile exacte ale extraordinarei lui descoperiri.

Lucrările de explorare începură deci foarte repede pe locurile unde se aflau mormintele regilor şi spaniolii păreau că se ţin de cuvînt. Dar promisiunile lor frumoase n-au fost respectate decît pînă la prima împărţeală.

Văzînd că slujbaşii din ţinutul său îl trag pe sfoară şi nu-i transferă integral sumele pe care le voia, nu pentru folosul său personal, ci pentru cele două oraşe pe care le proteja, *cacique*-ul găsi o soluţie inteligentă spre a-i readuce la realitate. Îi adună şi le spuse că el cunoştea multe alte ascunzători ale comorilor incase şi că acele morminte nu reprezentau decît o parte din ele. Bineînţeles, el

nici nu se gîndea să le indice acele locuri, şi mai bogate încă, deoarece ei, slujbaşii spanioli, nu-şi puteau respecta angajamentul luat faţă de oraşele pe care el voia să le ajute. Vor pierde, desigur, dar cu atît mai rău pentru ei. El prefera să-şi păstreze secretele, chiar dacă n-avea mijloacele materiale să le exploateze.

Aceste puternice argumente i-au făcut pe spanioli să revină asupra atitudinii lor şi se grăbiră chiar, cu inima îndoită, să restituie binefăcătorului lor vreo 42 000 pesos, adică aproape 176 kg de aur fin.

Bineînţeles, Antonio Chayque nu destăinui niciodată alte ascunzători de comori incase şi nu se ştie dacă spaniolii nu l-au luat prizonier, nu l-au torturat, ucis sau lăsat în viaţă, convinşi că au fost, la rîndul lor, păcăliţi.

Pe un alt teritoriu, situat în Peru, căruia i se spune azi *la huaca de Toledo*, s-a făcut de asemenea, printr-o fericită întîmplare, o importantă serie de descoperiri, acţiune dusă la bun sfîrşit de un conchistador spaniol, García Gutiérrez de Toledo, care a dat numele său locului unde se aflau mormintele pe care le-a descoperit şi le-a explorat cu zel.

Ştim, datorită contabilităţii pe care a lăsat-o, că el a scos din morminte cam 427 525 pesos de aur, adică aproape 1,8 tone de aur pur, ceea ce reprezintă suma de 4 320 000 000 franci actuali.

Putred de bogat, el muri subit pe pămîntul sud-american. Dar moartea lui nu puse capăt extraordinarelor descoperiri ale bogăţiilor din mormintele aflate în *la huaca de Toledo.* Dimpotrivă, după moartea sa, spaniolii care i-au luat locul reuşiră încă din 1592 să adauge averii lor 235 100 pesos de aur curat, adică aproape o tonă de aur sau 2 400 000 000 franci actuali.

Izvorul nu secase încă ! Şi pînă a fost abandonat, el a adus un profit de aproape 1 milion de pesos, adică

aproape 4,2 tone de aur masiv. Dacă ţinem seama de faptul că toate ţările din lumea occidentală nu posedau la sfîrşitul secolului al XV-lea decît o cantitate totalizînd doar 90 biete tone de aur, ne imaginăm uşor ce puteau reprezenta doar aceste morminte şi lumea incasă în ansamblul ei.

Alte comori au contribuit şi ele la sporirea depozitului de aur al lumii occidentale, care căuta atît de mult acest metal preţios. În 1602, un individ, care venise din Spania în America spre a-şi încerca norocul şi care se numea Escobar Corchuelo, a scos la suprafaţă, într-un loc necercetat pînă atunci, denumit *hauca de la Tosca,* un număr foarte mare de obiecte din aur şi argint, care au fost evaluate pe vremea aceea la 60 000 pesos, adică 250,8 kg. În acelaşi an, spaniolii elaborară un proiect îndrăzneţ şi întemeiară chiar o companie, care se afla în oraşul Trujillo, în partea de nord a teritoriului, cu scopul de a obţine aurul. Planul era să devieze apele rîului Moche pînă la un loc important, numit *la huaca del Sol,* chiar la Moche.

Fondurile au fost strînse, muncitorii angajaţi şi proiectul intră în lucru. Dar lucrările se întrerupseră, nu pentru că pămîntul se dovedise prea tare sau prea periculos, nu pentru că oamenii refuzau să muncească, ci pur şi simplu pentru că au dat peste o comoară foarte mare, evaluată pe vremea aceea la 800 000 ducaţi, adică la 2,8 tone de aur şi argint, comoară care conţinea în primul rînd un idol incas din aur masiv, de dimensiuni uriaşe. Bineînţeles, totul a fost topit în cuptoarele anonime şi din această comoară nu ne-a mai parvenit nimic.

Tezaurul a fost ultimul de asemenea importanţă descoperit pînă azi pe teritoriul Perului. Adeseori (şi am avut de nenumărte ori ocazia să constat eu însumi) foarte multe ascunzători de obiecte din aur sau argint sînt descoperite încă şi azi, fie în Anzii nordici, fie în deserturile de

pe țărmul sudic, dar, deși de o foarte mare valoare, ele nu reprezintă mare lucru față de imensele cantități de metale prețioase ivite din pămînt ici și colo.

Jefuitorii de morminte și de ruine se înmulțesc mereu. Numărul lor va crește de-a lungul anilor. Totuși, cea mai mare parte a descoperirilor rămîne de făcut în viitor, adică scoaterea la suprafață a celor mai importante comori incase, cele din legendarele *Pez Grande* și *Pez Chico,* cele din Coricancha îndeosebi, din templul din Pachacamac și, bineînțeles, majoritatea comorilor din imperiul de nord, printre care cea mai importantă dintre toate, comoara din munții Llanganati.

Unii istorici cred chiar că tezaurul din *Pez Chico* a și fost descoperit și golit de conținutul lui, el nefiind altul decît comoara exploatată de *cacique*-ul Antonio Chayque în 1550, despre care am mai vorbit. Privite prin această optică, ar rămîne de descoperit în întregime *Pez Grande* și nu-i exclus ca unii indieni, atașați încă și azi cultului solar din trecut, să-i cunoască totuși taina.

Pentru că am văzut indieni pioși continuînd să adore Soarele și să urască tot ce vine din Occident, personal sînt convins că unii dintre ei continuă să păstreze secretul unora dintrei cele mai importante comori incase, pe care-l transmit din generație în generație, ca pe o relicvă sfîntă. Viitorul ne va da poate dreptate !

VIII
JEFUITORII DE MORMINTE

— Ne întîlnim mîine seară, la ieşirea din sat, la ora douăzeci şi două, cu farurile stinse !

Omul care îmi şoptise discret aceste cuvinte la ureche era un indian foarte tînăr, de vreo douăzeci de ani, Manuel Capac [1]. Îl cunoscusem întîmplător cu prilejul vizitei pe care am ţinut s-o fac la Muzeul arheologic pre-incas din orăşelul Nazca, în deşertul din sudul peruvian.

Această întîlnire anodină avea să-mi dezvăluie cine sînt şi cum lucrează aceşti obscuri căutători indigeni ai bogăţiilor din imperiul străvechi.

Ea avea să-mi ofere posibilitatea de a găsi un răspuns clar întrebării care mă obseda de multă vreme : „Cum se explică abundenţa obiectelor incase, autentice în aparenţă, care se etalează în odăiţele din fundul magazinelor de antichităţi, din Lima, Londra, New York sau Paris şi de unde provin fabuloasele colecţii de giuvaiere de aur incase şi pre-incase, deţinute atît de muzeele oficiale, cît şi de bogaţii colecţionari occidentali ?"

La drept vorbind, totul a început la Lima. Ca orice călător serios care se respectă şi ajunge într-una din acele nenumărate ţări sud-americane în care au existat pe vremuri strălucite civilizaţii pre-columbiene, plănuisem să

---

[1] Toate numele locurilor sau persoanelor figurînd în acest capitol au fost modificate intenţionat din motive pe care cititorul le va înţelege lesne. (n.a.)

cumpăr cîteva amintiri din epoca incasă pentru colecţiile mele.

— Nu te încrede, m-a sfătuit un prieten arheolog din Lima, cam toate obiectele care ţi se vor oferi nu sînt decît falsuri, unele dintre ele fiind de altfel adeseori foarte bine executate. Dar s-ar putea ca, avînd puţin noroc, să descoperi în vreo odăiţă din fundul unei prăvălii piesa excepţională şi autentică pe care o cauţi ! Asta mi s-a întîmplat de mai multe ori chiar în capitală. Îţi urez să ai acelaşi succes !

AURUL
DIN MAGAZINUL DE VECHITURI

Arheologul — în mod cît se poate de oficial — mi-a dat cîteva adrese, la care m-am dus imediat. Primul contact stabilit în centrul oraşului Lima a fost aşa cum mi-am dorit. Era cel bun. Bătrînul anticar, un spaniol care descindea poate din acei îndepărtaţi conchistadori, locuia într-o prăvălie întunecoasă semănînd mai mult cu o dugheană de vechituri decît cu un templu al relicvelor istorice. Mi-a scos mai întîi cîteva vase „incase". Era de ajuns să-ţi arunci o singură privire asupra lor ca să-ţi dai seama că erau evident false. Am clătinat din cap cu un aer incredul şi i-am cerut, cu toată discreţia cuvenită, ceva autentic. La stăruinţa mea şi după ce aruncase o privire inchizitorială în jurul său, ridică pînă la urmă o perdea, făcută dintr-o catifea de un auriu stins, complet uzată. Am intrat amîndoi în odăiţa din fundul prăvăliei.

Acolo, stupoare, domnea o linişte adîncă : sub ochii mei se etala un muzeu de artă incasă autentică, muzeu ultrasecret, al cărui prag n-ai fi putut să-l treci niciodată, orice bilet de intrare ai fi avut. Nu se aflau acolo decît

vase cu forme grațioase, cu decorații minunat conservate, mumii parfumate, încă învăluite în țesăturile lor încîntător urzite, recipiente de bronz sau centuri din aur masiv, provenind din acele mici comori îngropate cu multă grijă și descoperite nu se știe cum, nici de cine, ici și colo, în munții incașilor.

Cîștigîndu-i încrederea, bătrînul îmi deschise un cufăr uriaș din metal, făcut probabil la începutul acestui secol, care trona maiestuos într-unul din colțurile încăperii. Conținutul său, care scînteie dintr-o dată, mă făcu să mă trag înapoi cu cîțiva pași, atît de mare mi-era uimirea. Zeci de farfurii cu lucrături autentice, coroane, statuete, pieptare turnate în aur masiv, din cel mai fin, confirmau fabuloasele comori îngrămădite de secole în pămîntul emisferei sudice. Dacă au dispărut toate de sub ochii conchistadorilor spanioli după supliciul lui Atahúalpa, în cursul anilor, unele dintre ele, au reapărut încetul cu încetul la suprafață în împrejurări misterioase.

Doar puțini inițiați au acces la aceste minunății incomparabile.

Totul era de vînzare. Puteai să atingi, să pipăi și să sorbi cu privirea acele comori, ba chiar să le distrugi, dacă o astfel de nebunie îți trecea prin cap. Nimeni nu s-ar fi supărat și cel mai puțin bătrînul negustor, din moment ce mii de soli (monedă peruviană [1]), de dolari sau semnătura de pe un cec l-ar fi despăgubit.

Nu toate acele obiecte incase îngrămădite în locuri interzise privirii oamenilor de rînd erau evaluate la sume exorbitante. Chiar la Lima, cunoscătorul informat își poate permite să cumpere, cu prețul ce l-ar da pe nenumărate falsuri, adică vreo cîteva sute de soli, mărturii adevărate și intacte ale fantasticului trecut.

[1] Solul peruvian reprezintă cam 30 centime. (n.a.)

Țesături precolumbiene foarte frumoase, perfect împodobite, care și-au păstrat culorile, ating cu greu suma de 400—1 000 soli (220 pînă la 300 franci). O mumie incasă intactă, și încă înfășurată complet, se poate obține cu modesta sumă de 300 dolari, adică aproximativ 1 500 franci. Or, în magazinele specializate din Londra, New York sau Paris, aceiași amatori își smulg obiecte identice la prețuri de zece ori mai mari. Cît privește giuvaierele provenite chiar din comori, lucrate în aur pur sau argint, vînzarea lor este strict interzisă de către autorități chiar și în interiorul țării ; ele rămîn doar puțin timp în lăzi ca aceea a anticarului. În pofida prețului lor exorbitant, acestea dispar foarte repede spre a-și urma strălucitul lor destin în vreo obscură colecție particulară din Europa sau America, după ce au stat multă vreme tăinuite în adîncul pămînturilor aride din Peru sau Ecuador.

Comerțul cu aceste antichități este extrem de rentabil pentru traficanții locali, dar riscurile sînt mari : legea pedepsește în mod sever vînzarea patrimoniului peruvian și mai ales exportul lui în străinătate. Căutătorii de comori riscă, în orice clipă, să ajungă în sordidele închisori sud-americane, dacă nu pier cumva sub gloanețele poliției.

Acum cîțiva ani, cînd s-a produs un teribil cutremur pe coasta de nord a Perului, înghițind orașe întregi împreună cu toți locuitorii lor, s-au găsit totuși cîțiva oameni cu mintea ageră, care și-au spus că înspăimîntătorul cutremur de pămînt ar fi putut deschide de asemenea mormintele strămoșilor și ascunzătorile în care au fost îngropate unele comori după înfrîngerea incașilor.

Crezînd că a dat mana cerească peste ei, luară imediat toate lopețile, cazmalele și sondele metalice pe care le-au putut găsi la îndemînă, și plecară să cucerească necropolele deschise de destin. Cum a mărturisit mai tîrziu, la Trujillo, unul din acești jefuitori ocazionali :

— La urma urmei, strămoşii noştri ne-au lăsat moştenirea asta ! Şi ei au hotărît acolo sus că a sosit momentul să ne-o împărţim şi să profităm de ea pe pămînt !

Ce puteam replica la aceste cuvinte, cînd asupra bieţilor oameni, azvîrliţi de colo pînă colo de cataclismele economice internaţionale şi naturale, apasă o mizerie ce devine din ce în ce mai mare ?

În tot cazul, mulţi au fost aceia care, profitînd de pe urma îngrozitorului cutremur de pămînt, au pornit pe drumul providenţial al moştenirii lăsate de iluştrii lor strămoşi. Numeroşi au fost şi cei care s-au întors din drum.

În faţa acestor jafuri crescînde şi în fiecare zi tot mai bine organizate de indigeni, statul peruvian a luat măsuri, fiindcă într-adevăr în această regiune existau o mulţime de necropole necunoscute sau mici tainiţe adăpostind giuvaiere îngropate, care se deschideau deodată în faţa oamenilor. Guardia Civil [1], puternic înarmată pentru această împrejurare, primi misiuni menite să-i descurajeze pe jefuitori. Ea putea să apară la locurile prădăciunilor, oriunde şi oricînd, chiar în toiul nopţii.

Mai totdeauna, jefuitorii localnici erau foarte bine organizaţi şi puneau pîndari şi pe înălţimile care înconjurau locul „lucrărilor". Cu mult înainte ca patrulele poliţiei să apară pe terenul explorărilor, jefuitorii dispăreau. Cunoscînd perfect regiunea în cea mai mare parte a cazurilor, ei nu erau prinşi. Şi cînd erau, puteau foarte bine aranja lucrurile cu ajutorul unor obiecte recent descoperite, splendid lucrate.

Dar pentru unii dintre ei interesanta aventură a cutremurului de pămînt nu avea un sfîrşit vesel şi îmbelşugat. În ciuda tuturor eforturilor, unii dintre ei au fost realmente întemniţaţi şi zac încă în închisori, aşa cum am putut constata într-unele orăşele de pe ţărmul sudic al

[1] Poliţia. (n. tr.)

Perului. Alţii au fost pur şi simplu omorîţi chiar la locul faptei de către poliţişti, care primiseră ordin să împuşte imediat, după cîteva scurte somaţii, pe toţi cei care profitau de dezordinea generală, de nenorocirea naţională şi mai ales de nesperatele condiţii geografice pentru a se îmbogăţi în mod ilegal din patrimoniul tuturor.

Fără îndoială că indienii n-au avut nici o clipă impresia că participă la un furt, şi mai puţin încă la jefuirea statului. Pentru ei, interesul ştiinţific, arheologia nu valorează mare lucru şi de altfel se întîmplă adesea ca nici măcar să nu ştie ce reprezintă obiectele descoperite de ei. În sinea lor, cei mai mulţi dintre ei nu sînt răufăcători. Îi preocupă doar mîncarea, masa de a doua zi sau educaţia fiului lor. Sub pămînt există aur sau vase pe care turiştii şi le smulg la preţuri mari, şi nu-i cu nimic mai greu să te duci în căutarea lor decît să ari pămîntul arid sau să dobori trunchiul unui arbust uscat. Dar în mod sigur e mult mai rentabil.

Această concepţie cam simplistă explică de ce n-a încetat jefuirea mormintelor vechi sau a comorilor lăsate ici şi colo de către incaşii în derută, în ciuda represiunilor crîncene şi împuşcăturilor poliţiei.

Dimpotrivă, activitatea continuă, deşi nu ziua în amiaza mare, în văzul tuturor, ci într-o taină absolută, ştiută doar de iniţiaţi. Mitul comorii incaşilor există şi azi în Anzi sau în deşerturile de pe coastă. Unele ascunzători fastuoase mai apar încă ici şi colo, dezvăluindu-se privirii oamenilor de azi.

AURUL ŞEFULUI DE GARĂ

În decursul uneia dintre numeroasele mele misiuni medicale la indienii din Cordilierii Anzilor, am aflat că o su-

perbă mască funerară din aur masiv fusese recuperată de vameşii peruvieni de la un american care se întorcea acasă cu această piesă extraordinară, atît în ce priveşte greutatea, cît şi starea excelentă de conservare. El o cumpărase în cursul călătoriei sale turistice, de la un ţăran, care şi el o descoperise într-un mormînt foarte bogat, situat pe pămînturile lui. Or, activitatea tainică a acestui ţăran, jefuitor al mormintelor incase, se desfăşura nestingherită după ce acesta încheiase în prealabil cu autorităţile o foarte curioasă înţelegere. Toată lumea îi cunoştea bine activităţile nocturne, dar era lăsat în pace atîta timp cît el scotea la suprafaţă şi vindea negustorului din oraş piesele vechi, de mică importanţă ; în schimb, cum extrăgea din pămînt cîteva giuvaiere deosebit de rare sau preţioase, el se grăbea să comunice autorităţilor numele sau înfăţişarea cumpărătorilor.

Acest mic tîrg era profitabil tuturor. Jefuitorului de morminte, care încasa în soli sau în dolari suma reprezentînd munca lui, şi statului, care recupera obiectele de calitate deosebită, sporind astfel comorile deja foarte bogate ale muzeelor sau băncilor. Doar credulul amator, care se lăsase păcălit din cauza gustului său pentru obiectele prea frumoase, nu îşi dădea seama cine trăgea folosul de pe urma anevoioaselor sale tratative.

Ştiu că această măruntă maşinaţie, socotită de occidentali mai degrabă dezgustătoare, se practică şi azi în America de Sud, atît în Peru, cît şi în Ecuador. Nu ştiu dacă asemenea procedee sînt folosite şi în Columbia — care a fost patria aurului precolumbian —, dar faptul e foarte probabil.

Acest procedeu a permis muzeelor naţionale, îndeosebi Muzeului Aurului aparţinînd băncii din Quito, să se îmbogăţească cu cele mai frumoase piese.

Nu toţi căutătorii de comori incase, toţi jefuitorii de morminte au procedat astfel.

Practic, cam întregul Peru a fost colonizat de incaşi sau de popoarele care i-au precedat, nazcas, mochicas şi chimus. Vestigiile lor se găsesc aproape pretutindeni şi comorile lor de asemeni. De la nord şi pînă la sud, pe marginea şoselelor şi a drumurilor, se văd ruine pe care mii de turişti vin azi să le admire.

Cele mai numeroase vestigii se află concentrate într-o vastă depresiune care se întinde, în mare, de la malurile lacului Titicaca pînă la Machu-Pichu, oraşul sacru al incaşilor. Tot acolo mă gîndeam că o să găsesc cel mai mare număr de piese arheologice necunoscute de autorităţi şi de turişti, dar foarte bine cunoscute de sătenii localnici.

M-am dus acolo, însoţit de un prieten.

Pe drum, îi tot întrebam pe băştinaşi, dar aceştia erau foarte zgîrciţi la vorbă. În sfîrşit, unul dintre ei, şef de gară într-un orăşel, tentat de cîţiva dolari modeşti, ne-a mărturisit pînă la urmă cu glas şoptit :

— Da, ştiu acolo, la poalele Cordilierilor, un loc unde se află mumii incase. E şi aur acolo !

Privirea lui, de altfel, nu ne urmărea, ci era aţintită undeva în zare, asupra unei coline îndepărtate, pe care ne-o indica şi cu mîna. Cîţiva dolari suplimentari s-au înşiruit pe masa de lemn aşezată în faţa noastră. El acceptă să ne pună în legătură cu proprietarul terenului. Ne-am înţeles să ne întîlnim a doua zi.

Dar, în ziua următoare, totul se schimbase. Faţa şefului de gară era posomorîtă. Cu un aer duşmănos, ne anunţă că planul nostru se dovedea imposibil şi că, de altfel, nu mai ştia prea bine unde se afla terenul despre care ne vorbise. Pînă la urmă, în faţa protestelor mele, îmi înapoie dolarii şi se îndepărtă bombănind.

E mai mult ca sigur că în cursul nopții omul se gîndise sau mai degrabă se consultase cu cineva și acum se temea să dezvăluie unor străini taina sa și a fraților săi de același neam, ca nu cumva să aflăm prea multe.

Am înțeles din clipa aceea că valea sfîntă, mult prea umblată de turiști și îndeaproape supravegheată, nu era propice investigațiilor noastre. Trebuia să mergem mai în sudul țării, lîngă orașele Nazca și Ica. Acolo, într-adevăr, la marginea Oceanului Pacific, în niște ținuturi ce astăzi nu mai sînt decît niște pustiuri de nisip, au înflorit, înainte de și în timpul imperiului incas, civilizații strălucite. Dar ruinele încă vizibile sînt rare și aceste teritorii au fost pînă acum complet ignorate de turiști. Acolo, ne-a spus pe ocolite un arheolog, vom putea dezlega misterul originii antichităților precolumbiene și a giuvaierelor din comorile incase ascunse în colecții particulare.

Iată-ne deci la drum spre deșerturile sudului cu o mașină special echipată pentru a străbate teritoriile nisipoase sau stîncoase. În trecere ne-am oprit în orășelul Nazca, spre a vizita muzeul arheologic organizat de autorități. Vase de lut funerare, mumii și bijuterii dovedesc inteligența vechilor popoare din Peru. Unele piese ne-au smuls exclamații de uimire. Faptul acesta n-a scăpat unui tînăr, care ne-a urmat la ieșire și ne-a acostat cu timiditate :

— Văd că strămoșii mei vă pasionează, zise el. Și eu am chiar norocul de a deține un craniu pre-incas, purtînd urmele unei trepanații, după cum mi-a spus medicul din satul meu.

— Îl putem vedea ?

— Se poate, dar va trebui să veniți la mine acasă ! Numele meu e Miguel Capac.

A doua zi, plin de mîndrie, tînărul Miguel, care era student, ne arătă craniul.

L-am întrebat :

— De unde provine ? Cum ți l-ai procurat ? Poți să ne răspunzi ? Dacă întrebările noastre te stingheresc, nu răspunde nimic, n-o să fim supărați pe d-ta. Îți mulțumim dinainte că ne-ai arătat această piesă !

Mai întîi n-a vrut să spună nimic. Fața i se îmbujorase. A trebuit să-i cîștigăm încrederea, citîndu-i numele prietenilor noștri peruvieni, spunîndu-i că sîntem în misiune medicală la indigeni ca și el și că vrem să urmărim filiera cercetărilor arheologice clandestine, nu pentru valoarea obiectelor, ci pentru interesul lor istoric. L-am încredințat bineînțeles că o să păstrăm secretul mărturisirii lui și-l vom feri astfel de pedeapsă. În sfîrșit, perspectiva cîtorva dolari care îl vor ajuta în studiile sale păru să-l mai înduplece puțin. În cele din urmă, acceptă să vorbească :

— Tata e un biet țăran și noi n-avem bani, îmi spuse el. Or, eu vreau să-mi continui studiile de drept, așa cum fac și camarazii mei, numai că acestea sînt costisitoare. Așadar mă duc regulat cu cîțiva prieteni să explorăm mormintele pe care le-am descoperit nu departe de aici. Acolo am dezgropat craniul acesta. Am mai găsit de asemenea numeroase mumii și obiecte pe care le vindeam unor oameni din Lima, care vin special la Nazca pentru asta. Apoi urcă spre nord și cred că le revînd turiștilor.

— Dar ai găsit și obiecte din aur și argint ?

— Da, murmură el cu un glas ce abia se auzea.

— Putem participa și noi la aceste explorări ?

Miguel șovăi din nou și, în cele din urmă, ne spuse cu o voce și mai înceată :

— Mergem acolo mîine seară. Timpul e frumos. Nu-i vînt și sîntem în perioada lunii pline, e cel mai prielnic moment pentru noi. Dacă țineți să mergeți, ne întîlnim mîine seară la zece, la ieșirea din sat. Un ultim sfat : cum-

păraţi-vă, vă rog, un flacon de timolină de la farmacia din sat, s-ar putea să vă fie de folos şi, dacă n-o să-l folosiţi, o să ne servească nouă.

Aceasta ne stîrni mirarea, întrucît ne întrebam la ce ar putea servi acest produs. O fugă la farmacia din colţ ne-a dezvăluit la ce folosea cu adevărat. Era vorba de o licoare portocalie, care avea un miros foarte plăcut. Iniţial crezusem că-i vorba de unul din acele parfumuri pe care indienii le folosesc uneori şi că Miguel ţinea să i-l oferim ca să putem participa la expediţiile lui. Foarte curînd am aflat ce destinaţie avea de fapt.

ORA 22, CU FARURILE STINSE !

Exploratorii poartă toţi, fie că-i vorba să întreprindă lucrări în Cordilieri sau în deşert, bonete de lînă, care le acoperă ceafa, aproape toată faţa şi urechile, şi îi apără de nisip, evitînd totodată să fie recunoscuţi. Ei umezesc cu timolină această cască înainte de a lucra, pentru ca praful să nu le irite faţa. Desigur celor mai mulţi dintre indienii din Peru nu le mai e teamă, ca strămoşilor lor, de farmecele morţilor ; ei au păstrat totuşi unele suspiciuni faţă de acele mumii ale străbunilor lor, pe care le scot aproape zilnic din pămînturile pe care le explorează. Ei cred îndeosebi că trupurile vechi de mai multe sute de ani, odată degajate din învelişul lor de nisip, transmit oamenilor infecţii redutabile, aceste infecţii datorîndu-se oxidării particulelor metalice aflate uneori în veşmintele mumiilor. De fapt, temerile lor nu sînt deloc justificate, după cum am putut verifica împreună cu arheologii oficiali, care practică acest fel de săpături cu alte scopuri, dar ele există totuşi în vechea tradiţie a incaşilor, care credeau că tulbu-

rînd liniştea morţilor îşi atrăgeau fulgerele zeilor sub formă de boli incurabile.

Fără timolină, deci, nu putea fi vorba să întreprinzi explorări de felul celor pe care Miguel şi camarazii lui se gîndeau să le înceapă în seara următoare. (Micul laborator din Lima, care fabrica pe scară industrială acest produs, trebuie să facă avere, atît de mare e numărul jefuitorilor de morminte şi de comori din America de Sud).

La ora 22, aşa cum ne înţelesesem, ne aflam, Miguel şi cu mine, la ieşirea din Nazca, la marginea deşertului. Informatorul nostru apăru din umbră, aşa cum ne făgăduise, şi ne făcu semn să-l urmăm. Pornirăm cu maşina peste întinderile nisipoase ale unei văi secate, acoperite cu un nisip roşiatic, întrezărit la lumina farurilor. După o dună, un grup de peruvieni ne aştepta în întuneric. Ne-am strîns mîinile în tăcere. Aceşti oameni erau mici cultivatori, îmbrăcaţi sărăcăcios. Erau trei tineri cam de vreo douăzeci de ani şi un bărbat de vreo cincizeci. Toţi nu aveau decît o idee în cap şi o speranţă în inimă ; să găsească metale preţioase, mai cu seamă aur, una din acele nenumărate mici comori pe care incaşii le-au ascuns de privirile spaniolilor. Vasele şi ţesăturile împodobite prezintă pentru ei un interes mai mic, cu toate că le pot vinde în oraş.

Uneltele pe care le aduseseră cu ei erau simple. Cîteva lopeţi solide, însă ruginite, o tijă lungă de metal, ruginită şi ea, folosită la sondarea nisipului pentru a descoperi amplasamentul mormintelor, o lanternă, care va fi aprinsă cît mai puţin cu putinţă, şi un sac în care să fie puse obiectele descoperite în cursul nopţii. Nici un instrument fin — pensulă, perie sau răzuitor — din cele folosite de arheologii oficiali. Exploratorii mei ţărani nu aveau un interes ştiinţific pentru ascunzătorile pe care le descopereau. Pentru ei o necropolă incasă nu era decît un fel de mină care

trebuia exploatată ca atare. Le era complet indiferent dacă ele aveau să îmbogăţească patrimoniul cultural al oamenilor sau nu.

Sub un cer înstelat, micul grup se îndrepta spre locul reperat în prealabil de unul din locuitorii unui sat din apropiere. Am mers multă vreme prin deşert. Miguel şi cu mine am obosit repede, cu atît mai mult cu cît aventura aceea nocturnă făcea să ne bată inimile mai repede. Primejdia permanentă ca trupele oficiale să apară în orice clipă nu ne ieşea din minte. Dar, cum nimeni nu sufla o vorbă, ne-am continuat drumul.

Coloana s-a oprit brusc. Ne aflam desigur la locul acţiunii. Miguel ne explică apoi că nu eram prea departe de o potecă pe care va veni o camionetă să ne ia în taină la sfîrşitul nopţii. Fiecare dintre exploratori îşi puse boneta de lînă, după ce băgase în ea în prealabil o batistă îmbibată cu acea curioasă substanţă, timolina, menită să-i apere de eventualii „microbi". Noaptea era răcoroasă, aproape rece. Continuînd să tacă, oamenii puseră mîna pe sonde.

Le cufundară în mod metodic, cît mai adînc cu putinţă, în nisipul fin care acoperea solul, căutînd să descopere cea mai mică rezistenţă, ceea ce le-ar semnala existenţa vreunui obiect îngropat.

Deodată, una din tije păru să se izbească de un obstacol. Cuprinşi brusc de frenezie, ţăranii îşi luară lopeţile şi începură să sape. Era o muncă obositoare. Nisipul, fin precum praful, se ridica în nori atît de denşi, încît în curînd nu se mai văzu nimic. Trebuiau să se oprească din lucru ca să lase nisipul să se aşeze din nou. Lumina palidă a lunii pline, care cădea peste deşert, făcea ca scena să aibă un aer sinistru şi grandios în acelaşi timp. În ziua aceea, luna, odinioartă venerată, părea că priveşte cu un aer mohorît pe oamenii aceia care îşi căutau trecutul.

În timp ce nisipul era scormonit, unul dintre peruvienii care ne însoțeau stătea de pază. De pe înălțimea unei dune pe care se instalase cu o sticlă de apă, scruta orizontul. Patrulele poliției nu erau rare în acest sector, chiar și în toiul nopții. Adevărul e că în ultima vreme explorările clandestine atinseseră asemenea proporții în sudul Perului, îndeosebi în această regiune, încît polițiile municipale au organizat ronduri cu schimbul pentru a-i surprinde pe jefuitori. Din cînd în cînd îi prindeau și atunci sancțiunea era aspră : închisoare și o amendă mare, care adeseori nu putea fi plătită.

Groapa se adîncea. Deocamdată nu apărea nimic, dar oamenii nu păreau descurajați. Cîte nopți nu mai petrecuseră ei astfel, răscolind pămîntul, ca pînă la urmă să se întoarcă plouați în colibele lor așezate de-a lungul drumurilor ? Nu știam nimic despre toate acestea, deoarece acești oameni mîndri nu concepeau să-și mărturisească altora necazurile, mai ales unor străini ca noi.

În noaptea aceea, zeii aveau să fie de partea lor. Cam pe la unu noaptea, pe cînd săpătorii dispăreau aproape complet în groapa pe care-o făcuseră, un „Pst" discret, rostit din vîrful buzelor, ne atrase deodată atenția. Prudent, acoperind conul strălucitor al lanternei, am lumniat peretele gropii. Un enorm vas de lut, de peste 60 cm înălțime tocmai apăruse din nisip.

Cu toate că aproape întreaga față îi era acoperită de bonetă, am văzut cum ochii celui care îl descoperise sclipesc de bucurie. Ceilalți se opriră imediat din lucru. Acum nu mai foloseau lopețile, ci degajau locul cu mîinile goale.

În cîteva minute vasul fu dezgropat. Desigur, el nu conținea prețioasa comoară pe care speram s-o vedem, ci o simplă mumie din epoca nazca, înmormîntată acolo, perfect conservată de mai bine de douăsprezece secole. I-am în-

lăturat cu prudență stratul de pămînt ars. Era înfășurată și acum cu fîșii roșietice și săpătorii noștri se grăbiră s-o „dezbrace“, ca să vadă dacă nu are bijuterii de aur, care constituiau aproape singura rațiune a prezenței lor acolo. După cîte mi-am putut da seama, mumia era a unei femei. Dar, pe scheletul ei nu exista nici cea mai mică urmă de metal. Peruvienii aveau să studieze atent gura, știind că incașii obișnuiau să-și îngroape morții strecurîndu-le între dinți o plachetă de aur ca ofrandă pentru zei. De astă dată, maxilarul nu ascundea decît un mic ghem de lînă, perfect conservat, dar care, pentru oamenii de azi, nu mai are aceeași întrebuințare. Bumbacul nu este atît de valoros precum aurul, el nefiind folosit în zilele noastre decît la țesut.

Atunci, mînioși, știind că nu vor putea obține mare lucru pe oseminte, exploratorii azvîrliră mumia pe un povîrniș din apropiere. Nu mai prezenta nici un interes. Săpăturile s-au reluat, totuși, cu perseverență, în același loc. Nu și-au pierdut încrederea.

— Nu-ți face griji, îmi șopti ghidul nostru, Miguel. O să găsim ceva mai ca lumea. Incașii puneau în general oale frumoase, *huacos*, la picioarele morților pentru a-i hrăni în cursul lungii lor călătorii. Trebuie să găsim aceste *huacos* și, cine știe, poate că lîngă ele dăm peste o comoară.

SCAPĂ CINE POATE!

Acești țărani exploratori ar putea fi niște minunați arheologi, dacă ar vrea. Ei au ochiul format mai bine ca oricine. După cîteva minute, dezgropară efectiv un vas superb, împodobit cu motive negre, roșii și albe. La puțin timp după aceea, au scos altul, tot intact, ca și cum ar fi ieșit de la

un artizan ce abia îl confecționase. Mai avea încă în el boabe de porumb și oase uscate de oaie sau capră. Ultimele provizii pentru drum. Vasul, o piesă splendidă de muzeu, fu imediat acoperit cu nisip, care să-l apere de eroziunea timpului.

— Facem asta, îmi spune Miguel, ca să evităm ca *huaco*-ul să crape, uscîndu-se prea repede. În cazul ăsta, ar risca să se spargă și n-am mai putea obține același preț de la negustorii din Lima.

Alte vase de lut ieșeau încetul cu încetul din nisip, dar oamenii noștri nu păreau totuși satisfăcuți. Ce-i interesa era aurul. Convingîndu-se că nu-l găsesc acolo, părăsiră mormîntul ca să se ducă să-l caute în altă parte. Și din nou, unul dintre ei, înarmat cu tija lui lungă de metal, începu să sondeze terenul nisipos.

Sudoarea picura pe fețele mascate. Noaptea se scurgea. În urma eforturilor depuse cu brațele de bravii noștri săpători, alte mumii, înfășurate încă în fîșii de pînză, apăreau încetul cu încetul la suprafață. Fuseseră îngropate într-o poziție încovoiată, cu genunchii atingînd coatele, iar brațele strînse ca și cum ar fi vrut să se apere de o primejdie ipotetică.

Orbitele goale fixau adîncul nopții, dar exploratorii erau blazați. Mîinile lor lacome desfășurau fîșiile de pînză cu dexteritate, căutînd vreo comoară, singurul lucru care-i interesa.

Dar, în noaptea aceea, nici o bucată de metal prețios n-a fost extrasă din nisipul deșertului. Jefuitorii au trebuit să se mulțumească cu vase de forme variate, care ar fi satisfăcut din plin plăcerea oricărui muzeu occidental, cu țesături prețioase și alte diverse obiecte. În zori, ne aflam încă acolo, fascinați de spectacolul acelor exploratori violînd cu frenezie cimitirele uitate ale strămoșilor.

Deodată se dădu alarma și fiecare trebui să scape cum putea. Pîndarul venea spre noi în goană. Zărise un plimbăreț matinal — sau un vînător — care umbla pe acolo, prin deșert, nu se știe de ce, împreună cu cîinele lui. Cît ai clipi, materialul și obiectele au fost transportate într-un vehicul care staționase nu departe de noi în timpul nopții și pe care nimeni nu-l văzuse venind. Fiecare se grăbea s-o șteargă, plin de praf, de teama unei eventuale denunțări. Trebuie să spun că închisoarea nu-i ispitea deloc pe căutători, îndeosebi în acele sate din sudul peruvian.

Jefuirea mormintelor nu este o activitatea lipsită de pericol. Mai mulți indigeni peruvieni zac și azi în acele îngrozitoare temnițe, după ce au fost condamnați pentru „distrugerea patrimoniului istoric național".

Pirații arheologiei nu sînt, în Peru, exploratori ocazionali, care lucrează izolat, precum acei care pot fi întîlniți uneori în Franța. Ei au creat adevărate întreprinderi care, în unele regiuni, au luat proporții mari. Am vizitat astfel de sate din sudul peruvian, unde peste 20% din populație trăiește azi de pe urma săpăturilor clandestine. Lucrurile au ajuns pînă într-acolo încît seara, la șezători, la lumina unor lămpi cu gaz, țăranii își povestesc întîmplări cu jafuri, așa cum țăranii noștri evocă bucuroși povești de vînătoare sau de pescuit.

În ce mă privește, după ce am asistat la acea distrugere a unei mici porțiuni din istoria omenirii, nu mă pot abține să nu-i condamn pe acești jefuitori. Pe de altă parte, mă întreb dacă nu cumva trebuie să ne temperăm judecata față de ei, deoarece acești țărani nu sînt conștienți de aportul științific al arheologiei. În mintea lor, comorile și resursele acestei lumi au menirea de a îmbunătăți condițiile de viață ale oamenilor. Cu atît mai mult cu cît aceste

bogăţii le-au fost oarecum lăsate moştenire de strămoşii lor, incaşii. În fond, indigenii din Peru nu sînt ei oare moştenitorii legitimi ai acelor mumii sau ai acelor giuvaiere de aur pe care le dezgroapă ?

Iar noi nu avem dreptul să le reproşăm acestor oameni nevoiaşi că-şi irosesc moştenirea lăsînd-o îngropată în nisipurile deşertului sau în peşterile din Cordilierii Anzilor.

Partea a doua

EPOPEEA NORDULUI

IX

COMOARA (*DERROTERO*) LUI VALVERDE

În momentul în care capul lui Inca Atahualpa a căzut, cei care aduceau prețul de răscumpărare, preveniți nu se știe cum de executarea împăratului și Zeului lor, se opriră imediat, acolo unde se aflau, și se grăbiră să adăpostească comoara ce o transportau pentru salvarea lui.

Unele scrieri vechi ne lasă să înțelegem că două sute de oameni aduceau la Cajamarca renumitul lanț de aur al lui Huascar, pentru a plăti o parte din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa. Cum au primit porunca să ascundă prada, cei două sute de oameni porniră pe drumuri anevoioase, îndreptîndu-se spre nordul imperiului, în mijlocul pădurii ecuadoriale, unde se află un vulcan sacru, numit azi Sangay, în junglele Amazoniei, din sudul Ecuadorului.

Acest vulcan, acoperit cu zăpadă pînă aproape de vîrf, e totdeauna în activitate, ca semn al unei răzbunări divine. Acolo, în străfundurile unei prăpăstii înguste, ostașii ascunseră prețioasa lor încărcătură, pe care voiau s-o pună la adăpost de spanioli. Legendă ? Adevăr ? În tot cazul, numeroși aventurieri n-au șovăit să-și riște viața ca să se ducă în Ecuador, încercînd din răsputeri să escaladeze coastele vulcanului. Or, lanțul se află tot acolo unde l-au depus incașii acum peste cinci secole, dar unele indicii descoperite recent par să arate că nu-i vorba decît de o legendă.

Sangay este și azi un vulcan sacru, venerat de neamuri importante de indieni din jungla amazoniană, situat într-o

regiune deosebit de neospitalieră. Vulcanul, acoperit veșnic de zăpadă, are o altitudine de aproape 6000 m, dominînd impunător jungla greu de străbătut de la poale. E situat doar la 150 km sud de linia ecuatorială. Jur împrejur se găsesc masivi vulcanici, care fac aproape imposibilă pătrunderea din pădure spre vulcan. Totuși, de-abia acum cîțiva ani, un arheolog elvețian, doctorul K. von Ritter, descoperi una din potecile secrete, asemănătoare cu cea despre care am vorbit în legătură cu lanțul lui Huascar și care lega pe sute de kilometri capitala incașilor, Cuzco, de poalele acestui vestit vulcan Sangay.

Vulcanul a jucat deci un rol considerabil în dispariția unei părți a comorilor incase. Altă legendă pretinde de altfel că, în decursul lunilor de vară și de toamnă ale anului 1533, peste 10 000 de indieni au lucrat într-o trecătoare largă de 800 m, pe coastele aceluiași Sangay, pentru a îngropa miile de idoli, farfurii, cupe etc. din aur masiv, pe care preoții voiau și ei să le ascundă de privirile hrăpărețe ale conchistadorilor. După ce comoara a ajuns acolo, indienii ar fi acoperit-o cu crengi și stînci vulcanice. De atunci, zeci de expediții au explorat coastele vulcanului, fără să descopere vreodată un element spectaculos, dar indiciile persistă. Chiar doctorul von Ritter ar fi găsit în mîinile unei tinere indiene care trăia în junglă, în preajma vulcanului, un mic idol greu, cu aspect negricios, pe care îl găsise chiar ea pe versantul vulcanului, după o erupție deosebit de mare.

După ce a curățat lava ce mai acoperea idolul, s-a ivit, se pare, o superbă statuetă din aur masiv. Cu toate că faptul e real, el nu reprezintă un argument destul de puternic pentru a susține din punct de vedere istoric existența în acel loc a celei mai importante comori incase. Nu e într-adevăr nimic deosebit în a descoperi cîte un *ex voto*, de

aur sau argint, lîngă un loc sacru consacrat. Von Ritter s-a întors, împreună cu tînăra indiană, la prăpastia adîncă, acoperită de lavă, unde ea găsise cu cîtva timp înainte statueta pe care acceptase s-o schimbe pe ceasul lui, troc cît se poate de banal în aceste regiuni.

Sub stratul de lavă, doctorul von Ritter descoperi o nouă pată albicioasă, care se dovedi a fi craniul unui indian, pe care fusese fixată o placă de aur, în loc de proteză, după ce i se efectuase o trepanaţie în timpul vieţii.

Operaţia se practica de altfel curent în epoca incasă, deoarece Inca Atahualpa însuşi folosea pentru băut craniul unuia din fraţii lui, Atabalipa, craniu văzut chiar de Hernando Pizarro ; era acoperit cu propria lui piele uscată şi cu propriul lui păr, avînd aşezată între dinţi o monedă de argint, iar în partea superioară o calotă din aur, care masca urma unei trepanaţii. Craniul achiziţionat de doctorul von Ritter era deci din epoca incasă, putînd fi datat doar datorită prezenţei acestui element. El extrase din pămînt numeroşi alţi idoli, dar nici unul nu era din metal preţios. Să fie într-adevăr acolo ascunzătoarea comorii din Sangay?

N-o să ştim fără îndoială niciodată, deoarece doctorul von Ritter n-a mărturisit nimic. În orice caz, la cîţiva ani după ce această întîmplare ne-a ajuns la urechi, el a fost văzut în Europa, în Austria îndeosebi, ducînd o existenţă fastuoasă, la volanul unui Rolls Royce de mare lux. Se poate ca el să fi descoperit într-adevăr în Ecuador o ascunzătoare incasă, dar nu se poate afirma că a jefuit partea cea mai importantă a comorii incaşilor. Obiecte de aur ? A găsit probabil un număr de obiecte din aur în ascunzătoarea de lavă pe care i-a indicat-o indiana sa. Dar lanţul sau colosalul depozit al comorii i-a scăpat cu siguranţă, fiindcă vînzările efectuate în străinătate n-ar fi putut trece neobservate de specialişti. Or, nu ne mai aflăm pe vremea cînd

aventurierii descopereau obiecte incase, pe care le topeau pentru a recupera aurul pe care îl vindeau apoi băncilor. Totul ajunge pînă la urmă să se afle.

Mulţi alţi aventurieri l-au precedat pe doctorul von Ritter. Mulţi alţii l-au urmat. Unii nu totdeauna cu acelaşi noroc. Un tînăr american de treizeci şi doi de ani, Frank Rocco, din Pennsylvania, a murit chiar pe versanţii Sangay-ului în ziua de 22 ianuarie 1962, pe cînd căuta şi el fabuloase comori împreună cu fratele său Raymond şi unul din prietenii lor, Robert Kaupp. Acesta din urmă a fost găsit cîteva zile mai tîrziu de către armata ecuadoriană, zăcînd la poalele vulcanului într-o stare de semicomă, ceea ce înseamnă că toate căutările comorilor incase nu se termină totdeauna în mod fericit, mai ales în această regiune neospitalieră.

COMOARA DIN LLANGANATI

Dacă vulcanul Sangay continuă să exercite o foarte mare atracţie asupra căutătorilor de comori, există, la cîţiva zeci de kilometri mai la sud, o zonă stîncoasă şi încă şi mai neospitalieră, unde numeroase indicii lasă să se presupună prezenţa altor ascunzători incase, chiar mai importante. Aceasta e masivul Llanganati.

Aici, în mijlocul acestui masiv, în care se pătrunde foarte greu, într-o regiune în care spaniolii n-ar fi putut ajunge niciodată, indienii ar fi îngropat, la porunca marilor demnitari incaşi, după execuţia din Cajamarca, cea mai mare parte a prăzii strînse din nordul imperiului pentru răscumpărarea lui Atahualpa.

Un document a ajuns pînă la noi atestînd interesul considerabil pe care îl prezintă acest masiv. El se numeşte *Derrotero de Valverde* (traducerea din spaniolă „Co-

moara[1] lui Valverde"). Acest manuscris nu este un mit, o legendă. El există, păstrat cu grijă în Arhivele mănăstirii La Rábida, din Sevilla.

Preţiosul document lăsat de Valverde confirmă existenţa istorică a comorilor incase, dar, mai mult, indică locul ascunzătorii, care, la origini, era extrem de precis. Or, se pare într-adevăr că Juan Valverde n-a relatat nişte poveşti închipuite. Numeroase documente şi scrisori păstrate la Biblioteca Naţională din Madrid confirmă faptul că, plecat foarte sărac în Lumea Nouă, acest conchistador s-a înapoiat în patria sa, Spania, cu o impresionantă cantitate de lingouri de aur. Dacă admitem că un rege şi un guvern nutresc rareori planuri himerice, trebuie să fim convinşi de existenţa acestei comori din Llanganati din atitudinea lui Carol Quintul.

După ce a citit documentul lui Valverde, regele Spaniei nu s-a mai îndoit o clipă de faptul că în masivul Llanganati era îngropată cea mai mare comoară incasă şi a trimis imediat în acele locuri sălbatice mai multe expediţii, cu sarcina să raporteze Curţii ce a rămas din aurul lui Atahualpa.

Ironie a sorţii, nici una din aceste expediţii n-a ajuns pînă la locul indicat în însemnările stîngace ale lui Valverde. Numeroşi ostaşi spanioli au murit pe acele pămînturi îndepărtate şi pe altarul, deja împovărat, al căutătorilor de comori.

Istoria documentului lui Valverde e atît de extraordinară, încît merită să fie relatată, chiar dacă realitatea istorică, pe care o vom expune în capitolele următoare, e puţin diferită faţă de tradiţie.

---

[1] *Derrotero* înseamnă în limba spaniolă atît „cale, drum de urmat", cît şi „comoară ascunsă". Ambele sensuri sînt valabile aici. (n.tr.).

Totul a început în ziua de 25 mai 1589, la cîteva sute de kilometri la sud-est de orașul Quito, capitala Ecuadorului, într-un sătuc căruia i se spune și azi Pillaro [1]. Acest sat modest nu are nimic deosebit, în afară de situația lui privilegiată, chiar la poalele renumitului masiv Llanganati.

Iată ce spune despre asta Juan Valverde, în timp ce era interogat — pare-se cu destul de multă asprime — de emisarii lui Carol Quintul, după întoarcerea sa în orașul natal, Salamanca, cu cuferele burdușite cu lingouri de aur. Averea sa fiind cunoscută de toți, fostul conchistador sărac fu somat să meargă la Granada, unde se afla Curtea. A trebuit deci să destăinuie în urma unor presiuni fățișe existența descoperirii sale și îndeosebi locul exact unde fusese ascunsă comoara. Iată ce a dictat (să nu uităm că era analfabet) :

Cînd ai ajuns în satul Pillaro, întreabă de hacienda [2] *La Moya și dormi acolo prima noapte. Acolo indienii îți vor arăta muntele Guapa, a cărui creastă se vede pe vreme senină. Lăsînd în urmă satul Ambate* (care există și astăzi, dar care e în prezent un foarte frumos oraș ecuadorian), *privește spre răsărit : ai să vezi trei piscuri din lanțul munților Llanganati, care formează un triunghi, între versanții lui aflîndu-se un lac artificial.*

De îndată ce au aflat de moartea lui Atahualpa, vechii incași au aruncat în acest lac enorme cantități de aur pe care le strînseseră pentru răscumpărarea lui. Acela e punctul la care trebuie să ajungi.

Atingînd muntele Guapa, străbați o pădure deasă numită „la Floresta“, pînă dai de o mlaștină întinsă ; după ce ai trecut de ea, ia-o la stînga și urmează o potecă mică,

[1] De la *pillar*, în lb. spaniolă „a jefui“. (n.tr.)

[2] Fermă în țările Americii de Sud. (n.tr.)

folosită de indieni în drumul lor spre ascunzătoarea unde aveau să îngroape aurul. Mergînd în această direcție ajungi, în cele din urmă, la două lacuri mari, „Anteojos" [1] *sau „Binocles", numite astfel pentru că între ele se află o limbă mică de pămînt semănînd cu un nas.*

Din acest loc vei vedea din nou munții Llanganati, pe care i-ai întrezărit prima dată de pe culmea muntelui Guapa. Te sfătuiesc ca părăsind aceste lacuri, s-o iei spre răsărit, înconjurîndu-le, pînă ce ajungi la limba de pămînt care seamănă cu un nas. În fața ta ai să vezi o vale largă, unde te vei putea odihni puțin. Odată ajuns acolo, va trebui să-ți lași caii și să continui pe jos în aceeași direcție, pînă la un lac întunecat și foarte mare, Yana-Cocha, pe al cărui mal stîng va trebui să-ți continui drumul mai departe.

De aici încolo, terenul devine extrem de anevoios și accidentat ; va trebui să cobori Cordilierii, astfel încît să ajungi la un canion unde se află o mare cascadă. Ai să găsești acolo o punte făcută din trei trunchiuri de copaci. Dacă puntea a dispărut, va trebui să construiești alta ca s-o înlocuiești. După ce ai trecut canionul și ai mers pe cărarea ce duce în pădure, ai să dai, la stînga, peste o peșteră, în care ai să poți dormi. A doua zi dimineața, ia-o pe cărare, tot în aceeași direcție, pînă ce ai să ajungi la un canion foarte arid și adînc. Aici, o să trebuiască iar să construiești o punte și s-o treci cu mare prudență, deoarece acest canion e foarte adînc și periculos. Seara ai să ajungi într-un loc unde poposesc indienii, ușor de recunoscut după numeroasele fragmente de vase de lut pe care aceștia, în trecerea lor, le abandonează deseori.

Mergînd în aceeași direcție, ai să ajungi la o colină, acoperită cu părăluțe. În stînga acestei coline se întinde o vale mică unde crește un soi de plantă din ale cărei paie

---

[1] Binoclu (sp.).

indienii își împletesc pălării și încălțări. Iar la sfîrșit, în dreapta cărării ai să dai de o cascadă a cărei apă coboară din înălțimile munților Llanganati. În torent, la poalele cascadei, există pepite în mari cantități. Ca să te cațeri pe muntele ce-l ai în față, va trebui să traversezi torentul și să te întorci spre dreapta; după aceea treci peste creasta cascadei și înconjori muntele. La stînga acestuia există o topitorie veche, pe care indienii o folosesc pentru separarea aurului. Ai s-o recunoști după cuiele de aur folosite la construcția ei, din care au mai rămas încă multe.

În fața ta, se află al treilea lanț muntos, la care trebuie să ajungi, deoarece la poalele lui se află lacul unde sînt ascunse aurul și comorile vechilor indieni. Dacă te rătăcești străbătînd pădurea, caută rîul și urmează-i cursul spre dreapta. Mai departe ai să găsești un canion prin care e imposibil să treci, dar continuînd să mergi de-a lungul rîului, ai să reușești pînă la urmă să escaladezi versantul drept al muntelui. Ajuns sus, într-o mică și minunată vale vei da peste lacul artificial, din a cărui apă ai să poți recupera aurul și comoara pe care am descris-o.

O FRUMOASĂ POVESTE DE IUBIRE

Pentru nenumărații căutători de aur care mișună în lumea întreagă, acest document real prezintă, bineînțeles, un interes considerabil. Acesta-i și argumentul pentru care noi îl dăm publicității, dar descifrarea lui actuală e mult mai dificilă decît s-ar părea.

Documentul despre *Comoara lui Valverde* va părea și mai interesant încă dacă luăm în considerație modul în care au putut ajunge informațiile ce le conține la tînărul

conchistador. Totul este legat de o foarte frumoasă poveste de dragoste.

Se zice că Juan Valverde, izolat în trista lui garnizoană ecuadoriană — ținut de curînd descoperit — simțea nevoia, ca orice tînăr militar aflat departe de ai săi, să-și aline singurătatea. El își găsi fericirea alături de o tînără indiană, pe nume Catla.

Alegerea lui nu era de altfel deloc proastă, deoarece, pe lîngă faptul că era o mare frumusețe, ea mai era și fiica unuia din principalii șefi ai indienilor salasacas. Urmașii lor trăiesc de altminteri și azi în Ecuador, în aceleași ținuturi. Acești indieni — care la origine erau niște extraordinari agricultori, ocupînd teritoriul unde se află azi Bolivia — au fost determinați să se instaleze pe pămînturile incase din nord, lîngă satul Ambato, tocmai din cauza priceperii lor în cultivarea pămîntului. Indienii îi detestau pe spanioli, care îl omorîseră pe Atahualpa, și jefuiau regulat bogățiile și recoltele strînse de ei.

Imediat după moartea lui Inca, au intrat în legătură cu generalul Rumiñahui, bun prieten cu Atahualpa, care venea din nord cu trupele încărcate de comori. Ele erau destinate să plătească o parte din prețul de răscumpărare pretins de invadatori, dar, pe drum, tocmai în dreptul localității Ambato, ștafetele secrete venite din Cajamarca, *chasquía*, după denumirea incasă, i-au informat despre rușinoasa trădare a spaniolilor.

Generalul s-a hotărît atunci să nu-și mai continuie drumul și să ascundă cît mai repede posibil extraordinara încărcătură purtată de 15 000 de oameni și de un număr încă și mai mare de lame. Colaborarea salasacas-ilor, care cunoșteau foarte bine zonele inaccesibile ale munților Llanganati, i-a dat posibilitatea lui Rumiñahui — care era el însuși originar din aceste regiuni — și oamenilor săi să-și ascundă comoara cum nu se poate mai bine. Dar el îi puse

pe salasacas să jure că nu vor destăinui niciodată nimănui locul ascunzătorii, orice motiv s-ar invoca sau oricăror presiuni ar fi supuşi. Căpeteniile salasacas, conştiente de marea lor răspundere, au jurat toate ca unul şi au rămas foarte credincioşi paznici, pînă ce a pătruns în viaţa lor tînărul Juan Valverde.

Valverde nu ştia nimic despre comoară, cînd s-a instalat cu tînăra indiană pe care o luase de nevastă la Pillaro, satul natal al acesteia.

Acolo, spre deosebire de alţi spanioli, de care de altfel se îndepărtase, fu primit cu multă bunăvoinţă de indienii salasacas. Părinţii soţiei sale nu se împotriviră de altfel căsătoriei, deoarece se înţelegeau atît de bine cu acest străin devenit unul de-al lor. Nimic nu tulbură viaţa tînărului cuplu timp de trei ani.

Dar spaniolii, mereu avizi de aur, argint şi pietre preţioase, au aflat din gura unor indieni de existenţa acelui general Rumiñahui, de trupele sale şi de fabuloasa comoară pe care acesta preferase s-o îngroape undeva în Ecuador decît s-o predea. Ei nu ştiau exact unde, dar zvonuri persistente păreau să indice cotloanele inaccesibile ale munţilor Llanganati.

Trimiseră, deci, o misiune militară la Pillaro, capitala acestui ţinut muntos.

Valverde fugise între timp din faţa armatei spaniole. Nu putea rămîne în satul său, unde sosiseră ostaşii, deoarece risca să fie condamnat şi executat. Nu dorea acum decît să se întoarcă într-o zi în ţara lui, în Spania, împreună cu tînăra indiană.

Ca să poată ajunge în Spania, trebuia să dispună de o avere solidă, iar Valverde era departe de o avea. Indienii salasacas, cărora le cîştigase simpatia, hotărîră, în urma unei adunări ţinute nu departe de Pillaro, să-l ajute

să se întoarcă acasă împreună cu soția lui. Căpeteniile indiene se întruniră și deciseră să-i destăinuie taina poporului lor.

Într-o seară, îl chemară în secret pe Valverde și îl informară despre existența comorii lui Rumiñahui. Îi spuseră că grămezile de aur din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa au fost îngropate de frații lor în zonele inaccesibile ale munților Llanganati, cunoscute doar de ei și închise pentru totdeauna albilor.

Ca să-l ajute să-i regăsească pe ai săi și să traverseze oceanul, ei se oferiră să-l însoțească pînă la ascunzătoarea secretă și să-i dea voie să ia în cuferele sale toate obiectele de aur, care nu erau sacre, pe care le-ar putea topi, și astfel i-ar da posibilitatea să ofere soției lui acolo, în Spania, o viață mai mult decît decentă.

Valverde era uluit, dar acceptă această propunere neobișnuită. Fu, deci, poftit să participe la o expediție, care într-o noapte plecă cu opt catîri spre labirintul munților Llanganati în căutarea comorii. După aproape o lună, echipajul se întoarse la Pillaro. Sacii purtați de catîri erau plini cu obiecte din aur masiv sau argint. Aceste obiecte fură topite în lingouri pentru a înlesni transportul lor spre vechiul continent. Într-adevăr, lingourile nu au iscălitura și nici mirosul periculos al obiectelor din comoara scoasă la iveală departe de privirile Coroanei.

Ce s-a petrecut în timpul celor trei săptămîni, cît au lipsit Valverde și mica ceată de indieni care îl însoțea ? Nimeni nu știe !

Singura mărturie care ne-a parvenit despre această expediție este tocmai acest renumit document *Derrotero de Valverde,* care, potrivit tradiției, ar trebui să fie azi păstrat cu mare grijă la Madrid, dar care, de fapt, se află în arhivele din Sevilla.

Valverde s-a întors în Europa foarte bogat, putred de bogat. Din obiectele pe care le adusese din Llanganati, el ar fi topit douăsprezece lingouri enorme de 50 kg de aur fiecare, ceea ce reprezintă cam 600 kg de aur pur. Pentru un tînăr, nu era un dar de nuntă neînsemnat !

Se pare că pentru Valverde n-a fost prea greu să scoată obiectele de aur din masivul inaccesibil. Lingourile mai trebuiau însă şi transportate în Spania şi transformate în monede legale, sunătoare şi care s-aibă greutatea cerută.

Această parte a comorii fusese scoasă din regatul incaşilor în cea mai deplină legalitate. Dacă unul din reprezentanţii Coroanei ar fi descoperit cel mai mic lingou, el ar fi fost imediat confiscat şi, o dată cu el, toate celelalte lingouri. Valverde ar fi fost şi el aspru condamnat.

Această problemă a fost aranjată foarte simplu în orăşelul învecinat cu Ambato, de către părintele Olmedo Alvarado, un vechi prieten al lui Valverde. Părintele îi propuse să aplice pe lingouri pecetea bisericii, ceea ce, printre analfabeţii însetaţi de aur, dar foarte credincioşi, reprezenta cea mai bună garanţie. În afară de aceasta, îi dădu un document oficial atestînd că lingourile trebuiau predate arhiepiscopiei din Madrid, documentul fiind doar un permis de liberă trecere, pe care Valverde trebuia să-l distrugă imediat ce formalităţile de intrare în Spania ar fi fost îndeplinite.

Drept mulţumire, Valverde oferi părintelui unul din cele douăsprezece voluminoase lingouri de aur, după care se îmbarcă în mod cît se poate de oficial la Guayaquil — mic port existînd şi azi pe coasta ecuadoriană — pe una din corăbiile cu destinaţia Sevilla. Valverde era singur. Tînăra lui soţie nu-l însoţea. Se înţeleseseră să se întîlnească la Salamanca, oraşul său natal, îndată ce el va vinde lingourile.

CELE ŞAPTE CETĂŢI ALE CIBOLEI

Valverde ajunse foarte repede în ţara sa în posesia unei averi colosale, ceea ce determină autorităţile să-l convoace în grabă ca să-l întrebe de provenienţa ei. Atunci, ameninţat să piardă tot ceea ce i-ar fi îngăduit să-şi aducă soţia în patrie, dictă — să nu uităm că nu ştia să scrie — mesagerului regelui renumitul *Derrotero de Valverde.* Astfel ne-a parvenit preţiosul document păstrat în Spania. Faptele relatate sînt desigur exacte şi cine cunoaşte puţin munţii Llanganati înţelege că orice urmă a unei comori ar fi putut rămîne multă vreme ferită de privirile spaniolilor.

E atît de greu să pătrunzi în aceste locuri, încît niciodată după cucerirea spaniolă autorităţile nu şi-au asumat riscul să construiască acolo drumuri şi nici să încurajeze colonizarea.

De la descoperirea Americii şi a Ecuadorului, munţii Llanganati au rămas în continuare necunoscuţi şi foarte misterioşi. Unul din principalii lor exploratori, geograful Andrade Marín, îi compară cu o insulă virgină, cu un dar al diavolului. Acelaşi geograf, care lucrase în mod oficial în Llanganati, nu considera demne de încredere decît trei documente despre acest masiv : o hartă din 1873 a doctorului german Wilhelm Reiss, destinată preşedintelui García Moreno, altă hartă din secolul al XIX-lea a botanistului spaniol Anastasio de Guzmán şi renumitul *Derrotero de Valverde.*

E vorba într-adevăr de un masiv muntos independent de cel al Anzilor vulcanici şi, deci, de formaţie foarte veche. Este o masă granitică, înălţîndu-se la o foarte mare altitudine, care, pentru geografii ecuadorieni, ar constitui un al treilea lanţ de Cordilieri andini, paralel cu Cordi-

lierii Anzilor orientali. Prin structura lor granitică, munții Llanganati ar fi zona cea mai mineralizată din toți Anzii, explicîndu-se astfel bogatele filoane aurifere semnalate de Valverde.

Aceste zone geografice par atît de bogate din punct de vedere aurifer, încît descoperirile recente au dezvăluit urmele și existența unor adevărate vechi mine de aur exploatate de incași. Jur împrejurul munților Llanganati incașii au construit, încă de cînd au început cucerirea nordului, șapte cetăți destinate topirii și prelucrării prețiosului metal extras din munți, identificate azi prin descrierile făcute de indienii de atunci pentru conchistadorii care nu au mers chiar ei la fața locului. Li se spune, de altfel, în mod curent, cele șapte cetăți ale Cibolei. Se pare că, din cele șapte cetăți, doar șase au putut fi identificate pe teren, ultima urmînd încă a fi descoperită.

Chiar și azi, indieni sau metiși trăind în junglă s-au instalat pe malurile rîurilor care coboară din Llanganati, unde spală nisipul ca să găsească aur, pe care-l vînd băncilor din Ecuador.

În mod ciudat, acest masiv foarte vechi și își are vulcanii săi proprii, care s-au format în mijlocul lui, confirmînd întru totul spusele lui Valverde. E vorba de Sangay — loc sfînt al indigenilor, după cum am văzut —, de Sumaco și de Reventador, vulcani aflați și azi în activitate.

Aceste regiuni, năpădite în mare parte de jungla Amazonului, sînt tot atît de greu accesibile ca întotdeauna și rămîn complet nelocuite nu numai de oameni, dar și de animalele domestice. Cît privește tentativele de introducere a agriculturii, ele au eșuat toate. Dificultățile geografice consemnate pe larg de expediția științifică a lui Andrade Marín explică desigur spusele indigenilor care locuiesc în vecinătate și vorbesc de comorile fabuloase îngropate acolo, la care nimeni nu poate ajunge.

În decursul secolelor trecute, şi aceasta este valabil şi azi, numeroşi au fost occidentalii, simpli aventurieri sau exploratori adevăraţi, care au încercat să pătrundă în Llanganati, ghidîndu-se după documentul conchistadorului Valverde şi avînd ca ţintă — în majoritatea cazurilor, nemărturisită — să pună mîna pe ceea ce ostaşii generalului Rumiñahui ar fi putut ascunde acolo. Mulţi, chiar bine pregătiţi, nu numai că n-au descoperit aurul la care sperau, dar şi-au pierdut şi viaţa.

Una din puţinele persoane cunoscute care au reuşit în parte în încercarea lor este doctorul von Ritter. Dovadă stă creşterea subită şi sensibilă a nivelului averii sale la întoarcerea în patrie, după descoperirile pe care le-a făcut în Llanganati. Dar, în lipsa unor publicaţii sau a unor mărturii oficiale, aceasta nu poate fi decît o presupunere.

Însă marea majoritate a celorlalţi aventurieri care au pătruns în acest dificil masiv s-au întors plouaţi, cu toate că duceau cu ei o copie a documentului lui Valverde. Trebuie spus că, din 1533, dată fatidică la care indienii ar fi îngropat cea mai mare parte a avuţiilor lor, natura a evoluat mult, îndeosebi în mediul ecuatorial, unde sînt nenumărate rîuri. Să nu uităm pe lîngă aceasta că, dacă există o comoară — şi asta e azi sigur —, ea se află pe coastele unui vulcan care nu s-a stins după trecerea armatelor incase.

Pe lîngă aceasta, aşa cum semnalează Marín, e imposibil să te deplasezi singur în aceste regiuni foarte neospitaliere. Eşti obligat să foloseşti serviciile „ghizilor" locali, deoarece numai ei îţi pot înlesni pătrunderea în labirintul trecătorilor din munţi sau al rîurilor. Puţinii indigeni care cunosc îndeajuns terenul ca să servească de călăuză sînt oameni simpli, plini de amabilitate şi bunăvoinţă, dar e evident că, dacă ar avea o cît de mică idee despre locurile unde s-ar putea găsi această fabuloasă comoară, ar începe

prin a căuta-o pentru ei înşişi, fără să aştepte venirea noilor conchistadori.

Or, chiar dacă cei mai mulţi dintre ei au fost hrăniţi din copilărie cu legende despre o trecătoare adîncă, plină vîrf cu aur şi argint, ei nu le mai acordă nici o importanţă şi, ca oameni înţelepţi, crescuţi în mijlocul naturii, preferă să-şi lucreze pămîntul ca să-şi cîştige existenţa şi să le asigure copiilor lor o viaţă mai bună. Ei vorbesc uneori despre această comoară a strămoşilor, dar ca despre o frumoasă legendă, amuzaţi că occidentalii pot veni acolo mînaţi de dorinţa de a pune mîna pe ea. Ei nu vor altceva decît să-i ajute pe aceşti exploratori întru totul deosebiţi, dar nu se poate pune temei pe ce le-au destăinuit părinţii sau bunicii lor.

Unele dintre aceste călăuze „binevoitoare" din masivul Llanganati se bucură de altfel de o sinistră reputaţie ; ele nu ezită să aibă grijă de noul candidat în cursa după comoară, să-l trambaleze zile întregi prin masivul şi jungla înconjurătoare ca, pînă la urmă, să-l lase singur undeva, după ce i-au şterpelit puţinele alimente care i-au mai rămas şi lucrurile de valoare, care pot fi vîndute în pieţele din Ambato sau Pillaro.

LLANGANA-ATI

Zeci şi zeci dintre exploratorii aventurieri care au vrut să-şi încerce norocul pe aceste meleaguri au fost victimele fie ale unor teribile condiţii geografice, fie ale călăuzelor băştinaşe prea puţin scrupuloase. De altfel, un fapt curios, pe care îl întîlneşti peste tot în această parte a Ecuadorului, trebuie să-l ai totdeauna în minte, deoarece el corespunde unei indiscutabile realităţi. La Pillaro, vechi tradiţii cer să nu se rostească niciodată cuvîntul *Llanga-*

nati, considerat de indieni drept un „cuvînt nefast". Prin Pillaro poţi pătrunde în „Oriente"[1] şi te poţi întoarce din „Oriente".

Pînă în ultimii ani, cea mai mare parte a acestui masiv era încă trecută în alb pe hărţile militare ale Republicii Ecuador, cu menţiunea „pămînt necunoscut". Primele explorări serioase, care au de altfel ca punct de pornire acel *Derrotero de Valverde*, datează din 1931—1932, cu pătrunderea a doi italieni, Boschetti şi Re, apoi din 1933—1934, cu importanta expediţie a lui Andrade Marín şi a doi italieni care i s-au alăturat. Această misiune formată din trei persoane, însoţită de douăzeci şi cinci de hamali indigeni, dar fără călăuză, a urmat şi ea indicaţiile din textul spaniol şi harta lui Valverde, dar n-a căutat să descopere legendara comoară. De altfel, n-a găsit nicidecum trecătoarea unde se pare că tezaurul se află şi azi. Expediţia a durat din decembrie 1933 pînă în februarie 1934, transportînd cu ea proviziile necesare pentru douăzeci şi opt de oameni, timp de două luni. Ea a făcut posibilă întocmirea unei prime hărţi a munţilor Llanganati, a confirmat bogăţia auriferă a terenurilor şi a dovedit că fostul conchistador analfabet, reîntors bogat în Spania, a lăsat generaţiilor noastre o hartă prost întocmită, desigur, dar care se vădeşte încă şi azi exactă în majoritatea problemelor legate de expediţia sa secretă cu indienii salasacas.

Fapt extraordinar e că acest text, care certifică existenţa comorii lui Atahualpa, a fost desigur unul din elementele care au dus la descoperirea Amazonului şi a izvoarelor acestuia.

Misiunile ştiinţifice au pătruns în masiv, călăuzindu-se după documentul *Derrotero*. Doi cercetători englezi foarte serioşi, Richard Spruce şi Alfred Russel Wallace, au între-

[1] Răsărit (sp.).

prins un studiu ştiinţific al regiunii, pe care l-au publicat şi care a constituit punctul de plecare pentru discutarea mesajului lui Valverde. Desigur, ei n-au găsit ascunzătoarea comorii incase, dar au putut dovedi, la rîndul lor, că documentul era întocmit pe baze solide şi că, bineînţeles, Valverde n-a apelat la o nestăvilită imaginaţie. Un important depozit de aur incas, îngropat de Rumiñahui şi oamenii săi, se află mai mult ca sigur ascuns şi azi undeva, în enigmatica regiune, nefiind încă descoperit.

Acest fapt e cu atît mai plauzibil dacă luăm în consideraţie viaţa comandantului incas Rumiñahui şi dacă reexaminăm motivele care l-ar fi putut îndemna să ascundă comoara pe care o avea în pază în trecătorile greu accesibile ale masivului Llanganati.

Înainte de a analiza aceste motive, ar fi util să cercetăm ce înseamnă însăşi denumirea *Llanganati* şi spre ce enigme duce această semnificaţie. Acest cuvînt, magic pentru indieni, e format din îmbinarea altor două cuvinte : *Llangana* şi *Ati*. Ortografia corectă a locului ar trebui să fie *Llangana-Ati*.

Llangana este un cuvînt quechua (limba indienilor din Anzi), care este şi el la rîndul lui compus din două elemente : *Llanga* şi *Na ; Llanga* ar însemna în quechua : Perla ţinuturilor aurifere, a ţinuturilor miniere. Să nu uităm că harta rudimentară a lui Valverde menţionează tocmai o mină auriferă, nu departe de fabuloasa comoară. *Na* este un cuvînt quechua care înseamnă un loc de producţie sau de lucru. Deci, mina !

Din aceste speculaţii lingvistice, putem deduce cu toată siguranţa că denumirea *Llangana* ar corespunde unor ţinuturi miniere, locuite de mineri.

O legendă indiană de demult vine să întărească aceste ipoteze : membrii unei foarte vechi familii ecuadoriene (o descendentă a acestei familii a fost soţia celebrului mare-

şal Antonio José de Sucre [1]) au obţinut titlul de marchizi de Solanda, şi o dată cu domeniile respective şi beneficiul tuturor obiectelor de aur destinate preţului de răscumpărare a lui Atahualpa, îngropate acolo. După acest document, locul exact unde au fost ascunse era secret ; tot ce se ştia era că acesta se afla într-o regiune denumită *la Huaca de Quinara* (Mormîntul lui Quinara), în provincia Loja, din sudul Ecuadorului, mult mai la sud de Llanganati.

Această legendă — conţinînd sau nu un sîmbure de adevăr — e cu atît mai surprinzătoare cu cît regiunea Loja se află tocmai de cealaltă parte a Cordilierilor Condorului, în apropiere de care au fost descoperite oraşele miniere şi cele mai importante mine de aur ale imperiului incas, care, după cum am văzut, ar fi în număr de şapte. Ea este, de asemenea, importantă, deoarece, reală sau nu, fabuloasa descoperire s-ar situa pe malurile imediate ale unui rîu numit *Yangana.* Or, în spaniolă, pronunţia cuvîntului *Yangana* este identică cu cea a cuvîntului *Llangana.*

Cum această veche tradiţie spaniolă este strîns legată de comoara incaşilor, e lesne de înţeles că ea are într-adevăr o corelaţie cu masivul Llanganati.

Evident că trebuie să găsim semnificaţia celui de-al doilea cuvînt, *Ati.*

În limba quechua, *Ati* este un adjectiv, rar folosit în trecut, care înseamnă răzbunător, invincibil, victorios.

Traducerea denumirii *Llanganati* ar fi deci : „lucrătorii minelor invincibilului" (sau ale învingătorului).

Dar ştim că altădată, cu mult înainte de sosirea spaniolilor, calificarea de Ati se atribuia unui om excepţional, unui comandant, avînd însuşiri deosebite.

---

[1] Patriot venezuelean (1795—1830), fost locotenent şi lui Bolívar, a participat la eliberarea Americii de Sud, devenind preşedintele Boliviei în 1826. (n.tr.)

Astfel a fost numit *cacique*-ul — conducătorul — orașului Pillaro, situat la intrarea în Llanganati, seniorul Pillahuaso. Acesta din urmă a fost unul din regii cei mai importanți ai imperiului Quito, mult înainte de sosirea trupelor incase venite să cucerească nordul, imperiu care era structurat din punct de vedere politic și economic. Acest împărat renumit a fost deci botezat Ati Pillahuaso de către poporul său, așa cum dovedesc documentele arhivelor ecuadoriene, întocmite în secolul al XV-lea, care au ajuns pînă la noi.

În timpul domniei sale, acesta își apără cu înflăcărare patria împotriva expedițiilor de cucerire întreprinse de Inca Tupac Yupanqui, sosit din Peru. În pofida celor 200 000 de oameni, acestuia din urmă i-au trebuit cinci ani ca să înfrîngă rezistența popoarelor din regatul Quito și a generalului lor, Ati Pillahuaso.

La vremea aceea (1462), acesta din urmă era foarte tînăr, cam de vreo douăzeci de ani. Mult mai tîrziu, după sosirea spaniolilor, între 1535 și 1540, el a fost botezat împreună cu soția lui, dar rămase conducătorul absolut — titlu devenit simbolic — al regatului său, care cuprindea Pillaro și masivul Llanganati.

După numeroase lupte, toți Ati-i din centrul țării deveniră cei mai buni prieteni ai incașilor, ceea ce ar putea explica importanța comorii plătită de nord pentru răscumpărarea lui Atahualpa și faptul că indienii din această regiune au acceptat să ascundă și să păstreze secretul acestei părți din prețul de răscumpărare care n-a fost predată spaniolilor.

Conducătorul cel mai important din Pillaro era deci un Ati, iar familia acestuia își avea reședința la San Miguel de Latacunga. Cînd un Ati se deplasa, era purtat de

servitori într-o litieră specială şi înconjurat de o escortă de onoare.

Puterea de care s-au bucurat toţi Ati-i din Pillaro era foarte mare. Lor şi urmaşilor lor regele Spaniei le-a acordat marea demnitate de *caballeros,* ceea ce corespunde în sistemul nostru vechi cu titlul de cavaler, şi dreptul de a avea blazon propriu. Ati Pillahuaso din Pillaro se pare că a murit la vîrsta de nouăzeci şi trei de ani. Avea vreo cincizeci cînd Cristofor Columb a descoperit America, în 1492. Dar neamul său nu s-a stins. În 1937 trăiau încă doi urmaşi ai marelui Pillahuaso : Emilio Ati, pianist renumit, şi don Luis Ati, care trăia la San Rafael, în California, acesta din urmă fiind singurul care mai păstra urmele originii sale regale şi amintirea extraordinarului său trecut. El însuşi a avut un fiu numit Atahualpa, ultimul descendent al dinastiei, cu care am putut lua legătura și care ne-a arătat o mulţime de documente privind faptele de arme ale generalului Rumiñahui.

Această istorie rezumată în grabă ne permite să înțelegem mai bine traducerea denumirii *Llanganati* — „lucrătorii minelor lui Ati-neînfrîntul, rege". Oare regele din Pillaro, cel care era Ati al munţilor Llanganati, cel care a dat desigur ordinul de a se îngropa pe teritoriul pustiu al regatului său fabuloasa comoară, a păstrat secretul, ştiut doar de el, al locului în care a fost ascuns tezaurul ?

În acest caz, să fi transmis el coplешitoarea lui taină urmaşilor săi ?

Don Luis păstrează el oare, în refugiul său din S.U.A., un document precis despre ceea ce zeci de generaţii au căutat zadarnic în pămîntul strămoșilor săi ?

X
ADEVĂRUL ASUPRA COMORILOR DIN LLANGANATI

Cea mai de preț comoară a incașilor, aceea a lui Atahualpa, destinată ca plată învingătorilor, era, după cum am văzut, transportată de indienii din Ecuador spre Cajamarca, în momentul cînd le ajunse la ureche vestea despre uciderea lui Inca.

Totul dovedește că locul ideal pentru a o pune la adăpost putea fi masivul Llanganati. Pe lîngă aceasta, Ati, suveranul acestui mic teritoriu sălbatic, devenise un aliat fidel al incașilor, urmat de poporul său, care îl adora. Dar era aceasta de ajuns pentru ca generalul incas Rumiñahui, care răspundea de salvarea prețioasei încărcături, să ia importanta hotărîre de a o ascunde de privirile avide ale conchistadorilor, tocmai în acele locuri sinistre ?

O altă întîmplare, pe care am aflat-o de la doctorul Coba Rosalino, care o știa și el de la un unchi foarte bătrîn, aduce acestei întrebări un răspuns extraordinar, care va lămuri în mare măsură această problemă. Lui Don Justo Rosalino, bunicul celui care ne-a relatat toate acestea, un bătrîn și puternic *cacique* din Pillaro, Tituana, îi făcu următoarea confidență :

— Fostul rege al orașelor Pillaro, San Miguel, Mulalillo și Panzaleo se numea Pillahuaso Jati, fiul lui Pillajo Jati din San Miguel. Pillahuaso se însură cu fosta regină din Huainacuri, Choazanguil [1]. Ei au avut o fată, care,

[1] Numele de Choazanguil corespundea, după geograful Marín, cu „Vis sau pîntec sfînt". (n.a.)

chiar în aceste locuri, se căsători odinioară cu Inca Hùayna Capac ; din această căsătorie s-a născut, tot aici, la Pillaro, generalul Rumiñahui, iar din această familie se trage Tituana (autorul acestei relatări). Din acest motiv noi sîntem azi proprietarii lui Cerro Huicotango şi Huainacuri.

URMAŞUL GENERALULUI

Tituană este deci într-adevăr unul din descendenţii celebrului general Rumiñahui. Această mărturisire făcută doctorului Coba în 1896 pare în întregime demnă de încredere. Este posibil ca renumitul general, care se află la originea acestei istorii despre comoara lui Atahualpa, să provină într-adevăr din Pillaro, deci din aceste regiuni ale masivului Llanganati. Mai mult încă, se poate ca nepotul marelui Ati Pillahuaso să fi fost el însuşi un adevărat Ati, adică un *cacique* foarte important.

Urmaşul familiei acestui general, Tituana, ar fi lăsat şi el alte mărturii destul de surprinzătoare la sfîrşitul secolului trecut. Astfel, în faţa unei adunări de alţi *caciques*, el a destăinuit că :

— Fostul rege din Pillaro era îmbrăcat cu un lux tot atît de copleşitor precum regele din Quito şi mai tîrziu la fel ca Inca, aşa după cum sînt înveşmîntaţi şi marii dansatori în timpul sărbătorilor ; alţi dansatori îmbrăcaţi mai puţin fastuos, îl purtau peste tot aşezat sub un baldachin, purtînd o enormă mantie de aur, ţinînd în mînă nişte bastoane de argint. Îi mai apărau de pămînt, praf şi ploaie cu ajutorul unor fîşii mari de pînză fină, întinse pe suporturi de lemn ; trupe purtînd lănci, securi de aramă şi pari lungi îl însoţeau de asemenea în deplasările lui.

În timpul celor treizeci de ani de domnie a lui Huayna Capac la Quito şi primilor ani de domnie a lui Atahualpa,

fericitul Ati trăi în linişte cu familia sa. El făcea cu siguranţă parte din Marele Sfat al bătrînilor, alături de Huayna Capac însuşi. Împreună cu alţi membri ai Sfatului, el primi testamentul lui Inca la Quito, ceea ce l-a îndemnat să-l susţină din toate puterile pe Atahualpa, care lupta împotriva fratelui său, Huascar.

Cum în tinereţe luptase eroic împotriva incaşilor, ca şi mai tîrziu împotriva spaniolilor, el (Ati Pillahuaso) susţinea cu influenţa sa, cu sfaturile sale, cu experienţa sa războinică pe propriul său nepot Rumiñahui.

Bătrînul Tituana îşi continuă extraordinara istorisire despre generalul incas căruia i se încredinţase exorbitanta încărcătură de aur şi argint destinată răscumpărării lui Atahualpa, căpetenia sa.

— Robust şi agil, Rumiñahui se îndreptă împreună cu alţi cîţiva regi spre oraşul Cajamarca — locul de detenţie al lui Inca — pentru a-l ajuta pe Atahualpa să evadeze, dar cînd constată că fuga împăratului său era absolut imposibilă, înnebunit de durere, se întoarce la Pillaro, oraşul său, şi pregăti tot ce-i stătu în putere pentru un război împotriva albilor.

Preoţii şi marii demnitari anunţară atunci că la Cajamarca totul se terminase, că spaniolii îl omorîseră fără milă pe Inca.

Pentru ca Rumiñahui să fie considerat drept un frate mai mare al lui Atahualpa, el fu proclamat de marii demnitari ai imperiului „Shiry al regatului Quito", adică rege la rîndul său. El formă şi instrui o importantă armată şi, cînd fu gata, porni să-l întîlnească la Tiocajas pe conchistadorul Benalcazar, însoţit de demnitarii spanioli ai Ecuadorului.

O luptă necruţătoare începu atunci între noul Ati, Rumiñahui, şi căpitanul spaniol, Sebastián de Benalcazar, un

om foarte aspru. Acesta din urmă nu venise de altfel în nordul țării printr-o simplă întîmplare. Conchistadorii aflaseră, prin cîteva confidențe făcute din greșeală, că incașii din nord strînseseră o fabuloasă comoară de aur și argint masiv ca să plătească partea lor din prețul de răscumpărare a lui Atahualpa, că aceste avuții considerabile au luat drumul orașului Cajamarca, așa cum se stabilise, dar că ele fuseseră ascunse cu grijă pe parcursul drumului.

Ei nu știau bineînțeles locul exact unde fusese îngropată comoara, dar erau hotărîți să pună mîna pe ea, în ciuda faptului că săvîrșiseră greșeala de a-l fi executat pe Inca prea devreme. Acesta era obiectivul ce i se desemnase tînărului căpitan Benalcazar înainte de a pleca în nord.

Nu mai e nevoie să spun că Rumiñahui și oamenii săi au dus împotriva lui o luptă neîncetată și făcură în așa fel încît comoara să rămînă îngropată în adîncurile munților Llanganati.

Lupta dintre Rumiñahui și Benalcazar fu lungă și crîncenă, pînă ce, hărțuit neîncetat de spaniol pe pămînturile din Pillaro, el se retrase mai spre vest, la Jatun Sicchos, pentru a pregăti o nouă formă de rezistență. Neputînd cîștiga cu ajutorul armelor, deoarece spaniolii aduseseră cu ei puști și tunuri, pe care indienii nu le cunoșteau, el se strădui să strîngă cît mai mult din comorile pe care le putea deține regatul Quito și să le sustragă cupidității lui Benalcazar. Ordonă îngroparea tuturor acestor comori într-un loc apropiat de Llanganati, în pămînturi care nu-i aparțineau.

Importanța acestor comori îngropate în jurul lui Llanganati a dus la organizarea multor expediții în căutarea lor, expediții care au continuat fără întrerupere pînă în zilele noastre. Exemplul pe care l-am dat — cercetările

lui von Ritter pe coastele vulcanului Sangay — nu e decît unul din elemente, şi-şi găseşte aici explicaţia.

Un foarte vechi document spaniol contemporan cuceririi ne informează despre moartea generalului Rumiñahui, dar îndeosebi despre motivele care i-au îndemnat pe conchistadori să-şi continue neîntrerupt extraordinara lor căutare a bogăţiilor.

Spaniolul Ampudia, care urmărea un important *cacique* din regatul de nord, Zopazopangui, îi pierdu urma. Pînă la urmă reuşi să-l regăsească şi ajunse o dată cu el la Chizaalo sau Jatun Sicchos — să nu uităm că în acele locuri se retrăsese generalul incas. Acolo se luptară mai multe zile. În timpul bătăliei, pe cînd oamenii lui Ampudia se aflau la Chizaalo, căpitanul don Hernando de la Parra, cu un grup de spanioli devotaţi, ajunse în pampas, în regiunea Chiac [1], pe un drum indian de pe unul din versanţii lui Cerro Azul. Acesta urmărea un alt *cacique*. Deodată văzu cum de la înălţimea unui înfricoşător promontoriu denumit Topalibi se aruncă în gol, sinucigîndu-se, un indian acoperit de coliere, brăţări, pietre preţioase de tot felul, care străluceau sub razele soarelui. Indianul ajunse în cîteva clipe în adîncul prăpastiei, încurcat, agăţat în ramurile stufoase ale unui tufiş spinos, fără să se poată desprinde din el.

Căpitanul Parra ordonă imediat oamenilor lui să se ducă să-l găsească, indiferent prin ce mijloace, pe acel şef, a cărui importanţă o bănuia, ceea ce aceştia făcură numaidecît. Şi corpul lui, grav mutilat, îi fu adus. El îl întrebă pe muribund cum îl cheamă, cine e cu adevărat. Acesta răspunse într-o suflare : „Rumiñahui“. Îndată spaniolii îl aşezară pe rănit pe o targă şi, împreună cu preţioasa lor încărcătură, traversară din nou rîul Jatuncama.

[1] În această regiune se află cele mai bogate mine de aur şi argint, îndeosebi renumitele mine din Laropullm. (n.a.)

Ajunseră, urmînd drumurile incaşilor, la Quito, unde îi aştepta Benalcazar, comandantul lor. Acesta se bucură grozav că deţine, în sfîrşit, pe cel mai înverşunat din inamicii săi, pe care îl şi închise fără să-i pese că era grav rănit. La puţin timp după aceea sosiră la Quito şi fură imediat închişi alţi *caciques* importanţi, ale căror nume au dăinuit în timp : Zopazopangui, Niña, Razorazo, Chuiquitinta, Quimbalimbo şi încă mulţi alţii.

Dar în închisoare, după ce au suferit nenumărate torturi, nici Rumiñahui şi nici tovarăşii lui de arme, care cunoşteau şi ei secretul comorii, nu declarară locul sfînt unde fusese îngropat preţul de răscumpărare a lui Inca.

Bineînţeles, spaniolii au aflat pînă la urmă de existenţa şi valoarea acelei fabuloase comori a lui Atahualpa, şi aceasta nu putea decît să le aţîţe lăcomia. Cîteva documente care ne-au fost lăsate de unii dintre conchistadori în legătură cu aceste căutări distrugătoare şi inutile ne-au parvenit şi aruncă o lumină impresionantă asupra a ceea ce au fost cu adevărat întîmplările de atunci. Am găsit un asemenea document, aparţinînd lui Fernández de Oviedo, primul cronicar oficial al Lumii Noi, care în *Historia general y natural de las Indias* vorbeşte despre aceste comori.

Am făcut în aşa fel încît să treacă în stăpînirea guvernatorului din Quito întreaga seniorie a marelui rege Guaynacava, pe care acesta o lăsase fiului său Atabaliba. Conducătorul atotputernic al Conchistei, marchizul don Francisco Pizarro, trimise în această provincie, în calitate de căpitan, pe Sebastián de Benalcazar. Încă de la sosire, acesta îl urmări imediat pe Orominavi, căpetenia lui Atabaliba, care fugi cu cea mai mare parte a comorii lui. Foarte curînd, îl luă prizonier şi, pentru a obţine tot aurul ce-l deţinea acesta, Benalcazar porni nenumărate lupte

împotriva indienilor din Quito şi din provinciile învecinate ; întemeie oraşul San Francisco, care a fost primul oraş creştin din aceste locuri.

Ajunseră la un loc aflat la opt leghe de Riobamba[1]. *Aici li se spune că douăsprezece leghe mai departe, pe malul unui fluviu* (care nu poate fi decît rîul Patate, care trece prin Pillaro), *în spatele unor tranşee şi bariere, se aflau 50 000 de oameni înarmaţi şi că prin urmare creştinii nu vor putea trece niciodată pe acolo.*

Fernández de Oviedo ne destăinuie că spaniolii recurseră la un şiretlic ca să poată trece mai departe, simulînd că se retrag în derută împreună cu caii lor. Indienii îi urmăriră, urlînd în spatele lor :

— Aşteptaţi, aşteptaţi ! O să vă dăm comoara lui Atabaliba şi o să-l răscumpărăm.

COMOARA LUI ATABALIBA

Pînă să ajungă (spaniolii) *în oraşul Quito, unde se regrupaseră numeroşi ostaşi, care fuseseră înfrînţi după o bătălie precedentă, ei şi-au continuat înaintarea întîmpinînd multe piedici, dar făcînd ici şi colo mulţi prizonieri printre locuitori. La Quito, puseră mîna pe ceva aur şi argint, dar nu prea mult, deoarece cu cinci zile înainte* (aflînd desigur faptele anterioare ale spaniolilor) *conducătorul indian local, Orominavi, fugise de la locuinţa sa împreună cu patru mii de femei şi unsprezece copii ai lui Atabaliba, aşezîndu-şi regatul într-altă provincie, căreia i se spune Ymbo. Acolo trebui să se lupte cu căpitanul Sebastián Benalcazar, care scăpă uşor de el şi-i omorî ne-*

[1] Poate Mocha, după istoricul ecuadorian Andrade Marín. (n.a.)

stingherit pe toţi fiii lui Atabaliba. Indienii dădură atunci căpitanului 20 000 pesos de aur sub forma unor giuvaiere. Nu putură, bineînţeles, să-i dea mai mult, fiindcă îngropaseră tot aurul comorii lui Atabaliba şi, prizonieri ai teribilului lor secret, nu voiau cu nici un preţ să-l destăinuie.

N-a lipsit mult ca şi Orominavi să fie la rîndu-i luat prizonier. După această victorie, creştinii se întoarseră la Quito, unde căpitanul Benalcazar se mai războia încă, luptîndu-se aproape în fiecare zi cu duşmanii.

Într-una din zilele următoare, sosiră liniştiţi la Quito şapte caciques, *pe care creştinii îi primiră prieteneşte, tratîndu-i bine. De la Quito ei se îndreptară spre un alt oraş numit Caiampe* (care există şi acum) *şi spre un altul, numit Carangue, unde găsiră un mic templu al Soarelui, acoperit şi pe dinăuntru şi pe dinafară cu plăci de aur şi argint, dar, în cinstea sfîntului Bartolomeu, el fu foarte repede jefuit şi despuiat de toate podoabele. După ce au sfîrşit de prădat, spaniolii se întoarseră spre numeroşii indieni care îi urmaseră ca să-i oblige să se supună strictei lor autorităţi, dar ei nu erau mulţumiţi, întrucît nu putuseră obţine comorile pe care le căutau şi care aparţineau lui Atabaliba. Un indian din provincia Carates, care se rătăcise, afirma că ştie unde e ascunsă comoara. Se duseră acolo şi descoperiră unsprezece urcioare enorme pline cu argint şi trei urcioare pline cu aur. Interogat ceva mai sever, indianul mărturisi că mulţi oameni îngropaseră comori şi că Atabaliba şi-o trimisese pe a lui foarte departe, într-un loc unde a fost ascunsă.*

Acest document spaniol regăsit dovedeşte un fapt evident, şi anume că în faţa lăcomiei nemăsurate a conchistadorilor toţi nobilii imperiului, toţi *caciques* s-au grăbit să-şi pună cît mai repede la adăpost bunurile cele mai pre-

ţioase, tot aurul şi argintul pe care-l aveau. Aceste averi, pe care nu le putem numi altfel decît comori, există într-adevăr, spaniolii negăsind din ele decît părţi infime. Exemplul povestit de Oviedo e, în privinţa aceasta, foarte semnificativ. Celelalte se găsesc şi acum undeva pe întinderea nemărginită a Anzilor, ca aceea a lui Atabaliba, care era considerabilă, sau cea care reprezenta preţul de răscumpărare a lui Atahualpa, adunată în regatul de nord, toate îngropate în pămînt sau în lacurile marelui şi impunătorului masiv Llanganati.

Printre spaniolii care au jefuit fabulosul imperiu al incaşilor se aflau puţini conchistadori cultivaţi, cronicari care ne-au lăsat documente, dintre care multe, ascunse în arhivele sud-americane sau spaniole, n-au fost pînă acum niciodată date la iveală.

Totuşi, aceste documente, care repetă mărturiile evocate de indieni, abundă în informaţii. Datorită unor documente care ne-au parvenit, păstrate acum în arhivele actualei municipalităţi din Quito şi care sînt datate vineri 25 iunie 1535, ştim azi că partea trimisă de imperiul incas din nord pentru răscumpărarea lui Atahualpa se ridica la 60 000 încărcături de aur pur. (S-a stabilit că o încărcătură indiană corespundea cu o arroba spaniolă, care echivala la rîndul ei cu 11,5 kg sau 25 livre de 16 uncii fiecare. Dacă acea cantitate de aur, stabilită după informaţiile epocii, din surse demne de încredere, e cam de 60 000 încărcături — *caragas de oro* —, e vorba într-adevăr de o fantastică pradă care s-ar ridica la aproape *700 tone de aur pur).*

Putem aprecia în mod rezonabil, cu un foarte mic procent de eroare, valoarea acestei nepreţuite comori la aproape 3 miliarde şi jumătate de dolari americani, adică aproape 17 miliarde franci actuali.

Un document contemporan Conchistei, lăsat de cronicarul lui Oviedo, confirmă analiza precedentă, obţinută din multe alte izvoare.

Aflînd de moartea lui Atabaliba, foarte mulţi indieni plecară, părăsind ţinutul Caxamalca pentru a se duce la Cuzco. Acest popor se supuse, dar indienii dezgropară trupul lui Atabaliba şi-l luară cu ei. Nu se ştie unde l-au îngropat. Se presupune, şi spun asta sprijinindu-mă pe izvoare foarte sigure, că Orominavi (despre care istoria a afirmat că plecase cu unele convoaie care duceau comorile lui Atabaliba) a fugit cu 12 pînă la 15 000 de războinici şi că a luat cu el 60 000 de încărcături de aur[1] *la Quito şi în alte regiuni, unde i se părea că le-ar putea îngropa mai bine*[2]*. Cum se ascundea şi nu fusese descoperit şi doar cîteva mici cantităţi (din comoara lui) au putut fi regăsite, căpitanul Benalcazar omorî şi captură foarte mulţi indieni, îndeosebi la Quito şi în ţinuturile învecinate, dar nu putu afla niciodată acest secret, şi anume locul unde se găseşte ascuns acel aur. După cum se spune, în faţa lui fură aduşi trei sau patru indieni ca să mărturisească.*

Unul dintre ei mărturisi într-adevăr : „Ei ştiu". Îi interogă pe ceilalţi. Toţi răspunseră la fel. Atunci îi ucise rînd pe rînd, încet şi cu cruzime, dar fără să poată afla ceva de la vreunul dintre ei ; dar mai rămîneau mulţi indieni de seamă, pe care îi interogă pentru a afla dacă Atabaliba mai avea încă aur pe care nu-l dăduse creştinilor.

Răsturnînd o baniţă cu boabe de porumb, indienii făcură o grămadă ; apoi luară un bob din această grămadă şi le spuseră, arătînd cu degetul grămăjoara :

---

[1] Şi el. (n.a.)

[2] Şi, după socoteala lui, ce loc ar putea fi mai bun decît masivul Llanganati. (n.a.)

— Bobul ăsta reprezintă ceea ce Atabaliba a dat din comorile lui, iar ce rămîne din grămăjoara asta e încă în mîinile noastre.

Uluitoarea afirmaţie, care venea din gura celor care cunoşteau probabil locul unde se afla comoara, nu putea decît să-i aţîţe pe spanioli.

Această afirmaţie căpăta cu atît mai multă valoare cu cît Atahualpa, întemniţat în celula sa din Cajamarca, făcuse cîteva destăinuiri învingătorului său, Francisco Pizarro, destăinuiri care au fost consemnate de cronicari.

...Şi în toate aceste provincii există mine de aur şi nenumărate şi foarte bogate mine de argint. Argintul se extrage din pămînt în mai multe locuri şi cu muncă puţină ; fiecare indian scoate zilnic cinci sau şase marcos de argint amestecat cu plumb şi cositor, pe care îl curăţă. Pentru a-l extrage, ei aprind focuri pe pămînt chiar acolo unde se află. Arzînd, argintul cade în bucăţele. Şi la Quito [1] *există cea mai bună mină de argint, fiindcă de aici se extrag cele mai mari cantităţi ca nicăieri în altă parte.*

Acest text, rostit chiar de Atahualpa, dovedeşte în mod clar că incaşii acordau o mare importanţă Ecuadorului, provincia din nord, şi că indigenii din partea locului cunoşteau foarte bine minele, metodele de exploatare şi tehnicile metalurgice.

Toate acestea explică de ce o parte foarte importantă din preţul de răscumpărare a lui Inca a fost trimisă de aceste regiuni prin preoţi şi *caciques*. Un fapt este istoriceşte cert, anume că acele 700 tone de aur n-au ajuns niciodată la Cajamarca, destinaţia lor finală. Această co-

[1] Teritoriul fostului regat Quito corespunde, de fapt, cu cea mai mare parte a actualului Ecuador. (n.a.)

moară fabuloasă a dispărut undeva, pe drumul dintre Quito şi Cajamarca.

Renumitul document *Derrotero de Valverde* ne arată că un singur loc a putut servi de ascunzătoare indienilor din vremea aceea, greu accesibilul masiv Llanganati.

Alte documente, descoperite de puţin timp, dovedesc că textul iniţial, precum şi harta care îi fusese anexată, au fost modificate pentru a lăsa încă multă vreme comoara la adăpost de privirile spaniolilor.

De cine, de ce şi cînd ?

Răspunsurile le găsim în analiza documentului şi a vieţii lui Valverde, analiză care se dovedeşte, în multe privinţe, mai pasionantă decît un roman de aventuri.

EPOPEEA LUI RICHARD SPRUCE ŞI A LUI ANASTASIO DE GUZMÁN

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, guvernul englez hotărî să trimită într-o misiune oficială în Anzi şi în bazinul Amazoniei un botanist britanic, Richard Spruce. Acesta sosi în Ecuador în cursul anului 1857. În următoarele două veri el parcurse regiunile Cordilierilor occidentali şi pentru o vreme se stabili în oraşele Ambato şi Riobamba. Obţinu acolo, aşa cum a scris mai tîrziu, dovada indiscutabilă că renumitul *Derrotero de Valverde* — sau mai degrabă, aşa cum îl numi el, *Călăuza masivului Llanganati* — era un document strict autentic şi că el fusese trimis de către regele Spaniei personal agentului domenial din Tacunga şi Ambato, două oraşe din sudul Ecuadorului.

Mesajului îi era anexată o scrisoare regală prin care se ordona funcţionarilor regelui să depună toate eforturile şi să-şi consacre cea mai mare parte a timpului şi preocupărilor lor pentru a căuta fabuloasa comoară a incaşilor.

Potrivit acestor ordine, agentul domenial din Tacunga, însoțit nu se știe pentru ce motiv de un călugăr, părintele Longo, organiză o expediție de o foarte mare importanță. Nici unul, nici altul n-a pus mîna pe aceste comori, cu toate că în ce privește condițiile geografice de atunci nu se schimbase nimic de pe vremea incașilor.

Ei descoperiră totuși un element esențial : itinerariul descris în *Derrotero de Valverde* corespundea exact cu cele mai sălbatice și îndepărtate locuri în care au putut ei înșiși ajunge. Îl înștiințară pe rege că doar o persoană care cunoștea îndeaproape aceste regiuni ale masivului Llanganati putuse să le descrie cu atîta minuțiozitate. Pentru ei, era imposibil ca documentul și harta ce-l însoțea să fi fost scrise de un supus al Maiestății sale care nu părăsise niciodată Spania, mulțumindu-se cu referințe geografice.

Cu toate că n-au putut da de urma comorii, *Derrotero*-ul autentic, însoțit de scrisoarea regală, fură depuse în mare taină în arhivele oficiale ale orașului Tacunga. Aceste documente au dispărut atunci în mod ciudat — și aici începe ancheta polițistă —, ca să reapară peste douăzeci de ani în condiții foarte misterioase.

Atîtea persoane au putut avea acces la aceste prețioase arhive, încît a fost deci imposibil să se știe dacă documentele care puteau fi cercetate la Tacunga erau într-adevăr originalul lui Valverde sau pur și simplu niște copii banale, lăsate acolo de cei care aveau interes ca investigațiile să nu fie întreprinse cu prea multă minuție...

Printre acești indivizi suspecți s-ar putea număra fie un grup de căutători de comori particulari care ar fi vrut să-și rezerve pentru ei exclusivitatea descoperirilor, fie — ceea ce e plauzibil — urmașii indienilor care au fost însărcinați de Rumiñahui să păstreze secretul comorii și care au căutat mai tîrziu să-și continue rolul lor protector.

Pe la mijlocul secolului trecut, Richard Spruce a aflat despre toate aceste fapte și le-a făcut cunoscute. Cîțiva ani mai tîrziu, unul din cei care au efectuat cele mai serioase expediții de cercetare în Llanganati, Luciano Andrade Marín, ajunse în posesia unei copii după originalul documentului *Derrotero*, copie care menționează data de 14 august 1827, deci mult anterioară primelor misiuni ale lui Spruce în regiune. El află astfel că un alt botanist, care chiar a trăit cîtva timp în orașul Pillaro, don Anastasio Guzmán, organizase și el mai multe expediții în Llanganati, căutînd nu plante, care nu erau pînă la urmă decît un pretext al călătoriilor sale, ci ascunzătoarea care l-a făcut să viseze chiar și pe regele Spaniei.

Anastasio Guzmán întocmi și el o hartă a masivului Llanganati, care există și acum. Dar el și tovarășii săi n-au putut descoperi niciodată secretul lui Valverde. Demonstrară totuși că acest masiv era foarte bine cunoscut de incași, pornind de la faptul că descoperiseră în colțurile cele mai îndepărtate și mai dificile ca acces intrările în minele de cupru și argint în care lucraseră muncitorii incași cu multă vreme în urmă, lucru care confirmă în mare măsură afirmațiile făcute de împăratul Atahualpa în fața călăilor săi.

Dovediră de asemenea existența în acele locuri a multor altor metale prețioase. Ei deciseră de altfel să înceapă pe contul lor exploatarea acestor mine, care erau pînă atunci necunoscute de europeni și în care nu se mai lucrase de foarte multă vreme.

Entuziasmul lor nu dură prea mult, pentru că în micul lor grup se iscară neînțelegeri. Guzmán și oamenii săi veniseră acolo ca să se îmbogățească repede și setea lor de aur, pe care nu-l găseau, provoca tot felul de conflicte interne.

Din cauza pripelii, nu descoperiră comoara atît de mult rîvnită. Abandonară chiar minele pe care ei înşişi le scoseseră la lumină. Guzmán nu-şi putu continua cercetările. Blestemul comorii vor spune unii, el muri în condiţii ciudate, în 1806 sau 1807, în valea Leyto, situată nu departe de oraşul Ambato. Trăia atunci la o mică moşie, care există şi azi, Leytillo, dar care e indicată pe hărţi sub numele de San Antonio. Cum suferea de somnambulism, în cursul unei nopţi fără lună, pe cînd ieşise din locuinţa sa încă adormit, nu văzu prăpastia abruptă care se căsca la picioarele lui şi căzu în ea.

Actualmente, nimic, nici un document nu permite să se afirme că Guzmán a ajuns mai departe şi că a descoperit mai mult decît ceea ce ne-a parvenit nouă. Există unele descoperiri despre care preferi să vorbeşti cît mai puţin. Andrade Marín şi mulţi alţii au întreprins cercetări pentru a regăsi, dacă nu cheia comorii lui Atahualpa, cel puţin harta întocmită de botanist. Geograful n-a putut obţine harta originală, dar, după investigaţii foarte anevoioase, a reuşit pînă la urmă să pună mîna pe proprietarul ei, care era prin anii '30 señor Salvador Ortega, care trăia la Ambato. Acesta aduse interesanta hartă la Quito şi înmînă o copie geografului, care se grăbi atunci s-o expedieze Societăţii Regale de Geografie din Londra.

Harta originală era formată din opt mici fragmente de hîrtie de dimensiuni inegale. Copia era alcătuită dintr-un singur fragment, semănînd cu o bucată de pînză de bumbac avînd 3,10 ţoli pe 2,9. Majoritatea numelor care erau trecute în original ajunseseră foarte greu de citit, dar munţii, drumurile, lacurile figurau pe ea.

Hărţile se întindeau, la nord, de la Cotopaxi (un vulcan din Ecuador), iar la sud, pînă la coastele muntelui

Tungurahua, şi de la cîmpia Callo pînă la rîul Puya din junglele Oriente (Amazonia ecuatorială). E vorba, deci, de un teritoriu important cuprinzînd de altfel şase vulcani în activitate.

Guzmán indică pe harta sa cratere care azvîrleau lavă încinsă, ceea ce nici un alt călător n-a văzut niciodată de atunci în această regiune, şi nici n-a aflat interogîndu-i pe bătrîni, fapt care, bineînţeles, nu vrea să însemne că botanistul şi-a petrecut timpul inventînd. Aceasta ar însemna pur şi simplu că înfăţişarea pămîntului s-a putut schimba considerabil de pe vremea incaşilor şi a lui Valverde.

Celălalt botanist, englezul Richard Spruce, nota el însuşi acest fapt important într-un document cu un titlu foarte evocator, pe care ni l-a lăsat.

O comoară ascunsă de incaşi în munţii Llanganati, Ecuador ; un ghid autentic al acestei regiuni, ilustrat cu o hartă ; harta copiată şi ghidul tradus de Richard Spruce.

Spruce muri înainte de a fi publicat relatarea cercetărilor sale în această regiune frămîntată. Documentele lui au fost totuşi recuperate şi publicate de moştenitorul său. El făcea critici obiective atît în ce priveşte documentul lui Valverde — piesa principală cu care a început — cît şi asupra hărţii lui Guzmán. În analiza sa critică a hărţii lui Guzmán, Spruce socoti chiar că toată partea orientală a hărţii trebuie înlăturată, deoarece era convins că „această parte n-are nici o legătură reală cu problema comorii". Or, tocmai această porţiune a hărţii reprezintă o parte din Sacha Llanganati, din cel de-al treilea lanţ din Cordilierii Anzilor, care are legătură directă cu problema comorii şi, mai mult încă, cu filoanele aurifere ale antichităţii.

Era această disimulare voită ? Sinceră ?

Nu avem azi nici un indiciu care să ne permită să afirmăm aceasta, fapt ce lasă încă multe perspective deschise viitorilor căutători ai comorilor.

Ceea ce rămîne curios în istoria documentelor lăsate de Spruce este că editorul care le-a recuperat şi le-a publicat într-o lucrare despre flora Anzilor, Alfred Wallace, a crezut de cuviinţă să adauge un comentariu interesant despre documentul lui Valverde, care servise de detonator.

Din diferite motive care se regăsesc în această lucrare eu rămîn convins că Derrotero de Valverde *este un document adevărat şi cu totul demn de interes.*

N-a trecut de fapt nici un moment în cursul şederii sale în Ecuador fără ca Richard Spruce să nu-şi continue cercetările despre *Derrotero* şi despre harta lui Guzmán, care îl obsedau. La 17 martie 1863, el trimise, de pildă, o scrisoare unui preot din Ambato, părintele don Juan León Mera :

Sper să primesc în curînd trei sute de exemplare ale hărţii pe hîrtie groasă, cu care nădăjduiesc să public o ediţie spaniolă a memoriului meu despre Llanganati. Doresc să capăt mai multe precizări. Dar din scrierile lui Humboldt, Ruíz şi Pabon am reuşit să aflu mai multe despre Guzmán. Pe vremea cînd l-a întîlnit Humboldt era farmacist la Quito şi se spune că de atunci a exercitat aceeaşi profesie la Tacunga sau la Pillaro. S-ar putea oare şti azi care era adevărul ? De asemenea, ar fi oare posibil de ştiut cine a putut într-adevăr să-l întîlnească pe Valverde şi unde locuia înainte să moară ?

Există unii care afirmă că Valverde era un răufăcător emigrat în America din cauza crimelor sale și că, pentru a înlătura pericolul de a fi chemat în fața justiției la întoarcerea sa în Spania, el ar fi născocit în întregime legenda despre aurul din Llanganati.

Cum vom reuși oare să aflăm ce-i adevărat în toate acestea ? Cine erau acești Viteris, Jaramillos, Cobos, Ribaldas, Romeros etc., ale căror nume se întîlnesc pe harta (lui Valverde) *ca proprietari de* haciendas *și mine ?*

În ce chip aflăm cum a murit ? Care au fost minele de argint care au continuat să fie exploatate pînă în vremurile moderne și cîte marcos au fost scoase din ele ?

Din toate documentele pe care le căuta, unul dintre cele care îi stîrniră în mod deosebit interesul era desigur harta originală a lui Guzmán, care părea într-adevăr să fi ajuns foarte aproape de țintă. Dar această hartă a urmat un drum foarte aventuros, pe care nici chiar Spruce nu l-ar fi putut cunoaște.

După importanta luptă de la Pichincha, vestită în Ecuador, generalul Aguirre, care conducea regiunea Quito, socoti că documentele științifice botanice (dar să nu uităm că și acelea referitoare la comoară se aflau acolo) ale lui Anastasio Guzmán, care erau în mîinile agentului domenial din orașul Guaranda, aparțineau probabil și erau deținute de universitatea din Quito. Generalul Aguirre puse să fie transferate toate aceste arhive la această universitate, în mîinile doctorului San Miguel, care la rîndu-i le încredință rectorului universității, doctorul Angulo. La moartea acestuia din urmă, nu se știe prea bine de ce, universitatea n-a căutat să păstreze aceste prețioase documente prea multă vreme și ele trecură atunci în mîinile fiului rectorului, care, la moartea sa, le lăsă la rîndu-i unuia din finii lui, doctorul Cruz Rivera.

În 1937, acesta mai trăia încă. Documentele nu păreau să-l intereseze nicidecum, deoarece le oferi, fără să aştepte nimic în schimb, părintelui González Suárez. La moartea acestuia, încăpură pe mîinile altui preot, Manuel Maria Polit. Nici acesta nu manifestă mai mult interes decît predecesorii săi, nebănuind marele secret care se ascundea în maldărul de documente, şi dădu scrierile şi harta unui intelectual ecuadorian, Jacinto Jijón Caamaño, care începu acum cîţiva ani să le publice conţinutul.

Din păcate, în masa uriaşă de documente se află cu siguranţă şi originalul hărţii lui Guzmán, pe care o căuta cu atîta zel Spruce, dar ea n-a fost încă identificată de proprietarul ei. Or, această hartă ar deschide cu certitudine ochii multora asupra amplasamentului posibil al ascunzătorii celei mai fabuloase comori a incaşilor.

Şi totuşi !

În lumina cercetărilor moderne, îndeosebi celor întreprinse de geograful Marín, se pare într-adevăr că Guzmán n-a mers chiar el în Llanganati, poate doar în zona de sud, pe care de altfel a desenat-o cu mult mai multe amănunte pe harta sa. De unde deţinea el alte informaţii procurate cu atîta precizie ? Nimeni nu ştia azi.

Oricum, harta sa există într-adevăr ; originalul n-a fost încă găsit şi, cel puţin pentru primele trei zile ale periplului lui Valverde, ea îi urmează fidel traseul. Aceasta nu este legendă sau mit. Ci o realitate.

Un document întocmit şi semnat de preşedintele tribunalului din Quito în 1812, generalul don Toribio Montes, confirmă realitatea acestui *Derrotero* şi a comorilor al căror secret îl deţinea. El ordonă să fie continuate cercetările şi întreprinse noi explorări pe urmele acestui document al lui Valverde. Pentru a veni în ajutorul acestor cercetări

el a pus să se adauge textului o copie a hărţii lui Valverde. Chiar statul privea deci cu toată seriozitatea ipoteza dispariţiei fabuloasei comori a lui Atahualpa în masivul Llanganati.

Nimic nu dovedeşte astăzi că vreun guvern a descoperit vreodată această pradă ; lăsînd deoparte descoperirile neînsemnate ale cîtorva îndărătnici, cea mai mare parte rămîne încă ascunsă undeva în greu accesibilul masiv din sudul Ecuadorului.

XI
MISTERIOASA DISPARIŢIE A PĂRINTELUI LONGO

Documentul lui Valverde nu este un obiect de cult pe care zeloşii vînători de comori sau fanaticii căutători de aur ar vrea să-l păstreze spre a-şi alina speranţele. Nu, avem certitudinea, şi paginile precedente au dovedit-o, că este vorba de o realitate intrată în istorie de cel puţin o sută şaptezeci şi şapte de ani. Această dată corespunde într-adevăr cu prima lui publicare serioasă în lucrarea unui botanist spaniol din secolul al XIX-lea, Anastasio Guzmán, care a urmat o parte din traseul investigaţiilor miniere din masivul Llanganati.

Am văzut, de altfel, că încă din 1812, preşedintele Montes a ordonat, printr-un act oficial, reluarea cercetărilor privind comorile incaşilor pe baza documentului *Derrotero.*

Cea mai veche copie a acestui *Derrotero* pe care o avem este aceea a lui Spruce, datînd din 14 august 1827. După acest botanist, s-ar părea că într-adevăr originalul lui Valverde, precum şi ordonanţa regală care-l însoţea au dispărut pe neaşteptate din arhivele oraşului Latacunga, unde erau depozitate, cu douăzeci de ani înaintea sosirii lui Spruce, prin urmare cam prin anul 1837. Spruce a căpătat, de altfel, aşa cum a semnalat prea onorabilei Societăţi Regale de Georgafie din Londra, dovada incontestabilă că documentul lui Valverde fusese trimis de regele Spaniei de atunci agentului domenial din Latacunga şi Ambato, două oraşe importante din ţinuturile ecuadoriene subordonate regatului spaniol.

Cum originalul şi ordonanţa regală au dispărut în mod misterios, pentru perioada anterioară anului 1800 nu se pot aduce dovezi ştiinţifice care să certifice existenţa reală a documentului *Derrotero*, fapt ce-l face astfel să intre în legendă.

Totul atestă, de fapt, că este vorba într-adevăr de un document istoric şi că faimoasa comoară reprezentînd preţul de răscumpărare a lui Atahualpa a fost ascunsă undeva în Llanganati.

De altminteri, cum ar putea fi altfel, dacă ne gîndim la înspăimîntătoarea cruzime a spaniolilor faţă de indienii din această zonă a Ecuadorului şi înverşunarea lor de a pune mîna pe o comoară despre care auziseră, dar pe care nimeni nu-i ajuta s-o găsească ? În privinţa aceasta, s-a dovedit pînă unde putea merge această înverşunare la un om ca Benalcazar.

Pentru acţiunile lor, invocau pretextul că vor să facă să dispară idolatria nelegiuită a băştinaşilor şi să le dăruiască milostenia Dumnezeului creştin. Aurul, de fapt, rămînea unica lor preocupare în acele regiuni pustii ale masivului Llanganati.

DISPARIŢIA DOCUMENTULUI *DERROTERO*

E foarte probabil ca textul original al lui Valverde, înainte chiar de a ajunge la curtea Spaniei, să fi fost păstrat de-a lungul timpului de cîţiva conchistadori. Aceasta e cu atît mai probabil cu cît secretul pecetluit prin jurămînt era monedă curentă în politica administrativă a conchistadorilor. Ne-a parvenit un document extraordinar, extras dintr-o lucrare despre actele Consiliului municipal din Quito, datat luni, 29 iulie 1538. Acest text prezintă un interes cu atît mai mare cu cît el a fost redactat de un copist

public cu numele de Pedro de Valverde. El poate lămuri faptul că documentul *Derrotero* a dispărut brusc din arhive la scurt timp după întocmirea lui.

Îl trimitem pe Martín Fernández să descopere mine de argint. În acest act, oamenii menționează că, dacă vrem să păstrăm aceste ținuturi, ar trebui să ne hotărîm a-l trimite pe Martín Fernández să descopere aceste mine de argint pe care indienii ni le-au indicat. Ca să înlăturăm scandalul ce l-ar putea provoca luarea în stăpînire a acestor mine, îi avertizăm pe aceia care vor să se ducă acolo să caute argint să jure între ei pe Dumnezeu, iar noi îi vom obliga să respecte acest jurămînt asupra minelor de argint, să nu mărturisească nimic, nici în public, nici oricărei alte persoane, nici în scris, nici în vorbe, pînă ce aceste descoperiri nu vor apărea în actele consiliului, pentru ca membrii acestuia să decidă ce trebuie să facă cu serviciul lor.

Secretul era, deci, o datorie sacră, reglementată, în privința metalelor prețioase, prin texte oficiale, de tipul celui precedent. Or, puține lucruri despart, în mintea conchistadorilor de atunci, documentul *Derrotero* al lui Valverde de minele indiene. Totul pare a dovedi că el a urmat același drum ocult și că nici un document publicat oficial nu-l poate menționa.

De altfel, o comoară de importanța celei a lui Atahualpa, apărată cu atîta ardoare de Rumiñahui și miile lui de indieni, n-a putut fi nici îngropată, nici descoperită datorită doar violenței omului alb. A fost și va mai fi încă nevoie, în mod obligatoriu, de colaborarea strînsă și conștientă a indienilor, însărcinați să apere fabulosul secret. Fără ei, nici chiar textul original al lui Valverde n-ar fi decît un petic banal de hîrtie. Aceasta explică, după cît se pare, de

ce primii deținători ai documentului *Derrotero*, care nu puteau — evident — să-și asigure sprijinul băştinaşilor din Llanganati, şi-au frămîntat zadarnic mintea cu mitul comorii. Amăgiți în primele trei sau patru zile de drum de harta lui Valverde, după care s-au călăuzit cu exactitate, şi care s-a dovedit în concordanță cu realitatea, ei au pătruns apoi în jungla orientală, pierzîndu-se în labirinturile masivului Llanganati, mascate dintr-adins de indieni, paznicii secretului.

Dar ce s-a întîmplat cu documentul lui Valverde ? Originalul, după cum am văzut, n-a mai fost găsit niciodată, şi nici ordonanța regală prin care spaniolii erau însărcinați să-i caute urma. Tot ce ne-a rămas despre originea acestui document a fost transmis pe cale orală de-a lungul secolelor.

Legenda porneşte de la un fapt real : un spaniol, cu numele de Valverde, care era sărac lipit şi care ajunsese în coloniile din actualul Ecuador, a devenit dintr-o dată un om extrem de bogat. Faptul s-a petrecut practic de la o zi la alta, cu o iuțeală uimitoare. S-a întors apoi în Spania, unde a murit. Aşa cum am văzut, bogăția lui era pusă pe seama faptul că se însurase cu o indiană foarte tînără, al cărui părinte, *cacique* din Pillaro, după cum se spune, l-ar fi dus, în repetate rînduri, în regiunile pustii din masivul Llanganati. Acolo, el i-ar fi dezvăluit locul unde era îngropată uriaşa cantitate de aur strînsă pentru a se plăti prețul de răscumpărare a lui Atahualpa.

Înainte de a muri, în ultimele sale clipe pe pămîntul spaniol, Valverde ar fi dezvăluit secretul ascunzătorii acestei comori într-un document destinat regelui Spaniei, document al cărui original pare-se că ar fi dispărut. Să fie adevărat sau minciună ? Mai multe expediții au căutat

timp de secole să afle adevărul. Expedițiile oficiale sau particulare au fost nenumărate.

Una dintre ele, organizată chiar de guvernatorul din Tacunga, a fost însoțită de un călugăr, părintele Longo, care se bucura de o reputație literară excepțională. Expediția a urmat întocmai indicațiile din *Derrotero*. Or ea n-a descoperit, bineînțeles, comoara, dar a dat posibilitatea să se tragă concluzia că acest *Derrotero* corespundea cu atîta precizie cu detaliile concrete de pe traseu, încît el n-a putut fi înlocuit decît de cineva foarte bine familiarizat cu masivul, și că era imposibil ca un oarecare, plecat din Spania în țările occidentale, dar care n-a trăit în Llanganati, să fi întocmit traseul.

Expediția guvernatorului din Tacunga ajunsese într-adevăr la capătul drumului. Nu-i mai rămăsese decît puțin de străbătut. În toiul nopții, bravul misionar, părintele Longo, dispăru în mod misterios, fără urmă. Nimeni n-a știut vreodată cum s-a făcut nevăzut, nemaigăsindu-se nici un indiciu niciodată. Tovarășii lui, care îl căutaseră, s-au gîndit că a căzut într-una din numeroasele falii care brăzdează solul acestei regiuni sau într-una din mlaștinile care există din abundență pe malurile lacurilor din Llanganati. După ce l-au căutat zadarnic pe părintele Longo timp de mai multe zile de-a lungul drumului lui Valverde și prin împrejurimi, expediția s-a înapoiat la Tacunga fără să fi pus mîna nici pe comoară, scopul planului lor, nici să fi descoperit corpul părintelui. De atunci, fiecare s-a gîndit că un blestem, poate divin, apăra ascunzătoarea comorii și că ar fi fost mai bine să se renunțe la acțiune. Nici unul dintre ei n-a mai plecat vreodată în masiv ca să facă avere. Aceasta, bineînțeles, n-a împiedicat deloc ca, în secolele ce au urmat, un număr foarte mare de alte expediții, ofi-

ciale sau nu, să străbată masivul în toate direcţiile. Dar un fapt rămîne uimitor şi mai ales inexplicabil.

Originalele documentului şi hărţii lui Valverde au dispărut şi ele fără urmă din arhivele oraşului Latacunga, unde fuseseră depuse de coroana Spaniei. Totul pare să dovedească că ele au fost furate între secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. O copie întocmită cu foarte multă grijă şi desigur foarte apropiată de original i-a fost substituită. Ea pare să fi venit din Spania şi e evident că încearcă pe cît se poate să-l abată pe cititor de la ţinta finală. Aceasta este copia care este astăzi recunoscută oficial. Totuşi, la ora actuală, în Ecuador, circulă pe sub mînă cîteva copii ale hărţii şi ale documentului care trec drept originale. Mai multe din aceste copii se deosebesc între ele, dar nu se poate afirma că vreuna din ele nu e într-adevăr copia acestor documente originale. Cu toate că aceste documente sînt foarte rare şi foarte greu de găsit în această mică ţară sud-americană, s-ar putea ca adevărul să apară dintr-unul din ele printr-o simplă întîmplare.

Mă îndoiesc totuşi, pentru că fabulosul secret, probabil că, dacă nu în mod sigur, este păstrat cu străşnicie şi cu multă îndîrjire de un grup de indieni sacri, urmaşi ai incaşilor cărora Rumiñahui le-a dat sarcina să apere importanta comoară a zeului lor. Neamul acestor indieni nu s-a stins între timp şi nu-i imposibil ca ei să-şi transmită la nivelul preoţilor tradiţionali, al şamanilor lor, detaliile tainei care a făcut să curgă atîta cerneală şi să piară atîtea vieţi. Ceea ce-i sigur e că această taină există.

Legendele lui Valverde şi ale acelui Ati din regiunea care avea sarcina să păstreze comoara sînt atît de adînc înrădăcinate în Ecuador, încît urmele lor le întîlnim aproape pretutindeni. Unul dintre negustorii din actualul oraş Latacunga nu se numeşte chiar Valverde ? Numele unui meşteşugar din San Miguel de Salcedo nu conţine,

încă de la originea familiei sale, termenul Ati ? Am văzut, de altfel, într-un capitol precedent, că urmaşul lui Ati Rumiñahui trăieşte încă în Statele Unite.

Toate urmele legendei despre *Derrotero* rămîn concentrate într-o regiune foarte limitată, cuprinsă între oraşele Latacunga, Ambato şi Pillaro. Mai există şi acum familii care poartă numele de Valverde, de Latacunga. Dovezi ale existenţei lui Valverde se regăsesc pînă în 1750, descendenţa iniţială a adevăratului Valverde neputînd fi încă stabilită.

Cercetări întreprinse în arhivele municipalităţii din Quito dovedesc că acest Valverde, autorul documentului *Derrotero*, a existat într-adevăr şi trebuie să fi trăit în oraşul Latacunga, probabil la începutul secolului al XVIII-lea, perioadă cînd tocmai a apărut pentru prima oară textul spaniol al documentului. Aceasta dovedeşte că taina comorii ascunse de generalul incas Rumiñahui ar mai putea fi păstrată şi azi cu statornicie de indienii din această regiune sălbatică, iar tezaurul ar mai putea exista şi azi.

DE CE ACEST PREOT ?

Vînătoarea de comori autentice nu şi-a încetat niciodată destinul enigmatic, marcat de dispariţiile misterioase ale multora dintre aceia care le-au căutat urma. La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, botanistul spaniol Anastasio Guzmán a reuşit să dezgroape din Arhivele oficiale ale oraşului Latacunga un document foarte vechi care zăcea acolo şi evoca, fără nici o teamă, numeroasele crime săvîrşite împotriva primilor cercetători oficiali ai documentului lui Valverde, împotriva celor care trebuia să fi posedat textul original.

Dar un fapt foarte tulburător rămîne ! Care e semnificația dispariției neașteptate, în toiul nopții, a părintelui Longo, singurul intelectual al primei misiuni oficiale organizate de coroana Spaniei pe urmele comorii ? Dispariția e, de altfel, un termen impropriu. Ar trebui să vorbim, în privința aceasta, despre o evaporare exact după a treia zi indicată în *Derrotero*. Această dispariție s-a petrecut în mod misterios într-una din zonele cele mai puțin periculoase din masivul Llanganati. Cu toate cercetările întreprinse, corpul lui n-a putut fi găsit niciodată. Din motive ce nu se cunosc, expediția care-l însoțea n-a putut de altfel continua pe traseul indicat de Valverde și s-a întors din drum. Mai tîrziu, nici o altă expediție n-a putut găsi vreodată adevăratul drum.

În fața acestei dispariții, se ridică o întrebare :

Nu s-ar putea ca, în calitate de preot, părintelui Longo să i se fi încredințat de către agentul domenial din Latacunga, el însuși împuternicit al coroanei Spaniei, avînd sarcina de a descoperi comoara, originalul documentului lui Valverde, care provenea din Spania ? Părintele Longo ar fi putut fi, într-adevăr, singurul om de încredere într-o expediție foarte periculoasă alcătuită din numeroși indivizi puțin recomandabili, angajați de municipalitate.

Această ipoteză, foarte plauzibilă, ar explica într-o mare măsură moartea părintelui, provocată fie de membrii expediției, preocupați să tragă foloase pe seama lor din uriașa cantitate de aur acumulată acolo de incași, fie — și aceasta e o posibilitate care nu ni se pare lipsită de interes — de indienii tribului însărcinați de Rumiñahui să apere secretul strămoșilor lor.

Suprimîndu-l pe deținătorul documentului original, și aceasta într-o zonă în care nu exista nici un pericol, făptașii au vrut desigur să pună mîna pe prețiosul document

— ceea ce s-a şi întîmplat — şi să întocmească altul modificat semănînd din toate punctele de vedere cu originalul, cu excepţia ultimelor zile de drum din harta lui Valverde. Aceasta ar explica dispariţia originalului în timpul secolului al XVIII-lea şi faptul că, plecînd de la documentul găsit în arhivele din Latacunga, toate expediţiile s-au soldat cu eşecuri. Nimeni pînă azi n-a pus încă mîna pe tainica comoară reprezentînd preţul de răscumpărare al lui Atahualpa, excluzînd poate, după cum am văzut, pe fostul primar din Latacunga, pe cei doi marinari britanici, pe von Ritter şi fata care l-a condus pe coastele vulcanului Sangay.

Cum expediţiile care au căutat comoara nu au fost decît eşecuri, unii şi-au pus întrebarea dacă Valverde a existat într-adevăr şi, dacă da, ce era el. S-a spus, de pildă, că Valverde era un om necinstit, care a născocit în întregime legenda despre aurul din Llanganati, ca să scape de justiţia spaniolă şi de pedeapsa cu închisoarea pentru crimele pe care le-ar fi săvîrşit în trecut.

Este evident că această apreciere, deseori formulată, e falsă, că Valverde a existat într-adevăr şi că a cunoscut foarte bine locul în care Ruminahui a ascuns comoara. Într-adevăr, documentul descris şi harta ce ne-au parvenit sînt surprinzător de adevărate pînă la partea intenţionat schimbată de indivizi necunoscuţi.

Secretul din Llanganati nu se prezintă ca un document lăsat de un răufăcător în mîinile unor judecători pentru a fi iertat de pedeapsă, ci într-adevăr ca un secret destăinuit de un om pe care moartea nu va întîrzia să-l surprindă. Valverde şi-a încredinţat desigur secretul pe patul de moarte, o moarte naturală.

Nu era în obiceiul spaniolilor să interogheze un deţinut cu menajamente şi să-şi urmărească cu mai puţină blîndeţe punctele din interogatoriu, pe care actele le-ar fi consem-

nat. Erau mult mai brutali. Să nu uităm că, în timpul Conchistei, sinistrul Benalcazar — care aflase despre fabuloasa comoară — pusese mîna pe generalul Rumiñahui, care se zbătea în chinurile morţii. Fără nici o precauţie deosebită, el l-a transportat la sediul său militar din Quito, torturîndu-l prin procedee mîrşave, bine cunoscute de spaniolii din acea epocă tulbure a Inchiziţiei, ca să afle de la el ceea ce îl interesa. Comoara reprezenta un bun sacru, iar Rumiñahui era un om curajos. În ciuda atîtor suferinţe, el n-a destăinuit nimic. Spaniolii n-au putut face altceva decît să-l ucidă încet şi cu cruzime, aşa cum doreau, după cum mărturisesc textual cronicarii epocii, slujitori ai bisericii, ale căror fapte erau atît de îndepărtate de preceptele religiei lor.

E puţin probabil ca Valverde, conchistadorul, să-şi fi întocmit harta şi documentul sub presiuni de acest fel. Acest *Derrotero* este o realitate istorică, iar originalul trebuie să fi fost redactat în momentul cînd autorul, întors în patria sa, Spania, pentru a-şi sfîrşi aici zilele, a fost interogat de rege în legătură cu originea fabuloasei lui averi. Căci Valverde, ajutat de indienii salasacas, s-a înapoiat în patria sa cu o avere colosală.

Toate cercetările recente arată că documentul n-a putut fi întocmit decît de cineva care cunoştea perfect acele locuri, care din punct de vedere geografic, erau, totuşi, foarte dificil de atins. Toate documentele găsite dovedesc că Pedro de Valverde a existat într-adevăr şi că el a redactat acest *Derrotero* în mod foarte corect şi cinstit, indicînd în mod clar calea arătată de indienii care o ştiau în calitate de paznici ai comorii destinate răscumpărării lui Atahualpa. El a spus cu siguranţă adevărul, deoarece drumurile indicate de el nu pot fi decît poteci făcute de oameni, din cauza dificultăţii terenului. Cum nu există nici o altă explicaţie pentru trecerea oamenilor prin aceste pustietăţi

muntoase, trebuie să acceptăm versiunea existenței comorii pe aceste meleaguri. Am văzut de altfel că judecînd chiar și numai după personalitatea celui căruia i se încredințase paza comorii reprezentînd prețul de răscumpărare, generalul Rumiñahui, putem trage concluzia că incașii n-ar fi putut alege un alt loc decît cel din Llanganati. De altfel acesta era un teritoriu bogat în minereuri, cu multe centre aurifere și, încă din antichitate, un punct important de prelucrări metalurgice. Documentul lui Valverde menționează chiar o *guaira,* ceea ce în spaniola peruviană înseamnă cuptor pentru topirea minereurilor.

Afară de aceasta, doar munții Llanganati pot să fi servit drept ascunzătoare pentru partea strînsă de nord pentru răscumpărarea lui Atahualpa, deoarece din timpuri imemoriale fusese un ținut nelocuit, învăluit aproape întotdeauna în ceață și nori, unde era extrem de greu să ajungi. E vorba de un ținut foarte umed, lacustru și mlăștinos. Aceasta e esențial. Într-adevăr, nici un moment documentul *Derrotero* nu menționează dacă grămezile de aur și prețul de răscumpărare au fost îngropate în acest masiv muntos. Or, toate cercetările moderne, îndeosebi cele ale cîtorva rare documente lăsate de incașii din acea vreme unor cronicari spanioli, confirmă ceea ce considerentele geografice lasă să se înțeleagă, faptul că această comoară a incașilor n-a fost niciodată îngropată. Ostașii lui Rumiñahui au scufundat-o în apele unuia din nenumăratele lacuri ale podișurilor din masivul Llanganati.

Dacă cititorul curios s-ar duce în acest masiv, ar constata ușor că în nici un loc nu există un strat de pămînt suficient de adînc încît să poți îngropa în el măcar un neînsemnat cadavru, și cu atît mai puțin o cantitate considerabilă de importanța comorii pentru răscumpărarea lui

Inca. Nu există decît cîteva locuri acoperite cu un strat foarte subţire de pămînt ; aceasta explică şi mai bine misterioasa dispariţie a părintelui Longo, preotul care deţinea originalul textului, cu ocazia primei misiuni oficiale spaniole însărcinate de rege să descopere comoara. Expediţia urmărea cu exactitate indicaţiile lui Valverde, care de atunci au fost verificate şi dovedite valabile, şi era pe punctul de a-şi atinge ţinta cînd, pe neaşteptate, fără vreun motiv aparent, bravul cucernic dispăru. Nu i s-a mai dat niciodată de urmă.

Cum este imposibil să îngropi în aceste regiuni pustii un corp, cum era acela al părintelui Longo, pe care spaniolii participanţi la expediţie l-au căutat în toate părţile şi foarte multă vreme, fără să-i dea de urmă, sîntem obligaţi să ne gîndim că preotul a fost răpit pe cînd ieşise din tabără, de către indienii salasacas — sau alţii — familiarizaţi cu aceste regiuni şi care trebuie să fi urmărit îngrijoraţi trecerea spaniolilor pe poteca lor, indicată de Pedro Valverde. Văzînd că se apropiau cam prea mult de comoara ce li se încredinţase şi a cărei pază vigilentă o asigurau, indienii salasacas au preferat desigur să-l răpească pe părintele Longo, şi îndeosebi documentul ce-l purta asupra lui şi de care nu se despărţea niciodată.

LACUL ARTIFICIAL

Longo şi documentul lui dispărînd, secretul comorii continua să se menţină. Se pare că într-adevăr nici un indiciu nu permite, chiar şi celor mai informaţi, s-o situeze. Azi e o certitudine faptul că a fost scufundată, dar unde ?

Valverde a săvîrşit o greşeală gravă în documentul său, greşeală scuzabilă pentru el, dar nu pentru toţi cei care au

plecat în căutarea comorii în secolele următoare, şi aceasta pînă în zilele noastre.

Toţi căutătorii rătăciţi în munţii Llanganati, inclusiv Valverde însuşi, au crezut că lacul în care indienii au scufundat comoara era un lac artificial, pe care ei l-au săpat cu mîinile lor. Această ipoteză este absurdă, deoarece în munţii Llanganati există din abundenţă lacuri.

Nu înţelegem motivele care i-ar fi determinat pe incaşi să sape un nou canal printre zecile de mii, mici sau mari, care străbat masivul. Mai mult încă, o lucrare făcută de mîna omului e mai uşor reperabilă decît un lac natural. În sfîrşit, să nu uităm că ostaşii spanioli erau pe urmele marii armate a lui Rumiñahui şi că primá urgenţa. Nu puteau deci să-şi piardă timpul săpînd o ascunzătoare largă, spaţioasă şi adîncă, în care să îngroape tot aurul şi să-l acopere cu apă. Trebuia ascuns totul, cît mai repede şi mai discret cu putinţă. Un lac natural putea conveni de minune. Dar care ? Aceasta e întrebarea care a incitat generaţii şi generaţii de căutători de comori.

Pe de altă parte, şi Valverde lasă să se înţeleagă clar că aurul nu poate să zacă la mari adîncimi, pe fundul lacurilor, deoarece acestea nu sînt, în cea mai mare parte, decît mlaştini întinse. Whimper a admis că regiunea (Llanganti) e în întregime mlăştinoasă. Tot ţinutul este ca un burete îmbibat cu apă. Comoara lui Atahualpa mai se află încă într-unul din aceste lacuri mlăştinoase, la o adîncime de mai puţin de un metru şi, fără îndoială, la îndemîna oricui.

Dar, la ora actuală, datorită faptului că versiunea documentului *Derrotero* care ne-a parvenit nu e cea autentică, iar originalul, a cărui existenţă nu poate fi contestată din punct de vedere istoric, a dispărut, probabil în mîinile indienilor salasacas, preţiosul lac n-a fost încă descoperit. Rămîne să fie găsit pe viitor.

Adevăratul *Derrotero* nu poate fi, evident, cel care se află în arhivele din orașul Lacacunga. Nici una din cercetările întreprinse de atunci n-a dat posibilitatea să se afle dacă el a dispărut în momentul cînd părintele a pierit fără urmă sau mai tîrziu, între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Actualele copii aflate în circulație, și care nu au toate același text, se află pe teritoriul Ecuadorului, provenind din Spania.

S-ar părea că falsificarea documentului lui Valverde n-a putut fi făcută decît de un individ sau de un grup de indivizi care doreau să schimbe traseul ultimelor zile de mers ale autorului și care cunoșteau îndeajuns de bine terenul ca să-ți fie imposibil să te mai orientezi și ca totul să pară adevărat. Documentul de acum arată că nu a fost elaborat un nou *Derrotero,* ci doar un abil fals cu un scop ale cărui amănunte ne scapă încă.

Falsificatorii n-au fost căutători de comori care ar fi vrut să împiedice astfel pe concurenți să pornească pe urmele lor, căci descoperirile de comori în aceste regiuni pustii n-ar fi scăpat neobservate. Într-o bună zi, cîteva obiecte, chiar aur brut topit, ar fi reapărut undeva în lume. Nu s-a întîmplat niciodată așa, cu excepția poate a comorii recuperate de fostul primar din Pillaro, care se află încă și azi în seifurile de la Royal Bank of Scotland din Edinburgh.

Cei care nu voiau să se pună mîna pe ele urmăreau alte scopuri. Ei voiau să-i îndepărteze pe toți nedoriții. Probabil că de aceea documentul falsificat a reapărut într-o bună zi, în mod foarte discret, în arhivele din Latacunga — poate de teama regelui Spaniei. Aici, el a fost găsit mult mai tîrziu — cine știe, poate peste mai multe secole — de spaniolul Anastasio Guzmán, care întreprindea cercetări în munții Llanganati. Documentul a reintrat în circuitul ofi-

cial în timpul preşedenţiei lui Toribio Montes. Acest document, care nu e poate identic cu cel pus la punct de cei responsabili de dispariţia originalului, datează din secolul al XVIII-lea.

Cu excepţia unei întîmplări norocoase care l-ar putea purta pe vreun aventurier exact pe locurile renumitului lac, cercetările care ar conduce astăzi la comoară trec în mod obligatoriu pe la arhivele adunate în Ecuador, mai ales pe la cele lăsate de spanioli în timpul colonizării. Ar trebui căutată scrisoarea trimisă de regele Spaniei în care se cere intensificarea cercetărilor întreprinse pe baza declaraţiilor lui Valverde, scrisoare nefalsificată, care dă, desigur, indicaţiile esenţiale, pe care copia care ne-a parvenit nu le mai conţine.

De asemenea, ar fi foarte instructiv să se ajungă în posesia recomandărilor scrise ale agentului domenial din oraşul Latacunga, cel care a primit instrucţiunile regale şi le-a transmis la rîndul lui celor apropiaţi. Acesta trebuie să fi lăsat şi el în nişte documente, care n-au fost probabil falsificate, informaţii preţioase despre ultimele indicaţii ale lui Valverde, informaţii pe care, pare-se, nu le-a găsit nimeni nici pînă azi. Orăşelul Latacunga, din centrul Ecuadorului actual, a fost într-adevăr punctul central al acestei neobosite căutări a comorii lui Atahualpa. Acolo există poate şi acum ceea ce se va dovedi a fi cheia care va descuia în sfîrşit enigma comorilor atît de mult rîvnite.

Nu cred că descoperirea ascunzătorii lui Rumiñahui va fi acţiunea unui singur om, nici chiar a unei mici echipe, oricît de bine ar fi pregătită, în afară doar de un excepţional concurs de împrejurări fericite.

Comoara va apărea pe neaşteptate într-o bună zi, dar numai după ce se vor fi întreprins complexe lucrări me-

todice. Toată zona va trebui să fie controlată cu ajutorul unor mijloace moderne, avioane sau helicoptere. Mai multe expediţii serioase, plecate din locurile unde părintele Longo şi-a petrecut ultimele clipe, vor trebui să cerceteze toate ascunzătorile posibile pe care le-ar fi putut alege generalui incas şi oastea lui. Aceste expediţii vor trebui să fie înzestrate cu bărci pneumatice, echipament de scufundare şi sonde de dragare, pentru a explora în mod sistematic toate lacurile ce se întind numai pe cei cîţiva zeci de kilometri parcurşi de Valverde în ultima perioadă petrecută pe acest teren. Nu numai lacurile vor trebui să fie sondate cu stăruinţă. Va trebui ca şi toate mlaştinile, atît de numeroase în această regiune puţin cunoscută, să fie examinate cu atenţie. Nu trebuie să uităm că pămîntul din masivul Llanganati e străbătut în toate direcţiile de mii de rîuri, mai mult sau mai puţin importante, pe care apele ploilor sau ale munţilor învecinaţi le umflă săptămînă de săptămînă, an de an. Stratul de mîl, fapt confirmat de lucrările geografilor ecuadorieni, e atît de gros, încît azi pare evident că tezaurul cu obiectele de aur ale lui Inca zace nu pe stînci, la îndemîna oricui, aşa cum ostaşii imperiului l-au depus, ci sub un strat gros de mîl sălciu, acumulat acum cu timpul.

S-ar putea, şi după părerea mea e chiar probabil, ca indienii sau căutătorii comorii incase să fi trecut prin apropierea locului fatidic fără să ştie, fără să-şi dea măcar seama. E posibil şi chiar probabil ca secretul să fie păstrat încă de indienii care au sarcina de a întreţine cultul incas. Să nu uităm dispariţia ciudată a documentului original al lui Valverde, precum şi aceea nu mai puţin bizară a părintelui Longo, deţinătorul secretului. Aceşti indieni mai există oare şi azi ? Mai păstrează ei încă fantastica lor moştenire ?

XII
CIUDATA AVENTURĂ A PĂRINTELUI DIN PILLARO

Urmăriţi de hoardele spaniole ale lui Sebastián de Benalcazar, interesate doar de preţioasa încărcătură, trupele generalului incas Rumiñahui luară hotărîrea s-o scufunde într-un lac. Aceasta se întîmpla în cursul anului 1534.

Cu un an înainte, în 1533, spaniolii lui Francisco Pizzaro obţinuseră din partea de sud a imperiului incas o altă comoară, probabil mai puţin fabuloasă decît cea a imperiului din nord. Aceasta nu i-a împiedicat să-l omoare pe Inca Atahualpa, aşa cum am văzut. Doar o infimă parte din preţioasele încărcături furnizate palatului din Cajamarca a fost predată coroanei Spaniei. Restul, topit sau nu, a dispărut deodată, ca prin farmec, chiar pe pămîntul Perului, constituind tot atîtea puncte noi de atracţie pentru căutătorii de comori.

Dar aceea pe care o putem numi cu adevărat „Comoara incaşilor" reprezintă de fapt preţul de răscumpărare trimis de imperiul de nord, care a fost îngropat în podişurile din Llanganati.

Prima menţiune a acestui masiv acoperit cu zăpadă şi bogat în mine de aur nu apare decît în 1750, sub pana celui mai renumit geograf ecuadorian, don Pedro Vicente Maldonado, care a indicat amplasamentul pe harta provinciei Quito.

Ceva mai tîrziu, în 1789, Antonio de Acedo, care a publicat un uriaş dicţionar istoric şi geografic al Americii, pomeneşte pentru prima dată termenul *Llanganati,* spu-

nînd că, *potrivit tradiției, acolo există bogate mine de aur, unde pînă acum n-a pătruns nimeni și care se văd doar de departe.* Nimic altceva, nici un alt document n-a apărut de la textul lăsat de Pedro de Valverde la curtea Spaniei. Nici unul din acești autori, care au evocat pentru prima oară masivul Llanganati, n-a făcut vreodată nici cea mai mică aluzie la documentul sau harta lui Valverde. Totul se petrece ca și cum comoara ar fi fost complet ferită de ochii lumii, de la îngroparea ei în 1534 pînă la prima ei reapariție, cel puțin în documente, în 1793.

Primul care vorbește despre *Derrotero* a fost un modest preot, complet necunoscut, dintr-un oraş neînsemnat din sudul Ecuadorului, Pillaro, preot al cărui nume e Mariano Enríquez de Guzmán. Acesta din urmă pomeneşte de *Derrotero* într-un document pe care îl posedăm, *Planá de su expedición a Llanganate*. Aceste documente sînt anterioare cu cel puțin vreo zece ani celor mai vechi acte cunoscute pînă azi, îndeosebi hărții omonimului său, Anastasio de Guzmán.

De altfel, în 1806 botanistul spaniol Anastasio de Guzmán a recopiat cu fidelitate, fără să citeze în mod expres, pe celebra sa hartă a „munților Llanganati", drumul indicat de Valverde sau cel puțin de copiștii lui ulteriori. Înainte de a muri, după ce a suferit un accident datorat somnambulismului, Guzmán a oferit această hartă ofițerului din satul Patate, unde se afla pe patul de moarte, precum și *Derrotero*-ul lui Valverde, pe care îl deținea.

Dovada acestui dar se află astăzi în textele păstrate în arhivele din Quito, în legătură cu moartea lui Anastasio de Guzmán.

Datele oficiale confirmînd, dacă mai era nevoie, importanța și existența reală a acestei comori apar pentru prima oară în documentele păstrate de abia în 1812. În anul acela, generalul spaniol Toribio Montes, președinte și comandant general al regatului Quito, ordonă să fie reluate în mod serios cercetările pentru a descoperi în sfîrșit ascunzătoarea fabulosului preț de răscumpărare. Acestui ordin, care ne-a parvenit, i-au fost adăugate textul din *Derrotero* (probabil deja falsificat), precum și o copie (necorespunzătoare) a hărții lui Valverde.

Cercetările se intensificară imediat, dar nu s-a putut descoperi nimic în lacul care-i incitase atît.

Dar cînd și cum au dispărut documentele originale ale lui Valverde ?

S-a întîmplat aceasta oare într-adevăr în momentul dispariției misterioase a părintelui Longo ?

Faptul este foarte probabil, dar nu există nici o certitudine. Oricum, pentru această dispariție, trebuie să ne referim la un text ciudat al lui Richard Spruce, din 1857, care subliniază, fără să indice vreodată sursa, că originalul documentului *Derrotero* a dispărut pe neașteptate din registrele orașului Tacunga, cu vreo douăzeci de ani în urmă. Copia a fost, deci, introdusă în cursul anului 1827.

Prima referire oficială la această enigmă a apărut într-adevăr într-o lucrare tipărită la Londra, în 1908, *Notes of a Botanist on the Amazon and the Andes* (Însemnări ale unui botanist despre Amazon și Anzi). Ea se datora unui celebru om de știință englez, sir Alfred Russel Wallace, născut în 1823 și mort în 1914. Sprijinindu-se pe manuscrisele originale ale lui Spruce, el a introdus în lucrarea sa textul complet al documentului lui Valverde,

pe care chiar Spruce îl obținute în 1860 în orașul Ambato. De atunci s-au publicat nenumărate referințe, fie sub formă de cărți, fie de articole semnate de mai mulți autori, cel mai serios dintre ei fiind indiscutabil geograful ecuadorian Andrade Marín, a cărui lucrare despre așezarea masivului Llanganati a apărut în 1937.

Din toți cei care au pornit pe cărările acestor munți pustii și greu accesibili, foarte puțini ne-au lăsat documente utilizabile, ca și cum fiecare ar fi dorit extrem de mult să păstreze măcar unul din secretele ce le deține. Singurele expediții care au lăsat documente valabile au fost cele ale lui Spruce și Anastasio de Guzmán.

Acesta din urmă a găsit și a marcat pe harta sa chiar și locul unde a dispărut părintele Longo. Cît privește harta botanistului Spruce, excelentă și bogată în informații, ea a fost prezentată Societății Regale de Geografie din Londra, care păstrează încă originalul în arhivele sale. După ea au fost scoase nenumărate fotocopii, care au făcut să pornească la drum zeci și zeci de aventurieri de tot felul și din toate țările. Dar, analizînd toate aceste documente, se pare într-adevăr că originalul documentului pe care Valverde l-a dictat în Spania pe patul de moarte a ajuns pe continentul sud-american nu o dată cu conchistadorii din secolul al XVI-lea, ci între 1792 și 1793.

Mult mai importantă se dovedește azi analiza detaliată a documentului lui Valverde. Multă vreme s-a crezut că acest document fusese întocmit în timpul Conchistei, chiar în decursul secolului al XVI-lea. În lumina cercetărilor moderne, se pare într-adevăr că Valverde n-a trăit în Ecuador decît mai tîrziu, probabil în decursul secolului al XVIII-lea.

Un exemplu, printre altele, e semnificativ. În *Derrotero* se vorbește de un loc care s-ar fi numit *la hacienda*

de la Moya. Acest loc există într-adevăr şi poate fi găsit pe hărţile de azi. Problema e că, dacă Valverde ar fi trăit în timpul Conchistei, el l-ar fi numit *la estancia de la Moya,* termenul ***hacienda*** nefiind introdus în limbă decît la un secol după sosirea primilor spanioli pe continentul sud-american.

Alte analize de acest fel, asupra cărora nu vreau să mai atrag atenţia cititorului, pentru a nu-l plictisi cu alte amănunte, te fac să crezi cu toată convingerea că originalul documentului lui Valverde ar data de la începutul secolului al XVIII-lea. E de altfel greu de închipuit ca un document de o atare importanţă să nu fi stîrnit mai multe pasiuni, dacă el ar fi ajuns la curtea Spaniei încă de la începutul secolului al XVI-lea. În acest caz, s-ar fi găsit în arhivele spaniole sau sud-americane documente relatînd eşecurile sau succesele expediţiilor anterioare, oficiale sau nu. Or, prima menţiune despre *Derrotero* nu apare, după cum am văzut, decît în 1793.

Valverde a existat, nu încape îndoială ; el s-a căsătorit cu o tînără indiană salasaca şi e aproape sigur că indianul — sau indienii — care l-a dus la ascunzătorile secrete unde era depozitat preţul de răscumpărare a lui Atahualpa este urmaşul celor care l-au ajutat pe generalul Rumiñahui şi pe oamenii săi să îngroape bogăţiile poporului lor. Se pare într-adevăr că, pînă în zilele noastre, această comoară n-a rămas izolată pe întinderile pustii ale masivului Llanganati. Ea ar fi fost păzită, chiar de la distanţă, de familiile indienilor rămaşi încă credincioşi cultului solar al incaşilor. Nu este vorba de un mit. Mi s-a întîmplat să întîlnesc, de mai multe ori, în Anzi, asemenea grupuri de indigeni, mult mai devotaţi religiei incaşilor decît celei creştine, adusă de misionari. Dumnezeul şi sfinţii religiei catolice au fost doar adăugaţi panteonului incaşilor.

Călăuzele lui Valverde ar fi putut fi desigur din neamul acestor indieni care, în decursul secolului al XVIII-lea, în care a fost elaborat probabil documentul, l-ar fi considerat pe conchistadorul care nu mai era în bune relații cu spaniolii ca pe unul de-al lor. Ei i-ar fi transmis astfel ceea ce din tată în fiu au lăsat moștenire tovarășii lui Rumiñahui. Era într-adevăr vorba de o destăinuire tardivă, făcută sub jurămînt din motive familiale și sociale, care îl situa pe Valverde pe picior de egalitate cu indienii deținători ai secretului.

Totul pare să conducă la ipoteza că Pedro de Valverde a murit într-adevăr în Spania, așa cum și-a dorit, aducîndu-și cu sine tînara soție indiană, pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. El ar fi redactat pe patul de moarte documentul și harta, care imediat după moartea sa, au fost transmise, din propria sa voință, regelui Spaniei.

Fără zăbavă, regele, captivat de conținutul lor, le-ar fi transmis imediat celor mai înalți demnitari ai administrației ținuturilor din Quito, în orașele Latacunga și Ambato, pentru a le verifica autenticitatea și valoarea. Toate acestea explică de ce nu găsim nici o urmă a documentului *Derrotero* înainte de 1793.

Un ultim document pe care l-am găsit ne permite să conchidem asupra epocii în care Valverde însuși a văzut pentru ultima oară comoara lui Atahualpa. E vorba de o scrisoare pe care botanistul Richard Spruce a adresat-o din Puña unui oarecare don Juan Mera. Această scrisoare e datată 17 martie 1863. În ea se spune :

Ar mai exista cineva care își amintește să-l fi văzut pe Valverde, dar în ce oraș se află acela ?

Se pare într-adevăr că, pentru Spruce, Valverde trăia mai departe în Ecuador cu cîțiva ani înainte de a fi început

primele expediţii de căutare a comorii. Din această perspectivă, pionierul care ar fi pornit pe urmele trasate în *Derrotero* n-ar fi fost părintele din Pillaro, Mariano Henríquez de Guzmán, în 1793, ci omonimul său, Anastasio Guzmán, între 1801 şi 1807.

Aşa după cum glăsuieşte legenda pe care am amintit-o, Valverde, după dorinţa indienilor, s-ar fi îmbogăţit considerabil în urma dezgropării unei părţi din comoară conţinînd obiecte care nu serveau cultului. Cu averea asigurată, el s-ar fi înapoiat în Spania. Înainte de a părăsi Ecuadorul, s-ar fi putut chiar întîlni cu părintele din Pillaro, oraş pe care Mariano de Guzmán îl cunoştea bine. Aceasta ar explica, în parte, motivele care l-au determinat pe Guzmán să pornească, la rîndu-i, în căutarea comorii, fără ca vreodată, bineînţeles, să deţină documentul *Derrotero,* deoarece acesta nu fusese încă întocmit.

Un ultim element permite să se afirme că Valverde însuşi a scris acest *Derrotero* şi că a petrecut o vreme în greu accesibilul masiv Llanganati, fără să se inspire din puţinele lucrări botanice sau geografice lăsate de predecesorii săi.

Fără să fie un naturalist experimentat sau un om de ştiinţă cu o vastă cultură, Valverde a cules o mulţime de informaţii, care ulterior s-au dovedit adevărate, mai ales în legătură cu vegetaţia foarte deosebită pe care a întîlnit-o în drumul său, specifică acestui masiv. Dar, ce este mai important, Pedro de Valverde pare să fie primul occidental care a introdus în expunerea sa denumirea adevărată a munţilor Llanganati, aceea pe care de secole o foloseau indienii între ei. Or, primul explorator vădind un adevărat interes ştiinţific pentru această regiune, don Pedro Maldonado, menţiona pe harta sa termenul eronat de *Llanganate.* Toţi ceilalţi autori ulteriori l-au urmat în

lucrările lor. Doar Valverde şi documentul său au făcut excepţie de la regulă.

Dacă el l-a cunoscut efectiv pe părintele din Pillaro şi dacă, fără să se gîndească la urmări, el l-a lăsat să întrevadă puţin din ceea ce ştia, înţelegem de ce Mariano Henríquez de Guzmán ar fi dorit să întreprindă, la rîndu-i, o expediţie în enigmaticul masiv. Deşi nu poseda documentul lui Valverde, el a ajuns în regiuni foarte apropiate de cele menţionate în *Derrotero*. Nu poate fi vorba decît de o pură întîmplare.

CAMIOANELE FEMEII DIN QUITO

Mai curios e felul cum ne-au parvenit de-a lungul secolelor documentele părintelui Guzmán.

În anul 1954, o bătrînă din oraşul Quito muri. Se ştia de multă vreme că ea păstra în locuinţa ei o cantitate considerabilă de acte foarte vechi. Toate aceste documente erau depozitate, nu se ştie în ce scop şi nici cum, la subsol, într-o pivniţă mică, umedă, foarte adîncă şi foarte întunecoasă. Numeroase camioane sosiră la domiciliul ei pentru a debarasa locul de mobile şi de arhivele devenite inutile pentru moştenitori.

Or, întîmplarea face că în Quito trăia de asemeni un erudit geograf, pasionat de acte vechi şi, mai mult încă, de masivul Llanganati, dar din alte motive decît cele legate de comoara lui Atahualpa : geograful Luciano Andrade Marín.

Unul din camioane, care îşi păstrase inutila sa încărcătură de acte vechi, adunate din pivniţă, se strică complet. Fu zvîrlit de proprietarul său într-o rîpă la marginea oraşului Quito, deoarece nu mai putea nimeni să-l repare.

Printr-o întîmplare din cele mai norocoase, Luciano Andrade Marín auzi vorbindu-se de acest transport neobişnuit. Îl găsi pe şofer, îi dădu un bacşiş mare și fu condus pînă la rîpă. Geograful studie încărcătura. Se aflau acolo o grămadă de ziare vechi, dar și un teanc de documente din vremuri trecute, tratînd cele mai diverse subiecte. Toate actele păreau să provină din arhivele publice, de parcă cineva ar fi vrut să se descotorosească de ele, în pofida interdicţiei oficiale de a distruge asemenea documente. Din păcate, multe dintre ele se aflau deja într-o stare de deteriorare totală sau parţială, roase de umiditate, de praful gros din fundul pivniţei și de vieţuitoarele care mișunau acolo. Fără să se sperie de starea în care se aflau şi fără să cunoască măcar cuprinsul exact al documentelor pe care le deţinea acum, Luciano Marín le duse la el acasă. Luni de zile curăţă, restaură actele vechi. Din mijlocul hîrţoagelor, apăru imposibilul, incredibilul, ale cărui importanţă şi valoare doar el singur, Marín, era în măsură să le aprecieze : un plan foarte bine conservat al unei expediţii în Llanganati, care fusese întreprinsă în 1793. Acesta aruncă o lumină nouă asupra acelei regiuni din masiv descrisă de Valverde. El aducea de asemenea lămuriri preţioase în privinţa epocii în care celebrul *Derrotero* a putut fi trimis din Spania agenţilor domeniali din orașele Latacumga și Ambato, lăsînd deoparte faimoasa hartă a munţilor Llanganati a lui Anastasio de Guzmán, întocmită la începutul secolului al XIX-lea, singura cunoscută pînă atunci. Acest nou document, ieşit la iveală printr-o întîmplare fericită, i-a servit lui Richard Spruce, între anii 1857 şi 1860, în celebrele lui cercetări asupra traseului indicat în documentul lui Valverde.

Această nouă hartă a munţilor Llanganati, întocmită de preotul din Pillaro, e o hartă elementară, executată cu simplitate. Pentru un geograf, e evident că ea n-are mare

valoare, dar e un nepreţuit document de arhivă pentru amănuntele valoroase pe care le conţine.

De altfel, harta confirmă variaţiile importante ale terenului în raport cu puţinele mărturii lăsate ulterior de alţi exploratori.

Una din deosebirile semnificative ale acestui traseu şi care pare să demonstreze că preotul din Pillaro n-ar fi putut să fie într-adevăr în legătură strînsă chiar cu Valverde se referă la un rîu pe care acesta din urmă l-ar fi traversat în timpul renumitei sale expediţii.

Henríquez de Guzmán ne-a lăsat, într-adevăr, în 1793, un plan curios. Cei trei Llanganati, care se află în actuala zonă granitică situată la sud de vărsarea fluviului Yanacocha, au fost înfăţişaţi de Guzmán mult mai la nord faţă de acest rîu, într-o regiune de formaţiune vulcanică, numită Mulatos. Henríquez de Guzmán explică şi menţionează foarte bine pe harta sa că Pedro de Valverde, în drumul său, trecu rîul Yanacocha, traversîndu-l de la sud la nord. El ar fi străbătut deci munţii Llanganati la Mulatos pentru a ajunge la celălalt pisc, cum pare să ne destăinuite părintele din Pillaro.

În consecinţă, e surprinzător să te mai interesezi de documentul lăsat de Valverde însuşi, pe care Richard Spruce l-a dezvăluit pentru prima dată, document care nu pomeneşte niciodată, în primele zile ale peregrinării, de traversarea vreunui rîu oarecare. Cel mult menţionează două rîpe, după cît se pare situate pe malurile unui fluviu, dintre care una drenează apa, iar cealaltă e perfect uscată.

Pentru întoarcere, totuşi, Valverde sfătuieşte să se caute acel fluviu şi să se meargă de-a lungul lui, ceea ce permite revenirea la punctul de plecare. Se pare într-adevăr că preotul din Pillaro era foarte bine informat despre detaliile acestui traseu al lui Valverde.

Totuşi, după examinarea planului lui Guzmán, se poate crede că documentul lui Valverde, pe care el îl deţinea desigur, trebuie să fi fost puţin deosebit de cel care a circulat mai tîrziu şi pe care îl posedăm azi, datorită copiei din 14 august 1827 a lui Richard Spruce. Această copie e de altfel folosită de atunci de toţi căutătorii de comori din această parte a lumii.

După părerea noastră, nici unul din cele două documente sau cele două hărţi nu par să corespundă cu cele care au fost întocmite de Valverde pentru regele Spaniei cu puţin timp înaintea morţii sale. Dar preotul din Pillaro ajunsese să cunoască în toate amănuntele traseul lui Valverde pe căi care ne sînt încă necunoscute. Nu există altă dovadă decît să urmărim documentul care însoţeşte harta lui Guzmán.

Această hartă a fost desenată îngrijit, cu cerneală obişnuită, pe o hîrtie foarte veche, îndoită în trei şi acoperită acum de numeroase pete de apă. Ea măsoară 62 cm lungime pe 31 cm lăţime şi reprezintă o vedere completă a regiunii masivului Llanganati, începînd cu oraşele Ambato şi Pillaro şi pînă la cele trei renumite piscuri conice acoperite de un fel de pădure tropicală, de unde se poate ajunge la Canelos, pe partea dreaptă, şi la rîul Napo, pe partea stîngă. Toată harta a fost întocmită fără să se păstreze proporţiile şi fără nici un calcul al distanţelor.

În partea de jos a hărţii există o legendă scrisă de mînă, foarte prost ortografiată, care dă, textual, următoarele informaţii :

1. Biserica din Ambato.
2. Biserica din Pillaro.
3. Prăpastia din Guapa, de pe înălţimile Cordilierilor.
4. Rîul de sub Guatante.

5. Baquería, care de la începutul Conchistei a purtat numele de Tambo.

6. Grande Sienega, citat de Valverde în *Derrotero* (numele lui Valverde a fost scris Balberde în textul lui Guzmán, care în mod evident îl cunoştea pe autor.)

7. Împărţirea drumurilor.

8. Drumul urmat de Valverde.

9. Drumul pe care l-a urmat actuala expediţie (aceea a lui Guzmán).

10. Lacurile Anteojos.

11. Refugiul pînă unde a ajuns Valverde, ducîndu-se la Bestia.

12. Loc unde s-au ridicat casele şi unde se varsă Toldo de Campana.

13. Lacul Negru.

14. Mlaştină adîncă şi largă prin care trece drumul.

15. Loc de popas, unde poţi înnopta pe versantul unui vulcan şi de unde începe drumul pe jos.

16. Al doilea loc de popas pentru înnoptat, într-o falie, în care se varsă Lacul Negru.

17. Al treilea popas, pentru înnoptat, pe unul din munţii Alisos.

18. Al patrulea loc de popas, pentru înnoptat, după ce s-a trecut rîul pomenit de Valverde.

19. Munte cu grohotişuri, care împiedică accesul direct spre munţii Llanganati.

20. Cei trei munţi denumiţi de Guzmán Llanganatè.

21. Versanţii muntelui dinspre Canelos.

22. Versantul de unde izvorăşte rîul Napo.

23 şi 24. Cele două drumuri noi folosite în această ultimă expediţie şi prin care am ajuns în Llanganate.

Această legendă a hărţii, foarte superficial întocmită, nu este urmată de numele nici unui autor, nici măcar, o dată,

lucru care ar fi dat posibilitatea s-o fixăm în timp. Din fericire, alte documente privind această importantă expediție și care însoțeau harta au permis să se precizeze că ea a fost întocmită tocmai în 1793 de către Guzmán însuși.

Un punct rămîne misterios pe această hartă. În 1793 nu se menționase nici o clipă moartea părintelui Longo, iar peste cîțiva ani, în 1806, un alt Guzmán, Anastasio, marchează cu o cruciuliță pe harta sa, în împrejurimile lacului El Golde, locul morții sau mai degrabă al dispariției renumitului părinte Longo.

Ar fi un lucru uimitor ca această dispariție să se fi petrecut exact între aceste două date.

Dar au mai fost și alte expediții, iar traseul tuturor celor care s-au dus acolo nu ne-a parvenit. În legenda sa, preotul din Pillaro face specificarea *de către actuala expediție*, lăsînd să se înțeleagă că au existat și altele în aceleași locuri.

XIII
CELE 460 MILIOANE DE LIRE STERLINE DE LA BANCA SCOŢIEI

La 28 octombrie 1965, ziarul din Quito, *Últimas Noticias* (numărul 7167), publica cu litere mari, pe prima pagină, un text care va revoluţiona lumea căutătorilor de comori incase.

Fabulosa comoară. Membrii familiei Puga Pastor îşi dispută extraordinara comoară lăsată de un magistrat spaniol. Urmaşii lui peruvieni afirmă că sînt gata să-şi vîndă moştenirea. Din actele vechi şi din arborii genealogici rezultă că există şi diverşi moştenitori ecuadorieni.

Presa din Peru publicase într-adevăr informaţii uluitoare despre trei familii trăind la Lima şi descinzînd din ramura Puga Pastor din Guayaquil, familii dispuse să se debaraseze de fabuloasa comoară de 28 000 milioane de sucre [1], depusă la Royal Bank of Scotland din Edindburgh din 1803.

După toate datele şi antecedente, familia Puga Pastor coboară în linie directă din magistratul Antonio Pastor y Marín de Segura, marchiz de Llosa.

Formalităţile judiciare au început la tribunalul din Lima.

Averea era evaluată la 460 milioane de lire sterline (în 1965). Ea a fost expediată pe nava *El Pensamiento,* din portul Lambayeque [2], sub comanda căpitanilor John Doggs

[1] Moneda statului Ecuador (n. tr.).
[2] Mic port pe coasta nordică a Perului de azi. (n.a.)

şi John Fanning; ea consta dintr-o încărcătură de mai multe lăzi, cuprinzînd bare de aur şi argint masiv, o cantitate foarte mare de smaralde şi alte pietre preţioase, giuvaiere lucrate din aceleaşi metale, pulbere de aur, coliere, măşti de aur, vase incase etc.

Acest depozit a fost alcătuit de un oarecare sir Francis Mollison, în acord cu împuternicirea ce i-a fost încredinţată de către soţii Pastor şi Martínez.

Don Antonio Pastor y Marín de Segura se născuse la Cartágena, în Spania, în 1772. Părinţii lui erau don Bartolomé Pastor şi doña Rosa María de Segura. La botez, naşii lui au fost regele Carol al III-lea însuşi şi regina.

El a fost trimis în America ca agent domenial al oraşului Latacunga în 1794. N-a rămas multă vreme acolo, îndeplinindu-şi înaltele funcţii publice în Chile şi la Lima, unde ajunse chiar viceregent. Din căsătoria lui cu doña Narcisa Martínez n-a avut decît un singur copil, apoi şase nepoţi, împrăştiaţi în diferite ţări. A murit în 1804. I-am găsit de altfel actul de deces. Or, el lăsă un testament, după care deţinem de asemenea o fotocopie trimisă de tribunalul din Lima, care stabileşte ca fabuloasa avere pe care a strîns-o să fie împărţită între urmaşii săi — nu fiului, nici nepoţilor, nici strănepoţilor săi, ci urmaşilor din a cincea generaţie. Or, aceşti urmaşi dintr-a cincea spiţă sînt tocmai generaţia de azi, unii dintre ei locuind în Ecuador, iar alţii în Peru, şi ei sînt aceia care au pornit actuala acţiune judiciară, pe care o menţionau presa ecuadoriană şi peruviană.

Potrivit datelor obţinute la Lima după revizuirea documentelor privind această comoară şi acest testament de miliarde, moştenitorii care aparţin celei de a cincea generaţie a celui care a fost magistratul Pastor y Marín de Segura, marchiz de Llosa, şi a soţiei sale Narcisa Martínez

de Tejada y Ovaye, sînt în linie dreaptă Amalia, José, Rafael Puga Pastor, Magdalena Puga de Reyes, Leopoldina Puga de Paquerizo și Peregrina Puga Pastor de Barna, toți locuind în Lima, toți legatari oficiali. Moștenirea de 23 miliarde sucres va trebui să fie împărțită în mod proporțional între fiii direcți, legitimi sau nelegitimi al familiei Puga.

Există certificate dovedind apartenența la descendența desemnată.

GARANȚIA BĂNCII

Una din moștenitoare e señora Aguilar de Cáceras, care posedă și acum documentele atestînd existența averii la Royal Bank of Scotland, bancă pe care am vizitat-o și care deține efectiv lăzi care n-au fost deschise din secolul al XVIII-lea. Señora Aguilar locuiește la Lima și a făcut următoarea declarație presei peruviene, care s-a interesat și ea, bineînțeles, de acest eveniment senzațional :

...dețin toate documentele de garanție ale băncii scoțiene, în care e semnalat depozitul unei averi de 460 milioane de lire sterline. Această avere a fost înregistrată pe numele Narcisei Martínez, care a fost adevărata proprietară a acestor milioane. Averea n-a rămas astfel ca o moștenire nevalorificată, ci ca un legat pentru urmașii celei de a cincea generație, legitimă sau naturală.

Documentul care certifică acest depozit la bancă este semnat de sir Francis Mollison, bancher, și de căpitanii Fanning și Doggs, care au avut sarcina să transporte averea de la Lambayeque în Scoția. Dețin de asemenea și alte documente care dovedesc că peste 120 de persoane și eu

însămi aparținem acestei a cincea generație, iar toate datele figurează pe o Scrisoare de împuternicire generală, *semnată chiar de Narcisa Martínez. Acest document este studiat actualmente de diferiți istorici peruvieni pentru a-i atesta autenticitatea. Dar nu încape nici o îndoială că el e perfect autentic.*

Această reclamație a legatului coloniei, efectuată de toți descendenții citați ai acestei familii numeroase, nu va fi cunoscută decît peste o lună, cînd procedurile juridice din Peru vor trage concluziile necesare, iar depozitara, banca Scoției, va comunica răspunsul.

La Guayaquil, familia Puga caută de altfel cu multă stăruință toate documentele care îi vor permite să-și autentifice pretențiile la acest depozit.

Astfel a fost evocată în presa ecuadoriană, în dimineața de joi, 28 octombrie 1965, o comoară care, după toate probabilitățile, este de origine incasă.

Cu toate că nu s-a făcut nici o precizare niciodată nici de către agentul domenial însuși, nici de către familia sa, pare evident că originea acestei averi e o mică parte a prețului de răscumpărare a lui Atahualpa. Au existat deci și alte expediții decît ale celor doi Guzmán și a lui Spruce. Să nu uităm că don Antonio Pastor y Marín de Segura era agentul domenial al principalului oraș din apropierea masivului Llanganati și că documentele lui Pedro de Valverde au fost găsite din întîmplare în arhivele sale.

Luni, 8 noiembrie 1965, abia după cîteva zile de la publicarea știrii, în același ziar ecuadorian, *Últimas Noticias*, a apărut un articol dovedind, dacă mai era nevoie, atașamentul acestor populații sud-americane față de ceea ce trebuie într-adevăr să considerăm comoara lor. Articolul pomenea, într-adevăr, de *candidații la fabuloasa moștenire*

care caută documente pentru a-şi dovedi drepturile lor legitime. El menţiona febrila activitate — cine n-ar fi făcut-o chiar şi pentru mai puţin ? — desfăşurată de descendenţii prezumtivi ai agentului domenial din Latacunga pentru a descoperi fără întîrziere documentele care să le permită să dobîndească în sfîrşit ceea ce părea să le revină, pe neaşteptate, de drept.

Acest articol sublinia de altfel — şi asta nu surprinde deloc, deoarece ne aflăm în a doua jumătate a secolului al XX-lea, cînd a sosit vremea acelei fatidice generaţii, a cincea — că agentul domenial din Latacunga are încă în viaţă descendenţi la Quito, Rio Bambo, Juano şi Ibarra. Articolul mai spunea, de asemenea, că şi în oraşele Guayaquil şi Lima se află un grup deloc neglijabil de candidaţi autentici la succesiune. În general, justiţia a preferat să privească cu multă suspiciune pe cei care prezentau nenumărate documente genealogice, dar care nu ştiau nimic despre textul original al testamentului.

Oricum, un text de lege reprodus în acelaşi ziar ecuadorian făcea cunoscut publicului că în luna decembrie a acelui an (1977) se va încheia perioada autorizată pentru prezentarea documentelor atestînd apartenenţa la a cincea generaţie a lui Pastor Marín de Segura.

Era de altfel şi timpul de a opri preliminariile acestei succesiuni, unice în felul ei în analele omenirii. Într-adevăr, numai în oraşul Quito, după ce s-a aflat incredibila ştire, o ultimă întrunire a membrilor autentici ai familiei Pastor, a celor admişi să se prezinte ca descendenţi ai familiei, număra nu mai puţin de optzeci de persoane.

Agentul domenial nu bănuia desigur pe vremea sa că va strînge laolaltă un număr atît de mare de urmaşi !

Cu mult înainte să fie cunoscute documentele particulare din oarşul Lima, existau la Quito dovezi foarte precise, inatacabile, asupra celui care a strîns această comoară şi care a fost, se crede, agentul domenial din Latacunga între 1793 şi 1794. Această perioadă e extraordinară, deoarece ea corespunde, fără să existe poate vreo legătură între date, cu aceea în cursul căreia preotul din Pillaro, Mariano Henríquez de Guzmán, a întreprins principala sa expediţie şi a lăsat harta şi documentul datate din 1793.

Documentele autentice, păstrate în Arhivele Naţionale de Istorie din Quito, relevau anumite date :

Pe nici unul din ele nu apare don Antonio Pastor y Marín de Segura, aşa cum se spune, ca agent domenial din Latacunga. El a fost în schimb agent domenial şi administrator al triburilor din Ambato (alt oraş ecuadorian situat la nord de Latacunga).

Înainte de a obţine această funcţie, el fusese numit contabil-controlor al veniturilor regale în departamentul Latacunga.

Documentele care îl menţionează pe don Antonio Pastor y Marín de Segura sînt extrem de numeroase, ceea ce dovedeşte că el era foarte activ. Unul dintre acestea, prezentat sub forma unei foi de serviciu datată 1795, ne oferă cîteva informaţii despre ceea ce a fost el cu adevărat.

Don Antonio Pastor y Marín de Segura, administrator al triburilor din Ambato, solda sa : 5% din veniturile obţinute în pesos ; vîrsta : 40 de ani ; starea civilă : căsătorit ; serviciile şi activităţile pe care le îndeplineşte : administrator al triburilor din Ambato de la data de 11 noiembrie 1794, funcţie în care a servit timp de un an, o lună şi douăzeci de zile, adică pînă în decembrie 1795. Locurile

în care a servit : la sediul din Ambato ca agent domenial şi apoi ca administrator al triburilor ; a fost de asemenea contabil-controlor al veniturilor, cu sediul la Latacunga, şi a primit un procentaj din beneficiile recoltelor de scorţişoară de pe tot teritoriul în care această plantă poate fi cultivată, aşa după cum a confirmat el în documente. Atitudine : arogantă ; aptitudini : obişnuite ; comportare : bună ; conştiinciozitate : satisfăcătoare.

Acest document uimitor era semnat de Josef Renxifo, administratorul general al veniturilor Audienţei Regale din Quito în cursul anului 1795.

De altfel, adeseori documentele nu sînt toate de acord între ele. Astfel, dacă în cele din Quito, Antonio Pastor a fost administratorul triburilor din Ambato la vîrsta de patruzeci de ani, între anii 1794 şi 1795, în cele păstrate la Lima, în acelaşi an, 1794, el n-avea decît treizeci şi doi de ani şi era agentul domenial al oraşului Latacunga. Ce să credem din această contradicţie ?

Se pare, de asemenea, că pentru peruvieni el s-ar fi născut în 1772 şi că n-ar fi avut decît un singur copil şi şase nepoţi. Pentru ecuadorieni, naşterea sa ar fi consemnată în 1764. El s-ar fi însurat cu fiica fostului administrator al triburilor din Ambato, căruia i-ar fi succedat în funcţie. Din această căsătorie, ar fi avut mai mulţi copii, nu se ştie cîţi.

După ce a fost pentru cei din Lima agentul domenial din Latacunga în 1794, el ar fi murit în 1803. Dar, la Quito, toate urmele morţii sale au dispărut complet din actele oficiale. Arhivele afirmă doar că a locuit în Ambato înainte de a deveni contabil-controlor la Latacunga. Afară de aceasta, el s-ar fi îndeletnicit şi cu cultivarea scorţişoarei şi n-ar fi rămas în Ecuador decît între 1792 şi 1793, adică doar un an.

Există, deci, o mare discordanță între arhive în privința întregii vieți atît de ciudate a lui Antonio Pastor.

„DETURNAREA“ BUNURILOR COROANEI

În privința soției lui, nu se știu decît puține lucruri, deoarece toate documentele despre viața ei par să fi dispărut și ele, după moartea sa în orașul Ibarra, între 1800 și 1801. Arhivele orașului au fost într-adevăr distruse în urma cutremurului de pămînt din 1872. Dispariția nu-i deci deloc surprinzătoare.

Cert e că, prin 1794, o formidabilă avere, extrasă din măruntaiele pămîntului, apăru în mod misterios în mîinile agentului domenial din Latacunga și Ambato. Faptul este cu atît mai uluitor și în legătură strînsă cu adevărata comoară a incașilor, cu cît preotul din Pillaro întreprinsese el însuși o călătorie de explorare în munții Llanganati chiar în același an, 1793.

În afară de aceasta, avem certitudinea, în urma verificării informațiilor provenind din surse diverse, că *Derrotero de Valverde* a apărut într-adevăr în colonia din Quito între 1792 și 1795. Toate faptele privind această istorie concordă așadar.

Nu-i nevoie să fii un om prea învățat ca să crezi că agentul domenial din Latacunga, care a avut cu ușurință la dispoziția sa paginile manuscrisului lui Pedro de Valverde, le-a putut folosi pentru el și a trecut, în mod discret, urmînd dispozițiile lui Valverde, o parte — infimă, desigur — a comorii lui Atahualpa din locul unde se afla în fundul chimirului său.

Această „deturnare“ a ceea ce trebuia în mod normal să revină Coroanei Spaniei ar explica, cu atît mai multă ușurință, de ce Antonio Pastor a hotărît, printr-un testa-

ment foarte bizar (a cărui copie mi-a fost trimisă din Lima), să nu-şi transmită averea decît urmaşilor dintr-a cincea generaţie, într-o epocă îndeajuns de îndepărtată pentru ca regele Spaniei să nu mai poată trece la represalii. Aceasta ar explica de asemenea faptul că piesele din averea recuperată, ambalate cu grijă în lăzi, au fost strecurate în taină într-o navă care pleca în Europa şi că ele au fost regăsite, nu în casele de bani ale unei bănci spaniole — aceasta ar fi putut fi mult prea compromiţător —, ci în cele, mult mai îndepărtate şi mai discrete, ale unei bănci scoţiene, unde se află şi acum.

Să nu uităm că la vremea aceea, şi exemplul Invincibilei Armada e o mărturie, cel mai înverşunat duşman al Spaniei nu era altul decît Anglia ! Unde ar fi putut găsi cel mai bun paznic al unei comori spaniole decît pe teritoriul insulelor britanice ?

Dacă această analiză n-ar fi bună, cum ne-am putea imagina, în mod logic, că un agent domenial dintr-un oraş modest, ca Latacunga sau Ambato, care nu poseda nici o avere, ar fi putut, într-un timp atît de scurt, să-şi procure o asemenea cantitate de obiecte din aur şi argint şi încă de tip incas, dacă nu din comoara pentru răscumpărare ascunsă în munţii Llanganati, a cărei ascunzătoare a fost destăinuită lui Valverde ?

Este evident că, datorită documentului original al lui Valverde, Antonio Pastor y Marín de Segura a avut posibilitatea să ajungă la locul comorii, dar e tot atît de sigur că el n-a ridicat din ea, pentru folosinţa sa proprie, decît o cantitate foarte mică. E de ajuns să ne amintim că Rumiñahui conducea o trupă de 15 000 de oameni şi de peste 4 000 lame, transportînd peste 70 000 încărcături de aur. O asemenea cantitate de bogăţii n-ar fi putut fi transportată, oricît de mare ar fi fost dorinţa şi discreţia celui care iniţiase această acţiune, cu trei sau patru lame şi cîţiva

oameni de încredere la o mică proprietate particulară din Latacunga sau Ambato.

Nu, comoara există într-adevăr și extraordinara poveste a acestui testament care a supraviețuit secolelor ne aduce o dovadă în plus. Doar o foarte mică parte din ea a fost extrasă din lac.

Sîntem, de asemeni, îndreptățiți să credem că Pastor n-a ridicat, pe furiș, decît cantități cu mult mai puțin importante decît cele 460 milioane de lire sterline, declarate de reprezentanții moștenitorilor. E probabil că, așa cum se întîmplă deseori, spiritele s-au înfierbîntat și au exagerat realmente averile ce le dețineau.

Pornind de la posibiltățile tehnice ale epocii, dacă facem supoziția că o parte a comorii ar fi putut fi scoasă în cea mai deplină discreție și transportată de oameni demni de încredere și de lame la Latacunga, atunci cifra de 460 000 lire sterline pe care o putem admite e plauzibilă, cifră deja considerabilă, destul de mare ca să ușureze viața unui om cu venituri modeste ca Pastor.

Un alt fapt din biografia lui Antonio Pastor y Marín de Segura oferă și el posibilitatea de a explica originea incredibilei sale averi, care nu putea proveni din comoara lui Atahualpa. Într-adevăr, acest om a desfășurat un anumit timp o activitate în aparență foarte discretă și modestă, dar care putea, gîndindu-ne bine, să-i ofere unele resurse.

El primise, într-adevăr, în afară de funcțiile sale, sarcina, foarte remuneratorie pe vremea aceea, de a se ocupa de cultura scorțișoarei în regiunea Canelos. Or, această zonă se află în apropierea imediată a masivului Llanganati. Bunul preot din Pillaro, Henríquez de Guzmán, semnalează de altfel acest ținut pe harta sa, atît de discretă totuși.

Această ocupație îi oferea lui Pastor nenumărate pretexte de a se duce pe teren să caute scorțișoară, să-și pă-

răsească vremelnic funcţia de controlor şi să meargă astfel, în taină, să caute acolo sus, în munţi, obiectele de aur care îi vor asigura o viaţă de lux pentru el şi pentru viitorii lui moştenitori. Putea astfel să ascundă chiar el comoara care se tot mărea pe măsura călătoriilor sale cu un scop pretins oficial, pe cîmpurile de scorţişoară ; o putea îngropa într-un loc secret pe una din proprietăţile sale. O dată ce toată bogăţia sperată era strînsă, nu-i era greu ca, sub pretextul transportului scorţişoarei şi cu ajutorul cîtorva convoaie de lame, să aducă la domiciliu, într-o ascunzătoare adecvată, bogăţiile acumulate dinainte.

Pastor nu ţinea desigur ca aceste bogăţii, dobîndite în mod fraudulos, să rămînă pe teritoriul jurisdicţiei din Quito. În mintea lui, totul era perfect calculat. Trebuia să plece cît mai repede. Naşii lui fiind, să ne amintim, regele Spaniei, Carol al III-lea, şi regina, nu i-a fost deloc greu să obţină o nouă funcţie oficială într-altă colonie a Coroanei, în Peru.

Acolo a adus el, desigur pe cărările puţin păzite ale Anzilor, sacii conţinînd giuvaierele noii lui averi.

Tot acolo s-a grăbit să găsească o corabile pe care să nu se observe prezenţa lui, putînd astfel să se întoarcă în Europa — în altă parte, bineînţeles, decît în Spania.

În privinţa acestei chestiuni importante trebuie notat că relatările epocii menţionează în mod clar că el fusese trimis în America nu ca un simplu funcţionar, ci ca un demnitar de rang înalt, ca agent domenial al oraşului Latacunga, loc strategic destăinuit de Pedro de Valverde. El ar fi primit chiar ordin regal să întreprindă cercetări intensive pentru descoperirea cantităţilor mari de aur, argint şi pietre preţioase semnalate de Valverde. E chiar posibil, dar nici un document nu permite actualmente să se afirme aceasta, ca el să fi avut în mîinile lui originalul însuşi al acelui *Derrotero*. Ar fi putut astfel fi autorul falsului act,

reapărut subit chiar în arhivele din Latacunga, dorind să ascundă în ochii altora locul exact al comorii, pe care el îl cunoştea, şi să-şi însuşească singur tot ce i se părea util şi transportabil, păstrîndu-se discreţia dorită.

FALSIFICAREA DOCUMENTULUI *DERROTERO*

Ne-am putea gîndi că, dacă Antonio Pastor y Marín de Segura s-a orientat într-adevăr după schema precedentă, şi aceasta e posibil, şi dacă el a putut ajunge la locul unde era ascunsă comoara incaşilor doar pe baza originalului *Derrotero*, în 1793—1794 sau 1795, atunci lui Henríquez de Guzmán, preotul din Pillaro, i-a fost imposibil să se ducă şi el acolo în 1793, cu aceeaşi hartă şi acelaşi *Derrotero*. De asemenea, nici celălalt Guzmán, botanistul Anastasio, nu a putut să ajungă la lacul plin de bogăţii, între 1801 şi 1807, cu autenticul *Derrotero*, cel întocmit de Valverde însuşi. Pînă astăzi, dintre toţi cei care au avut acces la acest document descoperit de Spruce în arhivele din Latacunga, nici unul n-a reuşit vreodată să ajungă la locul care le-a obsedat imaginaţia, oricare ar fi fost mijloacele folosite.

Din toată această analiză, rezultă un singur lucru şi anume : cineva, care a avut un interes considerabil, a falsificat ultimile zile relatate în textul original, pentru a deruta şi a-i abate din drum pe eventualii concurenţi. Autorii falsului ar putea fi indienii salasacas, însărcinaţi să apere avuţia strămoşilor lor. Ar putea fi de asemenea Antonio Pastor. Cum acesta era mai cultivat, mai instruit decît predecesorii lui, trebuie să admitem că într-adevăr el a provocat eşecurile ulterioare ale tuturor celorlalţi căutători de comori, după ce şi-a pus partea sa la adăpost de Coroana spaniolă.

Faptul este cu atît mai evident cu cît cele cîteva rînduri trimise de rege, prin care se ordona căutarea comorii

lui Inca urmînd ghidul lăsat de Valverde, nu reprezentau un document oficial obişnuit. Era vorba de o dovadă de încredere, foarte importantă şi foarte discretă, ce nu putea fi destinată oricui. Trebuia ca un personaj de neam ilustru şi de rang înalt să fie socotit demn pentru a o primi. Pe vremea aceea obîrşia şi rangul de agent domenial puteau conveni perfect.

Cel care primise această sarcină trebuia să fie un om de mare încredere. Într-adevăr, pomenindu-se în faţa unor bogăţii la care nici nu s-ar fi putut gîndi vreodată în viaţa lui, el putea să-şi piardă minţile şi, spunîndu-i regelui că nu era vorba decît de un document eronat, să-şi însuşească, în modul cel mai discret posibil, o mare parte din comoara reprezentînd preţul de răscumpărare.

Se pare că aceasta s-a întîmplat la Latacunga. Agentul domenial numit de rege şi care primise originalul lui Valverde n-a putut rezista ispitei. El luă preţiosul document privind o regiune pe care o cunoştea bine şi descoperi chiar el existenţa acelei comori despre care, probabil, n-auzise niciodată vorbindu-se înainte. Studie documentul cu foarte mare grijă şi ideea de a-i falsifica conţinutul se născu desigur în mintea sa. Întocmi sau puse să se întocmească de către copiştii ce-i avea în subordine un nou document, perfect identic cu cel care i se încredinţase, îndeosebi în ce priveşte primele zile ale expediţiei, nedenaturîndu-i astfel prea mult sensul, dar indică pentru ultimele zile o pistă falsă, care împiedica pe viitor orice nou contact cu locul comorii, pe care de aci înainte numai el avea să-l ştie.

Această a doua versiune a documentului *Derrotero* a fost depusă în arhivele oraşului Latacunga, ca din întîmplare, cu un text iniţial scris şi el, poate, de mîna acestui agent domenial, text cam obscur.

Ghidul sau acel Derrotero *pe care Valverde l-a lăsat în Spania, unde l-a surprins moartea, după ce fusese în munţii Llanganati şi în care el a pătruns de nenumărate ori, extrăgînd o cantitate mare de aur ; iar regele ordonă agenţilor domeniali din Tacunga şi din Ambato să caute comoara, ordin şi ghid care sînt păstrate în arhivele din Tacunga.*

Dacă, aşa cum am semnalat mai sus, agentul domenial din Latacunga, a fost într-adevăr cel care a modificat originalul documentului *Derrotero* şi, dacă aşa cum sîntem încredinţaţi, a ajuns într-adevăr la obiectele comorii, sîntem îndreptăţiţi să ne întrebăm unde se află actul original.

Judecînd lucrurile din această perspectivă, ipoteza cea mai plauzibilă e că acest document original nu a fost distrus de proprietarul lui, care dorea desigur să-şi mărească şi mai mult enorma sa avere, cînd evenimentele l-au rechemat în Ecuador. De fapt, el nu s-a putut întoarce niciodată în munţii Llanganati, dar n-a ars, bineînţeles, documentul şi nici harta sa. Să se mai afle ele şi acum în mîinile vreunui urmaş, care să nu le cunoscă adevărata valoare ? Vor apare ele pe neaşteptate, printr-un joc al întîmplării, aşa cum au fost revelate lumii documentele lui Henríquez de Guzmán ?

Actualmente nici un document nu permite să se răspundă la aceste întrebări, dar Antonio Pastor y Marín de Segura a adus dovada incontestabilă a existenţei comorii incase în masivul Llanganati. Dovada se află încă la Royal Bank of Scotland din Edinburgh.

AURUL INCAŞILOR ŞI MARINA BRITANICĂ

De cînd s-a dat de urma comorii incaşilor, datorită descrierii relatării lui Pedro de Valverde, numărul celor care,

în afara reprezentanților guvernului, s-au îndreptat în grabă spre sud-estul Ecuadorului este considerabil. De altfel, cei mai mulți dintre ei n-au fost decît aventurieri lipsiți de scrupule, care n-au găsit nici cea mai mică urmă de aur fin și s-au grăbit să introducă în relatările lor tot felul de fabulații menite să atragă privirile și curiozitatea publicului. Majoritatea acestor amatori de un tip special erau — și ei mai pot fi întîlniți și acum — aventurieri veniți din străinătate, din Europa sau din Statele Unite. Nici unul n-a avut norocul fostului primar din Latacunga. Unii, totuși, au fost cît pe ce să-și atingă ținta.

Un explorator reputat din imperiul britanic, comandantul George Dyott, își descoperise chiar de la sosirea sa în Ecuador o pasiune pentru această țară. O exploră în toate sensurile și locui acolo pînă la sfîrșitul zilelor sale. Ambiția sa nu era descoperirea comorii din munții Llanganati. Desigur, erudit cum era, auzise vorbindu-se de acele bogății ascunse acolo de incași, dar nu-l interesaseră prea mult pînă în ziua cînd fu informat de uimitoarea aventură prin care trecuseră cei doi ofițeri ai marinei britanice în 1887.

Dyott aparținea acelor oameni experimentați, de o discreție exemplară, cărora li se poate încredința secretul celor mai uluitoare fapte. N-a fost el primul om care a pătruns în craterul vulcanului sacru, Sangay, — aflat încă în activitate — atît de apropiat de Llanganati ?

Era cunoscut în Ecuador ca un om tăcut, rece și insensibil. Nimeni din anturajul lui nu căuta deci să-l chestioneze despre aventurile lui din trecut. Totuși, spre sfîrșitul vieții, după ce trecuse de nouăzeci de ani, prin 1960, renunță puțin la tăcerea sa și povesti unele episoade prin care trecuse în cursul lungii sale existențe, îndeosebi geografului ecuadorian Luciano Andrade Marín, care, la rîndu-i, le-a povestit și el mai departe.

Comandantul Dyott dobîndise o foarte bună reputaţie ca explorator în masivul Mato Grosso din Brazilia, precum şi ca participant la expediţia care-l căuta pe celebrul colonel Fawcett, care, după cum ştim, a dispărut în mod misterios în junglă, în cursul anului 1925.

Dyott fu însărcinat de către familia colonelului şi în acelaşi timp de Societatea de Asigurări din Londra Lloyd's să descopere urmele morţii lui ; se pare, într-adevăr, că el a găsit asemenea dovezi, dobîndind astfel reputaţia unui mare explorator.

Nepotul lui Richard Spruce, celebrul botanist, englez şi el, care a descoperit şi a stîrnit o admiraţie exagerată pentru documentul *Derrotero de Valaverde*, pe cînd se afla la Londra, s-a întîmplat să-l întîlnească într-o seară pe comandantul Dyott la ieşirea de la renumita Operă din capitala britanică.

Cei doi oameni, care se întîlneau datorită unei întîmplări ciudate, ajunseră să vorbească despre vastele cunoştinţe sud-americane ale lui Dyott. Nepotul lui Spruce se gîndea că le-ar putea folosi, la rîndu-i, la explorarea munţilor Llanganati.

Îl invită pe Dyott la locuinţa sa din Londra şi acolo îi solicită serviciile, propunîndu-i chiar să finanţeze o expediţie în Llanganati.

Comandantul Dyott i-a comunicat lui Luciano Andrade Marín că nepotul lui Spruce l-a primit chiar în biblioteca bunicului său şi că acolo i-a prezentat o hartă extraordinară, provenind din Panama, întocmită cu mulţi ani înaintea naşterii bunicului său şi al cărei conţinut exact el n-a reuşit să-l afle. Într-adevăr, cînd harta aceea sosise la Londra, după cîteva misterioase peregrinări, Richard Spruce, destinatarul ei, nu se mai afla în viaţă.

Cu ajutorul altor hărţi şi documente, nepotul său a aflat ceea ce părea de necrezut : bunicul său însărcinase doi ex-

ploratori cu o foarte importantă misiune în Ecuador. Aceşti doi oameni erau marinari — unul, Chapman, de origine engleză, iar celălalt, Blake, născut în Olanda.

De ce i-a angajat pe aceşti doi oameni şi nu pe alţii dintre prietenii lui, pe care îi cunoştea mai bine ? Se întîmplă că aceşti doi marinari erau tocmai ultimii doi oameni cărora li se încredinţase sarcina să înmîneze, din Panama, preţioasa hartă lui Richard Spruce.

Spruce şi nepotul său nu deţineau alte informaţii despre cei doi aventurieri. Ceea ce se ştie cu certitudine e că importanta misiune ce o aveau gravita în jurul munţilor Llanganati, deveniţi acum renumiţi, şi desigur asupra zonei unde fusese îngropată comoara lui Atahualpa.

Marinarul englez Chapman muri subit în Ecuador în timpul misiunii în masivul Llanganati. La puţin timp după aceea, tovarăşul său avansă versiunea că el ar fi murit în urma unei puternice pneumonii, ceea ce e cît se poate de posibil în acele ţinuturi umede.

Harta pe care o încredinţă atunci marinarul olandez Blake lui Richard Spruce şi pe care acesta a ţinut-o ascunsă de privirile curioşilor ne-a parvenit azi. Ea a fost predată în mîinile căpitanului Dyott chiar de nepotul lui Spruce. Dyott confirmă că totul era într-adevăr exact, aşa cum indicase Richard Spruce, şi că harta aceea pe care o primise Spruce de la marinarul olandez era perfect corectă, cu excepţia unui loc unde trebuia să mergi patru P.L. *(four P.L.)* şi să cauţi „femeia înclinată" *(Reclining woman)*, care apărea pe un profil al colinei. În afară de aceasta, harta mai menţiona că marinarul olandez luase un exemplar minunat dintre obiectele pe care le găsise şi afirma că ele existau într-o asemenea cantitate, încît nici chiar o sută de oameni n-ar reuşi să le extragă pe toate.

Dyott îi declară lui Luciano Andrade Marín că el însuşi a pătruns după aceea în munţii Llanganati, cu planul lui

Richard Spruce și cu documentul marinarului olandez conținînd corectările indicate (*four P. L.*) și observația în legătură cu femeia înclinată. El i-a străbătut în două ocazii, în 1946, apoi în 1947, plecînd încă o dată din orășelul Pillaro, luîndu-și ca furnizor de alimente un negustor cu numele de Villacres, avîndu-și prăvălia în același oraș.

Cu prilejul primei expediții, Dyott, deși deprins cu viața aspră, și-a fracturat un picior, ceea ce l-a silit să se înapoieze la Quito. În cea de-a doua expediție, el plecă suferind de o hemoragie nazală și, în afară de aceasta, de o boală de stomac, așa încît a trebuit să fie spitalizat cît mai repede în clinica din Quito și să renunțe la scopul propus.

Dyott afirmă după aceea că, în timp ce el se afla internat în acea clinică pentru a primi îngrijirile necesare, s-a gîndit foarte mult la comoară și a luat ferma hotărîre de a renunța la căutarea ei o dată pentru totdeauna, deoarece și-a dat seama că expediția ar fi una dintre cele mai periculoase și mai anevoioase. Și-a încheiat discuția afirmînd că ar fi întîmpinat cele mai grele dificultăți chiar dacă și-ar fi atins ținta și ar fi găsit comoara.

În modul cel mai solemn din lume, Dyott îi declară categoric lui Marín că pentru el nu mai încăpea nici o îndoială. El era absolut sigur că acea comoară exista. Afirmă de asemenea că el considera că ar fi fost un gest onorabil să renunțe la ea, avînd convingerea că un om ar putea fi mai fericit și trăi în pace fără să fi dat vreodată de comoară.

Marinarul olandez Blake muri destul de repede, în condiții din cele mai tragice.

După ultimul contact pe care îl avu cu Spruce, întreprinse o nouă călătorie la Londra și New York, pe un vas al companiei lui, deci fără nici o legătură cu comoara in-

caşilor. Era ultima sa călătorie, deoarece intenţiona, pentru motive lesne de ghicit, să se retragă din marină.

Această călătorie a fost ultima. Pe bordul vasului, povesti fără nici o discreție tovarășilor săi de călătorie tot ce aflase sau văzuse în legătură cu comoara incașilor în timpul extraordinarei lui aventuri ; el întocmi chiar, în faţa celor pe care îi considera prieteni, hărţi şi schiţe şi le arătă diverse documente obţinute nu se ştie nici de unde, nici cum. Unul dintre ei îl azvîrli în cele din urmă peste bord, şi-şi însuşi, fără nici un martor jenant şi fără nici un fel de remuşcări, preţioasele documente pe care sărmanul Blake le avea asupra lui.

Se ştie azi că, acum mai bine de treizeci de ani, cazul lui Blake a reapărut la lumina zilei. Într-adevăr, un nord-american, urmaş direct al marinarului lacom de avere şi care, atras de povestirile lui Blake, îl aruncase pe acesta în fundul oceanului, sosi şi el în Ecuador şi organiză o expediţie în masivul Llanganati. Fără să se ascundă nicidecum, el afirmă că deţine preţioasele documente obţinute în condiţii foarte dubioase de ruda sa.

În decursul conversaţiei, comandantul Dyott îl identifică foarte uşor pe interlocutorul său ca fiind un strănepot al celui care-i curmase viaţa marinarului olandez.

Cei doi navigatori recrutaţi de nepotul lui Richard Spruce pieriseră deci în mod tragic chiar cînd îşi atinseseră ţinta, ca şi cum un blestem ar pluti deasupra comorii ascunse de generalul Rumiñahui.

Cît priveşte americanul care intrase în posesia acelor documente atît de preţioase, nimeni nu ştie acum ce s-a întîmplat cu el şi dacă a ieşit viu din munţii Llanganati. Un lucru este aproape sigur, anume că el n-a descoperit preţiosul secret. Mulţi alţii l-au urmat sau l-au precedat. Acestora li s-au întîmplat aventurile cele mai neverosimile, dar toţi s-au întors descurajaţi.

XIV
INDIANUL CANTUÑA, COMOARA LUI ŞI BISERICA

Istoria aduce la lumină fapte uluitoare care dovedesc că nici comorile incase, unice în istoria omenirii, n-au rămas învăluite într-un secret absolut, că ele au putut cel puţin o dată să-şi aducă un modest obol, să fie transmise moştenire urmaşilor acelora care le stăpîniseră.

În sprijinul acestei afirmaţii stă o lucrare curioasă a primului istoric ecuadorian din secolul al XVIII-lea, părintele Juan de Velasco, lucrare intitulată *Istoria indianului Cantuña şi a comorii ascunse a lui Atahualpa,* pe care noi o reproducem, înainte de a-i evoca urmările, demne de un roman poliţist, pe care le-a avut asupra acestei extraordinare aventuri.

PACTUL CU DIAVOLUL

În anul 1574, a murit la Quito un indian, originar chiar din acest oraş, care se numea Cantuña. O dată cu moartea sa, vecinii lui descoperiră un mare mister, cel al comorilor lui Inca Atahualpa, pe care le ascunsese tiranul (calificare aparţinînd părintelui Vélasco, bineînţeles) Rumiñahui. Vreme de patruzeci de ani, nimeni nu mai auzise vorbindu-se de aceste comori, pe care spaniolii le căutau cu frenezie, ajungînd chiar să se îndoiască tot mai mult de veridicitatea celor relatate.

Pe cînd conchistadorii explorau cu înverşunare cele mai îndepărtate cotloane ale imperiului, indianul Cantuña nu era decît un copilandru.

Era totuşi fiul lui Gualca, unul din devotaţii lui Rumiñahui, împreună cu care îngropase acele comori, incendiase oraşul Quito şi se retrăsese în munţi.

În cursul nenumăratelor aventuri ale tatălui său, Cantuña fu scos *in extremis* de sub ruinele unei locuinţe cuprinse de flăcări, în aşa hal, încît tatăl lui l-a abandonat acolo, crezîndu-l mort. A supravieţuit totuşi, dar cu grave leziuni pricinuite de foc, rămînînd astfel cocoşat, cu cicatrice cumplite pe faţă şi trăsături atît de monstruoase, încît semăna cu un adevărat demon.

Vom vedea că acest accident nefericit jucă un mare rol în ciudata sa aventură.

Supravieţuind astfel, fără părinţi, nici măcar prieteni, el se strădui să-i slujească pe spanioli [1] cu atîta devotament şi bunăvoinţă, încît fu îndrăgit de ei.

După cîtva timp, căpitanul Hernán Juárez, un om foarte blînd, paşnic, bun creştin şi cu obiceiuri alese, îl luă în serviciul său. Descoperind în loialitatea slugii lui un fond bun, o judecată cumpănită, o mare capacitate şi talent, îl crescu în religia catolică, îl învăţă să citească şi să scrie şi îl iubi probabil mai mult decît dacă ar fi fost propriul său fiu.

În urma diverselor lovituri ale soartei — cu care spaniolii din vremea aceea erau obişnuiţi din cauza jocurilor de noroc — în casa lui Juárez îşi făcu intrarea sărăcia.

Fu nevoit să-şi vîndă locuinţa pe care o primise, ca să nu fie azvîrlit în temniţă.

---

[1] Nu trebuie să uităm că această lucrare originală a fost scrisă de un spaniol în secolul al XVIII-lea. (n.a.)

Bravul Cantuña, care nu putea ignora greutăţile tatălui său adoptiv, păru într-adevăr foarte nenorocit la vestea neaşteptată a vînzării casei, care fusese unica avere a căpitanului şi de care acesta trebuia să se despartă pentru a-şi plăti datoriile.

Cantuña, care aflase totul, îşi bătu pe umăr stăpînul care îl tratase cu atîta bunătate şi îl rugă să-l asculte cu atenţie. Îi mărturisi în şoaptă, sub jurămînt, că el, Cantuña, cunoştea un secret care îi va permite să evite vînzarea casei.

Îi ceru doar să sape în pivniţă o încăpere cît mai trainică posibil. Rugămintea lui fu atît de arzătoare şi disperată, încît Juárez dădu crezare spuselor sale şi se angajă să-i procure toate lucrurile necesare instalării unei mici topitorii în pivniţa aceea. Cantuña îi promise că îi va da curînd destul aur, care nu va trebui arătat nimănui, sub nici un motiv, înainte de a fi topit în secret în subterană ; îi ceru de asemeni să nu destăinuie nimănui, nici măcar propriei sale familii, ceea ce el, Cantuña, îi va da şi îndeosebi felul cum i-l va da.

Juárez, care era un om de treabă, nu avu niciodată faţă de acela pe care îl considera de acum înainte ca pe fiul său nici cea mai mică îndoială. Acceptă tot ceea ce el îi spuse şi făcu de asemenea tot ceea ce îi ceruse. Lucră el însuşi, cu toate că avea rang de căpitan, la construirea subteranei, ajutat doar de Cantuña şi după sfaturile date de acesta, deşi era un biet indian.

Pe o noapte fără lună, cei doi oameni părăsiră casa. Se înapoiară, după vreo cîteva zile, încărcaţi cu nemaipomenite cantităţi de aur fin, sub formă de bijuterii, asemenea acelora pe care le aveau incaşii, strămoşii lui Cantuña. În secolul al XVIII-lea, părintele Velasco aprecia că încărcătura pe care o aduseseră cu ei acasă valora peste

100 000 castellanos, ceea ce reprezintă acum peste 480 kg de aur masiv, avere inimaginabilă pe vremea aceea. Cantuña spusese adevărul.

Toate acestea nu erau o legendă, ci o realitate pe care o confirmă azi din plin documentele istorice. Nimeni nu știu vreodată de unde putuse dobîndi Juárez noua sa avere. Credincios promisiunii sale, el a păstrat cu grijă taina. Cum era un om bun și foarte pios, folosi această avere făcînd bine numeroșilor săraci din jurul său.

În anul 1550, cînd ajunse pe patul de moarte, el încredință ca moștenire indianului său, care-l salvase, toată averea pe care i-o datora, cerîndu-i o singură favoare : casa să fie imediat transformată într-o mănăstire a ordinului franciscanilor.

Cu toată discreția defunctului, în orașul Quito se răspîndi zvonul că într-adevăr Cantuña l-a îmbogățit. Lumea constată că indianul folosea moștenirea făcînd zilnic cheltuieli exorbitante, oferind danii substanțiale sanctuarelor sau pentru opere de binefacere în sprijinul săracilor sau bisericilor celor mai puțin înzestrate.

Despre preocupările filantropice ale lui Cantuña aflară mulți oameni ; se vorbea atît de mult și în toate locurile despre aceasta, încît sărmanul indian a fost convocat în mod oficial și obligat să declare în fața curții judecătorești spaniole, întrunită în acest scop, de unde deținea o avere atît de mare.

Fără să se tulbure cîtuși de puțin, el răspunse astfel judecătorilor săi, încît aceștia nu mai cutezară să-i pună alte întrebări : declară că era adevărat că își dăruise averea lui Juárez, și de atunci multor altora, și că ar mai putea da mult mai mult, dacă ar fi lăsat în pace, deoarece semnase, spunea el, un pact secret cu diavolul. El a fost silit să semneze acest pact cu sîngele său propriu, în

schimbul căruia primea, pentru tot restul vieţii sale, tot aurul ce-l dorea [1].

În urma acestui răspuns, judecătorii îl puseră în libertate regretînd sincer nenorocirea a cărei victimă era, fără ca judecătorii să aibă nici cea mai mică îndoială despre temeinicia acestui pact încheiat şi născocit doar pentru urechile membrilor tribunalului.

Faptul nu-l îngrijoră prea mult, deoarece spaniolii din vremea aceea credeau cu tărie că indienii încheiau deseori asemenea pacte, ba că duceau chiar şi adevărate discuţii cu diavolul.

SUBTERANA LUI JUÁREZ

Nenumăraţi călugări, aparţinînd diverselor ordine, veniră, cu timpul, să-l vadă pe Cantuña. Toţi sperau să înlăture blestemul care se presupunea că-l lovise pe nenorocit, îndemnîndu-l să facă eforturi cît mai mari pentru a rupe pactul său, revenind astfel în regatul lui Dumnezeu.

Îndeosebi franciscanii, care deveniseră vecinii săi, în urma testamentelor lui Juárez, şi cărora el le dăruise sume colosale depuseră, în acest scop, multe străduinţe. Era un client care nu trebuia pierdut !

În tot timpul vieţii, Cantuña împărţi, în taină sau în ochii tuturor, spaniolilor ca şi indienilor din ţara sa, bogăţii care ar depăşi azi mai multe milioane de dolari.

În 1574, el se stinse din viaţă, el care ştiuse să biruie nenorocirile ce se abătuseră asupra lui datorită moştenirii lăsate de tatăl său adoptiv. La vestea morţii lui, cum era de aşteptat, casa îi fu scotocită peste tot, pînă în cele mai mici unghere. Numeroşi călugări veniră acolo şi găsiră lo-

[1] Ne aflăm în secolul al XVI-lea, secol foarte religios. (n.a.)

cuința încărcată de relicve și cuvinte magice menite să-l izgonească pe diavol. Descoperiră curînd, în subsolul clădirii, renumita subterană secretă în care mai existau instrumentele folosite de Juárez și indian pentru topirea aurului.

Dar ceea ce trezi și mai mult curiozitatea fu faptul că alături de instrumente se aflau cîteva lingouri de aur deja topite și, mai grav, diverse bijuterii foarte vechi, așezate direct pe pămînt, și așteptînd să fie puse pe piață, după topire.

De aici încolo totul devenise limpede și călugării înțeleseră că în bogățiile risipite de Cantuña nu exista nimic diabolic. Își dădură seama de unde provenea aurul împărțit cu atîta ușurință săracilor și bisericilor. Înțeleseră în sfîrșit că diavolul nu semnase nici un pact în acele locuri, dar că diformul Cantuña nu deținea altceva decît secretul unei comori a imperiului incas, încă necunoscută de spanioli.

Ca să descopere urma acelei comori, ale cărei mărturii evidente se etalau sub ochii tuturor, spaniolii arestară un călugăr care fusese duhovnicul milostivului Cantuña. Ei sperau să smulgă, fie și prin forță, mărturiile pe care Cantuña i le făcuse. Acesta mărturisi totuși, cu condiția ca secretul să fie păstrat, că indianul i-a declarat că el a mințit într-adevăr și că n-a semnat niciodată vreun pact cu diavolul, dar n-a precizat nicidecum proveniența exactă a averii sale.

Lucrul cel mai uimitor e că, în pofida dovezilor adunate, a mărturiei călugărului care fusese confidentul său, nenumărate persoane continuară să creadă că pactul cu diavolul era adevărat. Asemenea credințe mai persistau încă în secolul al XVIII-lea, după afirmațiile părintelui Velasco.

Cu o parte din aurul dat de Cantuña, franciscanii luară hotărîrea să construiască la rîndul lor o falnică biserică alături de mănăstirea lor, biserică închinată Sfintei Fecioare — Nuestra Señora de los Dolores. Lăsară acolo fonduri suficiente pentru slujbe și procesiuni, ținute în cinstea Sfintei Fecioare.

Biserica aceasta, care există de altfel și acum la Quito, în fața pieții San Francisco, poartă și un alt nume, acela al bisericii lui Cantuña. Ea a fost construită special pentru indieni și nimeni nu mai știe azi că a fost înălțată datorită unei mici părți din moștenirea incașilor.

Nimeni n-ar fi aflat vreodată despre povestea lui Cantuña, despre împrejurările exacte ale descoperirii comorii incașilor și motivele care au scos-o la iveală, dacă unul din călugări, care fusese trimis la indian și care devenise duhovnicul său, n-ar fi pus mîna pe condei spre a încredința hîrtiei povestea pe care o auzise în întunericul confesionalului său. El știa de multă vreme totul, tot ceea ce fiul ostașului incas Gualca binevoise să-i spună, dar conveni cu el că-i preferabil să ascundă adevărul atîta timp cît va trăi, din pricina aprigei lăcomii a compatrioților spanioli.

Dar nici un alt document despre această întîmplare neprevăzută, în primul rînd nici o relatare a lui Cantuña însuși — care știa să scrie — sau vreo hartă nu ne-a parvenit vreodată. De altminteri, și această fantastică istorisire adevărată ne-a parvenit azi doar datorită unuia dintre cei mai buni istorici ai Ecuadorului, părintele Juan de Velasco. El publică pentru prima oară această istorisire într-o *Istorie generală a regatului Quito*, apărută între 1841 și 1844. Velasco redactă deci aceste manuscrise în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, la două veacuri după moartea indianului Cantuña.

O a doua lucrare apăru, sub numele său, peste un secol, de abia în 1941, sub titlul *Istoria modernă a regatului Quito și cronicile Companiei lui Isus*[1] *din același regat.*

ORIGINEA LUI CANTUÑA

Aceste două lucrări prezintă cîteva deosebiri. Astfel, în prima, cea mai apropiată de a părintelui Velasco, se scrie că acel căpitan care-l socotea pe Cantuña ca pe fiul său era un oarecare Hernán Suárez, pe cînd în cea de a doua apare sub numele de Hernán Juárez. Simplă greșeală de tipar ? Mai încolo, pe cînd în prima relatare se spune că locuința lui Suárez, în care fuseseră topite giuvaierele comorii, se învecina cu mănăsirea franciscanilor, aceea a lui Juárez, pomenită în a doua lucrare, era lipită de această mănăstire, ceea ce aduce o precizare foarte importantă pentru mai tîrziu.

Înainte de a continua, ar fi bine să ne interesăm puțin de originea diformului dar bogatului indian Cantuña. Un ziarist al gazetei din Quito *Últimas Noticias* a găsit, în 1964, unele date care nu pot decît confirma istorisirea precedentă.

Cantuña era într-adevăr fiul lui Gualca, unul din indienii care a participat, aflîndu-se în serviciul generalului incas Rumiñahui, la îngroparea în munții Llanganati a obiectelor prețioase strînse în nordul țării pentru răscumpărerea lui Atahualpa. Ca să nu uite cele povestite sub jurămînt de tatăl său, după ce s-a întors acasă, copilul trebuie să fi avut cam zece ani sau doisprezece ani. Dacă

---

[1] Ordin de călugări catolici, întemeiat în 1540 de Ignațiu de Loyola (1491—1556), confirmat de papă în 1540 sub numele de Ordinul Iezuiților. Ordinul urmărea convertirea ereticilor și slujirea bisericii. (n.tr.)

ar fi fost mai mic, amintirile ar fi fost probabil mai vagi, mai puţin precise, iar de era mai vîrstnic, Cantuña n-ar fi fost găsit („copil") printre ruinele casei sale. Deoarece aşa l-au descoperit într-adevăr spaniolii într-o locuinţă indigenă din Quito, capitala din nord, incendiată chiar de Rumiñahui — calificat ca barbar de către spanioli — care voia să-şi apere ţara de atacurile conchistadorului Benalcazar. Faptul este consemnat în arhivele oficiale. Quito a fost trecut deci prin foc şi sabie în 1534, an cînd Cantuña apăru pentru prima dată, complet desfigurat şi diform, abandonat de propriul său părinte, care-l crezuse mort.

Documente din secolul al XVI-lea dovedesc că el s-a străduit într-adevăr să-i servească, plin de bunăvoinţă, pe agresorii spanioli. Din cauza incendiului, înfăţişarea lui era foarte respingătoare. Dar, cum era o slugă foarte bună, a reuşit pînă la urmă, aşa cum a arătat părintele Velasco, să intre în serviciul unui căpitan al garnizoanei spaniole din regatul Quito, renumitul Juárez.

Uimit de inteligenţa şi blîndeţea bietului copil, acesta din urmă prinse simpatie pentru el şi-l educă la fel ca pe un mic spaniol din lumea lui, aşa cum ar fi făcut cu propriul său fiu.

Se pare chiar că îl adoptă în mod oficial în 1542. Căpitanul Juárez trăia, e adevărat, izolat în garnizoana sa, fără familie. Era un om singuratic şi Cantuña, în ciuda infirmităţilor sale, îi făcea viaţa ceva mai fericită, mai puţin monotonă, dîndu-i în sfîrşit un scop în acea ţară a exilului.

Căpitanul Juárez ajunse la sapă de lemn, după cum se ştie, în pofida poziţiei sale oficiale, din cauza datoriilor contractate nu se ştie cum, dar îl păstră pe protejatul său, devenit pentru el un adevărat fiu. Cantuña trebuie să fi avut, pe vremea aceea, cam douăzeci şi cinci de ani. La vîrsta aceasta, însoţit de protectorul său, plecă într-o seară

să caute în muntele apropiat o mică parte din acea fabuloasă comoară, despre care tatăl său îi vorbise cu siguranță îndelung, atunci cînd se întorsese acasă. Probabil că, pentru a-l scoate pe tatăl său adoptiv din mizeria materială în care căzuse, Cantuña s-a gîndit — o clipă — să calce jurămîntul pe care îl făcuse împreună cu tatăl său adevărat, asemenea tuturor celorlalți indieni care participaseră la ascunderea comorii. El nu făcea, la urma urmei, decît să împrumute — acesta-i termenul exact folosit încă și azi de indienii din Anzi — o părticică din moștenirea lăsată de strămoșii lui. Și apoi el își putea foarte bine spune că dacă era așa diform, aceasta se datora puțin și greșelii unuia dintre ai săi, Rumiñahui ; putea face deci foarte bine un mic împrumut pentru a-l răsplăti pe singurul om care îi arătase în sfîrșit încredere.

Juárez muri la puțin timp după aceea, în 1550. În anul acela Cantuña avea cam douăzeci și opt de ani. El muri mai tîrziu în 1574, la vîrsta de cincizeci și doi de ani, după ce a continuat să trăiască în casa pe care Juárez i-a lăsat-o moștenire. În urma recomandării tatălui său adoptiv, el a devenit protectorul franciscanilor, care l-au copleșit cu solicitudine, mănăstirea lor fiind despărțită doar printr-un zid de casa sa. (Aceste fapte sînt într-adevăr relatate în arhivele franciscanilor atît din Quito, cît și de la Vatican.)

Acest aur, cu care-i copleșea, le-a servit la construirea de biserici și de mănăstiri în țară.

Pe măsură ce primeau aurul de la indian, ei se fereau să destăinuie proveniența ori secretul comorii. Nu pomeniră niciodată nici chiar de subterana tăinuită, săpată sub temeliile locuinței lui Cantuña, mulțumindu-se să primească aurul ce le era util.

Pentru a-i mulțumi „sărmanului indian“, franciscanii și părintele Velasco clădiră imediat lîngă biserica lor o

superbă biserică, închinată Sfintei Fecioare a Suferințelor, puțin timp după moartea lui Cantuña.

Prima lor biserică, lîngă care trăia și căpitanul Juárez, există încă și mai poate fi vizitată și azi. E catedrala San Francisco din Quito, care domină în toată splendoarea ei una din principalele piețe ale capitalei. În fiecare an, această piață e, de altfel, locul unde se țin festivitățile religioase, unul din obiceiurile locuitorilor fiind să vină cu mături, fărașe și găleți pentru a face, de bună voie, curățenie.

Pe vremea cînd se desfășura povestea comorii, catedrala San Francisco nu reprezenta decît o încăpere într-o mănăstire destinată franciscanilor, mănăstire care primi din belșug daniile tînărului indian.

Or, biserica San Francisco se învecina cu locuința lui Juárez, care deveni pe urmă casa indianului. La moartea acestuia din urmă și drept mulțumire pentru donațiile care le-au dat posibilitatea să înalțe catedrala, spaniolii luară două hotărîri importante.

Prima fu să ridice o nouă biserică închinată lui Cantuña — ca minimă dovadă de recunoștință — pe amplasamentul locuinței acestuia. Pentru franciscani, problema eventualelor lui legături cu diavolul trecea pe planul al doilea, mult în urma bogățiilor oferite Bisericii de binefăcătorul lor. A doua hotărîre luată de către călugării franciscani fu să nu lase autoritățile să-l înmormînteze pe Cantuña ca pe un indian oarecare, într-unul din cimitirele neglijate de biserică și destinate oamenilor de rînd. Ei îi asigurară un mormînt somptuos, demn de bunurile lăsate bisericii, chiar în incinta mănăstirii lor din Quito.

Acest mormînt există și acum cu numele lui Cantuña gravat la căpătîi ; se poate vedea ușor, fiind încadrat într-unul din zidurile unui coridor care duce la actuala mă-

năstire a franciscanilor, lîngă piața San Francisco din Quito.

Însuşi regele Spaniei a fost, de altfel, informat de această situație. Pe cînd se afla în palatul său, situat în apropierea Madridului, şi privea în zare printr-una din ferestre, unul din intimii săi l-a întrebat la ce anume se uită cu atîta atenție. Fără să clipească şi fără măcar să se întoarcă, regele i-ar fi dat atunci acest uluitor răspuns, care a fost relatat mai tîrziu de un martor.

— Tocmai mă uitam dacă se pot zări de aici turnurile bisericii San Francisco din Quito, care, pentru tot aurul cît mă costă (nu aurul său personal, ci al imperiului care ar fi putut să-i revină de drept), ar fi trebuit să ajungă azi pînă în cer !

SUBTERANA LUI CANTUÑA

O altă mărturie istorică demonstrînd veridicitatea acestei întîmplări ne-a parvenit prin presa cotidiană din Quito. Ziarul *Últimas Noticias*, sub pana unui gazetar anonim, care scrie sub semnătura Quitense [1], relata în 1957, deci acum mai bine de douăzeci de ani, o extraordinară descoperire, care confirmă în mod definitiv originea averii neaşteptate a căpitanului Juárez şi a protejatului său.

În cursul acelui an 1957, franciscanii hotărîră să întreprindă lucrări de renovare a pardoselii stricate ce acoperea plăcile vechi din biserica lui Cantuña.

Trecuseră secole şi nimeni, dintre franciscani şi, bineînțeles, nici dintre muncitori, nu-şi mai amintea de originea exactă a acelei bisericuțe din piața San Francisco. Lucrările de curățire a terenului mergeau bine, cînd deodată tîrnăcoapele scoaseră la lumină, dedesubtul altarului prin-

[1] Locuitor al oraşului Quito. (n.tr.)

cipal, bolţile întunecate şi intacte ale unei vaste subterane, zidite cu cărămizi de argilă arsă, căreia nimeni nu-i bănuia nici măcar existenţa.

Această subterană nu era astupată. Pe jos, preoţii nu găsiră decît cîteva oase omeneşti şi cîteva obiecte, care îi determinară să considere subterana, deoarece se afla sub o biserică, drept o criptă funerară, a cărei prezenţă n-o bănuise nimeni.

Adevărul nu ieşi la iveală decît mai tîrziu. De fapt, subterana n-avea nici unul din elementele care se găsesc de obicei într-o astfel de criptă sau în catacombele bisericilor : nu s-a găsit nici o cruce, nici un sarcofag, nici un obiect de cult.

Istoricii ecuadorieni, ajutaţi de arhivele religioase, reuşiră pînă la urmă să găsească explicaţia. Uluitoarea ştire apăru prima oară la 14 august 1957, în pagina întîi a cotidianului popular *El Comercio,* fără ca totuşi să se bănuiască legăturile strînse dintre această subterană şi comoara din munţii Llanganati.

Apariţia, chiar în acelaşi an, a manuscriselor istoricului ecuadorian, părintele de Velasco, care lămureau foarte mult incredibila existenţă a indianului Cantuña, ajunse pînă la urmă să clarifice misterul subteranei de sub altarul principal.

Culoarul întunecat care şerpuieşte sub biserica lui Cantuña era tocmai topitoria subterană pe care căpitanul Juárez, ajutat de singurul său servitor, a săpat-o în subsolul locuinţei sale din Quito.

După ce s-au identificat aceste manuscrise, s-au reluat cercetările în subterană şi s-au găsit dovezi că era vorba într-adevăr de o topitorie pentru metale preţioase.

În primul rînd, în manuscrisele părintelui Velasco se afirma că locuinţa lui Juárez se învecina cu catedrala franciscanilor, San Francisco. Or, biserica lui Cantuña se afla

şi ea în acelaşi loc, alături de catedrală. Aşadar, ea era aceea care fusese construită pe amplasamentul locuinţei lui Juárez.

În al doilea rînd, se relata că pentru topirea metalelor, îndeosebi a aurului, era absolut necesar să dispui de un număr important de cuptoare, încinse la maximum. Dacă ar fi fost vorba de o subterană obişnuită, situată aproape de nivelul obişnuit al solului, aceasta n-ar fi putut funcţiona niciodată ca topitorie, datorită lipsei de oxigen, atît de necesar.

Incaşii cunoşteau foarte bine această problemă. Pentru a-şi topi aurul, ei îşi dispuneau *huairás*-ul, topitoria, în subterane ingenios construite, aproape de nivelul solului.

Or, tocmai aşa s-a întîmplat cu cea din fosta casă a lui Juárez, transformată în biserica lui Cantuña. Subterana descoperită în 1957 fusese săpată după procedeele incase de construire a cuptoarelor, aşa-numitele *huairás*.

Cu toate că era vorba de o topitorie, nu s-a găsit niciodată urmă de fum pe cărămizile pereţilor subteranei, ceea ce e logic, deoarece s-a dovedit că topitoriile funcţionau cu mangal şi nu cu lemn. Or, numai lemnul lasă urme de fum pe ziduri. Descoperirea de bucăţi de mangal pe pămînt n-a făcut decît să confirme, o dată în plus, această problemă şi, implicit, originea subteranei.

Ziariştii au făcut fotografii ale lucrărilor bisericii lui Cantuña şi ale interiorului subteranei şi le-au publicat în gazeta *Ültimas Noticias* din Quito. Ele aduc, după patru sute de ani, o dovadă indiscutabilă că un tînăr indian, fiul unuia din ostaşii lui Rumiñahui, cunoştea locul unde a fost îngropată, în cea mai mare taină, comoara pentru răscumpărarea lui Atahualpa. Cantuña a ştiut să-şi ia partea sa dintr-o pradă destinată Zeului Soare, şi pe care el, încetul cu încetul, a depus-o pe altarul religiei creştine a invadatorilor ţării sale.

XV
BLESTEMUL LUI ATAHUALPA

De abia acum cîțiva ani, un cetățean ecuadorian, om de mare probitate morală și intelectuală, care nu dorește să-și vadă numele publicat, afirmă în mod categoric că el a extras din arhivele indiene din Sevilla, în Spania, un foarte mare număr de documente istorice. Printre acestea, a găsit textul original și harta documentului *Derrotero* al lui Valverde, a căror dispariție, așa cum am văzut, a coincis cu cea a părintelui Longo.

El ar fi copiat aceste documente cu grijă și le-a adus la Quito. Copiile s-ar afla încă în arhivele lui personale, dar, așa cum afirma, actele pe care le posedă sînt atît de numeroase, disparate și îngrămădite fără nici o ordine, încît îi este azi imposibil să le utilizeze. De altfel, pe el nu-l interesează decît din punct de vedere istoric, pentru studiul țării sale. Comoara nu i-a stîrnit deloc curiozitatea.

Dar este evident că, dacă aceste arhive n-au ars sau n-au fost distruse cumva, după moartea sa, un cercetător ar putea, într-o zi, să facă copii prețioase după ele, ceea ce ar permite, în sfîrșit, să elucideze această problemă a comorii incase, unică în istorie.

Această mărturie nu poate fi pusă la îndoială, ținînd seama de personalitatea omului și de cinstea sa. El dovedește, o dată în plus, existența reală a răscumpărării lui Atahualpa și a documentului *Derrotero de Valverde*, atît de contestate.

De altfel, această comoară nu putea fi extrasă toată de un singur om, nici chiar de o mică echipă, dacă urmărim cu exactitate datele istorice. Chiar fostul primar al orașului Latacunga, cu cele 460 milioane de lire sterline sub formă de giuvaiere din aur masiv, n-a putut, de unul singur, să-și procure decît o infimă cantitate din ceea ce rămîne în masivul sterp Llanganati. Să nu uităm nici o clipă mărturia unui cronicar spaniol contemporan al cuceririi, Oviedo, care a primit un răspuns uluitor atunci cînd i-a întrebat pe indieni despre aurul lui Atabaliba. Atabaliba a luat un oboroc cu boabe de porumb făcînd o grămadă apreciabilă. După aceea, se întoarse calm spre conchistador, luă din grămăjoară un bob mic, și-i adresă această frază, care ne-a fost comunicată întocmai de Oviedo :

— Bobul ăsta e ce ți-a dat Atabaliba din această comoară, iar restul reprezintă ceea ce mai păstrează încă ascuns !

Spunînd aceasta, arătă cu mîna restul grămăjoarei de boabe. Această parabolă ajunge pentru a explica ea singură abundența obiectelor de aur acumulate în munții Llanganati, abundență care surprinse pe cei doi marinari, unul englez și celălalt olandez, care ar fi ajuns realmente la comoară. La întoarcere, unul dintre ei ar fi declarat :

— Nici chiar o sută de oameni n-ar putea extrage tot ce era ascuns acolo.

O astfel de îngrămădire de bogății în masivul Llanganati nu-i poate lăsa indiferenți pe aventurieri. Unii reușiră, ca Antonio Pastor y Marín de Segura, primarul din Latacunga, alții ajunseră aproape de țintă, dar cei mai mulți eșuară.

EXPEDIȚIILE SUD-AMERICANILOR

Cei dintîi, bineînțeles, care au aflat ceva despre existența acestei comori, exceptîndu-i pe primii conchistadori care au căutat-o în zadar ani de zile, neșovăind să tortureze sau să masacreze populația pentru a afla ascunzătorile comorii, au fost cei care i-au primit pe trimișii regelui Spaniei, purtători ai renumitului document al spaniolului Valverde.

Fără să deținem nici o dovadă absolută, cu excepția cîtorva documente ulterioare, se pare într-adevăr că prima expediție de cercetări în munții Llanganati a avut loc fie în 1792, fie în 1793, la îndemnul agentului domenial din Latacunga sau din orașul Ambato, însoțit de vestitul părinte Longo.

În anul următor avu loc o altă expediție — despre care avem mărturii — a preotului din Pillaro, Mariano Enríquez de Guzmán, care n-a ajuns pînă la capătul drumului, dar care a putut lăsa o hartă și un plan, cele mai vechi cunoscute azi, descoperite mai tîrziu de geograful Marín.

În anii următori, nici o acțiune memorabilă a sud-americanilor n-a ajuns pînă la noi. A trebuit să așteptăm începutul acestui secol, de la 1914 pînă la 1928, pentru ca această comoară să tenteze încă o dată pe locuitorii din țara sa de obîrșie. Expedițiile fură organizate de cel mai fanatic dintre ei, cel mai pasionat căutător de comori incase, un ecuadorian cu numele de don Lorenzo Gortaire Viteri.

Între 1914 și 1916 el cheltui o avere considerabilă ca să caute o comoară incasă într-o peșteră apropiată de cursul Jutuna, în departamentul Pichincha. Decepționat de eșecul expediției, el își redobîndi entuziasmul în urma achiziționării unor documente lăsate de un alt ecuadorian,

mort în 1940, la nouăzeci de ani, don Celiano Morge. Acesta din urmă, mare erudit, pasionat de arheologia țării sale, deținea numeroase acte foarte vechi. Avînd aceste documente, Viteri plecă, de mai multe ori în cursul anilor 1924—1928, să exploreze munții Llanganati. Își epuiză ultimele forțe și muri la Quito în 1940, fără să destăinuie vreodată ce a făcut sau ce a văzut prin locurile străbătute. Probabil că acțiunea sa a eșuat. Cea mai neînsemnată descoperire ar fi fost foarte repede cunoscută în restul lumii !

În expedițiile sale în Llanganati, Viteri a fost desigur ajutat de locuitorii orașului Pillaro. Datorită bogatelor cunoștințe pe care le aveau despre zonele străbătute, ei ajutară nenumărate asemenea expediții organizate în perioada dintre cele două războaie mondiale. La numărul, și așa destul de mare, al celor care n-au putut rezista blestemului comorii lui Atahualpa, trebuie să-l adaugăm pe șeful acestor ghizi, don José Ignacio Quinteros.

Acesta străbătu neobosit munții Llanganati în căutarea bogăției strămoșilor săi, călăuzind expedițiile occidentalilor. În cursul uneia dintre ele, pe cînd se afla în regiunile descrise de Valverde, căzu pe neașteptate bolnav și nu-și mai reveni. Contrar cu cele întîmplate părintelui Longo, osemintele îi fură descoperite la mult timp după moartea sa, de către alți aventurieri, care le-au identificat și îngropat într-un mormînt decent.

Anii 1933 și 1934 însemnară o nouă escaladare a cursei comorii. Un locuitor bogat din Quito, José Ignacio Ruiz, hotărî să-și finanțeze singur propriile expediții în munții din sudul țării sale. Însoțit de numeroși colaboratori, el străbătu în toate direcțiile munții Llanganati, ocolind și revenind neîncetat în jurul vîrfului Las Torres, unul din locurile cele mai dificile ca acces, descris de Valverde în documentul său. Nu știm nimic despre aceste călătorii,

deoarece el n-a publicat nici o relatare despre ele, dar după viaţa ce o ducea, care nu se schimbă deloc, putem crede că nu şi-a atins niciodată ţinta. În aceiaşi ani a avut loc o expediţie importantă şi serioasă, organizată în sfîrşit în mod ştiinţific, condusă de geograful ecuadorian despre care am mai vorbit deseori în această lucrare, Luciano Andrade Marín. Era vorba de o expediţie italo-ecuadoriană condusă de Marín şi Boschetti. Nici ei n-au pus mîna pe comoara reprezentînd preţul de răscumpărare a lui Atahualpa — de altfel, nu acesta era scopul lor —, dar au făcut foarte mult pentru îmbogăţirea cunoştinţelor despre aceşti misterioşi munţi Llanganati, publicîndu-şi cercetările într-o lucrare preţioasă [1].

Anul 1954 va marca o nouă etapă în cercetările asupra comorii pierdute. În luna iulie a aceluiaşi an, fu într-adevăr realizată,pentru prima oară în istorie, explorarea aeriană a munţilor Llanganati. Ideea încolţise şi se putuse realiza la iniţiativa cîtorva ecuadorieni, dintre care unul din ei, Enríque Amador, deveni puţin mai tîrziu ministru în junta militară din Ecuador, ceea ce îi permise să pună la dispoziţia cercetărilor mijloace importante.

Dar nici de astă dată nu fură obţinute rezultatele scontate.

Alte explorări terestre au fost întreprinse de ecuadorieni în anii 1950, la imboldul italianului Boschetti. Fără rezultat !

Ecuadorul, conştient de realitatea şi de importanţa mizei, atît din punct de vedere economic, cît şi istoric, nu precupeţi deloc mijloacele. În 1963, Andrés Fernández Salvador fu însărcinat să exploreze cu toată atenţia munţii Llanganati, cu ajutorul unui helicopter, ceea ce îi per-

---

[1] Luciano Andrade Marín, *Llanganati. Expediţia 1933—1934* (editată de autor, Quito). (n.a.)

mise să înlăture obstacolele terestre și să ajungă mai repede la țintă. Dar nici el nu descoperi nimic.

Cinci ani mai tîrziu, în 1968, unui căpitan din armata de geniu ecuadoriană, Roberto Castro, i se încredință, la rîndu-i, o misiune de explorare în munții Llanganati. Era ajutat și însoțit de șaizeci și unu de persoane. Nu obținu nimic mai mult decît predecesorii săi, dar afirmă totuși, după terminarea expediției sale, că acum putea deduce existența comorii incașilor în acele locuri, fără să facă vreo altă precizare.

În ce-i privește pe ecuadorieni, misterul rămîne deci nedezlegat, nici o expediție, chiar guvernamentală, dispunînd de documente oficiale și puternic subvenționată de stat, n-a putut ajunge să pună mîna pe prețioasele piese de aur sau de argint ale prețului de răscumpărare a lui Atahualpa, ascunse cu grijă în lac sau mlaștină.

STRĂINII LA ASALTUL MUNȚILOR LLANGANATI

Este evident, deși nu deținem la ora actuală nici o dovadă scrisă asupra eforturilor acestora, că primii străini care au pornit la asaltul munților Llanganati au fost ostașii lui Benalcazar, urmați îndeaproape de noii conchistadori care i-au succedat. Pînă ce Valverde nu și-a redactat documentul *Derrotero* și harta ce-l însoțea, nimeni nu a știut de fapt unde putea fi comoara.

Primele explorări cunoscute în munții Llanganati au fost cele ale botanistului spaniol Anastasio de Guzmán, care a efectuat acolo mai multe călătorii. Textele juridice consecutive morții lui lasă să se creadă că, în expedițiile sale fusese însoțit, în cea mai mare parte a timpului, de prietenul lui initim, protectorul său, un savant renumit

din Quito, don José Mejía. El nu ne-a lăsat nici un document despre numeroasele lui cercetări. Nu ne-a parvenit decît celebra sa hartă a munţilor Llanganati, recopiată de nenumărate ori de Richard Spruce, părînd să arate că el a reuşit într-adevăr să ajungă aproape de ţintă.

A trebuit să aşteptăm apoi anii 1857—1863 ca să vedem organizîndu-se noi cercetări serioase, cum ar fi cele ale botanistului englez Richard Spruce. Cu toate că n-a întreprins el însuşi nici o expediţie în acele zone dificile, el a cercetat toate documentele ştiinţifice disponibile în epoca aceea, le-a analizat şi le-a tradus în limba lui. El este acela care a descoperit primul cu adevărat documentul *Derrotero de Valverde* într-o asemenea formă, încît a crezut că ar fi chiar originalul. Tot el fu acela care a pus mîna pe harta lui Anastasio de Guzmán şi a introdus-o în cadrul cercetărilor privind urmele comorii.

Richard Spruce, pe care îl menţionăm deseori în această lucrare, a publicat de altfel în englezeşte o broşură cu un titlu total lipsit de ambiguitate.

O comoară ascunsă de incaşi în munţii Llanganati, Ecuador ; un ghid autentic al acestei regiuni, ilustrat cu o hartă : harta copiată şi ghidul tradus de Richard Spruce.

După moartea sa, alte documente inedite ale notelor lui de călătorie în Llanganati au fost recuperate şi publicate la Londra, în 1908, de către savantul englez Alfred Russel Wallace într-o lucrare denumită *Notes of a Botanist to the Amazon and the Andes.*

Richard Spruce a fost urmat de un alt străin, un geolog german, Wilhelm Reiss, care a călătorit singur pe drumul care ducea de la Leyto la Cerro Hermoso, acesta din urmă izolat de Llanganati. Scopurile sale erau pur şti-

ințifice, el neinteresîndu-se nicidecum de documentul lui Valverde. El publică totuși în 1873 o lucrare foarte precisă, destinată președintelui Republicii ecuadoriene, García Moreno.

Cîțiva ani mai tîrziu, în 1887, apăru afacerea senzațională căreia i-am consacrat un capitol în această lucrare, aceea a celor doi marinari, unul englez, Chapman, celălalt olandez, Blake. Aceștia, care se pare că ar fi deținut într-adevăr originalul *Derrotero*, pe care l-ar fi avut și Spruce însuși, dar pe care nu l-a publicat niciodată, au ajuns la țintă. Se crede că ei au găsit locul în care era îngropată comoara, dar amîndoi și-au încheiat viața în mod tragic, fără să poată profita de prodigioasa lor descoperire, nici măcar să facă cunoscute amănuntele lumii moderne.

Acțiunea lor n-a avut continuatori imediați. Primele urme ale unei expediții care i-a succedat nu datează decît din 1912, o dată cu sosirea în Ecuador a colonelului nord-american Brooks. Cîțiva indigeni lăsară să se înțeleagă că Brooks n-a pătruns singur în munții Llanganati. Era însoțit de o femeie. A suferit oare și ea sau nu efectele blestemului pe care unii l-au atribuit comorii ? Au ajuns oare aceștia pe malul vestitului lac ? Nimeni n-a putut afla nimic nici pînă azi, deoarece ei n-au lăsat nici o dovadă scrisă. Dar femeia pieri la rîndu-i, în mod misterios, pe malul unui lac, fără să se fi găsit vreo urmă a dispariției acesteia.

Cît privește pe colonelul Brooks, zdruncinat de teribila lui aventură, el înnebuni, rătăcind singur prin masiv, pînă ce o expediție de salvare, trimisă din orașul apropiat, Ambato, de către don Alfonso Troya, ajunse la el. Corpul tinerei femei nu mai fu găsit. La rîndu-i, colonelul fu internat într-un spital psihiatric.

Blestemul lui Atahualpa lovise încă o dată !

Un an după dispariția lui Brooks, un european, Paul Thur de Koos, originar din Austria, exploră timp de doi ani munții Llanganati. Pentru prima oară, el se ocupă de problema comorii cu o seriozitate și o vocație de om de știință. Înainte de a ajunge în Ecuador, el se dusese la Sevilla, pentru a studia cele mai mici amănunte în arhivele deținute de Compania Indiilor. Se spune că acesta ar fi descoperit întîmplător originalul documentului *Derrotero* al lui Valverde, pe care nimeni nu l-a mai găsit vreodată de atunci.

După mărturiile băștinașilor, el a părăsit masivul Llanganati la ultima sa călătorie cu obiecte de aur, pe care le-ar fi găsit tocmai într-un lac.

Cum, după informațiile istoricilor moderni, în acele zone n-a existat vreodată un oraș sau o așezare incasă importantă, sîntem într-adevăr obligați să admitem că el a dat efectiv, întîmplător sau nu, de lacul în care Rumiñahui și oamenii săi au ascuns prețul de răscumpărare.

După terminarea acestei fructuoase călătorii, el se întoarce în Europa spre a strînge sume îndestulătoare care să-i permită să organizeze o nouă expediție, mult mai importantă, cuprinzînd între altele o echipă de plonjori foarte experimentați. Ceea ce te face să crezi, chiar dacă mai sîntem la începutul acestui secol (între 1913—1915) că acest austriac ajunsese într-adevăr aproape de țintă.

Asupra prețului de răscumpărare a lui Atahualpa apasă oare cu adevărat un blestem ? Paul Thur de Koos, norocosul aventurier, reuși să adune în Europa fondurile necesare expediției sale ; el găsi echipele specializate indispensabile — și aceasta nu era ușor la începutul acestui secol. El se pregătea să se îmbarce pe un vas în Portugalia spre a se duce în Ecuador, cînd muri subit de pneumonie, deși pînă atunci fusese perfect sănătos.

Azi, în Llanganati, un lac poartă numele lui Thur de Koos, după povestirile orale lăsate de vechii indigeni. Acest lac este reprodus sub numele de „lacul Randon“ pe harta lui Andrade Marín. E sigur că nu de aceasta s-a folosit generalul Rumiñahui în misiunea sa.

Ceea ce pare cît se poate de evident, azi, e că Thur de Koos a găsit și el originalul lui Valverde și că el a ajuns la lacul incașilor. Vai ! blestemul care apasă asupra comorii a jucat într-adevăr un rol în acest caz, iar urmele acestei expediții nu se pot găsi acum, deoarece el nu ne-a lăsat nici un document.

E probabil — și spun aceasta pentru amatorii moderni ai comorii — că cel care va putea descoperi și folosi arhivele lăsate cu siguranță undeva de austriac, va reuși să ajungă cu puțină răbdare la ținta urmărită de atîtea generații de aventurieri sau oficialități.

După moartea lui Thur de Koos, masivul Llanganati n-a fost lăsat să se scufunde în taina lui solitară. Dimpotrivă !

În anul care a urmat, în 1916, un columbian, cu numele de Randon, deci chiar numele lacului lui Koos, organiză și el o expediție în acele locuri blestemate mergînd, pare-se, pe urmele lăsate de Thur de Koos. El exploră de altfel același lac ca și predecesorul său, poate după un schimb de informații, lac la care a ajuns și sărmanul colonel Brooks. Rezultatele obținute, ca și felul în care și-a sfîrșit viața, nu ne sînt cunoscute.

Odată terminată expediția lui Randon, munții Llanganati beneficiază de cîțiva ani de acalmie.

În 1929 se duse acolo un german — Mathias Schweitzer, care, după spusele țăranilor din regiune, ar fi încercat să coboare rîul Topo, trecînd prin lacul Aucacocha, spre a căuta acolo aur. Dar acest aur, contrariu a ce se crezuse, n-avea nimic de-a face cu comoara incașilor, de-

oarece germanul nici nu ştia probabil de ea. Era vorba pur şi simplu de praf de aur şi pepite, foarte răspîndite pe acele meleaguri.

Între 1929 şi 1932, nişte italieni, Tullio Boschetti, al cărui nume îl poartă azi un rîu din Llanganati, şi Humberto Ré, efectuară mai multe expediţii pe traseul indicat în *Derrotero*, care le parvenise efectiv, dar care arată foarte deosebit de original, mai ales în partea a doua. Ei luară în echipa lor chiar şi un geolog german, N. Putch. Cît priveşte comoara, n-au obţinut nici un rezultat.

Din 1933 pînă în 1934 a fost organizată renumita expediţie italo-ecuadoriană a lui Boschetti şi a geografului Marín, expediţie care efectuă remarcabile descoperiri publicate de Marín într-o lucrare apărută la Quito [1], dar fără nici un rezultat privitor la lacul lui Rumiñahui. Apăru atunci o nouă expediţie care, sub numele de *Expediţia Anzi-Amazon* provocă o oarecare agitaţie între 1936 şi 1937.

Un căpitan scoţian, Erskine Loch, ofiţer în retragere al armatei britanice, veni în 1936, însoţit de doi sau trei prieteni britanici, în Ecuador cu scopul mărturisit de a explora munţii Llanganati, ca şi rîurile Napo şi Curaray din Oriente. Ştiuse el de misterioasele lăzi trimise din Lima de primarul din Latacunga la Royal Bank of Scotland ? El sosi cu o echipă foarte serioasă şi cu mijloace financiare importante. Ideile lui erau simple. El credea că-i de ajuns să urmezi cu exactitate ceea ce îi parvenise din documentul lui Valverde şi care nu părea deloc a fi originalul, spre a ajunge repede şi cu rezultate pozitive la comoară. Ceea ce şi făcu !

---

[1] Luciano Andrade Marín, *Llanganati, voiaje a las misteriosas montañes de este nombrel* (1934), Quito, în editură proprie (n.a.).

El pretindea, cu naivitate, că poate ajunge în scurtul interval stabilit de Valverde la locurile respective, să extragă de acolo colosalele bogăţii acumulate şi să le transporte fără multe dificultăţi cu vreo treizeci de măgari, catîri şi cai pe care îi cumpărase (nu-i închiriase) cu un preţ mare de la ţăranii din Pillaro. Avea siguranţa acţiunii lui şi o făcea cunoscută pretutindeni, cu riscul de a vedea că un alt amator i-ar lua locul.

Realitatea fu cu totul alta. Chiar la plecare, el şi cu echipa sa fură surprinşi de o furtună foarte violentă de zăpadă în Ainchilibi, sat care nu-i decît poarta de intrare în masivul Llanganati. Adversităţile naturii fură atît de puternice şi ţinură atît de multă vreme, încît toate animalele care îl însoţeau şi care îl costaseră atît de scump muriră.

Căpitanul Loch nu mai avea decît o soluţie, anume să se întoarcă la Pillaro şi la Quito, spre a organiza ceva mai bine o nouă şi definitivă expediţie, deoarece pentru el nici nu putea fi vorba să abandoneze. Cu această ocazie se sfătui cu oamenii din partea locului care aveau mult mai multă experienţă în privinţa zonelor dificile în care el se gîndea din nou să pătrundă.

Serios însoţit şi dotat, după cum gîndea el, cu tot ceea ce i-ar putea permite să verifice cu mai multă siguranţă autenticitatea documentului *Derrotero* al lui Valverde, el se înfundă din nou în masiv.

A doua expediţie se desfăşură fără probleme deosebite. Dar Erskine Loch se întoarse în lumea civilizată foarte decepţionat. Nu găsise nimic. El publică totuşi, mai tîrziu, o carte în care califica munţii Llanganati drept *nişte ţinuturi sălbatice şi necivilizate, pline de visuri înşelătoare şi de promisiuni iluzorii.* Toate astea spuneau destul de mult despre amărăciunea sa.

Loch era încăpăţînat. El hotărî, în ciuda eşecurilor precedente, să plece încă o dată, dar să schimbe drumul de acces.

Pierzînd în timpul drumului un soldat ecuadorian, care însoţea grupul şi care se înecă într-un rîu aflat la limita dintre Llanganati şi Mulatos, el schimbă direcţia şi o porni dintr-odată pe un drum cunoscut de indigeni, urmat deseori de exploratorii care se îndreptau spre rîul Napo, în plină junglă amazoniană, drumul locuitorilor din Latacunga, care ducea la lacul Los Anteojos.

Loch rămase în această regiune dificilă peste trei luni şi fără să descopere ceea ce căuta, coborî pînă la urmă pe rîul Jatanyacu.

La întoarcerea sa, presa ecuadoriană vorbi destul de mult şi oarecum ironic despre expediţiile lui. El se înapoie decepţionat la New York, unde publică o altă carte, al cărui titlu spune mult : *Fever, Famine and Gold* („Febră, foamete şi aur".) Fapt curios, această lucrare conţine excelente indicaţii despre traseul presupus al lui Valverde, dar, ca mulţi alţii, Loch s-a poticnit spre sfîrşit, greşind drumul din ultimele zile menţionate în *Derrotero*.

La locuinţa sa newyorkeză, el nu se putea opri să nu viseze la comoară. Nemaiputînd rezista, se hotărî să plece din nou în Ecuador, de astă dată nu pentru a explora regiunile dificile din sud, ci pentru a trăi acolo. El se instală într-un orăşel cu climă blîndă, Huigra. Acolo, întemeie o companie, al cărei scop era explorarea lacurilor aurifere din regiunea Napo, foarte bogată în pepite şi praf de aur.

Se instalase de puţină vreme, cînd fu lovit de o boală incurabilă.

Muri la 2 ianuarie 1944. Blestemul lui Atahualpa continua.

În cursul anilor 1936—1937, un iugoslav, Zaharia Mihalache, încercă să pătrundă şi el, pentru prima oară, în Llanganati prin nord-est, pe cursul rîurilor Puyo şi Topo. Nu reuşi şi schimbîndu-şi direcţia se întoarse la Pillaro, oraş de unde plecaseră toate celelalte expediţii. Ajunse de astă dată pînă la cheile rîului Desaguadero, la Yana Cocha.

În anul 1937, tot un columbian, Mario Restreto, reuşi să ajungă pînă la Cerro Hermoso, dar se pare că nici el nu a reuşit nimic şi n-a lăsat nici o urmă a aventurii sale.

Francezii, care pînă atunci nu fuseseră niciodată prea preocupaţi de bogăţiile acumulate în Ecuador, îşi făcură prima lor apariţie în 1938. Era vorba de un franco-american, Richard d'Orsay, care veni nu numai pentru a explora teritoriul descris de Valverde, ci şi pentru a se instala în repetate rînduri într-o cabană de felul celei a lui Robinson Crusoe, ridicată de el în munţii Llanganati, în canionul rîului Desaguadero. Toate expediţiile sale au fost solitare. Trăia din proviziile strînse într-un sac, pe care îl ducea pretutindeni după el.

Scopul lui era să rezolve enigma documentului *Derrotero*, care dăduse atîta bătaie de cap. El trimise din Ecuador nenumărate articole, publicate atît în S.U.A., cît şi în Argentina.

A găsit el ceva ? A eşuat ? Nu ştim nimic. Blestemul plutea asupra munţilor Llanganati. Unul din cărăuşii care îl însoţiseră la un moment dat, trecu din nou prin acele locuri prăpăstioase şi găsi, întîmplător, multă vreme după aceea, rămăşiţele pămînteşti ale bietului Richard d'Orsay. Murise acolo singur.

În acelaşi an, un german, Hrist, şi un inginer american, Dimitri Kabatse, pătrunseră de asemenea în regiune, aparent fără să caute comoara. Scopul lor era nobil : ascensiunea renumitului Cerro Hermoso, pe la poalele căruia trecuseră oştile lui Rumiñahui.

Ei au fost urmați, la un an după aceea, în 1939, de o importantă expediție științifică suedeză, a cărei sosire a fost anunțată în toate ziarele din Quito la 24 noiembrie 1939. Cercetarea din punct de vedere botanic a *plantelor uluitoare, chiar unice, din zonele necunoscute ale munților Llanganati* era condusă de doctorul Erik Asphund, de la Muzeul Național din Stockholm, care auzise vorbindu-se despre descoperirea extraordinarelor plante făcută de geograful Andrade Marín. Nu s-a cunoscut niciodată rezultatul cercetărilor întreprinse de ei.

Expedițiile fură reluate după terminarea celui de-al doilea război mondial prin sosirea, de două ori, a comandantului George M. Dyott, căruia i-am consacrat un capitol în această lucrare și care pare că a deținut, într-adevăr, date extraordinare despre *Derrotero de Valverde.*

La puțin timp după aceea, a fost rîndul elvețianului Eugen Brunner și a nord-americanului Gail Mendel să pătrundă în Llanganati. Ei publicară în revistele occidentale de mare interes numeroase articole senzaționale despre progresele acestor cercetări privind căutarea prețului de răscumpărare, dar niciodată nu fu publicat nimic nici măcar despre cea mai neînsemnată descoperire. Ei se înapoiară la casele lor fără să lase vreo urmă, așa cum veniseră.

1950 a fost un an prosper pentru cercetările din munții Llanganati, cînd se organizară foarte multe expediții serioase sau extravagante deopotrivă.

O botanistă americană, miss Barclay, ajunse acolo în acel an cu scopul de a căuta nu comoara, ci o mică plantă rară. Din păcate pentru ea, munții sînt bine păziți de zei, iar căderile mari de zăpadă o demoralizară atît de mult, încît făcu cale întoarsă, fără să fi găsit nici ea nimic.

În același an, Harry Hohman, un tînăr american, care colindase de mai multe ori prin munții Llanganati, fără o

țintă precisă, se înapoie în regiune. El mersese pînă acolo cu cercetările sale preliminare, încît s-a dus la Sevilla, pentru a consulta arhivele indiene și a descoperi acolo originalul documentului lui Valverde. Din păcate, nu era expert în studiul vechilor documente spaniole, și era convins că Valverde era contemporan Conchistei, adică secolului al XVI-lea sau al XVII-lea (cînd, de fapt, Valverde a trăit la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în Ecuador). Harry Hohman, bineînțeles, nu găsi originalul lui Valverde. Plecă totuși în munții Llanganati și fu al doilea străin care explora în mod sistematic munții, survolîndu-i la bordul unui avion. El nu-și atinse ținta fixată.

În 1950 mai apăru de asemenea un suedez foarte serios, Rolf Blomberg, care declară, din momentul sosirii la Quito, că a venit acolo să caute elementele care-i vor da posibilitatea să descopere prețul de răscumpărare a lui Atahualpa. Deși toate expedițiile precedente eșuaseră, totuși el era convins că va izbuti în acțiunea sa.

Blomberg organiză două expediții în acei munți. El fu primul explorator occidental care, datorită aparatelor puse la dispoziție de frații Arias, proprietarii unei importante societăți de aviație ecuadoriene, A.R.E.A., reuși să determine locurile posibile folosite de incași pentru ascunderea comorii. El a fost invitat să turneze filme despre șerpii anaconda [1] și alte animale uriașe din Amazonia, ceea ce și făcu, rămînînd pe versantul amazonian al munților Llanganati, versant pe care îl explora în toate direcțiile, înapoindu-se de fiecare dată fără aurul indienilor.

Blomberg n-a ajuns niciodată la comoară. El publică o carte remarcabilă despre aventurile sale, *Aurul îngropat și șerpii anaconda,* carte care îi poate face să viseze pe aventurierii viitori.

---

[1] Șarpe din America de Sud, lung de 7 m, hrănindu-se cu păsări și mamifere. (n.tr.)

În 1950, sosi, de asemenea, în munții Llanganati un alt aventurier suedez, căruia i se spunea cînd inginerul mecanic Stellan Moerner, cînd Conde[1]. El era, de asemenea, un fanatic susținător al documentului *Derrotero,* pe care îl cunoștea bine. Strînsese o documentație considerabilă despre acest subiect și organiză numeroase expediții în zonele mai neobișnuite. Nici el nu dădu de urma fabulosului lac, dar nu renunță totuși la cercetările sale. Se pare chiar că Moerner își continuă, chiar și pînă în ziua de azi, infructuoasele sale expediții în masiv, fără să mărturisească nimic despre eșecurile sau eventualele sale succese — puțin probabile.

În 1955 sosi un geolog german, doctorul Walther Sauer, geolog oficial al guvernului ecuadorian, care din noiembrie pînă în decembrie 1955, cu mijloacele Casei de Cultură ecuadoriene, organiză o importantă expediție științifică în munții Llanganati și, mai ales, în renumitul Cerro Hermoso. Peste trei ani, în 1958, el publică o mică lucrare intitulată *El Cerro Hermoso de los Llanganati en El Ecuador,* în care prezintă toate datele geologice moderne asupra structurii acestui masiv, detalii despre un rîu natural, atunci descoperit, ceea ce dovedește puținele informații pe care le deținem încă și azi despre această zonă, și întocmi o hartă detaliată.

Expediția W. Sauer fu deci o expediție eficientă și serioasă, chiar dacă nu s-a putut obține nimic nou în privința comorii incașilor.

În 1955, fu rîndul unui cehoslovac, Eric Jan, să-și încerce norocul : eșec total.

Iar mai tîrziu, americanul Ronald S. Springer încercă și el același lucru ; eșuă și el.

---

[1] Contele (sp.).

În 1961, doi suedezi, Christian Moerner şi N. Dotty, nu izbutiră nici ei în acţiunea întreprinsă în munţii Llanganati.

Germanul N. Hans îi urmă în 1963. întreprinzînd în acelaşi timp ascensiuni pe teren şi expediţii aeriene, urmînd exemplul lui Blomberg, dar tot fără nici un rezultat edificator. Se pare chiar că el a realizat o importantă coborîre prin Auca Cocha pînă la rîul Topo, dus şi întors, şi ea fără succesul scontat.

În 1966, nord-americanul Robert Carr întreprinse şi el o expediţie ; tot fără nici un rezultat.

În anul următor, o ziaristă, şi ea de asemenea americană, Betty Rasnell, veni în Ecuador să-şi încerce norocul. Ea exploră în mod serios canionul rîului Desaguadero din Yana Cocha acoperit de o junglă tropicală. Expediţia n-avu nici un rezultat.

O nouă expediţie importantă apăru în 1969, numită *Expediţia anglo-ecuadoriană în Llanganati,* alcătuită din cincisprezece tineri studenţi în vacanţă, provenind de la diferite universităţi engleze, dar fără un ordin oficial de misiune. Ea fusese organizată de un ecuadorin, care voia să imite şi să rivalizeze cu importanta expediţie ştiinţifică italo-ecuadoriană din 1933—1934 a lui Boschetti şi Andrade Marín.

Studenţii veniseră fără nici o competenţă specială, fără o pregătire temeinică, atraşi acolo de nişte prospecte publicitare, abil distribuite pe străzile Londrei de o agenţie de voiaj.

Explorarea comorii incaşilor se transformase dintr-o dată într-o călătorie turistică de genul clubului de vacanţă. Prospectul distribuit la Londra insista mai mult pe şansa şi spiritul de iniţiativă decît pe seriozitatea ştiinţifică. Voluntarii trebuiau să-şi aducă propria contribuţie.

Grupul nu părea să cunoască hărţile cele mai vechi şi critica toate expediţiile ştiinţifice anterioare.

Studenţii englezi reluară chiar tezele şi lucrările geografului Andrade Marín, înainte de a întreprinde expediţia. E inutil să spun că geograful nu era deloc bucuros să-i vadă furîndu-i şi plagiindu-i cercetările.

În ciuda atît a publicităţii, cît şi a candidaţilor, renumita *Expediţie anglo-ecuadoriană în Llanganati* n-a putut nici măcar să traverseze lacul Yana Cocha, poarta de intrare în munţii Llanganati. Acolo echipa exploratorilor îşi stabilise tabăra de bază. În acel loc, tinerii englezi au făcut cîteva însemnări despre datele naturale, deja foarte cunoscute şi tot acolo, îndeosebi, mîncau la iarbă verde. Cîţiva dintre ei întreprinseră incursiuni discrete prin apropiere, dar este evident că ei nu putură niciodată să ajungă la locul pe care incaşii îl ascunseseră cu atîta grijă şi minuţiozitate.

Cînd s-au întors la Quito, ei ţinură o conferinţă la Casa de Cultură ecuadoriană, povestindu-şi aventurile şi propuseră să publice puţinele date pe care le adunaseră. Ei relatară, în sfîrşit, cîteva experienţe, terminînd însă prin a afirma că, pentru a explora în mod amănunţit munţii Llanganati, n-ar ajunge nici măcar o sută de ani. Cît priveşte comoara, ei nu vorbiră, bineînţeles, niciodată despre ea.

Evident, eşecul studenţilor n-a pus capăt numărului interminabil al celor care speră totuşi să pună mîna într-o zi pe bogăţiile comorii incaşilor, îngropate acolo sus, în munţii Llanganati.

În lipsa aurului fin care intră în chimire, visul despre bogăţiile îngropate undeva, într-un mic lanţ de munţi sud-americani, e de ajuns să înflăcăreze minţile. Acest vis face şi el parte din moştenirea minunată pe care ne-au lăsat-o incaşii peste secole.

DINASTIA ÎMPĂRAȚILOR INCAȘI

	Anul nașterii	Anul morții	Durata domniei
MANCO CAPAC	1075	1150	?
SINCHI ROCA	1134	1197	19 ani
LLOQUE YUPAN	1176	1246	49 ani
MAYTA CAPAC	1222	1276	30 ani
CAPAC YUPANQUI	1251	1321	45 ani
INCA ROCA	1299	1348	27 ani
YAHUAR HUACCAC	1323	1370	22 ani
VIRACOCHA	1350	1425	55 ani
PACHACUTEC	1398	1478	57 ani
TUPAC YUPANQUI	1440	1488	10 ani
HUAYNA CAPAC	1470	1525	37 ani
HUASCAR INTI	1491	1533	7 ani
ATAHUALPA	1497	1533	1 an
TUPAC URCO	?	1534	1 an
MANCO	?	1545	11 ani
SAYRI TUPAC	?	1560	15 ani
TITU CUSI	?	1571	10 ani
TUPAC AMARU (care a fost ultimul Inca)	?	1572	1 an

Aceștia au fost cei 18 împărați incași ai prestigioasei dinastii.